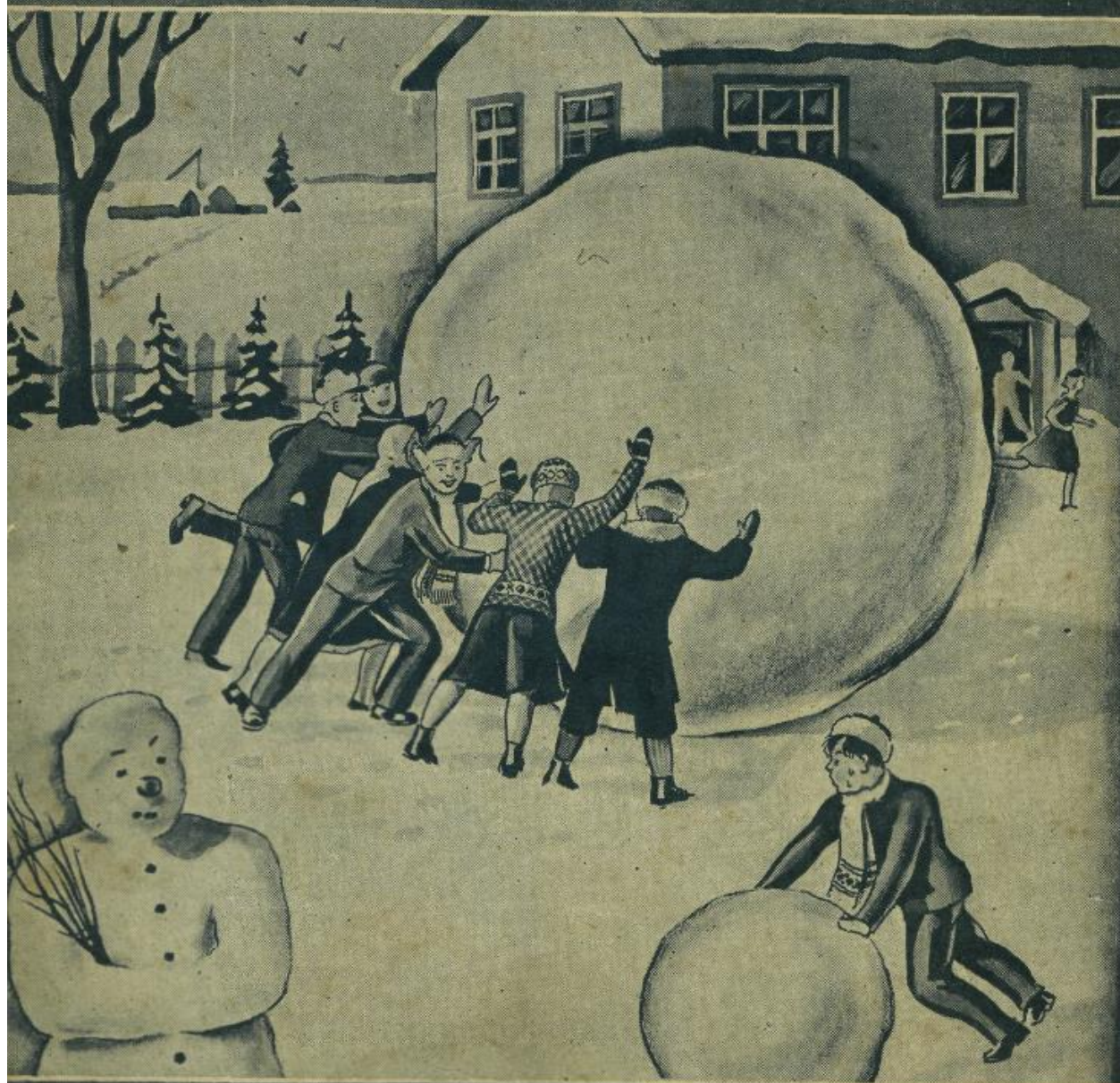

KARL KIDER

.. Westlusi
ÜHISTE GEVUSEST

AUTORI KIRJASTUS

KARL KIDER

VESTLUSI
ÜHISTEGEVUSEST

KASITAMISEKS
ÜHISTEGEVUSE MÕISTETE
SELGITAMISEL

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

~~SE 12771~~

404128

AUTORI KIRJASTUS

TALLINNAS 1934

SISUKORD

EESSÕNA	4
1 OSA. „ÜHENDUSES ON JÕUD.“	5
2 OSA. ÜHISTEGEVUS VAJAB HÄID JA AUSAID INIMESI.	9
3 OSA. RAHA TÄHTSUS. RAHA RINGKÄIK MAJAPIDAMISES — SISSETULEK, VÄLJAMINEK JA KOKKUHOID. MILLEKS ÕPIME?	12
4 OSA. TOOTJA. TARVITAJA. KAUBA JA RAHA LIIKUMISE SUUND. VAHELKAUPLEJA. EKSPORTÖÖR. IMPORTÖÖR.....	16
5 OSA. ISIKLIK VAHETALITUS. ERAVAHETALITUS. ÜHISTEGELIK VAHETALITUS. ÜHISTEGEVUS — MAJANDUSLIK TEGEVUS.	21
6 OSA. ÜHING, ÜHINGU LIIGE. ASUTAJA LIIGE, ÜHINGU ORGANISEERIMINE. PÕHIKIRI. AJUTINE JUHATUS.	25
7 OSA. KOOSOLEKU JUHATUS. SISSEASTEMAKS. OSAMAKS. LISAVASTUTUS. REGISTREERIMISAVALDUS. KAUBA LIIGITAMINE SORTIDESSE HEADUSE JÄRGI. STANDARDKAUP. MUNAMÜÜGI-KESKÜHING.	29
8 OSA. ÜHINGU JUHATUS. ERAPOOLETUS ÜHISTEGEVUSES. REVISJONIKOMISJON. VALIMISKORD.....	33
9 OSA. MUNADE VASTUVÕTMISE KORD. KOMISJONIKAUP. MÜÜK KINDLAL ARVEL. AVANSS, ÜHINGU JA LIIKME RIISIKO.....	37
10 OSA. EELARVE, SELLE KOOSTAMINE JA TÄITMINE.	40
11 OSA. KUUS JUHTSÕNA MUNAMÜÜGIÜHINGU ARENGUKS.	44
12 OSA. LIIKME ÕIGUSED JA KOHUSED. VÄLISREVISJON. REVISJONILIIDUD. REVIDENT-INSTRUKTORID. ÜHISTEGELIKU MUNAMIÜÜGI KORRALDUSE TEKKIMINE TAANIS.....	48
13 OSA. KARJASAADUSTE TURUSTAMINE. PIIMAÜHING. MEIEREI. JUHTSÕNU PIIMAÜHINGU EDUKAKS TEGEVUSEKS. VÕIEKSPORTÖÖRE.	52
14 OSA. EKSPORTTAPAMAJAD. KARTULIÜHINGUD. TERAVILJA MÜÜGIKORRALDUS. AIASAADUSTE MÜÜGIKORRALDUS.	56
15 OSA. ERAVAHETALITUS ELUSLOOMADE MÜÜGI ALAL. ALALINE LOOMALAAT. TALUSAADUSTE MÜÜGIÜHING.	60
16 OSA. KARJA KONTROLLÜHINGUD. TÕUPARANDUSE SELTSID. MASINATARVITAJATE ÜHINGUD. TURBAÜHINGUD. VEEÜHINGUD. MAATULUNDUSKONSULENDID.	65
17 OSA. TOOTMIS- JA MÜÜGIÜHINGUTE TEKKIMINE TAANIS JA MEIL.	69
18 OSA. ÕPILASKOOPERATIIV.	75
19 OSA. ÕPILASKOOPERATIIV (JÄRG).	79
20 OSA. ÕPILASKOOPERATIIV (2. JÄRG).	82
21 OSA. TARVILAJATEÜHING. ÜHISKAUPLUS.....	85
22 OSA. TARVITAJA SUHTEID ÜHISKAUPLUSEGA.....	90
23 OSA. TARVITAJATE ÜHISTEGEVUSE ÜLESANNETE MITMEKESISUS PÕLLUMEHE-TARVITAJA HUVIDES. „ÜHISTEGEVUS ON HÄDAAJA LAPS.“ HÄDAD, MIS SÜNNITASID TARVITAJATE ÜHISTEGEVUSE.....	96
<i>Mida oleks meil tarvis.</i>	100
24 OSA. „ROCHDALE'I AUSAD PIONEERID.“	101
10 ASJA MEELESPIDAMISEKS.....	104
25 OSA. ROCHDALE'I PIONEERIDE TEENE KOGU TARVITAJASKONNALE. ROCHDALE I PÕHIMÕTTED.	105
OSTIS ODAVAMINI JA ASTUS LIIKMEKS.	110
26 OSA. EESTI TARVITAJATEÜHISUSTE KESKÜHISUS.....	111
<i>„Teie ühingus on kaup kallis.“</i>	115
27 OSA. RAHAHOID JA RAHAKASV. ÜHISPANGAD.	116
28 OSA. ÜHISPANKADE TEKKIMINE JA ARENG.	121
<i>Dr. B. Jaeggi mõtteid.</i>	123
29 OSA. LAENUASUTISED EESTIS.	124
<i>Lapse palve.</i>	126
30 OSA. VARA JA ELU KINDLUSTUS VASTASTIKUSE OMAABI KORRALDUSEL.....	127
<i>Nõiaring</i>	132
31 OSA. MEIE ÜHISTEGEVUS ORGAANILISE TERVIKUNA.	133
32 OSA. EESTI ÜHISTEGEVUSE VAIMNE KESKKOHT.....	135
33 OSA. EKSIMUSI JA LOOTUSI.....	139
AUTORIST	142

EESSÕNA

Pea meie väikepõllupidaja rahva parema majandusliku tuleviku nimel ühistegevust küllalt väärseks, et noorte vaimses varasalves, kes lõpetanud õppimise sääraistes koolides nagu alg-, täiendus-, üheaastased kodumajandus-, kutse- ja teised koolid, kust tee viib otsekohe tegeliku töö juurde, tohiks leiduda nende tulevase elutöö jaoks ka hädavajalik tagavara arusaamist ja teadmisi ühistegevusest.

Meie vastavate koolide õppekavade ja raamatute koostajad on sellest aimest pikema peatuseta mööda sammunud või olgu siis, et mõnes õppekavas on märgitud ainult ühingu asutamiskäik ja organisatsiooniline ülesehitus.

Ühistegevus aga sellest hoolimata tungib ka, noorte mõtteilma ja töökavva, olgugi väljaspool sunduslikku õppetööd. Nende ridade autor on rea aastate kestel praktilise töö juures olles võimalus olnud veenduda, et õpetajaskond suures enamikus on väga sõbralik ühistegevusele ja ka õpilased sellesse ainesse suhtuvad heatujuliselt. Sellepärast püüavad paljud õpetajad asjast üle saada omal jõul ja algatusel. Aga ka õpetajaskonna sellelki osalt, kes ise ühistegevuses teadlik, nõuab õpetamme küllaltki ettevalmistust ja teadmiste süsteemi viimist õppetöö nõuete kohaselt. Ka on teadmiste omandamine ühistegevusest meie oludes raskendatud vastavate allikate puudusel. See vähene, mis meil oleks näidata, on nii laiali pillatud, et seda raske on leida. Mulle on öeldud õpetajaskonna ridadest: „Huvi ühistegevuse vastu on, ja leiduks õpilastega aegagi mõnikord, kui ainult oleks käepärast mingisugune üksikasjalikum kava, juhe või käsiraamat, mille järgi seda teha saaks...”

Neid asjaolusid kaaludes leidsin tühja koha, mida kavatsesin täita käesolevaga. Sääraseks parajaks hetkeks, kui „huvi on ja, aega on, aga, puudub kava või juhe”, tahabki käesolev raamat pakkuda õpetajaile oma abiksolekut.

See otstarve on põhjustanud ka aine käsitusviisi ses raamatus: osalt kateheetiline, osalt jutustav, — väikestele ja suurematele. Esimene viis ka sellepärast, et olen kuulnud arvamusi, nagu oleks ühistegevus kui õppeaine väikeste jaoks liiga igav ja kuiv. Ta ei ole seda. Jutustav käsitusviis aga on mõeldud aineks referaatidele õpiringides ja õpilaste ise-tegevuseks. Sellepärast olen ainet käsitades alati kinni püüdnud hoida õpetaja või referendi seisukoha — kõnepuldi.

Kuivõrd see esimene katse on õnnestunud, see selgub selle käsutamisel. Vabanduseks võin öelda niipalju, et mul raamatu koostamisel puudus igasugune vastav eeskujuga peale isiklike kogemuste. Kuid — oleks ta kaudseks tõukekski parema ilmumisele!

Austusega

AUTOR.

1 OSA. „ÜHENDUSES ON JÕUD.”

Võtame oma harilikust koolitööst pisut vaba aega ja ajame lõbusat ajaviitejuttu.

Kõnele, kuidas saatsid oma aja mööda vahetunnis! Jutustage, millega teotsete suvel, kus ja kuidas veedate aega! Missuguseid mängu mängite sügisel ja kevadel ilusa ilmaga? Aga mis teevad lapsed talvel vabal ajal õues?

Lapsed uisutavad talvel, kelgutavad . . .

Teate seda salmigi: „Küll on kena kelguga hangest alla lasta jne.” Ütle see lõpuni!

Aga missugusele tegevusele meelitab ilm siis, kui lumi on hästi sula, pehme ja puhas?

Siis ehitavad lapsed lumikindlusi, peavad lumisõda, teevad lumimeest jne.

Sõjas käsutatakse relva. Mis tarvitatakse lumisõjas relvaks?

Lumisõjas tarvitatakse relvaks väikest lumipalli.

Kui sellist väikest lumipalli hakata veeretama pehmes, sulas lumes, mis temaga siis sünnib?

Ta läheb siis järjest suuremaks.

Näita, kui kõrge lumipalli sa oled veeretanud. Kes teist on veeretanud suurema? Kes veel suurema? Miks sa suuremat ei veeretanud?

Ma ei jaksanud.

Aga sina?

Ma ka ei jaksanud.

Tema ei jaksanud, sina ka ei jaksanud, keegi vist ei jaksa. Siit peame järeldama, et sinu jõul on piir, millest sa üle ei saa ka pingutusega.

Peame meeles: **Üksiku jõud ja võime on piiratud.**

Aga on ometi lõbus vaadata suurele mürakale lumipallile. Ega see pea jääma nägemata. Ma arvan, et ka suure lumipalli saab veeretada. Kuid missugust jõudu vajab suur lumipall võrreldes väikesega?

Suur lumipall vajab ka suurt jõudu.

Kust siis võtta ehk kuidas moodustada säärane suur jõud, mille varal saaks veeretada suure, kas või maailma-müraka lumipalli?

Selle saab moodustada hulgast üksikjõududest, kui need ühendada ühiseks jõuks.

Jutusta, kuidas sa seda endale ette kujutad ja kuidas sellega tegelikult toime tuleksid!

Me hakkame veeretama ühte lumipalli kõik üheskoos, hulgani, ühiselt.

Kujutleme: keegi on veeretanud lumipalli laua kõrguse. Tahame ta nüüd ühiselt veeretada maailma suureks. Asume kõik, niipalju kui meid mahub, ümberringi ja hakkame lükkama. Mis sellest välja tuleb?

Sedaviisi ei tule sellest midagi välja. Pall – kas seisab paigal või läheb meie vahel puruks.

Milles siis seisab viga?

Me peame lükkama kõik ühele poole, ühises suunas.

See ongi tähtis. Ühise jõu saab moodustada siis, kui kõik üksikjõud töötavad ühes ja samas suunas, ühises sihis, ühise eesmärgi poole ja üksmeeles. Kui aga üks osa, olgugi sama ettevõtte juures, töötab vastupidises sihis või lihtsalt vastu, nagu öeldakse, siis ühe poole jõud läheb vastase hävitamiseks ja ettevõtte, nagu nägime, puruneb nende vahel.

Kui aga kõik lükkavad ühes sihis, siis pääseb pall veerema, ja mida suuremaks ta läheb, seda rohkem mahub üksikjõude juurde tulema. Pall kasvab ja jõud kasvab. Nüüd ei taba meie enam seda piiri, kuhu pall võiks seisma jääda. Samuti ei taba meie piiri ka osavõtjate arvule, kes moodustavad selle ühise jõu. Sellest järeldame, et ühisel jõul ei ole ette näha säärast piiri, nagu üksiku jõu juures.

Peame meeles: **Ühine jõud on piiramatu.**

Kuidas nüüd nimetada säärast tegevust, kus hulk inimesi teotsevad ühiselt, üksmeeles, ühises sihis selleks, et saavutada endi huvides suuremaid tulemusi?

Säärane tegevus on ühistegevus.

Suure lumipalli veeretamiseks pidime teotsema ühiselt, sest ta vajab meilt suurt jõudu. Missugune jõud peitub siis ühistegevuses?

Ühistegevuses peitub suur jõud.

Asendame sõna „ühistegevuses“ sõnaga „ühenduses“ ja sõna „suur“ jätame lausest hoopis välja. Missuguse tuntud rahvasõna saame siis?

Siis saame rahvasõna: „Ühenduses on jõud“.

Kirjutame selle lause tahvlile. Loeme seda kõik koos.

Peame meeles: **Ühenduses on jõud. Ehk: „Ühendus teeb tugevaks“.**

Juhime tähelepanu huvitavale asjaolule: Suur lumipall oli ühise jõu tegevusse paneku tulemus. Me kõik nägime seda. Kõigil oli ühesugune rõõm. Kõigil oli tunne, et see pall on ka tema töö tulemus. Igaüks andis väikese osa tarvisminevast jõust, kuid naudib nüüd ühise suure jõu tulemust kogu ulatuses.

Siit järeldame mitu huvitavat mõtet: Esiteks — mida suurem on ühist jõudu moodustavate üksikjõudude hulk, seda suurem on tulemus, mis langeb täiel määral ka iga üksiku osaks. Teiseks — iga üksik tunneb, et ta on ühise tulemuse täieõiguseline kaasomanik. Kolmandaks — iga üksik tunneb ühist võidurõõmu täies ulatuses, nagu oleks ta sellega toime tulnud üksinda. Siit võib just viimase mõtte suhtes järeldada veelgi enam ühe teise tuntud rahvasõna kohaselt. „Ühine rõõm — mitmekordne rõõm“.

Näide: Mitu põllumeest ostavad viljapeksumasina. Iga üksik annab selleks rahalist jõudu oma võime kohaselt. Aga kui masin tema tallu tööle tuleb, siis annab masin viljapeksul ka ühele osanikule ikka oma täie jõu. Ütleme, et osanikke oli kümme, igaühel antud ostuks üks kümnendik masina hinnast. Siis ei tööta masin ühele osanikule selle eest mitte ühe kümnendiku jõuga, vaid ikka täie jõuga. Selles peitubki ühistegeliku jõu suur imetegev saladus.

Selles ühistegeliku jõu saladuses leiame järgmistest vestlustes veel palju huvitavat ja imet. Kuid täna vastake küsimusele:

Kuidas nimetada inimesi, kes teotsevad teatud ülesande kallal ühiselt selleks, et saavutada suuremaid tulemusi, mis on ühevõrra kõigi osavõtjate huvides, hoolimata osavõtjate arvust?

Need on ühistegelased.

Küsime nüüd teisiti: Milleks teotsetakse ühiselt?

Selleks, et saavutada suuremaid tulemusi, mis on ühevõrra kõigi osavõtjate huvides.

Nimetage mõnda teile kõigile tuntud ühistöö vormi.

Talgud.

Talgud on vana, muistsest ajast tuntud ühistöö vorm. Talgud on püsinud tänini. Talgul käiakse tihti vastastikku. Näiteks — linapuhastamise talgul. Täna ollakse ühes talus linatalguil kõik koos töö, homme teisal, kuni kõigi talude linad on puhtad. Linapuhastamine on raske ja tülikas töö ja üksiku talu tööjõule ülejõu käiv. Selle asemel, et igakord tarvitseks lisatöölisi palgata väljast raha eest, tehakse töö ära **vastamisi oma abiga**. Palli veeretama ei palganud me ka kedagi väljast abiks. See oleks ju olnud võimalik. Küllap raha eest leidub palliveeretajaidki. Aga see'p see on, et oma abi on odavam, sest raha jääb välja andmata, kuna me ise ikka oleksime ainult pealt vaadanud. Me oleksime siis ilma jäänud ka töörõõmust, sellest uhkest tundest, — ise tegime!

Kui nüüd küsida, mis on ühistegevus, siis — missugune oleks vastus, mis sisaldaks kõiki meie poolt seni ühistegevuses leitud mõtteid.

Kirjutame, loeme ja peame meeles:

Ühistegevus on piiramatust hulgast üksik jõudude s t vastastikku oma-abi ja isetegevuse põhimõttel moodustatud ühine jõud, mis ühisel sihis rakendatud tegevusse suuremate tulemuste saavutamiseks kõigi osaliste huvides.

Kõik kordveod (mitme talu piimavedu meiereisse, valla küüdikorrad, posti tooma korrad jne.) kuuluvad ühistegevuse hulka, samuti ka karjas käima kordpäevad jne. Need on näited, et rahvas juba hallist ajast peale hindab ja peab vastastikku oma-abi kui ühistege-likku töövormi paremaks ja odavamaks kui palgatööd.

Kordame veel lõpuks:

Üksiku jõud on väike selleks, et tulla toime kõigi ülesannetega ja tööga, mis elu meilt nõuab. Suurem osa hüvesid saavutatakse ühiselt. Sellepärast on ühendusel, ehk ütleme nüüd juba ühistegevusel, elus väga suur tähtsus. Ühis- tegevus vajab seega põhjalikku tutvumist, et osata teda rakendada õigel kohal ja õieti teenistusse elunõuete rahuldamiseks. Seda oskust tahamegi koos omandada järgnevatel vestlustel ühistegevusest.

Kuid ütleme siin juba, et ühistegevus tagajärjekaks tööks vajab kindlate eeltingimuste olemasolu. Ühega ja tähtsamaga neist tutvume järgmisel vestlusel.

* * *

Õpilastel jutustada vihikutes lugu seitsmest vennast, keda isa pani murdma kepikimpu.

* * * * *

Kui sina kellelegi head tegid ja see head vilja kandis, miks sa meeletu siis veel kiitust ja tasu nõuad oma heateo eest?

Marcus Aurelius.

* * *

Noorusel on suur eesõigus — ta elab tulevikus. Homme maailm kuulub tänapäevasele noormehele; ta võib nüüd alata selle kujundamisega.

Henry Ford.

Noor olla tähendab näha ja leida elus ja töös luulet. Kes seda ei leia, see ei ole enam noor.

Noor olla tähendab unistada ja uskuda. Kes ei usu ega unista, see ei ole enam noor.

Noor olla tähendab kanda eneses ilusaid ja kõrgeid aateid, võidelda nende eest ja võita. Kes ei võitle ja ei võida, see ei ole enam noor.

Inimene, kes ilutseb, unistab ja võitleb, on igavesti noor.

Jaan Roos.

Kaht asja hinnatakse alles siis, kui ollakse need kaotanud: noorust ja tervist.

Hommikumaa tarkus.

2 OSA. ÜHISTEGEVUS VAJAB HÄID JA AUSAID INIMESI.

Missuguse rahvasuus tunnustatud tõe leidsime eelmisel vestlusel?

Ühenduses on jõud", ehk — „ühendus teeb tugevaks".

Mõte mõlemas on üks ja sama, ainult sõnastus kummaski lauses on veidi erinev. Sellele tõe, ehk põhimõttele on üles ehitatud ühistegevus.

Korda, mis me kirjutasime ja lubasime meeles pidada, — mis on ühistegevus!

Me tähendasime lõpul, et ühistegevus vajab kindlaid eeltingimusi. Ühega neist lubasime tutvuda tänasel vestlusel. Teeme seda. Eelmisel vestlusel oli meil jutt lumepalli vee-retamisest. Täna võtame näitlikuks aluseks mõne teise toimingut.

Millele kirjutad õppetunnis? Kriidiga.

Kirjutatan tahvlile.

Millel istute tunnis õppides või kirjutades?

Istume pinkidel.

Tahvel ja pingid kuuluvad klassimööbli hulka. Täna on vaja klassimööbel tolmutada ja puhastada. Selleks tuleb ta välja kanda õue.

Jutusta, kuidas sa tuled toime selle ülesandega!

Ma kutsun teised õpilased endale appi ja ühiselt kanname mööbli välja.

Oletame, et see töö on sul praegu teha. Kutsu oma naaber appi! Kuidas sa seda teed?

Palun, tule mulle appi klassimööblit välja kandma!

Viisakas kutse peab olema palve. Teisiti meil üldse ei sobi talitada. Aga mõnikord oleme võinud panna tähele: Palud viisakalt ühte, — tuleb. Palud teist, — tuleb. Palud kolmandat, — ka tuleb. Aga mõnikord juhtub, et palud väga viisakalt, palutav on tugev ja terve, ja aega tal on, aga? ...

... aga ta tõrgub tulemast appi.

Miks ta tõrgub?

Ta on laisk, ei viitsi tulla appi.

Kui kõik oleksid laisad, siis jääks ülesanne täitmata, sest üksinda sa ei jaksa tulla sellega toime. See töö vajab ühist jõudu. Laiskus on siis ühistegevust takistav iseloomu omadus.

Missuguseid omadusi veel leidub inimestes, mis on takistuseks ühistegevusele?

Kadedus, jonnakus, kiuslikkus, uhkus, upsakus, isemeelsus, vastutulematus, ükskõiksus jne.

Missugused iseloomu omadused on need kõik, kuidas saab neid nimetada ühe sõnaga?

Need kõik on halvad iseloomu omadused.

Mida öeldakse inimese kohta, kellel on sellised halvad iseloomu omadused?

Selline inimene on halb.

Missuguste inimestega ei saa siis ühiselt teotseda, ehk — missuguseid inimesi ei vaja ühistegevus?

Ühistegevus ei vaja halbu inimesi.

Kujutleme: keegi teist hakkab veeretama lumipalli. Ta kutsub oma sõbra appi, et kahekesi ühiselt veeretada suuremat. Selle asemel et appi tulla, ta tuleb ja lööb sellegi jalaga sinu eest puruks ja läheb ise irvitades minema. Sõber oli halb, veel rohkem — ta oli autu, kes hävitas sõbra algatatud töö. Niisuguseid inimesi ei vaja ühistegevus. Sellised inimesed ei saa ka millegagi ühiselt hakkama. Nad lähevad ennem tülli, kui asjast midagi välja tuleb.

Aga missuguseid inimesi vajab ühistegevus?

Ühistegevus vajab häid ja ausaid inimesi.

Missuguste iseloomu omaduste tõttu nimetame inimese heaks? Nimetage mõnda neist omadusist!

Töökus, virkus, heatahtlikkus, vastutulelikkus, sõbralikkus, leplikkus, lahkus, viisakus, üksmeelsus, õiglus, korralikkus, truudus jne.

Niisuguste omadustega varustatud inimene on hea ja aus, ja selliseid vajab ühistegevus. See ongi ühistegevuse üks pea-eeltingimusi. Ainult ühenduses niisuguste inimestega on jõud, ühendus sellistega teeb tugevaks. Ainult head ja ausad inimesed koos on ka lõbusad ja elurõõmsad. Koos heade, ausate ja elurõõmsate inimestega võidetakse kõik raskused, peletatakse elumure ja viiakse võidule kõik hea ja õilis. Laisad on tihti tusased ja pahased põhjusega, nende elu on kõigepealt neile endile kibe ja raske.

Kumba liiki tahame kuuluda, — heade või halbade inimeste liiki?

Tahame kuuluda heade liiki.

Loomulik. Keegi ei taha teisiti. Kuid, et seda olla, selleks tuleb halbu kalduvusi ohjeldada. Keegi meist pole neist vaba. Inglise pole keegi sündinud. Kuid me peame endid alati kontrollima mõistuse abil. Niipea kui märkame endas ärkavat mõnda halba kalduvust, siis kohe ütleme endale: „Nii ei sobi olla, nii pole see hea ei mulle ega teistele, nii ei sobi ma töötama ühiste ülesannete kallal“. Alati valmis! Alati ühiselt paremate tulemuste poole!

Kui sellistena tahame teotseda, missuguste tegelaste nime siis väärime?

Siis väärime ühistegelaste nime.

Kes teist tahavad olla ühistegelased?

Kõik. Tubli. Kirjutame, loeme ja peame meeles töötuse:

Tahame olla ühistegelased.

Ühistegevusel on nüüd teie sõna ja töötus. Ükski, kes hindab teiste austust ja lugupidamist enda vastu, ei murra oma sõna ega töötust. Ärgem murdkem ka meie oma töötust ühistegevusele ei siin koolis ega ka pärast. Seda sõnapidamist ei tarvitse me kahetseda kunagi. Ühistegelastena ei tarvitse me kunagi norutama ega nõutult seisma jääda raskuste ees.

Tahaksin teada, kas keegi teist on näinud kuskil lehvimas vikerkaarevärvilist lippu? See on ühistegevuse lipp. Kõik ühistegelased austavad riigilipu kõrval oma vikerkaarevärvilist lippu.

Õpime lõpuks ära ka ühistegelaste laulu:

Kõik üheskoos kui mehed pühas vandes
Nüüd sõprust töotagem, andes käed
Ja vikerkaarelippu kõrgel kandes
Siit alustagem ühist võiduteed.
Nüüd võitlema kõik üles virgume
Ja viime ühistegevuse võidule.

Meil üksmeel annab raugemata rammu,
Meid ühendus teeb teol tugevaks.
Truu sõprus väärata ei lase sammu
Ja vendlus võidul võrsub vägevaks.
Me kätel kosutame kodumaa,
Kus ühistegevuse lipp võib lehvida.

Oh, Taara, kõrges, kaitse püha aadet!
Me keskel sõprussidet kinnita!
Sa jaga taevast kustumata tahet
Ja oma õiglus meile anneta!
Siis pühendame võiduviljana
Suil õitsva Eesti — ühistegelaste maa.

3 OSA. RAHA TÄHTSUS. RAHA RINGKÄIK MAJAPIDAMISES — SISSETULEK, VÄLJAMINEK JA KOKKUHOID. MIL- LEKS ÕPIME?

Eelmisel, s.o. teisel vestlusel andsime töotuse — olla ühistegelased. Seni vestlesime ühistegevusest juhuslikkude näitlikkude tööde varal. Nüüd, kui ühistegelased kunagi, viime oma tegevuse puhtmajanduslikule alale üle ja asume sellel alal juba kavakindlale ja organiseeritud tegevusele. Siin alles leiame õieti, missugused on need suuremad tulemused, mis ühistegevus töötab anda.

Alguseks oleks meil kõigil huvitav teada, missugused loomad on teil kodus. Nimetage neid! Kes praegu nimetatud loomadest on teile eriti armas enne lihavõttepühi? Miks on kana teile siis kõige armsam?

Kana muneb meile pühiks mune.

Missugused munad muneb kana sulle lihavõttepühiks? (Nii mõnigi väike laps vastab, et „kirjud“ Selline küsimus on vajalik laste taju tõstmiseks). Muidugi muneb kana ka siis nagu ikka valged munad. Aga, kust tulevad siis kirjud lihavõttemunad? Kuidas jõuab jänku kõigi munad ära värvida?

Jänku ei värvi. Lapsed ise värvivad, vanemad õpetavad.

Aga kust on tulnud siis selline jutt, et jänku värvib? Pildilgi on näha, et jänku viib käraga lastele kirjud munad kätte.

See on muinasjutt.

Mis lapsed teevad värvitud munadega?

Lapsed mängivad nendega.

Jutustage mõnda munamängu!

Põrandale laotatakse vaip, selle servale seatakse vildak laud. Esimene mängusaline veeretab oma muna lauda mööda alla. See jääb seisma kuhugi vaiba servale. Järgmine veeretab oma muna. Siis kolmas jne. Kui kellegi muna alla veeredes puutub teel kokku mõne juba vaibal oleva munaga, siis saab veeretaja endale mõlemad munad.

Nii. Peale selle lapsed kingivad üksteisele ilusaid kirjusid mune, vahetavad jne. Siin esineb muna meile kui **mängukann**. Milleks aga tarvitatakse mune üldiselt?

Mune tarvitatakse söögiks.

Siin esineb muna kui **toitaine**. Aga kuhu pannakse need munad, mis oma toidust ja tarvidusest üle jäävad?

Need müüakse ära.

Siit näeme, et muna on ka **kaubaaine**. Ta on seega kaup, teda saab müüa ja osta. Miks müüme mune?

Seks, et saada nende eest raha.

Mis me teeme rahaga?

Raha eest ostame tarbeid, mida me ise ei valmista.

Rõhutame: **Raha eest saame kõiki tarbeid.** Tarbed võivad olla vaimsed ja ainelised ehk materiaalsed. Õppimine, raamatud, muusika, teater, teadus, kunst, õppereis jne. — need on vaimsed tarbed. Neid kõiki saab osta raha eest.

Raha on seega elus väga väärtuslik vahend. „Muidu ei saa midagi“, „Raha eest saab kõike“, — need on rahvasõnad, mis on moodustatud selleks, et rõhutada raha tähtsust elus.

Paneme tähele: „Raha käib majapidamises ringi“. Kui me midagi müüme, siis „tuleb raha sisse“. Meie saame siis raha. Aga kui meie midagi ostame, siis „läheb raha välja“. Meie anname siis raha ära. Nii liigub raha järjest meie käes. Selline on raha „ringkäik“ ehk „ringvool“ majapidamises.

Sellises raha ringvoolus on meie majapidamise suhtes kolm tähtsat momenti ehk silmapilku: kõigepealt vaatleme neist kahte, s. o. **raha sissetulek ja raha väljaminek.**

Raha sissetuleku juures peame hoolitsema ja püüdma iga ausa abinõuga, et see oleks suurem, et me raha saaksime rohkem. Meie nägime, et raha saame midagi müües. Aga et midagi müüa oleks, selleks peame looma, tegema või valmistama väärtusi ehk neid aineid, mida müües saab raha. Põllumees loob väärtusi: kasvatab vilja, loomi, puuvilju jne. ja mis oma tarvidusest üle jääb, müüb ära, et saada raha. Käsitöeline teeb saapaid, tööriistu, mööbleid jne. ja müüb, et saada raha. Vaimse töö tegija kirjutab raamatuid, loob muusikat, maalib pilte ja müüb. Vabrikutöeline, sulane jne. müüb oma tööjõudu ja töös-kust, samuti ka ametnik, — ikka selleks, et saada raha.

Teie õpite koolis. Kas on teist keegi mõelnud küsimusele, — miks ma õpin? Milleks on mulle seda vaja? Teie olete kuulnud niisuguseid vastuseid nagu: Õpin, et targaks saada, või, — et elus kergem oleks elada. Noh, kui nii, siis lõpeta kool, pane jalg seinale ja kujutle, et oled õppinud ja tark inimene. Või, — kui arvate, et õppinud inimese elu on kergem, siis teadke, et väga tihti on õppinud inimese elu palju raskem. Ainuke ja õige vastus oleks niisugune: **Õpin, et koguda tarkust ja oskust, mille varal hõlpsam on luua uusi ja paremaid väärtusi iseene ja ühiskonna kasuks.** Lähete põllule, — oskate teda harida, tunnete ta soove, rahuldade neid ja saate tasuks rikkaliku saagi. See on väärtus, mille olete loonud oma oskusega. Lähete aeda — oskate kasvatada, koolitada, ravitseda ja väetada viljapuid ja põõsaid. Tasuks jällegi saak. Töötate laudas, — silmist loete looma soovid, oskate talitada neid nii, et nad rahuldatud on täiel määral ja — jälle tasuks karja-saadused. Need kõik on väärtused, mis teile tasuks teie oskuse ja hoole eest, neid tarvitate ise, neid müüte, et saada raha. Ja kui teil pole põldu, aeda ega lauta, siis lihtsalt müüte oma oskust raha ehk palga eest. Või, — kellel palju vaimujõudu, see asub tööle vaimsele tööpõllule. Õpime, et alati oskaksime luua paremat senisest. **Kallilt hinnatud on ainult hea kaup ja tubli oskus.**

Peatume nüüd pisut raha väljamineku juures. Raha väljamineku juures tuleb meil hoolitseda otse vastupidise eest, nimelt, — et raha võimalikult vähe välja läheks. Raha tikub vägisi kõik välja minema. Ja kui me siin ei ole küllalt valvsad ega hoolsad, siis ta enamasti lähebki kõik välja. „Kaob käest ära“, nagu öeldakse. Sellepärast peab raha hoidma, kui ta kord käes on.

Ma jutustan, kuidas raha mõnikord käest ära „kaob“, kui ei olda hoolsasti valvel:

Täna sai sinu vihik täis. Homseks on vaja uut. Jutustad sellest kodus isale ja emale ja palud uue ostmiseks raha. Hommikul kooli tulles astud teel sisse kauplusesse, et osta vihikut, kaupluses näed riialeil seisvat vihikuid, aga just vihikute kõrvale on kaupmees asetanud kompekke ilusates meeldivates paberites. Silm peatub neil. Mõtted hakkavad liikuma kompekkide ümber, — heameelega tahaks neist ühegi ära süüa. Suu hakkab vett jooksuma, neelud hakkavad käima. Võitled enesega mõttes: kas ostan või ei osta, mis sel-

lest kui ostan ühe, ega see palju maksu. Ja ostadki lõpuks ja maksad ühe ainsa sendi. Kompvek on käes, ja kohe hakkavad sõrmekesed krabistama paberi kallal. Kompvek poeb paberist välja ja — lipsti suhu. Seal hakkab ta sulama ja varsti polegi enam!

Nüüd hakkad ostma vihikut. Aga selgub, et üks sent on puudu. Kaupmees võlgu ei anna. Tuled kooli ilma vihikuta. Aga kõige tee valutab süda: Mis ma ütlen koolis, kust saan uue sendi?! Tunnis algab töö. Teistel kõigil vihikud ees, sinul ei ole. Süda klopib. Veri liigub kiiremini ja ajab palgesse puna. Seda märkab õpetaja. Ja kogu asi ongi avalik, piin ja häbi pealegi. Keegi ei käristanud, aga oma südametunnistus käristas selle eest, et me ei olnud raha väljaandmisel küllalt valvsad. Sent „kadus“. Kompvek ei olnud meile hädavajalik, vihik aga hädavajalik, ilma milleta ei saa läbi.

Raha ringvoolu peab nõnda juhtima, et väljaminek oleks alati väikseni kui sissetulek. Peab alati nii toimima, et sissetulekust selle väljaandmisel tekiks **ülejääk ehk kokkuhoid**, mis püsiks alaliselt käes. See on kolmas tähtis moment raha ringvoolu juures. Kokkuhoid ongi see, mis moodustab meie rikkuse. Mida suuremaks oleme kasvatanud kokkuhoitud summa, seda rikkamad oleme. Kui kellestki öeldakse, et ta on rikas, siis tähendab see seda, et ta on osanud alati vähem välja anda kui sisse võtta ja seega aegamööda palju raha kokku hoidnud. See **juhib õieti** oma majapidamist, kes oskab hoida väljaminekud alati väiksemad kui sissetulekud ja saavutada kokkuhoidu. Õieti juhitud majapidamine ei jää kunagi raskustesse.

Teeme kokkuvõtte sellest, mis oleme jutustanud: **Oskuse abil loome väärtusi ehk toodame saadusi, mida saame müüa, et saavutada rahalisi sissetulekuid.** Mida väärtuslikumad on saadused või mida parem on meie kaup, seda kõrgemat hinda saame ja seda enam suurendame oma sissetulekuid. Sellepärast püüame toota ja müüa ainult häid saadusi. Endi soovide ohjeldamise abil hoiame väljaminekud väiksemad sissetulekuist ja saavutame majapidamises kokkuhoidu, mis on meie rikkuseks ja jõuka majapidamise aluseks.

Ja ühistegevus ongi see, mis aitab suurendada sissetulekuid, vähendada väljaminekuid ja saavutada enam kokkuhoidu. Kuidas — seda näeme järgmistes vestlustes.

✱ ✱ ✱

Lugeda : „Miljami Maidu rahakuhtjad“. (Saad Eesti Ühistegelisest Liidust a 3 senti.)

✱ ✱ ✱

Teema kirjatöök: „Kuidas sain ma raha ja kuidas toiminis selle väljaandmisel.“

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

KANAMUNA.

Muna värvil ei ole mingit tähtsust tema toiduväärtuse suhtes. Sellepärast makstakse kollastest munadest sama hinda, kui valgetest.

Muna koor on nii õhuke, et muna sees olev vesi selle läbi välja aurata.

Seetõttu on vanemad munad kergemad kui värsked munad, olgugi nad kogult ühesuurused.

Peale harilikkude toiduainete sisaldab muna veel rauda ja vitamiine. Seepärast on munad kasulikud lastele ja neile, kes tarvitavad tugevat toitu.

Munakollases on rasvaaineid, kuid munavalges seda ei ole. Selle tõttu võib ka ainult munavalget vahuks lüüa.

Munakollases on vähesel mõõdul lämmastikku ja selle tõttu muutubki hõbelusikas muna süües mustaks.

* * *

Iga äpardus on õpetlikum kui tuhat nõuannet.

Türgi vanasõna.

* * *

Au ja raha ei sünni ühte kotti.

Hispaania vanasõna.

* * *

„Ära tõmba seda vaest kassi sabast.“

„Ma ei mõtlegi seda teha, tädi, ma hoian ainult sabast kinni, ta ise tõmbab.“

* * *

4 OSA. TOOTJA. TARVITAJA. KAUBA JA RAHA LIIKUMISE SUUND. VAHELKAUPLEJA. EKSPORTÖÖR. IMPORTÖÖR.

Eelmises vestluses vaatlesime raha ringvoolu üksikus majapidamises ja leidsime selles kolm tähtsat momenti: sissetulek, väljaminek ja kokkuhoid.

Täna vaatleme raha ja hiljem ka kauba liikumise suunda majanduslikus ringkäigus üldse.

Meie nägime, et rahalise sissetuleku saavutamiseks on vaja luua väärtusi ehk toota saadusi. Meie võiksime ka öelda, et — vaja on valmistada kaupa ehk kauba-ainet, mida saab müüa. Üks niisugune kaup oli muna. Vaatame nüüd, kuidas saame tema eest raha.

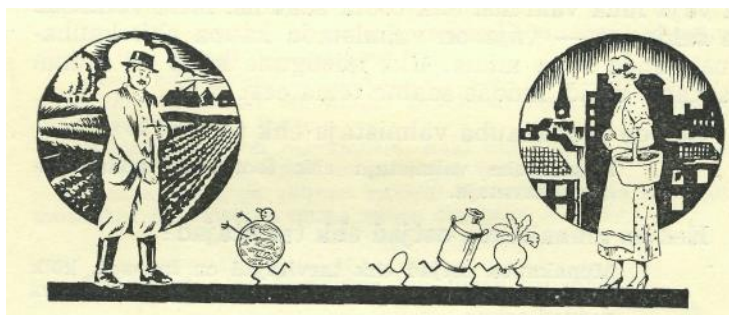
Kes on munakauba valmistaja ehk tootja?

Munakauba valmistaja ehk tootja on põllumees-kanakasvataja.

Kes on munakauba ostjad ehk tarvitajad? .

Munakauba ostjad ehk tarvitajad on linlased, kõik need, kes kanu ise ei pea ja mune enda tarviduseks peavad ostma.

Paneme tähele: Igal kaubal on valmistaja ehk tootja, kes kaupa müügiks valmistab ehk toodab, et selle eest saada raha. Kauba tootmine on ainult siis tasuv, kui sellele kaubale leidub tarvitajaid. Seega on igal kaubal ka tarvitaja, kes kauba eest raha maksab. Tootja ja tarvitaja on teineteisele vajalikud. Üks ei saa läbi ilma teiseta.

Tootjalt läheb kaup välja, raha tuleb sisse.

„Andsin hea ja värsket kauba, aga ka hind tuleb tubli.“

Tarvitajalt läheb raha välja, kaup tuleb sisse.

„Andsin priske raha, aga ka kaup näikse olevat aus.“

Kui tootja annab tarvitajale kauba, mis ta saab kauba vastu?

Tootja saab kauba vastu raha.

Kui tarvitaja annab tootjale raha, mis ta raha vastu saab?

Tarvitaja saab raha vastu kauba.

Missuguses suunas või kelle käest kelle kätte liigub kaup?

Kaup liigub tarvitaja suunas ehk tootja käest tarvitaja kätte.

Missuguses suunas või kelle käest kelle kätte liigub raha?

Raha liigub otse vastupidises suunas – tarvitaja käest tootja kätte.

Näitlikult võiksime raha ja kauba liikumist joonisel kujutada järgmiselt:

Kuhu teie müüte munad, mis kanapesast korjate ja mis oma tarvidusest üle jäävad?

Need müüme turul tarvitajale.

Kus on teil lähem turg?

Lähem turg on alevis, maakonna linnas.

Ümbruskonnas on palju talusid, palju kanakasvatajaid. Kõik toovad oma kauba turule. Nii koguneb kaupa turule rohkem, kui kohalikud tarvitajad vajavad. Muist kaupa peaks jääma müümata, aga ometi saadakse kõigest kaubast lahti. Kellele müüakse muist kaupa?

Muist kaupa müüakse kaupmeestele või ülesostjatele.

Kuhu paneb kaupmees niipalju mune?

Kaupmees müüb turul ostetud munad jälle edasi, kus rohkem tarvitajaid.

Kus on meil kõige rohkem tarvitajaid?

Kõige rohkem tarvitajaid on pealinnas Tallinnas.

Pealinna turule valgub mune kokku kogu riigist. Ka Tallinna tarvitajad ei jõua kõiki ära osta. Kuhu läheb sealt see kaup, mida turul ei jõuta ära müüa?

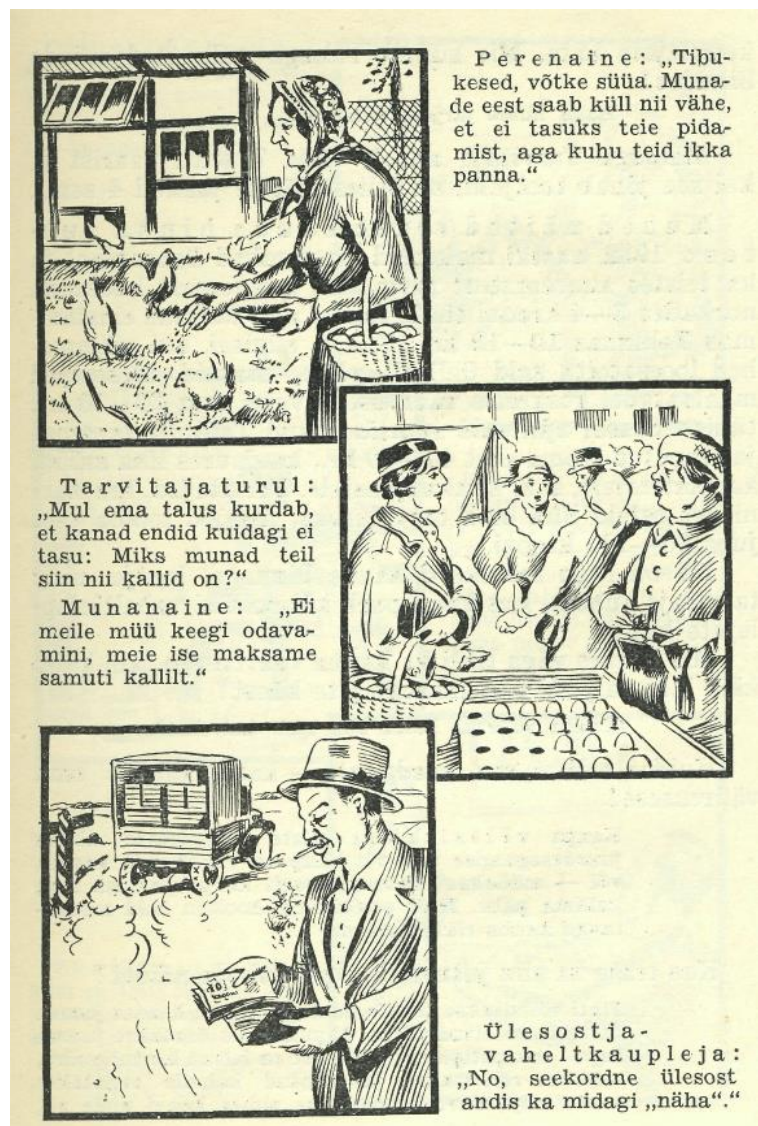
See osa saadetakse välismaale, välisurgudele ja läheb sealt välismaa tarvitajaile.

Muna suurkaupmees ostab väikesilt ülesostjailt palju mune ja saadab need laevatäite või vagunitäite viisi välismaale. Kuidas nimetatakse sellist ärimeest, kes kaupa müüb ja saadab siseriigist välisriiki?

Sellist ärimeest nimetatakse eksportööriks.

Munaeksportöör on siis see suuräri, mis müüb ja saadab Eestist kanamune välismaale. Kuidas nimetatakse sellist äri, mis välisriigist kaupa suurel viisil ostab ja sisse veab ja siis väikekaupmeestele edasi müüb?

Sellist ärimeest nimetatakse importööriks.

Meie eksportöörid müüvad siis kaupa välismaa importööridele. Nii näeme, et alati ei lähe kaup otseteed tootjalt tarvitajale, vaid käib vahepeal kõveraid ja pikki teid mööda läbi mitmete võõraste käte, kes ei ole ei tootjad ega tarvitajad.

Kuidas nimetada kõiki neid vahemehi, kes kauba liikumise juures seisavad tootja ja tarvitaja vahel?

Neid nimetatakse vaheltkauplejateks.

Mis huvi neil on selleks, et nad tootjalt tuleva kauba vastu võtavad ja tarvitaja suunas edasi saadavad?

Nad saavad selle eest vahetasu, mis läheb nende ülalpidamiseks.

Mis sünnib kauba hinnaga kauba edasitoimetamise ehk vahetalituse juures vaheltkauplejate kaudu?

Kauba hind läheb seejuures järjest suuremaks.

Kes maksab siis lõpuks kõige kõrgema hinna kauba eest?

Kõige kõrgema hinna maksab tarvitaja.

Seletame seda selgemini arvude varal: Kui ülesostja turul või talus, kus neid samuti tihti käib kõiksuguseid talusaadusi ostmas, maksab muna paarist tootjale 4 senti, siis kui kallilt ta müüb selle Tallinnas suurostjale, kuidas teie arvate?

Ta müüb suursisseostjale vähemalt 5 sendiga paar.

Kui meie arvame, et iga vaheltkaupleja edasi müües võtab muna paarist sendi rohkem, kui ta ise maksis, siis — kui palju maksab tarvitaja Tallinnas lõpuks muna paarist, kui see käib läbi kolme vaheltkaupleja käest?

Tarvitaja Tallinnas maksab siis 7 senti paarist.

Niisugune ongi keskmiselt muna hinna vahe meil koha peal ja Tallinnas. Välismaa tarvitaja peab maksma muidugi veelgi rohkem, sest vaheltkauplejaid selle vahe peal on rohkem, vahemaa suurem, — seega ka vedu kallim.

Raha liigub vastupidises suunas — tarvitajalt tootja sihis, aga ikka sedasama teed, s.o. läbi samade vaheltkauplejate käte. Mis sünnib rahaga seda teed mööda liikudes?

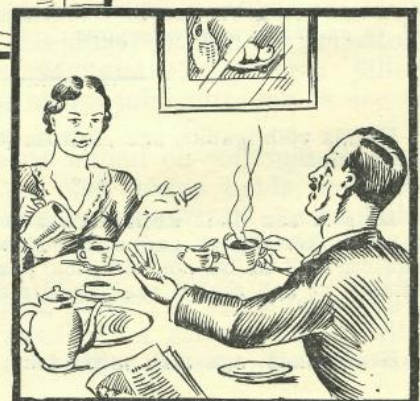
Raha läheb järjest vähemaks.

Oru talu peretütar: „Piim rammus ja kollane nagu koor.“
„Eks linnasaksad saa siis ka head piima.“

Poeperenaine (endamisi): Oru talu piim or alati hea ja rammus, kui see tuleb, seda saab ka „timpida“. (Ostjale) Olge lahked, jah, meil alati hea ja värsket piim, kohe talust saame.

Tarvitaja: „Ütle, kust sa alati säärast lüpsikuloputuse vett tood, see pole ju kellegi piim.“
„Poeperenaine ütleb, et ta saab otse talust...“

Muidugi. Tarvitaja annab välja 7 senti paarist ja kui see jõuab tootjani, on sellest järele jäänud 4 senti.

Mõned näited elust kauba hinna suhtes: 1932. aastal maksusid eluslambad Saaremaal ja ka teistes suurematest turgudest kaugemais kodumaa nurkades 3—4 krooni tükk. Samal ajal maksus eluslammas Tallinnas 10—12 kr. 1933. a. sügisel, kui põllumehed loomatoitu said üldiselt vähe, maksid ülesostjad maalaatadel keskmise väärtusega veise eest 20—30 kr. tükk. Samal ajal said suurlihunikud Tallinna tapamajas tapetud looma eest 40—60 kr., kusjuures liha müüdi karnimeestele, s.o. lihakauplustele. Tarvitajad, kes karnidest ostsid liha oma tarviduseks, maksid looma eest juba 90—100 krooni.

Nii on lugu mõnikord kauba hinnaga tootja ning tarvitaja suhtes, kus kaup peab käima läbi vaheltkauplejate käte.

Mis sünnib väga tihti ka kauba väärtusega, kui kaup käib läbi paljude vaheltkauplejate käest?

Kauba väärtus läheb siis tihti halvemaks.

Kuidas sellest aru saada, et — kaup kaotab oma väärtusest?

Kaupa võltsitakse teiste odavamate ainete juurdesegamise teel või kaup on vähenenud kaalus, või — müüakse odavamat sorti kaupa parema ning kallima pähe. Halb pakkimine, hooletu hoid soodustavad kauba rikkimineku.

Kas teate ka siin jutustada elust mõnda näidet?

Tihti võltsitakse toitaineid nagu piima, lisades juurde vett või kooritud piima, hapukoorele lisatakse juurde hapu- ehk petipiima, või seest on leitud kartulipudru, suhkrut võltsitakse, jahvatatud kohvile segatakse sekka viljakohvi ja müüakse puhta kohvi nime all, kodumaa riidet müüakse välismaa riide pähe jne., jne. Tuntud on laatadel ja turgudel „kulduuride” ja muu sellise alaväärtusliku kraami müümine ehtsa pähe jne.

Kauba võltsimisi tuleb rohkem ette, kui me seda arvata võime. Tihti ei tule pettus üldse ilmsiks, sest et me ise alati kaupa ei tunne.

Kellele on tootjal kasulikum kaupa müüa, kas üles-ostjaile või otseteed tarvitajale?

Kasulikum on müüa otseteed tarvitajale.

Mispärast tarvitajale?

Sellepärast, et tarvitaja maksab kõige kõrgema hinna.

Kellelt on tarvitajal kasulikum osta, kas vaheltkauplejalt või otseteed tootjalt?

Kasulikum on osta otseteed tootjalt.

Mispärast tootjalt?

Sellepärast, et tootjalt saab kõige väärtuslikuma kauba ja kõige odavamalt.

* * *

Märkus: Näitena toodud munade müügi- ja ostuhinna vahe paistab olevat üleloomulikult suur — 3 senti. Esiteks on see võetud säärane piltlikkuse mõttes, teiseks — seal, kus ei ole võistlejaid, ta enamasti ongi niisugune.

* * * * *

* * *

Eksida võib igaüks, aga eksituse juurde jääda — võib ainult nõdrameelne.

Cicero.

* * *

Meie ei saa linde keelata oma peade kohal lendamas, aga me võime keelata, et nad endile sinna pesa ei ehitaks. Sama raske on meil halbu mõtteid oma peas takistada, aga meil on võimalus, et nad seal ei saaks pesitseda.

M. Luther.

* * *

Head tunda, aga seda mitte teha, on meelekindlusetu olek.

Confucius.

* * *

5 OSA. ISIKLIK VAHETALITUS. ERAVAHETALITUS. ÜHIS- TEGELIK VAHETALITUS. ÜHISTEGEVUS — MAJANDUS- LIK TEGEVUS.

Meie ülesandeks viimastel vestlemistel oli jälgida kauba ja selle hinna liikumist tootja ja tarvitaja vahel. Leidsime, et vahetalitajateks tootja ja tarvitaja vahel on enamail juhtudel võõrad käed, kellel selle juures on oma, mitte tootja ega tarvitaja huvid. Leidsime ka, et säärane vahetalitus tuleb nii tootjale kui ka tarvitajale liiga kallis. Seades ülimaks sihiks otsida teid, kuidas oma kauba eest saada õiglasemat hinda, et suurendada oma rahalisi sissetulekuid, jätkame täna odavama vahetalituse otsimist, silmas pidades seda, mida oleme hakanud lootma ühistegevuselt.

Vahetalitus võõraste vaheltkauplejate kaudu on kallis. Selle tõe oleme leidnud. Jättes seega selle kõrvale, teeme otsekohe järelduse: Müüme ise otsekohe oma kauba tarvitajale. Müügiaineiks võtame jällegi munakauba, sest sellega oleme juba tuttavad ja see on meile lähedam.

Oletame, et meil on kodus kanad jõudnud muneda 100 muna. Kaua ei tohi neid kodus hoida, sest siis lähevad nad vanaks, ei sobi enam korralikuks kaubaks. Meie ei tohi loobuda põhimõttest — müüa tarvitajale head ja täisväärtuslikku kaupa. Tallinnas on suurem turg ja rohkem tarvitajaid, läheme ja viime oma kauba sinna müügile. Oleme kindlad, et saame seal tarvitajalt 7 senti paarist ega tarvitse ülesostjale ära anda 4 sendiga.

Jutustage üksikasjalikult, kuidas te sellega toime tulete. Mida teed kõigepealt, kuhu sõidad, mis maksab pilet jaamast Tallinna?

Palju oled munade eest raha saanud, kui oled 100 muna ehk 50 paari 7 sendiga paar ära müünud? Kui kalliks läheb tagasisõit, kui suured olid üldse teekulud? Kui palju jäi puhast raha järele?

Mis me siit saame järeldada, kuivõrd kasulik on säärane müügile toimetamise viis?

Säärane kord, kus igaüks isiklikult käib oma kaupa müütamas, on samuti kahjulik, kui turule toimetamise kulud on suuremad hinna vahest turul ja kodus.

Nüüd oleme huvitava momendi juures: Eespool leidsime, et meile on kallis võõras vahetalitus ja et on kasulik, kui kaup tootjalt tarvitajale läheb otsemat teed ilma võõra vahetalitusega. Nüüd valisime viimase tee ja toimetasime kauba tarvitajale nii öelda käest kätte, aga ka see osutus kahjulikuks.

Mis siis nüüd? Kas pöörduda vana viisi juurde, s.o. vaheltkauplejate juurde tagasi ja leppida nende vahetalitusega? Ma arvan, et ei. Kord leitud tõdedest ei tohi loobuda. Pigem jätkame oma otsinguid alatud sihis ja vaatame, kas me pole unustanud mõnd varem leitud tõde.

Kuidas me toimisime oma kaupa müügile viies, kas igaüks üksikult või ühiselt?

Me viisime oma kauba müügile igaüks üksikult.

Kuidas aga on üksiku jõud?

Üksiku jõud on piiratud.

Siin oligi meie eksitus. Meie läksime saama kõige suuremaid tulemusi, käesoleval juhul oma kauba eest kõige kõrgemat hinda, aga valisime selleks kõige nõrgema jõu — üksiku jõu. Missugune jõud aga annab piiramatuid tulemusi?

Ühendatud jõud.

Oletame, et külas on kümme talu, kes kõik on kanapidajad. Kõigil on kanad mune- nud juba 100 muna, mis turule tuleb viia. Kuidas nüüd saab seda ühendatud jõudu siin rakendada kasulikumalt tööle?

Talud käivad mune turule viimas ja müütamas kordamööda.

Ei tee kuludes suurt vahet, — kas üks isik viib üksi oma talu munad või kõige kümne talu munad. Oletame, et teekulu on ühel kui teisel juhul 4 krooni. Missuguse osa sellest kannab nüüd iga talu?

Iga talu kannab ühe kümnendiku osa, mis on 40 senti.

Kui paarist saadi 7 senti, palju sai igaüks munadest raha?

Munadest sai igaüks 3 kr. 50 senti.

Kuludeks läheb igaühel 40 senti, kui palju jääb igale talule puhast raha?

Puhast jääb 3 kr. 10 senti.

Nüüd võrdleme: Missugune tagajärg oleks olnud siis, kui igaüks üksikult oleks käi- nud mune müütamas, kusjuures kulud samuti on 4 krooni?

Siis oleks pidanud igaüks 50 senti juurde maksma.

Missugune tulemus oleks olnud siis, kui kaup oleks müüdud ülesostjale 4 sendiga paar?

Siis oleks igaüks saanud kõigest 2 krooni.

Tarvitaja ja tootja elavad enamasti teineteisest väga kaugel. Seepärast peab kauba kättetoimetusel mingisugune vahetalitus olema. Eravahetalitus selleks ei kõlba, isiklik va- hetalitus ka mitte, sest nad mõlemad on liiga kulukad ja kallid. Aga kuidas nimetatakse säärast vahetalitust, kus hulk tootjaid üksmeeles ühiselt kokku leppides käivad oma kaupa müütamas kordamööda?

See on ühistegelik vahetalitus.

Missugune vahetalitus on siis lõpuks kõige odavam, mis jätab tootjale kõige kõrge- ma hinna?

Kõige odavani on ühistegelik vahetalitus.

Lisame juurde: . . . ehk müügikorraldus.

See on järjekorraline tõde, mille leidsime oma vestlustes. Aga ärgem unustagem ka juba leitud tõdesid. Ühe unustasime ja kohe olime kitsikuses.

Oletame, et keegi nimetatud kümnest talunikust, tulles oma kordreisilt, ütleb teistele kaubahinna vähema kui ta tõepoolest sai. Kes ta siis on?

Ta on siis autu ning valelik.

Säärast inimest ei saa enam usaldada. Ja kui see kordub veel teise ja kolmanda juures, mis tuleb siis välja ühisest müügikorraldusest?

Mitte midagi. Siis peab igaüks jälle leppima võõra või isikliku vahetalituse- ga.

Kellel on meeles, missugune ennemuistide töö puudutab aususe küsimust ühistegevuses?

„Ühistegevus vajab häid ja ausaid inimesi.“

Ilma selleta ei saa ühistegevusest üldse olla juttu.

Toota saadusi, luua väärtusi, neid realiseerida (müüa), hoolitseda sissetulekute eest ja valvata väljaminekuid, püüda majapidamises suuremat ülejääki ja kokkuhoidu, et saavutada paremat majanduslikku elujärge, — missugune tegevus see on ja kuidas seda nimetatakse?

See on majanduslik tegevus.

See on majanduslik tegevus selle sõna üldises mõttes. Neidsamu sihte, nagu nägime, taotleb ka ühistegevus, aidates saavutada loodetud tulemusi kergemini, hõlpsamini ja rutemini. Missuguse tegevuse alale kuulub siis ühistegevus?

Ühistegevus kuulub majandusliku tegevuse alale.

Kui anda sellele mõistele kindel kuju, siis ütleme eksimatult: **Ühistegevus on majanduslik tegevus.** Käsitades mõistet ühistegevusest, ei tohi sellest olla kõrvalekalduvusi ega teisitimõistmisi. Näiteks ei tohi ühistegevust vahetada poliitilise tegevusega. Samuti ülekohus oleks arvata, või — mis veel halvem — ette heita ühistegevusele mingisuguseid maksva poliitilise korra muutmise sihte, nagu seda kahjuks mõningal juhusel oleme võinud kuulda ühistegevuse vastaste suust. Ühevõrra ülekohus on ühistegevust kasutada ühe poliitilise erakonna huvides. Ühistegevus meie oludes on ja jääb puhtmajanduslikuks, erapooletuks tegevuseks, mis ei tohi olla sõltuv ühestki poliitilisest ega muust voolust.

Tuletame meelde ja uuendame mälu, missuguse päringu ehk definitsiooni andsime ühistegevusele esimeses vestluses, vastates küsimusele — mis on ühistegevus. Sellest näeme, et see sõnastus ometi lahku läheb sellest, millega alles praegu ära määrasime üldise majandusliku tegevuse. Leidke nüüd vahe, mille poolest ühistegevus erineb üldisest majanduslikust tegevusest.

Ühistegevus on vastastikuse omaabi ja isetegevuse põhimõttele ülesehitatud majanduslik tegevus.

Vastastikune omaabi ja isetegevuse põhimõtte määrabki ära vahe ühistegevuse ja üldise majandusliku tegevuse vahel. Linadepuhastamine palgalise jõuga, saaduste müük vaheltkauplejale-ülesostjale — on ka majanduslik tegevus, aga selles puudub isetegevuse ja vastastikku avitamise mõte ega mahu seepärast ühistegevuse mõiste raamidesse.

Et me nüüd ühistegevuse juba täiesti oleme sidunud majandusliku tegevusega, siis tuleb meil oma ühistegevuse mõiste senist sõnastust sellevõrra täiendada. Küsimusele, mis on ühistegevus, me vastame nüüd nii:

Ühistegevus on piiramatust hulgast majanduslikest üksikjõududest vastastikuse omaabi ja isetegevuse põhimõttel moodustatud ühine jõud, mis organiseeritult ja ühise eesmärgiga rakendatud majanduslikku tegevusse suuremate tulemuste saavutamiseks kõigi osaliste huvides.

Ühistegevus ei looda ühelegi välisabile, ei riiklikule ega mingisugusele. Ta ainult soovib, et ei tehtaks takistusi tema vabale iseseisvale arengule. Kus abi on olnud vajalik, seal on unustatud mitmed eespool leitud ühistegelikud töed ja tingimused.

Teema kirjatöök: „Rahu kosutab, vaen hävitab.”

— Ühistegevuse mõistet on ühistegevuse teoreetikute ja majandusteadlaste poolt defineeritud väga mitmeti. Kuid ükski neist definitsioonidest pole suutnud võita sedavõrd autoriteeti, mis oleks võtnud järgmiselt julguse esineda jälle oma ja uuega.

Sellest seisukohast väljudes on nende ridade autor samuti julgenud esineda omaga, seda enam, et seda põhjustas püüe — lasta definitsiooni järgneda kord võetud mõtete loogilise järjestu tulemusena.

Juba organiseeritud ja tegevale kooperatiiv-ühingule annab meie ühistegevuse seadus järgmise definitsiooni: „Kooperatiiv-ühinguks tunnustatakse muutuva koosseisuga ja kapitaliga ühing, kelle eesmärgiks on, teotsedes erilise nime (firma) all, kaasa aidata oma liikmete materiaalseks ja vaimliseks hüvanguks mitmesuguste majanduslikkude ühisettevõtete või oma liikmete töö organiseerimise teel.”

Kooskõlas eelmise kooperatiivühingute mõiste definitsiooniga, ei saa nende ridade autor pooldada ka vaadet, mis surub ühistegevuse ainult majandusliku tegevuse valda, nagu seda paljud meie ühistegelased püüavad alla kriipsutada, seda nähtavasti kartuses — saada vastaste poolt põhjuseta süüdistatud poliitilises tagamõttes, nagu seda tehtud ongi.

Haridusseltsid, raamatukoguseltsid, õpperingid on samuti ühise koondatud jõu avaldus, on ühine tegevus, mis hõlbustab suuremate tulemuste saavutamist, kuid mitte majanduslikul, vaid vaimsel alal. Majanduslik külg on siin ainult abinõu, mitte siht. Sellepärast võime päris õigusega rääkida ka vaimsest ühistegevusest ja pean vastuvõetavamaks just esimest definitsiooni esimeses vestluses, kus puudub viibe ühistegevusele kui ainult majanduslikule tegevusele.

6 OSA. ÜHING, ÜHINGU LIIGE. ASUTAJA LIIGE, ÜHINGU ORGANISEERIMINE. PÕHIKIRI. AJUTINE JUHATUS.

Jätkame oma vestlusi ühistegevuse üle. Kordame meeldetuletuseks: Missugune vahetalitus kauba kättetoimetamisel tootjalt tarvitajale on kõige odavam?

Ühistegelik vahetalitus.

Kuidas me selle tegelikult teostasime?

Kauba viisime ära kordamööda.

Nii siis kordveo korras. Sellest oli meil ka juba eespool juttu. Püüdkem meelde tule-tada, kus esineb meil veel kordveo korraldusviis.

Üksteisele lähedaisevad talud viivad kordamööda piima meiereisse, samuti koorejaamast koore meiereisse. Lähestikkudest taludest sõidutatakse lapsed kooli kordamööda. Käiakse vastastikku üksteist kordamööda abistamas iga-sugustel talgudel. Tuntud on kord karjas käimine jne.

Selline vastastikku üksteise abistamine niinimetatud „kordveo“ alusel on küll ühiste-gevus ja ta on mõnel puhul isegi asendamatu, aga ta on ühistegevuse lihtsamaid ja algeli-semaid vorme ja kujusid. Sellist vormi ei saa arendada kuigi laiaulatuseliseks, ja tal on muidki puudusi. Aga tänu sellele lihtsale ja arusaadavale vormile leidsime tema abil üles põhimõtte, et majanduslikus tegevuses ühistegelik müügikorraldus ja vahetalitus on kõige odavam ja kasulikum.

Iga põhimõtte aga, kui ta peab viidud olema ellu, vajab praktilist korrastust ja raken-dust, vajab organisatsioonilist ülesehitust. Põhimõtte, — see on luustik. Tema eluliseks tegevuseks on vaja lihastikku ja hinge. Seda lihastikku ja hinge hakkamegi ehitama täna-sest peale oma põhimõtte ümber.

Esialgu jääme meile juba tuntud kauba-aine — munakauba — juurde. Kordveo abil seda kaupa turustades, tuleks kaup igakord viia ise tallu. Suurema ringkonna peale kogu-neb kaupa palju ja alati pole talul nende jaoks vastavat hoiuruumi ega panipaika. Meie huvides on — pakkuda tarvitajale alati head ja sorditud kaupa. Igaüks aga ei oska seda tööd. Sorditud ja väärtuslik kaup tuleb turu nõuete kohaselt pakkida erilistesse kastidesse. Säärase korra juures aga ei saa juttugi olla pakkimismaterjali muretsemisest ja korralikust pakkimisest.

Kes leiab nüüd tee, kuidas üle saada nimetatud takistavaist asjaoludest, et mune oleks võimalik tuua alati ühte paika, neid seal sortida ja eeskujulikult pakkida?

See on võimalik, kui kokku leppida ühe talu või isikuga, kellel on ruumid ja kes on nõus omandama vastavat oskust, et tema alati hakkaks mune vastu võtma, sortima, pakkima ja turule toimetama.

Siin tekib aga nüüd ka kohe tasu ja kulude küsimus. Kuidas lahendame selle, et see oleks õiglane? Kes tasub sellisele isikule tema töövaeva, kannab pakkimismaterjali- ja veokulud ja tasub muudki väljaminekud, mis sellega ühenduses?

Kõik kulud, mis sellise korraldusega ühenduses, kannavad tootjad kõik ühi-selt, igaüks tema poolt müügile saadetud kauba hulgale vastavas suuruses.

Säärane on juba enam-vähem korrastatud asjaajamine. Nii on ringkond kanakasvatajaid ehk munatootjaid loonud ühiselt endile vähem kuluka ja ka vähem tülika müügikorralduse.

Paneme tähele, et sellise korralduse juures ei ole ühtegi võõrast kätt, kõik tegelased on kanakasvatajad ise. Näide, et väga hästi saab tulla ise toime oma toodete ja saaduste turustamisega, kusjuures säärane omaloodud vahetalitusviis on palju sõnakuulelikum.

Kuidas nimetatakse säärast ringkonda inimesi, kes teotsevad ühiselt ja üksmeeles ühiste huvide kasuks?

Säärast ringkonda inimesi nimetatakse ühinguks.

Missuguse nimetuse anname ühingu, kes teotseb kanakasvatajate huvides, praegusel juhul munamüügi korraldusega?

Säärast ühingut nimetame munamüügiühinguks.

Kuidas nimetatakse ühingu iga üksikut kaasatootajat isikut?

Iga üksikut ühingu nimetatakse ühingu liikmeks.

Nüüd palun vastata, kellel teist on kodus kanad ja kes müüvad mune? Väga paljudel on kanad ja ka väga paljudel tuleb enda tarvidusest ülejäävaid kanapidamise saadusi toimetada müügile. Nagu nägime, — tülikas ja kulukas on igaühel seda teha üksikult ja mõtet pole ka seda kaupa siinsamas müüa ülesostjatele. Tähendab, — mis on meil vaja luua endi muna-kauba hõlpsamaks turustamiseks?

Vaja on luua ühistegelik munamüügikorraldus.

Õige. Kuidas me seda teeme?

Vaja asutada munamüügiühing.

Tubli! Algame selle asutamisega kohe. Oleme kord ära tundnud, et see on vajalik, siis — viivitada ei maksa. Ütlesime ju, et ühistegevusse tuleb suhtuda teadlikult. Kasvate suureks ja hakkate igaüks ise vanemate talus pidama kanu ning tootma munakaupa. Oleksime halvad tootjad, kui me ei oskaks siis luua selle kauba ühistegelikku müügikorraldust.

Nii siis — kes teist soovib osa võtta munamüügiühingu asutamisest ja ka edaspidi ühingu kaasa töötamisest? Kõik kanapidajad soovivad! Esialgu näib huvi ja üksmeel olevat üldine. Soovime, et see püsiks!

Meil on siis palju ühingu asutajaid. Küllalt oleks ka seitsmest. Praeguste seaduste järgi ei ole lubatav vähemal kui seitsmel ühingu asutada. Nimetame endi keskel asutava toimkonna, kes tegelikult hakkab ajama asutamise asja. Asutavasse toimkonda on küllalt kolmest liikmest. Keda nimetate endi keskel asutajateks?

Meie kõik oleme nüüd asutajad liikmed, need kolm meie seast aga — meie asutav toimkond.

Asutava toimkonna liikmed lepivad nüüd isekeskis kokku, kes neist on esimees, kes laekur ja kes kirjatöötaja. Seda peavad nad tegema oma esimesel koosolekul. Selle, kes teie seast koosoleku kokku kutsub, peate juba praegu ära nimetama. Ametijaotus tuleb protokollida, kuhu kõik liikmed kirjutavad nimed alla.

Mis on nüüd asutava toimkonna esimene töö ja ülesanne?

Toimkond kirjutab üles kõik nimed, kes soovivad astuda ühingu liikmeks ja tulevikus ühingu kaasa töötada. Toimkond peab ära tellima ühingu põhikirja, siis liikmeks astuda soovijad jälle kokku kutsuma üldisele koosolekule ja põhikirja ette lugema.

Mis asi on põhikiri?

Põhikiri on leping ühingu ja liikme vahel, ühingu sisemiseks asjaajamiseks, milles ära on tähendatud ühingu eesmärk, ühingu asjaajamise kord ja iga liikme kohustused, õigused ja ülesanded ühingu suhtes.

Põhikirja võiks nimetada ka liikmete vastastikku lepinguks, millega kõik nõustuvad, ja missuguseid nõudmisi siis ka kõik peavad täitma. Muidu ei saa pidada asjaajamises korda.

Mis on kõigi asutajate liikmete esimene mure ja ülesanne?

Meie kõigi mure ja ülesanne on siit peale teha selgitustööd nende seas, kes asjaga veel tuttavad ei ole ja koguda liikmeid.

Eemalseisjatele asja selgestegemist ja nende võitmist ühingu sõpradeks nimetatakse uuema nimega värbamiseks. Värbamistööd tuleb teha, sest mida rohkem on ühingul liikmeid, seda vähem tuleb igal liikmel kanda kulusid ja seda hoogsam on töö.

Põhikirja kava tellime täna kohe ara. Võtke paber ja kirjutage kiri kohe valmis! Ma kirjutan tahvile või dikteerin, teie kirjutate paberile:

Eesti Ühistegelisele Liidule

Tallinnas.

Meil on asutamisel munamüügiühing. Lisan siia juurde 20 senti postmarkides ja palun saata kolm eksemplari munamüügiühingu normaalpõhikirja.

..... 19.....

Austusega,

asutava toimkonna liige.

Postiaadress:

Märkus: Asutajad ei tarvitse täpselt kinni pidada normaalpõhikirjast, vaid võivad seda muuta või täiendada uute punktidega kohalikkude olude ja tarviduse kohaselt.

Kiri on valmis. Pange nüüd kiri ümbriku suuruselt kokku ja kirjutage aadress sinna-samasse peale, märkides neljanurgalise joonisega postmargi koht.

Oletame, et oleme kirja juba äraagi saatnud. Jääme ootama põhikirja. Usume, et see jõuab meile järgmiseks vestluseks. Vahepeal aga ärgem unustagem värbamistööd!

Juhin teie tähelepanu ühele asjaolule: Vist märkasite, et meil tuli juba kända kulusid, — kakskümmend senti panime postmarkides kirja sisse, kümme kleepisime ümbrikule peale. Mõnd väikest kulu tuleb teha edaspidigi. Need esialgsed kulud tuleb kanda asutajatel. See on laen ühingule, mille ühing hiljem neile tagasi maksab. Sellepärast tuleb asutaval toimkonnal kohe hakata ka arveid pidama, mille üle tuleb hiljem täpselt aru anda. Kõik olgu algusest peale korralik ja täpne.

Täna lõpetame vestluse. Järgmisel jätkame seda ühingu asutamise üle, tuues esile uusi ja huvitavaid asjaolusid.

* * *

Soovitav on, et õpetaja vahepeal ühingu põhikirja ka tõesti ära tellib, et saaks hiljem õpilasi sellega tutvustada. Ei ole see võimalik, tuleb asja edasi ajada oletuste najal.

* * *

Teemad kirjatöök:

„Kuidas seletasin ma oma naabrile ühingu kasulikkust ja kuidas võitsin ta liikmeks.“

„Kuidas tegin värbamistööd.“

* * * * *

Rikkuste loomine on majanduslik ülesanne; rikkuste õiglane jaotamine aga ühiskondlik ülesanne; nende mõlemate lahendamine on ühistevuse asi.

* * *

Ühistegeliku liikumise jõud peitub ühistevuse mõtte alalises õhutamises. Sest nagu iga taim vajab kasvamiseks ja arenemiseks õhku, päikest ja vett, nii ka ühistevus vajab alalist värskendavat ja karastavat toitu: see toit ongi ühistevuse sihtide alatine selgitamine.

* * *

7 OSA. KOOSOLEKU JUHATUS. SISSEASTEMAKS. OSAMAKS. LISAVASTUTUS. REGISTREERIMISAVALDUS. KAUBA LIIGITAMINE SORTIDESSE HEADUSE JÄRGI. STANDARDKAUP. MUNAMÜÜGI-KESKÜHING.

Täna jätkame oma vestlust munamüügiühingu asutamisest, mis meil eelmisel korral pooleli jäi.

Mis võtsime endi kohuseks teha vahepeal?

Vahepeal võtsime endi kohuseks tellida ära põhikiri ja teha värbamistööd.

Palun asutava toimkonna esimeest teatada, kuidas on nende asjadega lugu ja mis-sugused on tulemused.

Põhikirja tellisime kolm eksemplari. Need on kohale jõudnud. Liikmeks astuda soovijaid on arvult . . . Kutsed on laiali saadetud ja üldine koosolek tänaseks kokku kutsutud, et põhikirja ette lugeda ja selle sisuga kooslijaid tutvustada.

Üldine koosolek on alanud, liikmeks astuda soovijad on koos. Üldisel koosolekul peab olema kooslijate poolt endi keskelt valitud koosoleku juhataja ja protokollija. Juhataja valvab koosoleku korra järgi ja annab sõna-võtjaile järjekorras sõna. Kõik kooslijad peavad kuulama juhataja korraldusi. Protokollija paneb kirja kõik otsused, mis koosolekul tehakse. See töö on teile tundmatu, sellepärast lubate, et mina juhatan koosolekut.

Palun asutava toimkonna kirjatoimetajat alata põhikirja lugemisega!

Vaevalt suudab põhikirja täies ulatuses ettelugemine õpilasi hoida huviküllastena ja vaevalt on see ka näitliku asutamise jaoks tarvilik. Sellepärast oleks küllalt mõne peatüki või paragrahvi ettelugemisest, mida õpetaja ette välja valib ja ära märgib õpilaste arusaamise kohaselt.

Põhikirja on jäetud tühjad kohad. Need peame ise ära täitma. Kuidas nimetame oma munamüügiühingut? Kui suureks paneme **sisseastemaksu**? Sisseaste-maks jääb ühingu kuludeks, seda ei maksta liikmele enam tagasi. Harilikult on see 50 s. või 1 kroon. Kui suur on **osamaks**? Alla 10 krooni ei tohi see olla, seda nõuab seadus iga ühingu juures. Aga osamaks kuulub liikmest väljaastumise korral tagasimaksmisele. Iga majanduslik ettevõtte vajab tegevuskapitali, see on loomulik. Ka eraettevõtjal peab olema asja alguseks tegevuskapital, tema peab kõik kapitali muretsema üksinda. Meil on see palju kergem, sest meie muretseme selle ühiselt, igaüks paneb pisut, aga kokku moodustab see suure kapitali. „Ühenduses on jõud”, — see ühistegevuse esimene põhimõte on meile juba siin käsuks. Kui tahame, et meie tegevuskapital oleks tugev, siis võime, kes suudab, maksta rohkem. Mis üle 10 krooni, see on meie laen ühingule ja võime ta tagasi nõuda igal ajal, kui meile vaja.

Märkusi:

1) Majandusministri erilise loaga võib vähemates ühingutes osamaks olla ka 5 krooni.

2) Käesoleval juhul võib osamaksu normeerida ka kanade arvule vastavalt, näiteks 5 kr. iga 10 või 20 kana kohta. Seda tehakse ka piimaühinguis, kus osamaks määratakse vastavalt liikme lehmade arvule, näit. 10 kr. iga lihmalt.

Põhikirjas on veel tühi koht, — **lisavastutuse** suurus. Kui maksame osamaksuks 10 krooni, siis sellega ka vastutame, kui ühingul peaks tulema kanda kahjusid. Kirjutame: iga liige vastutab oma seadusliku osamaksuga. Kahjud ja kasud olenevad tihti asjaajamisest. Meie aga tahame korralikult ajada asju, tahame olla ausad tegelased, sellepärast pole meil ka kahju karta. Meie ju loodame ühingust ainult head, selleks me ta asutame.

Asutav toimkond on meil kolmeliikmeline, nii suureks jätame edaspidi ka juhatuse.

Põhikirjaga ja selle nõuetega oleme nüüd tuttavad. Kes nüüd nõus on selle põhikirja alusel ühingu kaasa töötama, see võib kohe liikmeks astuda ja oma kohustused (sisseaste- ja osamaks) asutava toimkonna juures ära õiendada.

Sisse tulnud summadest võib nüüd asutav toimkond välja maksta kviitungi vastu ka tehtud kulud.

Ühing ei saa aga veel alata tegevust täies ulatuses, sest ta pole veel valmis. Enne tuleb põhikiri saata registreerimiseks, s.o. — ühingute nimestikku sissekandmiseks. Praegu registreerib ühinguid siseministeerium. Kui põhikiri jõuab tagasi märkusega, et ühing on registreeritud, s. o. ühingute nimestikku ehk registrisse sisse kantud või kui meile ühe kuu kestel mingit vastust pole tulnud, võime tegevusega algust teha täies ulatuses.

Ühingu registreerimiseks on vaja Siseministeeriumile saata registreerimisavaldus ja sinna ligi lisada kaks eks. põhikirja, mis mõlemad on alla kirjutatud seitsme asutaja liikme poolt. Kolm liiget meil on juba valitud asutava toimkonna näol. Nimetame neile lisaks veel neli isikut põhikirjale alla kirjutama.

Nüüd kirjutame valmis Siseministeeriumile registreerimisavalduse.

Siseministeeriumile.

..... *munamüügiühingu asutajate (järgnevad täielikud nimed ja elukohad)*

AVALDUS.

Esitades siinjuures kaks eks. meie poolt asutatava munamüügiühingu põhikirja ja eest tempelmarke registreerimise kuludeks, palume tähendatud ühingu registreerida seaduses ettenähtud korras.

Lisa: kaks eks. põhikirja ja eest tempelmarke.

Asutajad liikmed

19...

Registreerimisteade tagasi saata järgmisel aadressil:

Registreerimisavaldus on valmis. Seitse isikut peavad nüüd minema vallamajja või linna notari juurde, 2 eksemplari põhikirja ja avalduse kaasa võtma ja seal viimase alla

kirjutama. Avaldusel vallavalitsus või notar tõestab omalt poolt, et allkirjad on tõesti antud avalduses nimetatud isikute endi poolt ja et nad on õigus- ja teovõimsad isikud (sama tõestust pole vaja põhikirja allkirjadele). On see töö tehtud, asetatakse avaldus ühes põhikirjadega ümbrikku ja saadetakse tähitult postiga minema või viiakse kellegi poolt isiklikult.

Nüüd jääme ootama vastust. Vahepeal jätkame värbamistööd ja teeme muid ettevalmistusi. Ka võib asutamistoimkond nüüd juba ringi vaadata, kuhu liikmed võiksid hakata mune kokku tooma ja kes neid hakkab vastu võtma ja sortima. Järgmisel korral võime siis juba hakata tööle, lootuses, et põhikiri on registreeritult juba tagasi jõudnud. Takistusi alguseks pole enam mingisuguseid. Kui ka vastust ei peaks tulema, siis kuu aja pärast algame tööd igal tingimusel.

Isik, keda oleme kaubelnud vastuvõtjaks ja sortijaks, ühtlasi ka tegelikuks asjaajajaks, peab olema oma ülesannetega hästi tuttav. Selleks saadame ta vahepeal õppima kuhugi, kus juba mune sorditakse.

Paistab, et kõik on korras alguseks: Meil on oma ühistegelik müügivahetalitus, s. o. ühing, on olemas kõht ja ruumid, kuhu kauba kokku toome, isik on, kes kauba vastu võtab, sordib ja ilusasti kastidesse pakib, - jääb üle soovida õnnelikku kordaminekut ettevõttele.

Aga hea edu eelduseks ja parimate tulemuste saavutamiseks, on vaja veel mõndagi teada ja teha. Kõigepealt -- mis tähendab teie arvates munade sortimine, miks ja kuidas neid sorditakse?

Kõige suuremad ja värskemad munad pannakse isesorti, vanemad munad isesorti ja väikesed munad isesorti.

Miks sorditakse mune ja miks neid niiviisi liigitatakse?

Esimene sort läheb välismaale, kaks järgmist sorti müüakse ära siseturul oma tarvitajaile.

Ühistegeliku müügikorralduse juures peab kaup tingimata olema liigitatud sortidesse headuse järgi. Vastasel korral ei saa meie pakkuda alaliselt ühesuguses headuses püsivat ehk niinimetatud standardkaupa. Ainult alaliselt ühes ja samas headuses püsiv kaup on tarvitaja poolt kõrgesti hinnatav. Kui tarvitaja on harjunud ja teab, et meie ühingu märgiga kaup on alati kõrgema väärtusega, siis maksab ta ka ilma kõhklemata selle eest kõrgema hinna. Ilma sortimata võib aga meie kaup olla väga juhusliku väärtusega, mida ostes tarvitaja alati peab olema hirmul, et ta võib saada oma raha eest ka halba kaupa.

Teisest küljest püsivas headuses kauba turule saatmine järjekindlalt suuremal arvul on võimalik ainult ühistegeliku müügikorralduse kaudu. Juba siin ilmneb meile ühistegeliku vahetalituse paremus teiste vahetalitusviiside kõrval.

Siseturul leiame oma kaubaga tarvitaja kergesti üles. Ja kui meie kaup on juba tuntud oma ühtlase headuse poolest, siis otsib tarvitaja ise meid üles. Aga kuidas pääseme ligi välismaa tarvitajaile? See küsimus tuleb meil samuti lahendada, kui tahame, et meie ettevõtte oleks täielik. Kelle kätte lähevad need munakastid, mis meie ühingu pakitakse ja mis on määratud välisturu jaoks?

Need lähevad esmajoones eksportööri kätte, kes nad saadab välismaale.

Eksportöör aga on samuti vaheltkaupleja, kes kaupleb sisemaa tootja ja välismaa tarvitaja vahel. Siit näeme, et meie müügikorraldus pole veel täies ulatuses ühistegelik. Mis tuleks teha, et luua otseühendust ka välismaaga?

Meie peame ise oma kauba saatma otsekohe välismaale.

Kuidas me tuleme sellega toime, sest kui meie ühing läheks viima oma munakaste välismaale, siis oleks samasugune lugu käes, nagu nägime siis, kui iga üksik läks müüma oma kaupa otsekohe tarvitajale?

Sellega tuleme toime just niisama, nagu me saavutasime odavama müügi-korralduse siseturu piirides, - asutame ise omale muna eksportühingu ehk munamüügi-keskühingu.

Täiesti õige. Kes oleksid selle keskühingu asutajad ja liikmed?

Selle asutajad ja liikmed oleksid kohalikud munamüügiühingud, meie ühing koos teiste ühingutega.

Meil on ühing, ja oletame, et üle riigi on asutatud veel palju selliseid munamüügiühinguid. Kõik toovad oma kauba keskühingule. Eks ole siis meil üle maa loodud ühistegelik munamüügi-korraldus ja kõrvaldatud kõik vaheltkauplejad, kes ei tarvitse enam saada osa meile tarvitaja poolt makstavast hinnast. Pealegi oleme andnud oma kaubale alaliselt püsiva ühtlase headuse, mille tõttu meie kaup on kõrgesti hinnatav.

Kordame : Mis oli suurim tingimus ühistegevuse püsivaks eduks?

Aus tahe, püsivus, üksmeel ja teadlik suhtumine ühistegevusse.

* * *

Teema kirjatöök: „Kuidas ma müün oma kanamunad välismaale“.

* * * * *

Ühistegevusliikumises ärgu olgu ei isandaid ega ka teenijaid, vaid olgu ainult ühistegelasi, kes on ühendunud sõbralikuks koostöök, et edendada kõrgeimat ja parimat inimesoo hüvanguks.

* * *

Avalik arvamine on kõverpeegel, mis näitab asju pea liiga suurtena, pea liiga väikesena, alati aga moonutatult.

J. Mohr.

* * *

Ühinemine — killustamise, rahu — võistluse, vastastikune abi — vaenu asemele, selles seisab organiseeritud tarvitajaskonna siht. Aidake kõik selleks kaasa!

* * *

Inimesed surevad, kuid nende töö elab.

Robert Owen.

* * *

8 OSA. ÜHINGU JUHATUS. ERAPOOLETUS ÜHISTEGEVUSES. REVISJONIKOMISJON. VALIMISKORD.

Jätkame vestlust oma asutamisel oleva ühingu üle. Eelmise vestluse ajal kirjutasime valmis ühingu registreerimisavalduse. Palun juhatuse liikmeid teatada, kas registreerimisavaldus ja põhikirjad on alla kirjutatud ja Siseministeriumile ära saadetud ja kas on midagi teada tulemustest?

Tarvilikud allkirjad on antud ja avaldus ühes põhikirjadega ära saadetud ja ka üks eksemplar põhikirja registreerimismärgusega on tagasi jõudnud.

See on hästi. Siis on meie ühing ametlikult registreeritud, s.o. ministeriumis ühingu registreerimisele ehk nimestikku sisse kantud ja meie võime takistamatult alata tööd täies ulatuses. Palume asutavalt toimkonnalt teada, mis on nüüd tema esimeseks kavatsuseks?

Esimeseks ülesandeks on nüüd ühingu tegevate organite valimine.

Kes on ühingu tegevad organid?

Ühingu juhatus ja revisjonikomisjon.

Kes need peab valima?

Need valib liikmetekogu koosolek ehk peakoosolek.

Kes peab selleks peakoosoleku kokku kutsuma?

Seda peab tegema asutav toimkond.

Millal kavatseb asutav toimkond peakoosoleku kokku kutsuda?

Peakoosolek on juba tänaseks kokku kutsutud.

Nii. Missuguse koosoleku päevakorra märkisite kutsele?

Päevakorda märkisime:

- 1) Koosoleku juhatuse valimine,*
- 2) ühingu juhatuse valimine,*
- 3) revisjonikomisjoni valimine ja*
- 4) koosolekul algatatud küsimused.*

Seda te juba teate, et peakoosolekul peab olema oma juhatus, s.o. juhataja ja protokollija, kes kõik peakoosolekul tehtud otsused kirja paneb. Peakoosoleku otsused on ühingule kohuseks, samuti nagu põhikirja, mille järgi tuleb käia ja mis tuleb kindlasti täita. Sääraste koosolekute ja otsuste kaudu juhibki liikmetekogu oma ühingu. Sellepärast peavad peakoosoleku otsused seisma täpselt kirjas.

Kes valvab, et ühingu elu ja tegevus sünnib kooskõlas põhikirjaga, riigi seadustega ja peakoosoleku otsustega ja kes peab hoolitsema, et peakoosoleku otsused täidetakse?

Kõigi nimetatud ülesannete täitjaks valibki peakoosolek ühingu juhatuse.

Ennem kui asume tegelikult valima, teeme enestele selgeks mõned valimisse puutuvad küsimused. Kõigepealt, — missugusest seisukohast tuleb nüüd otsustada, keda valida juhatusse?

Juhatusse peab valima täiesti erapooletud, ausad, töökad ja üldist lugupidamist väärinud isikud liikmete hulgast.

See on ainuke ja õige lähtekoht, ainuke ja õige mõõdupuu valitavate isikute hindamiseks. Ükski teine mõju ei tohi siin olla otsustandev. Täiesti lubamatu on näiteks säärane mõte, et — ma annan hääle temale, sest ta on mu hea sõber. Sõber võib aga töös olla hooletu.

Sinu sõber saab ta olla seegipärast, aga ühingu töö usaldamine tema kätte oleks ülekohus.

Ühistegevuses, õigemini ühingus peab iga liige olema kõigepealt **erapooletu**. Ja see ongi erapooletus, kui meie inimest hindame tema töö ja võimete järgi, mitte sõpruse järgi, mitte selle järgi, kas ta on mulle sugulane või muidu lähedane. Samuti tuleb kogu ühistegelikule tööle vaadata **erapooletust seisukohast**, s.o. toimetada ja teha alati nii, et sellest oleks ühesugune kasu kõigile liikmetele, aga ei mingil tingimusel ainult sulle, su sõbrale või suguseltsile. Erapooletuse küsimus on ühingu elus nii tähtis, et temast oleneb ühingu elu või surm, meie kõigi kasu või kahju. **See, kes ei suuda ühingu töös pidada erapooletust, see ei ole üldse ühistegelane, pigem see on ühistegevuse vaenlane ja ühistegevuse sildi all isikliku omakasu püüdja.** Seal, kus ühingud on surma läinud ehk pankrotti, nagu öeldakse, s.o. — lõpetanud oma tegevuse liikmetele kahju saates, seal on enamasti põhjuseks olnud liikmete ja tegelaste kõrvalekaldumine erapooletuse põhimõttest. See asjaolu kirjutage enestele tuliste tähtedega igavesti meelde.

Kui teie austate erapooletuse põhimõtet ja sellest ausalt kinni hoiate ja ühtlasi usute, et ühistegelik korraldus ja majandamisviis suudab tõsta ja kasuks olla meie kõigi majanduslikule heaolule ja kui teie sellejuures olete töökad ja omate vajaliku tahte, püsivuse ning oskuse ühingus töötamiseks, siis olete tublid ühistegelased.

Sellepärast on minu arvamine: **Valime oma ühingu juhatusse tublimad endi seast ja jääme ka ise truudeks ühistegelasteks.**

Juhatuses suhtes veel üks praktiline asjaolu: Kes määrab ära juhatuse liikmete arvu?

Juhatuses liikmete arvu määrab ära peakoosolek enne valimisi.

Enamasti valitakse juhatus kolmeliikmeline. Et vajaduse korral oleks võimalik juhatus uuendada, siis on selleks ette nähtud niisugune kord, et esimese tegevusaasta lõpul võtab juhatus omavahel liisku, kes neist välja langeb. Üks langeb välja ja tema asemele valib peakoosolek uue, või — kui ta on oma kohused korralikult täitnud, siis — tagasi. Järgmisel aastal langeb juhatuses välja kahest vanemast üks jälle liisu läbi ja edasi — ikka vanem. Õieti on see kord ette nähtud juba põhikirjas, mispärast me selle juures siin enam ei peatu.

Märkus: Harilikult näeb juba põhikiri ette ka juhatuse liikmete arvu, nimelt selle alammäära. Peakoosolek võib seda tarviduse korral suurendada.

Edasi on koosoleku päevakorras ette nähtud revisjonikomisjoni valimine. Milleks on vajalik säärane organ?

Revisjonikomisjon on kontrolliks ehk järelevalvajaks juhatuse tegevusele.

Revisjonikomisjon revideerib juhatuse tegevust. Ta on peakoosoleku silm ühingu asjaajamise juures. Niipea kui on märgata midagi korravastast asjaajamises ja juhatuse tegevuses, peab ta sellele juhtima juhatuse tähelepanu ja nõudma väärnähete kõrvaldamist.

Revisjonikomisjonil peab siis alati teada olema ühingu asjaajamine. Selleks on tal õigus igal ajal revideerida juhatuse tegevust.

Asume nüüd juhatuse tegelikule valimisele. Mis on seejuures meie esimeseks ülesandeks?

Kõige esimeseks ülesandeks on kindlaks määrata juhatuse liikmete arv.

Kes teist teeb juhatuse liikmete arvu kohta ettepanekuid? Minu arvamine on, et küllaldane oleks kolmeliikmeline juhatus. Kes arvab, et parem ja otstarbekohane oleks suuremaarvuline juhatus, seda palun teha ettepanekut, s.o. öelda: Teen **ettepaneku** valida nii ja nii mitme liikmeline juhatus. Mina ainult **avaldasin arvamist**, aga ei teinud ettepanekut. Hääletusele saab koosolekul tulla ainult ettepanek. Eelöeldud arvamistele võib vastu rääkida, näiteks minu arvamisele, kui arvatakse teisiti, kusjuures **vastuväited tuleb põhjendada**, näiteks: „Pooldan viieliikmelist juhatust, sest arvan, et kolmele käib töö üle jõu” jne. Või: algul öeldud arvamist võib täiendada, tugevamini põhjendada, sellega ühineda ja siis kokku võttes teha ettepanek, näiteks: „Pooldan kolmeliikmelist juhatust, sest viis liiget on raske alati kokku saada, see takistaks asjaajamist. Ühinen sellepärast esimese arvamisega ja teen ettepaneku valida kolmeliikmeline juhatus” jne.

Palun nüüd teha ettepanekuid!

Ühinen õpetaja arvamisega ja panen ette valida meie ühinguks kolmeliikmeline juhatus.

See on kindel ja selge ettepanek ja peab tulema hääletamisele. Kas keegi teeb teisuguse ettepaneku?

Arvan siiski, et meie tegevus võiks ruttu laieneda ja juhatusele rohkem tööd nõuda, sellepärast teen ettepaneku valida viieliikmeline juhatus.

Sellega on meil nüüd kaks ettepanekut. Mõlemad tuleb hääletada. Kumb ettepanek saab enam hääli, see loetakse koosoleku sooviks ehk, nagu öeldakse — vastuvõetuks.

Ettepanekud tulevad hääletusele enamasti selles järjekorras, nagu nad on tehtud. Nimetagem nüüd paar isikut endi keskel hääletajateks. Nii, see on tehtud. Panen hääletusele: Kes soovivad, et juhatus oleks kolmeliikmeline, neid palun märku anda käe ülestõstmisega! Palun lugeda hääled! Kes on vastu? Lugeda hääled! Täna. Panen hääletusele teise ettepaneku: Kes on viieliikmelise juhatuse poolt, palun märku anda käe ülestõstmisega! Kes on vastu? Täna. Teatan hääletuse tulemusel: Esimene ettepanek sai poolt 35, vastu 20. Teine ettepanek sai poolt 25, vastu 30 häält. Seega on koosolijate hääleteenamusega otsustatud juhatus valida 3-liikmeline.

Need, kes nüüd hääletasid ettepaneku poolt, mis sai vähem hääli, peavad vastuvaidlematult alluma enamuse poolt vastuvõetud otsusele. Nii nõuab kord ja seadus. Vastasel korral ei saaks üldse asju ajada korralikult.

Palun mitte unustada, et ma praegu toimin ja ka edasi — juhatuse valimise juures — toimin, nagu seda teeb koosoleku juhataja, kelle jätsime meelega valimata.

* * *

Nii läheb töö ühiselt edasi. Võimatu on siin ette näha töö tõelist käiku. On isegi hädadohtlik seada siin õpetaja tööle mingisuguseid raame. Pidasin eeltooduga vajalikuks rõhutada, et näitliku töö juures on parem kui ettepanekuid tehakse rohkem kui üks, et lastele selguks, kuidas kujuneb ja pääseb maksvusele enamuse tahe.

Arusaadavalt talitab iga õpetaja siit edasi nii, kuidas lubab aeg ja nõuavad olud: kas teha läbi näitlikult kogu valimise protseduur, kus see õpilastele tundmatu, või seletada

ainult sõnades. Kus töötavad õpilaskooperatiivid, seal on õpilased juba tuttavad valimiskäiguga, seal osutub ülearuseks isegi seletus.

Koosoleku juhataja õpilaste koosolekul näitliku töö juures on soovitatav jätta valimata. Õpilaste koosolekuid juhib enamasti Õpetaja. (See on öeldud, mõeldes algkoolidele). Soovitatav aga on valida protokollija, et harjutaks selle tööga, protokollivi vormiga jne.

Valimistel tuleb õpilase tähelepanu juhtida häälteenamuse absoluutsusele ja selle tähtsusele. Sellepärast ei tule mingil tingimusel leppida häälte „võrdleva enamusega“, mis mõnikord saadakse, kui kirjutatakse ülesseatud kandidaatide hulgast hääletamisedelile nõutav arv nimesid. Kahjuks lepivad sellega tihti suured oma koosolekuid, mis hiljem võib tuua kaebusi. Pooldan sellepärast isiklikult iga üksiku kandidaadi hääletamist eraldi, kirjutades sedelile „poolt“ või „vastu“. See viis on selgem, kindlam ja õiglasem, kuigi aegaviitavam.

Tuleb püüda, et õpilased kandidaadi suhtes igaüks teeksid oma otsuse võimalikult iseseisvalt, teadlikult, julgelt, tundes oma vastutust, et igal oleks teada tema osa tähtsus valimistel. Sama on maksev ka iga muu hääletusel oleva ettepaneku suhtes. Igaühele peab jääma tunne ja teadmine: mina olen nii otsustanud ja minul tuleb vastutada ka selle tulemuste eest. Kellelgi pole õigust vastutuse korral pugeda teiste „selja taha“.

On valimiste osa läbi, tuleb käsitada ka viimast päevakorra punkti — läbirääkimisi. Siin võib õpilastel tõesti olla tekkinud küsimusi, mis nüüd vajavad ühiselt lahendamist.

Õpilaste vaimse arengu huvides on, et nad algusest peale õpiksid sõna võtma julgelt ja oma mõtteid väljendama lühidalt ja selgelt, otsustama kiiresti, kindlalt ja iseseisvalt. Sellepärast ei tule mingil tingimusel venitada koosoleku tempoga. Hoidutagu asjatute sõnade, asjast kõrvalekaldumiste, venivuse, igavuse ja tüdimuse eest.

* * *

Oleme jõudnud lõpule oma koosoleku päevakorraga. Töö, mis selles ette oli nähtud, on tehtud. Valitud on juhatus ja revisjonikomisjon, kes võivad hakata tööle. Järgmiseks vestluseks annab asutav toimikond ühingu asjaajamise ja juhtimise üle juhatusele. Üleandmise akt protokollitakse. Protokollile kirjutavad alla nii juhatus kui ka asutav toimikond, kes on täitnud oma ülesande. Juhatus nimetab nüüd juba oma keskel isiku, kes kutsub kokku esimese juhatuse koosoleku, kus jagatakse omavahel ametid ja kus võib sündida ka asjaajamise ülevõtmine.

* * *

Teema kirjatööks: Mida nõuan ma isikult, keda valin oma ühingu juhatusse.

* * * * *

Ühistegevus ei tunne ei vaheseinu ega pealkirju: „Sisseminek keelatud“, sest ta on nagu uks, mis avaneb igale, kes soovib sisse astuda, olgu see noor või vana.

* * *

Need inimesed, kes alles siis raha välja annavad, kui neil seda on, seisavad kindlal alusel.

* * *

Mulle teeb vähe muret see, mis inimene oli; tähtis on, mis temast on saanud.

* * *

9 OSA. MUNADE VASTUVÕTMISE KORD. KOMISJONIKAUP. MÜÜK KINDLAL ARVEL. AVANSS, ÜHINGU JA LIIKME RIISIKO.

Eelmisel korral pidasime ära oma ühingu esimese peakoosoleku, mil valisime tegevorganid — juhatuse ja revisjonikomisjoni. Juhatuse pidi tänaseks asutavalt toimkonnalt üle võtma ühingu juhtimise ja asjaajamise. Palume juhatuselt teada, kas ta on ametid omavahel ära jaganud, ja kuidas on lugu juhtimise ülevõtmisega.

Juhatuse on olnud koos. Ametid on omavahel jagatud, ühingu juhtimine on üle võetud, ülevõtmine protokollitud, mis mõlemate poolt on alla kirjutatud.

Seega on siis meie ühingu asutamistöö ja organiseerimise vajalikum osa jõudnud lõpule. Edasi tuleb juba jätkata ühingu tegelikku tööd ja selgitada mõningaid ülesandeid ja küsimusi, mis vajalikud teada ühingu tegeliku töö ja selle süvendamise alal paremate tulemuste saavutamiseks.

Alustame tegelikku tööd. Kuidas teie arvate, mis oleks meie esimeseks sammuks selles töös?

Vaja hakata kaupa vastu võtma.

Koosviibijad paluvad teada, mis juhatuse on teinud, et kauba vastuvõtmine võiks alata.

Osa tööd selleks on ära teinud juba asutav toimkond, nii et uuel juhatusel oli juba kasutada hulk äratehtud tööd. Mõnda aega on teinud ka uus juhatuse. Üldse on muretsatud juba ruumid ühingu jaoks ja palgatud asjaajaja. On kohale jõudnud kõik vajalikud tööriistad nagu lamp munade valgustamiseks sortimisel, munade raskuse mõõtmiseks sobivad kaalud jms. Samuti on saadud ekspordöörikt vastavad kastid ja muu pakkimismaterjal. Ühtlasi on teatatud kõigile liikmetele munade vastuvõtu algusest. Esimene vastuvõtu päev on täna.

Kui see on nii, siis hakkame kohe mune vastu võtma. Kuidas? teil ei ole mune kaasas? Kujutleme, et nad on kaasas. Me õpime ju palju, mida meie tegelikult ei saagi näha ega teha, õpime tundma maid, riike, loodust ja rahvaid ainult neid kujutledes kirjelduse varal. Kirjeldame siingi oma tegevust ja kujutleme selle järele tegelikku tööd. Jutustage, kuidas kujutlete endile tegelikult munade vastuvõttu ühingu.

Kõik liikmed on tulnud ühingusse, igal kanamunad korvi või kastiga kaasas, ühel rohkem, teisel vähem. Järjekorras astuvad nad vastuvõtja juurde, kes kohe munad vastu võtab ja kiiresti tooja nähes ära sordib.

Eespool juba kuulsite, mitmesse sorti sorditakse munad?

Kolme sorti: Esimesesse kõige värskemad ja suuremad. Teise — vanemad, kolmandasse kõige väiksemad, enamasti noorte kanade munad.

Kuhu müüakse esimene ja kuhu kaks viimast sorti?

Esimene sort eksporteeritakse välismaale, kaks viimast müüakse ära sisemaa turul.

Kuidas määrab sortija muna värskuse ja kaalu?

Muna pannakse vastu valgustuslampi, mistõttu muna saab kergelt läbipaistvaks ja vananemistunnused nähtavaks. Muna raskuse ja suuruse määrab vilunud sortija käega ja silmaga, kahtluse korral kaaluga.

Nii antakse munakaup ära ja tootjale ei jää mingit kahtlust oma kauba väärtuse juures. Hiljem, kui tootja näeb, et siin eksimine võimatu, võib ta oma kauba ühingusse ka ära saata.

Märkus: Harilikult sünnib sortimine palju põhjalikumalt, kuid piirdume siin öelduga.

Ühing on kauba vastu võtnud, aga kuidas on lugu nüüd hinna tasumisega? Millal ühing selle välja maksab?

Hinna kauba eest maksab ühing siis välja, kui kaup tarvitajale juba on ära müüdud ja raha kauba eest ühingusse tagasi jõudnud.

Nii siis — ühing ei maksa hinda kohe välja kauba vastuvõtu korral, nagu seda teeb erakaupmees-ülesostja. Miks ei maksa ühing samuti hinda kohe välja?

Ühing ei tea veel kauba õiget hinda. Kauba hind turul ei püsi ühtlane, vaid kõigub, — kord on sama kaup kallim, kord odavam.

See on selge. Kõige kõrgema hinna kauba eest maksab ju tarvitaja. Niikaua kui kaup tarvitajale müümata, senikaua pole teada ka õige hind. Ühing aga püüab oma liikmetele alati välja maksta õiglast hinda.

Aga kuidas teab kaupmees-ülesostja hinna kohe välja maksta?

Kaupmees-ülesostja ei maksa ka kunagi täpset ega õiglast hinda, tema püüab maksta alati kõige väiksemat tasu.

See ongi nii. See on ju **ülesostja huvi — maksta võimalikult vähem tootjale ja tingida võimalikult kõrget hinda tarvitajalt, et saada suuremat vahekasu**, sest vahekasu langeb ju siin ülesostjale. On selgesti teada, et ülesostjad seal, kus tootjad turuhindu ei jälgi ja on hinna suhtes nii öelda „pimedad“, maksavad õige madalat hinda, seal aga, kus ühing olemas, kelle kaudu tootjad teavad enam vähem õige hinna, seal püüavad ülesostjad maksta ühinguga ühesugust hinda, **mõnikord aga ka kõrgematki, et ühingut maha võistelda ja siis ise jälle madalat hinda maksma hakata**. Selline ülemaksimine sünnib aga nende tootjate arvel, kus ühingut ei ole. Seda aga ei peaks tootjad kuidagi lubama, et endid meelitada lasta säärastest ajutistest ülepakkumistest, mis sünnib teiste kaastootjate arvel. See oleks kaasvõitlejate reetmine ja oma ühingu nõrgestamine, seega ka oma huvide vastu töötamine. Kes nii toimib, sellel puudubki ühistegelik üksmeel ja ühtehoid ja see on kõigi poolt ära teeninud halvaks panu. Teadkem seda ja hoidugem eemale sellistest ülesostjate kavalustest. **Sellepärast ei ole kaupmehe-ülesostja poolt tootjale makstav hind kunagi õiglane**. Ja see ongi pahe, mille vastu võitleb ühistegevus.

Ühingus aga on iga liige ise osanik ja peremees ja **ühing püüab oma liikmetele välja maksta kauba eest alati õiglase ja täpse hinna**, selle, mis kaupa müües tõepoolest saadud. Seda saab aga teha ainult siis, kui kaup on juba müüdud tarvitajale.

Aga kui liikmel on hädasti vaja kauba eest kohe raha saada, kuidas saab ühing siis rahuldada liikme soovi?

Siis maksab ühing liikmele ainult osa hinda ette ära, kas või selle madalama hinna, mis maksab ülesostja. Sellest enam saadud hinna maksab ühing tagant järele.

Niisugune kauba arvel või kauba kindlustusel ettemakstud laen on kaubanduslikus keeles — avanss. Ühing annab siis liikmele kauba arvel **avanssi**.

Seesugust kaupa, mis antakse müügile tingimusel, et raha makstakse tagant järele, kui kaup on müüdud, nimetatakse — **komisjonikaubaks**.

Missugusel alusel võtab siis ühing oma liikmetelt kauba müügile?

Ühing võtab kauba müügile komisjoni alusel.

Aga mis alusel võtab erakaupmees kauba tootjalt vastu?

Erakaupmees võtab kauba vastu otsekohe makstava raha eest.

Otsekohe makstava raha eest ehk — öeldakse ka — kindlal arvel. Ka ühing võib kauba vastu võtta kindlal arvel, kui liige seda soovib. Mõnel pool tehaksegi nii. Kuid ka ühing ei saa siis välja maksta kõrgemat hinda, ka ühing peab jätma endale niiöelda taganemistee" selleks-juhuks, kui hind peaks vahepeal olema langenud. Ühingu käes on valitseda liikmete vara, ja ta peab hoiduma kahjude eest. Kindlal arvel kaupa ostes langeb vastutus ehk riisiko ühingu kanda, komisjoni arvel aga jääb **riisiko** liikme enda kanda, kuid selle eest on kõrgema hinna juhul ka enamsaadud hind liikme oma.

Enamasti aga on ühing ainult vahetalitajaks tootjate ja tarvitajate vahel, kusjuures liikmed kauba oma ühingusse ära annavad komisjoni alusel. Korralikult organiseeritud ühistegeliku vahetalituse juures ongi mõeldav ainult komisjoni alus.

Sellega lõpetame tänase vestluse.

* * *

Teema kirjatöök: Mis tean mina komisjonikaubast.

* * * * *

Mida võidakse saavutada ühise jõu ja ühiste pingutuste abil, selle kõige hiilgavamaks tõenduseks on püramiidid, mis juba aastatuhanded peaaegu muutumatutena säilinud.

* * *

Kaebamine ja virisemine ei vähenda ainult lugupidamist isiku vastu, vaid vähendab ka inimese oma enesetunnet. Ta jõuab lõpuks tulemusele, et ta töö pole midagi väärt, kaotab usu oma võimetesse ning sellega koos langeb ka ta tööjõud.

* * *

Tuhat teed viivad eksituse poole, tõe poole ainult üks.

Rousseau.

* * *

Usun, et me ei ole sündinud selleks, et olla õnnelikud, vaid selleks, et täita oma kohustusi. Ja me oleme õnnelikud, kui me teeme, mis on meie kohustus.

Fr. Nietzsche.

* * *

10 OSA. EELARVE, SELLE KOOSTAMINE JA TÄITMINE.

Eelmisel vestlusel tutvusime kauba vastuvõtmise korraga ja vaatlesime komisjoni-kauba erinevusi kaubast kindlal arvel. See kõik on sündinud selleks, et leida vahetalitus-vorme ja -viise, mis on tootjale tulukamad. Täna vaatleme veel mõningaid ühingu elus väga tähtsaid asjaolusid, mille selgumisel avanevad veelgi suuremad võimalused meie tegevuse tulukuse tõstmiseks.

Kõigepealt — me pole seni veel midagi kõnelnud sellest, kuidas katta oma ühingu kulud, me pole veel küsinud, kas meie kulud ei lähe liiga suureks, s.o. suuremaks kui eravahetalitus. Peame meeles, et kulude küsimus on üks olulisemaid ühingu elus. Mida odavamaks saame teha oma vahetalituse, seda kasulikum meile. Ühistegelik vahetalitus peab olema võimalikult odav, igal tingimusel odavam igasugusest muust vahetalitusest, vastasel korral ei ole ühistegevusel mõtet.

Meil on maksta ruumide üür, küte, valgustus, asjaajaja palk, kaubasaatmise ning kirj vahetuse jne. kulud. Kus ja mis on see mõõdupuu, määr ehk norm, mille järgi liikmed tasuvad ühinguks need kulud?

See mõõdupuu on — eelarve.

Kuidas kujutate endale ette eelarvet ja mis tähendab — tasuda eelarve järgi?

Tegevusaasta algul määratakse kulude summa peakoosoleku poolt kindlaks, üle mille juhatus ei tohi kuludeks välja anda.

Kes valvab siis ühingu kulude üle?

Ühingu kulude üle valvab peakoosolek, s. o. liikmed ise.

Oma ühing, oma ettevõtte, ise oleme peremehed ja ise valvame ka rahaliste asjade üle. Kuidas valmib eelarve?

Juhatus koostab eelarve kava ja esitab selle peakoosolekule. Peakoosolek, kui leiab vajaliku, teeb selles muudatusi või kinnitab esitatud kujul.

Et meile selgem oleks pilt ühingu kulude ja tulude kujundamisest, seame otsekohe kokku näilise eelarve. See on võimalik seetõttu, et meil juba nüüd, tegevusaasta algul on ette teada paljud kulud. Kuid — hoiatan — teeme seda õige ettevaatlikult ja kokkuhoidlikult. Kirjutame kohe üles: „Kulude eelarve“. Ruumideks saime riigilt mõisa vana aida (*tühja talu aida või kõrvalruumi*), palju me selle eest maksame aastas üüri?

Ruumide eest maksame aastas kr. 60.—.

Talvel tuleb ruumi soojendada, et kaup külma läbi ei kannataks, kuigi me kaup kaudu laos ei hoia, kuid päev või kaks peab see mõnikord seal seisma. Palju kulutame kütteks?

Kolm sülda puid a- kr. 8,00 = kr. 24.—.

Talvel on vaja ka valgust ruumi ja munade sortimiseks tuleb põletada lampi. Palju arvame valgustuskulu?

Valgustus..... kr. 5.—.

Täie palgaga asjaajajat me esialgu ei jaksa pidada. See võiks olla isik, kellele meie töö on kõrvalteenistuseks. Üks päev kulub ära munade vastuvõtmiseks, teine päev pak-

kimiseks ja ärasaatmiseks. Maksame 2 krooni päevas, muudeks toimetusteks ka lisa, kuus — kr. 20.—.

Asjaajaja palk 20 x 12 = . . kr. 240.—.

Postikulud — paber, ümbrikud, margid jm.?

Kirjavahetus.....kr. 5.—.

Raske on ette arvata kaubasaatmise kulusid. Aga püüame kasutada võimalikult juhuslikke linnaskäijaid (*või, mis veel parem — käime ise ära viimas kordamööda*) ja arva-me ühelt reisilt 2 krooni, kusjuures kauba peab kord nädalas ära viima

Veokulud..... kr. 104.—.

Aga kõiki kulusid on võimatu täpselt ette näha. Peame lisama väikese summa ka ettenägemata kuludeks. Kuipalju?

Ettenägemata kuludeks . . kr. 62.—.

Kui neid kulusid ei juhtu olema, siis jääb see summa kasutamata. Kui suure summa saime nüüd kulusid?

Kulude kogusumma on ... kr. 500.—.

Üle selle summa ei tohi juhatuse raha välja anda ilma peakoosoleku loata. See on nüüd meie kulude eelarve.

Märkus: Juhatuse võib teha kulusid üle eelarve vastavalt tegevuse suurenemisele, aga siis peab see võimalus peakoosoleku poolt olema ette nähtud eelarve kinnitamisel.

Nüüd vaatame, kuidas me selle saame katta. Oletame, et meie ühingul on 50 liiget. Igal liikmel on 25 munejat kana. Säärane arv kanu peaks igas meie talus keskmiselt olema. Kuipalju kanu oleks meie liikmetel seega kokku?

Ühingu liikmetel kokku oleks 1250 kana.

Meie taludes on keskmine munasaak ühelt kanalt aastas 100 muna. Kana, kes muneb vähem, on „maja-varas“, tema sööb rohkem kui ta annab. Selliseid kanu ei peeta. Kui iga kana muneb 100 muna aastas, kui suur on ühingu liikmete kogu munatoodang kanal-delt aastas?

Kogu munatoodang liikmete taludes on aastas 125 000 muna.

Oletame, et sellest liikmete oma tarviduseks läheb 25 000 muna. Palju tuleb mune ühingusse müügile?

Ühingusse müügile tuleb aastas 100 000 muna.

Arvake nüüd välja, kuipalju peab juhatuse ühe muna hinnast kuludeks arvama, et kulude kogusumma kr. 500.— oleks kaetud!

Ühe muna hinnast tuleb kuludeks arvata 0,5 (pool) senti.

Nüüd kirjutame oma tulude eelarve: 100.000 muna müügist teenistust a 0,5 senti munalt . . . kr. 500.—.

Kulud on tuludega kaetud, meie kulude ja tulude **eelarve on tasakaalus.**

Iga liige toob meie oletuse järgi ühingusse 2000 muna. Kuipalju tuleb sel korral igal liikmel tasuda ühingu kuludeks?

Iga liige maksab ühingu kuludeks kr. 10.—.

Vaatleme nüüd asja teist külge. Olete kõik võinud tähele panna, kes seda asja on jälginud, et samal ajal, kui ülesostja maal kuskil talus maksab munapaarist 6 senti, siis Tallinnas turul maksab tarvitaja samal ajal 10 senti paarist. Mida võime siit järeldada?

Siit võime järeldada seda, et eraettevõtja kaudu läheb vahetalituskulu tootjale maksuma 2 senti munalt

Märkus: Säärane hinnavahe on tähele pandud seal, kus ülesostjal puudub võistleja.

Andke nüüd vastus küsimusele: Kuipalju kaotab oma tuludest talu, kes saadab müügile' aastas 2000 muna, kui ta turustab need era vahetalitajate kaudu?

Ta kaotab kr. 30.—.

Teiste sõnadega — oma ühingu kaudu sama kaupa turustades oleks tema tulu selle võrra suurem. Selle rahaga saaks ta praegu osta keskmise väärtusega lehma.

Märkus: Kus ses raamatus on tarvitatud sõna „praegu“, praegusel ajal“, siis tuleb selle all mõista raamatu koostamise aega, s.o. 1934. a. suve. Loomulikult ei ole need arvud püsivad.

Aga meie tegevus läheb palju huvitavamaks, kui asja edasi arutleme. Meie oletuse järgi oli meil 50 liiget. Neid võib aga väga vabalt olla ka 100. Meie oletasime, et igal liikmel on 25 kana. Taanis peetakse väiksemateski taludes keskmiselt 60—100 kana. Ei ole meilgi võimatu oma kanakarja suurendada vähemalt 50 peale, s. o. kaks korda. Edasi — meie leppisime oma eelarves kõigest 100 munaga kanalt aastas. Kehtna kontrolljaamas munesid 5 paremat kana igaüks 230 muna aastas ja üks parem kana koguni 266 muna aastas (1933. a.). Järelikult — pole võimatu meilgi kanalt 100 muna asemel võtta 200 muna aastas.

Arvake nüüd välja, kui suur oleks säärasel korral kokku kõigi 100 liikme munatoodang!

See oleks siis 1 000 000 muna,

Oleme kokkuhoidlikud ja saadame kõik need 1 miljon muna turule. Teeme seda eraülesostja kaudu. Tema vahetalituse tasu oli 2 senti munalt. Kui suur oleks tema kogu teenistus?

1 miljonilt munalt oleks tema teenistus 2 milj. senti.

Oletame, et tema tegelikud kulud on kaks korda suuremad ühingu omast, s. o. 1000 krooni, kuipalju jääb talle puhast ülejääki?

Puhast ülejääki jääks temale 1 milj. 900 tuh. senti ehk 19.000 krooni.

Kelle taskust säärasel korral tuleks see raha?

See tuleks kõigi 100 ühingu liikme taskust, igaühelt 190 krooni (19.000 senti).

Kui aga nüüd need 1 milj. muna turustame ühingu kaudu, kusjuures ühingu kulud jääksid endiseks, kuipalju tuleks siis igalt munalt kulusid?

Igalt munalt tuleks siis 0,05 ehk üks kahekümnendik senti kulusid.

Arvake välja, kuipalju võidaks iga liige turustades oma ühingu kaudu!

Iga liige võidaks 185 krooni.

Aga meie ei hakka muutma oma eelarvet, vaid arvame endiselt 0,5 s. munalt kuluks. Kuidas kujuneks selle järgi ühingu tulude summa aasta lõpuks?

Ühingu jääks puhast ülejääki 4500 krooni.

Kelle on see ülejääk?

See on liikmete ühine vara.

Selle raha võiksime nüüd liikmete vahel ühevõrra ära jagada, sest meie oletus oli, et igaüks toob ühinguusse võrdse arvu mune. Igaüks saaks veel 45 krooni. Seega oleks iga liikme tasu ühingu vahetalitusest 45 krooni. Sellega võiks ära tasuda ka suuremaski talus kõik riigi- ja omavalitsusmaksud.

Aga me oleme targemad ja võtame sellest ülejäägist vähem. Seadus lubab võtta 8%, see on praegusel juhul 360 krooni. Ülejäänud 4140 kr. jätame ühingu kapitaliks. Ka meie ühing on äriline ettevõte, ja igal äril peab tagavaras olema kapitale, muidu võib ta välja surra. See kapital on ka ühingu oma, aga me kasutame seda seal teisel teel. Kuidas? milleks? Sellest jutustame järgmisel vestlusel.

* * *

Vahepeal loeme läbi raamatu K. Reinmann, „Eeskujumaalt“, saadaval E. Ühistegelises Liidus, aadressil Eteka, Tallinnas.

* * * * *

11 OSA. KUUS JUHTSÕNA MUNAMÜÜGIÜHINGU ARENGUKS.

Jätkame täna vestlust oma ühingu tegevuse ja selle kapitalide üle. Tuletagem meelde, millest oli tingitud asjaolu, et meie ise ja ka ühing sai sellise suure tulu, mis ulatus 4500 krooni üle eelarves ettenähtud tulude?

See tuli sellest, et me arvestasime esialgu eelarve aluseks võetud andmed kõik kahekordselt.

Nimelt, missugused andmed?

Liikmete arvu, kanade arvu ja ka iga kana aastase munatoodangu.

Kõige enne suurendasime liikmete arvu. Mis me nüüd sellest võime järeldada oma ühingu huvides? kuidas mõjutab suurem liikmete arv ühingu edu ja ühtlasi ka meie igaühe isiklikke tulusid?

Mida rohkem ühingul liikmeid, seda rohkem ka kaupa, ja mida rohkem kaupa, seda vähem vahetalituskulusid igalt kaubaüksuselt.

Milleks see asjaolu meid kohustab meie ühingu ja meie endi huvides?

See kohustab meid liikmete juurdevõitmisele, liikmete arvu suurendamisele.

Sellepärast olgu iga liikme esimeseks juhtsõnaks: **Rohkem liikmeid ühingule!** Ühingu liikmeks olgu kõik ümbruskonna kanapidajad!

Teiseks suurendasime iga liikme kanade arvu. Kuidas mõjutab kanade suurem arv ühingu edu?

Samasuguses suunas nagu suurem liikmete arv.

Teiseks juhtsõnaks olgu sellepärast: **Rohkem kanu taludesse!** Meil peetakse üldiselt vähe kanu, mõnes talus ainult nimepidi. Põllumajanduslikult enamarenenud riikides ohverdatakse kanapidamisele palju hoolt ja vaeva. Ka meie taludes võiks pidada 60—100-pealist kanakarja normaalseks.

Kolmandaks suurendasime iga üksiku kana toodangu esialgsest kahekordseks. Saada 200 muna aastas kanalt, see on vastuvaidlemata võimalik, aga teadagi mitte igalt kanalt. Mis on selleks tarvis?

Selleks on tarvis soetada puhtatõulisi kanu ja neid pidada teadlikult, kanakasvatuse nõuete kohaselt.

Seega olgu meie kolmandaks juhtlauseks: **Parim tõug ja suurem toodang kanapidamistesse!**

Pöördume nüüd korraks tagasi iga liikme huvide juurde. Meie leidsime, et sel korral, kui täituksid meie oletused, oleks iga liikme enamteenistus üksinda ühistegeliku vahetalituse odavuse arvel 200 krooni ümber aastas. Meie pole aga kõnelnud veel kanapidamise enese tulukusest kui niisugusest. Arvan, — teist paljud on kuulnud tuttavaks saanud ütlust: „Ega neist kanadest mingit tulu ole, aina teised pahanduseks jalus, aga eks nad ole niisama ka loomaks teiste seas.” Tähendab, — paljud ei pea kana üldse tulutoovaks loomaks. Vanasti, kui polnud ajanäitajaid majas, siis oli kuke laul aja-teatajaks. Kui kukk laulis, teadis peremees, mitu „silmatäit” veel puhata võis. Rahalist tulukust ei loodetud juba

siis kanadelt. Kanad elasid tihti toas ja olid „niisama seltsiks" ja „lastele lõbuks taga ajada".

Paremat palju ei kuule me kanadest ka tänapäev. Te võite huvi pärast neid mõtteid, kontrollida. Minge taludesse ja küsige perenaiselt, kuipalju ta kanad on talle andnud tulu ja jälgige vastuseid.

Aga missugusele seisukohale asume meie kanapidamise suhtes? Kas kana on tasuv loom majapidamises või ei, s.o. kas saame munade eest ka praeguste hindade juures tagasi selle, mis kulutame toiduks, talitamiseks jne. ja peaasi — kas ta annab puhast ülejääki, või on kana tööpoolest majavaras?"

Kana on siis tasuv, kui ta rohkem muneb.

Jaa. Ta muneb, aga sööb ka. Nii mõnigi saab oma kanadelt rohkem mune kui naaber, aga „söödab need uuesti sisse ka", nagu öeldakse.

Aga ärgem kõnelgem ainult arvamistest, vaid vaatame, mis räägivad praktilise elu andmed, siis on meile asi selge. Imastu invaliididekodus saadi kolme viimase aasta kestel 5 kr. 61 senti kana kohta aastas puhast sissetulekut, s.o. kõik kulud maha arvatult. A. Melts Virumaal oma kanadest 4 kr. 35 senti ja Kehtna kontrolljaam 5 kr. 43 senti. Võtame nende kolme kanakasvatuse keskmise ühe kana tasuvuse, siis leiame, et ka praeguste hindade juures on võimalik saada ühelt kanalalt 5 kr. 13 senti puhast tulu aastas.

Nüüd on kanapidamise tasuvus meile reaalselt selge. Meie oletuse korral, igal liikmel 50 kana, oleks kanapidajal talundil puhast sissetulekut kanadest 265 kr. 50 senti.

Meil pole põhjust arvata, et 5 kr. 13 senti hulka on arvatud ka see enamtulu, mis saadakse ühistegeliku müügikorralduse tõttu. Kui ka selle juurde arvame, tõuseb puhastuulu märksa suuremaks.

Nüüd, otsekoheise järeldusena sellest, missuguse neljanda juhtsõna seame üles?

Meie neljas juhtsõna peab olema: Kanapidamine rohkem tasuvaks!

Eelmistel vestlustel oli meil juhus juttu teha ka meie oma ühistegelikust munamüügi keskühingust ehk eksportkorraldusest, kelle liikmed on kohalikud muna-müügiühingud. Ka seal võime maksma panna oma kontrolli, teostada kokkuhoidu ja korralikku asjaajamist, sellega tehes **vahetalituse sisemaa ja välismaa vahel samuti odavamaks** eravahtalitusest. Sellega oleme oma kontrolli alla haaranud vahetalituse kogu ulatuses tootjast välismaa tarvitajate-ühinguni. Kahtlemata annab selline omakorraldus meie tuludele märkava lisa.

Tuletame nüüd veel meelde üht siin varem puudutatud põhimõtet: **Kõrgemat hinda makstakse ainult kõrgema ja püsiva headusega kaubast.** Meie ühing, ega üldse ühing pole mõni pisike kaubaurgas, mis täna hingitseb ja homme sureb, millest kellelgi pole sooja ega külma. Ühing on hulkade ettevõtte, tema nimega oleme kõik seotud, tema heast nimest kõik huvitatud. Ühingu hea nimi peab kostma kaugele. Kõik peavad teadma, — see ühing müüb ainult head kaupa, selle ühingu kaupa võib osta nägemata, tema kaup väärrib alati kõrgemat hinda.

On arusaadav, et küllalt on ühestainsast juhuslikult kauba sekka ja sealt tarvitaja kätte sattunud halvast munast, et rikkuda ühingu head nime ja halvata usaldust. Siin võis ka sortija kiire tööga eksida kogemata. On ühingu aus nimi rikutud, siis ostetakse tema kaupa ja makstakse hinda kaheldes. Missuguse põhimõtte järgi tuleks siin käia, et asi ühingu hea nimega oleks alati korras?

Liikmed toogu ühingusse ainult head kaupa!

See olgu meie viiendaks juhtsõnaks. Kui vajalik on sellest kinnipidamine, näitab see, et inimesed alati talitavad hoopis teisiti: parem kaup müüakse ära üksipuha kellele juh-

tub, kaup aga, millest enam kuskil lahti ei saa, see tuuakse ühingusse — müüge maha! „Väärtuslik kaup müüakse mujale ja ühingusse tuuakse müügiks igasugune sõnnik. Ja kui ühing ei saa maksta selle eest hea kaubaga üheväärset hinda, siis saab ühingu ärijuht sõimata.” Nii kurtis kord üks ühingu ärijuht inimeste ükskõiksuse üle. Ta kurtmine oli õigustatud, sest säärane mõtte- ja teguviis annab tunnistust inimese kõige suuremast rumalusest, sest see on ülekoos ühingu, iseenese ja kogu liigekonna vastu.

Heast juhtsõnast pole üksinda küllalt selleks, et kindlustada ühingule alaliselt püsivat täisväärtuslikku kaupa. Seisame küsimuse ees, kuidas seda teostada ja kontrollida?

Kes vahepeal jõudis lugeda ja tutvuda soovitud raamatuga „Eeskujumaalt”, neid palun jutustada, kuidas Taani munamüügiühingu tegelased said üle sellest küsimusest.

Taanis andsid ühingu igale liikmele väikese kummipitsati liikmenumbriga. Sellega vajutas liige kodus kanamunale oma numbri. Munakastile lõi ühing oma nime. Nii oli igal munal „aadress” kaasas. Kui nüüd mõni muna juhtus tarvitaja katlas katki keema, tähendab, — oli halb, siis oli vaja ainult teatada muna number kauba müüjale, ja see juba oskas üles otsida, kust halb muna pärit oli. Ja kui teade ühingusse tuli, siis karistas ühing korratut liiget kas või sellega, et lõpetas temalt kauba vastuvõtmise.

Nii löid taanlased omale munakaubanduses korra majja. Sellepärast maksavadki inglased Taani muna-kauba eest alati kõrgemat hinda, sest selle kauba headuse eest on kindel vastutus. Kes peab siis lõpuks vastutama kauba headuse eest?

Iga liige olgu vastutav oma kauba headuse eest.

Selle võtame endale kuuendaks juhtsõnaks ühingu tegevuses.

Palun, korrake nüüd meelde tuletades, missugused põhimõtted seadsime endile ühingu tegevuses juhtsõnadeks!

1. Rohkem liikmeid ühingule! 2. Rohkem kanu taludesse! 3. Parim tõug ja suurim toodang kanapidamistesse! 4. Kanapidamine tasuvamaks! 5. Liikmed toogu ühingusse ainult head kaupa! 6. Iga liige olgu vastutav oma kauba headuse eest!

Kõik head juhtsõnad jäävad ainult sõnadeks, kui meie ei suuda anda reaalselt kindlustust, et nad ka tegelikus elus leiavad teostamist. Seame siinsamas otsekohe üles vastupidised küsimused: Miks on meie ühingutel nii vähe liikmeid, miks peetakse meil taludes vähe kanu, miks on meie kanade toodang liiga väike, miks ei ole meie kanapidamised tasuvad, miks tuuakse halba kaupa ja miks ei tunta vastutust oma kauba eest? Missugune võib olla siin ühine ja selge vastus?

Pole selgust, pole usku, pole oskust, pole eeskujut.

Ja mis on selleks vaja, et oleks selgus, oleks usku, oskust ja eeskujut?

Vaja on anda selgitust, õpetada oskust ja luua eeskujut.

Selge. See on ainuke abi. Aga iga selgitustöö, iga õpetus, iga eeskujut loomine nõuab kulusid, nõuab kõigepealt lihtsalt raha. Kust seda võtta? Ühistegevus on isetegevus, on varade loomine iseenese abiga. Ühistegelastele ei sobi manguda abi ei riigilt ega kelleltki muult. Ja siit ongi .meile lõpuks selge, milleks on vaja meie ühingule omad kapitalid. Nüüd paneme need tööle, paneme omakapitalid looma uusi väärtusi ja varasid meie liigekonna jaoks.

Ostame ja anname oma liikmetele selgitavat kirjandust, vastavaid erisisulisi raamatuid, organiseerime selgitavaid kõnekoosolekuid, kursusi jne. Palkame, kui meie kapitalid seda lubavad, endile ametisse eriharidusega tegelasi, instruktoreid jne., kes käivad majast majja, talust tallu, õpetades ning juhatades, mis ja kuidas teha ja toimida.

Rootsis, Prantsusmaal ja mujalgi on olemas suured kanafarmid, kus peetakse kümneid tuhandeid kanu. Seal on olemas haudumismasinad, mida soojendatakse elektriga ja milledes hautakse ühekorraga välja 3000— 6000 kanapoega. Keegi ei lase seal kodus kana hauduma selleks, et saada noori kanu, vaid seal tuuakse kanafarmist koju ühepäevased kanapojad ja kasvatatakse üles. Ja seda selleks, et saada puhtatõulisi ja headeks munejateks väljaarendatud kanu.

Ei oleks midagi loomulikumat kui see, et ühing asutab oma rahaga, omal kulul eeskujuliku kanapidamise, kust liikmed saaksid paremat toormaterjali, kas või haudumiseks mune parimailt väljaarendatud tõugudelt ja näeksid eeskuju kõigis, mis puutub kanapidamisse. Ei ole kahtlust, et sel teel oleks kõrvaldatud selguse, oskuse ja eeskuju puudus. Nii leiaksime, et meie oletustel, millest kõnelesime eespool, ei puudu reaalne alus, vaid et see kõik on teostatav tegelikus elus. Selleks meiegi õpime, et olla hiljem praktilises elus selgusel ühistegevuse üle, et teada, mis võib ühistegevus anda meile majanduslikult ja kuidas seda saavutada. Sellepärast — kogudes kapitale ühingule, kogume neid ka iseendile.

Peame meeles, et ilma ühistegevuseta ei saa olla edu majapidamistes, või — kus seda on, seal on selle saavutamine raskendatud mitmekordselt.

* * * * *

Mitte meie vastaste viha ja kavalus ei hävita ühingut, vaid liikmete leigus.

* * *

Ühistegevus, mitte parteid, erakonnad, kihid, klassid, sektid, ei küsita, mis värvi, mis usku, mis ilmavaatega ollakse, ei, ta **on rahutöö**, mis kõrgel üle parteide.

* * *

Ühendatud üheks sihiks ja tarbeks, on ta üle vaenust ja vihast.

* * *

12 OSA. LIIKME ÕIGUSED JA KOHUSED. VÄLISREVISJON. REVISJONILIIDUD. REVIDENT-INSTRUKTORID. ÜHIS-TEGELIKU MUNAMÜÜGI KORRALDUSE TEKKIMINE TAANIS.

Oleme pannud oma ühingu tööle, oleme seadnud paigale juhatuse, revisjonikomisjoni, asjaajaja ja näidanud igaühele kätte tema töö ja kohused, oleme läbi vaadanud eelarve ja kätte näidanud sihid ja juhtsõnad, kuhu poole tuleb püüda. Ja kogu aja oleme ikka öelnud, — **meie valime, meie teeme, meie asutame**. Küsime nüüd korraks, kes oleme asutatava ühingu suhtes need meie?

Meie oleme liikmed.

Nüüd on huvitav, kuidas teie arvate, kuidas suhtuvad alluvuse mõttes teineteisele juhatus ja liige, kes neist on käskija, kes käsutatav või — kumb on peremees, kumb teenija?

Liige on peremees, juhatus — teenija.

Tähendab, — kes oled sina ühingu suhtes?

Mina olen peremees.

Kes on tema, see liige sinu kõrval?

Tema on ka peremees.

Kõik on peremehed. Siis tuleb nii välja, et ühel ettevõttel on palju peremehi. Aga rahva tarkus ütleb, et kus mitu peremeest majas, seal majapidamine lonkab.

Meie loogikas on ju siis vastolu. Kuidas on lugu tõepoolest? Kes on siis täisperemees?

Ühingu täisperemees on liikmete kogu.

Nii see on. See on arusaadav sedaviisi, et iga üksik liige on küll peremees, aga oma peremehelikku arvamist ühingu suhtes saab ta avaldada ainult liikmete kogu ehk peakoosoleku otsuse kaudu, koos enamusega. Sellepärast ei saa iga liige üksikult minna ja juhatusele käskusid anda. Igaüks käsiks isemoodi ja siis sõidaksime rappa. Aga peremeestena võime endid julgesti tunda ja see kohustab meid pidama ühingu eest ka peremehelikku hoolt ja hoidma oma ühingu alati peremeheliku silma all. Juhatus, — see on nagu valitseja meie ettevõttes. Igaüks meist peab valvama, et juhatus täidaks korralikult täisperemehe, s.o. peakoosoleku otsusi ja kui need otsused puudutavad meid endid, siis neid täitma truult. Sellest ei ole küllalt, kui oleme pannud valitseja majja või saadame sulase põllule tööle ja jääme ise muretuks. Sulane teeb töö halvasti, ja kui selle tagajärjel äpardub saak, ega siis ole sulane süüdi, kui me ise pole jälginud tema tööd.

Ühingu kõige selgemini saame võrrelda elava organismiga, näiteks inimorganismiga või lihtsalt inimesega. Inimene, võetud kogu liikmetega, on tervik. Kuid — käed, jalad, süda, suu — on üksikliikmed. Kõik liikmed täidavad siin truult oma ülesandeid ühistes huvides, kusjuures liikmete ühine tahe on keskendatud mõistusse. Mõistuse tahe, see on — liikmete kogu ühine otsus, millele alluvad vastuvaidlematult kõik liikmed.

Võrdleme ühingu veel mesilaste taruga. Iga mesilane on siin ühise organisatsiooni üksikliige. Aga jälgige ainult nende tegevust. Igaüks toimib siin truult ühise organisatsiooni huvides, nagu oleks tema üksi ainuperemees, kuid siiski kooskõlas kõigi teistega. Seadama leiame sipelgate juures. Igaüks neist on valmis surema kõigi eest, kõik — ühe eest. Kõigi heaolu on ka üksiku heaolu.

Osavõtmine peakoosolekust, ühingu tegevuse aruande ja eelarve jälgimine, julge ja asjalik ühingu üldistes huvides sõnavõtmine, juhatuse ja revisjonikomisjoni liikmete kõnetamine ühingu eluolu üle, ühistegeliku kirjanduse jälgimine jne., need on korralikud pere-mehe sammud ja käigud oma põllul, — ühistegevuse põllul.

Seega siis, — jälgigem igaüks oma ühingu huvisid peremeheliku hoolega ja teadkem, et oleme kõik vastutavad ühingu käekäigu ja hea nime eest.

Kuid hoolimata meie hoolest, võib siiski ette tulla vääratusi ja raskusi, mis tingitud võivad olla meie teadmatusest ja vähesest oskusest. Ühingu elu, juhtimine ja kogu tegevus ei tohi aga vääratada ei mingil tingimusel, sest ühingu valitseda on paljude liikmete varandus, mis peab olema kaitstud. Seega on ühingu õige ja täpne juhtimine ja asjaajamine nii tähtis, et juhatusest, revisjonikomisjonist ja liikmete omast hoolest veel küllalt ei ole selle kindlustuseks, et asi õiglaselt ja korralikult sünniks. Seadus on sellepärast liikmete huvide kaitseks sisse seadnud veel välisrevisjoni.

Seadusega on asutatud niinimetatud revisjoniliidud. Iga ühing on seadusega kohustatud olema vähemalt ühe revisjoniliidu liige ja sinna maksma liikmemaksu. Revisjoniliit on seega ühistegelik keskasutis, kelle üksikliikmeteks on kohalikud ühingud. Kohalikkude ühingute liikmemaksudest kogutud kapitali arvel palkab revisjoniliit ametisse õppinud ja asjatundjad isikud — revident-instruktorid, kes on kohustatud meie praeguse seaduse kohaselt vähemalt iga kahe aasta tagant üks kord revideerima iga ühingu asjaajamist ja tööd. Kõige kohta, milles on märgata eksitust või halba, koostab revident-instruktor protokoll, lisab sinna juurde oma nõuanded ja arvamused. See välisrevisjoni protokoll loetakse ette peakoosolekul, kus iga liige kuulab ühingu tõeliku asjaajamise seisukorra. Revidendi näpunäidete kohaselt tuleb siis mõjutada peakoosoleku otsuseid, et asi läheks jälle õigesse rööpasse, kui oli olnud vääratusi. Revident-instruktorid on kohustatud ka siis tulema revideerima juhatust ning nõu andma, kui ühingu juhatuse, revisjonikomisjon või koguni osa liikmeid neid selleks kohale kutsub. Kui revident leiab ühingu asjaajamises eksimisi seaduse vastu või kuritahtlikku talitusviisi ühingu varandusega, antakse süüdlased seaduse ja kohtu karistada.

Meil praegu üldiselt ja enamtuntud on kaks revisjoniliitu. Esimene ja suurem — asutatud juba 1919. a. — Eesti Ühistegeline Liit, ja noorem — 1929. a. asutatud — Põllumajanduslikkude Ühisuste Revisjoniliit, mõlemad Tallinnas. Peale revideerimise ja nõuande ühingutele kohtadel, mõlemad revisjoniliidud kirjastavad ühingutele vajalikke raamatuid ja brošüüre, annavad välja tegelaste jaoks vastava sisuga ühistegelikke ajakirju ja korraldavad rahva kes-kes ühistegelikkusse selgitustööd. Eesti Ühistegeline Liit annab peale selle veel välja meil ainukest omalaadilist üks kord nädalas ilmuvat majanduslik-ühistegelikkusse rahvalehte — „Ühistegelised Uudised“, milles kajastub kogu meie majanduslik ja ühistegelik liikumine.

Kõige sellega on arusaadavalt öeldud, et ka meil tuleb astuda ühe siinnimetatud revisjoniliidu liikmeks ja selleks ära saata vastav sooviavaldus.

Oleme siitsaadik oma vestlustes jõudnud tutvuda lihtsates joontes ühingu organiseerimisega, ühingu töökorraldusega, tema sihtidega ja nende hüvedega, mis me temalt ootame ja mis me ka kindlasti loota võime, kui toimime ühingu ellu puutuvate nõuete kohaselt. Peame vaid meeles, et sel viisil asutatakse ja selle korra järgi ning samade põhi-

mõtete kohaselt juhitakse kõik ühingud, üksipuha mil alal nende asutamise leiame tarvilikuks.

Võiksime lõpetada sellega oma vestlused muna-müügiühingu üle, kuid ennem veel tohiks meid huvitada üks küsimus ja nimelt: Kust oleme võtnud sellise ühistegeliku munamüügi korralduse eeskuju ja kus on see viis juba enne meid ära proovitud? Pöördun nende poole, kes on lugenud raamatut „Eeskujumaalt“, vast on nemad sealt leidnud midagi sellist ja jutustaksid ka meile.

Sellise ühistegeliku munamüügi korralduse eeskuju leiame Taanist.

Millal hakkas Taani oma munamüüki korraldama ühistegelikult, s. o. millal tekkisid seal esimesed munamüügiühingud?

Esimesed munamüügiühingud Taanis tekkisid umbes 1891. aastal.

Millal asutati Taani munamüügi keskühing „Muna-eksport“?

See asutati siis, kui olid juba tekkinud mitmed kohalikud munamüügiühingud, nimelt 1895. a.

Taanist eksporteerisid eramunaeksportöörid juba ammu enne seda munakaupa Inglismaale, kuid inglased maksid siis Taani munadest vähe hinda, tootja sai muidugi veel vähem, sest kõik kaup liikus ainult eravahetalitajate kaudu. Missuguses kuulsuses oli siis Taani munakaup Inglismaal?

Säärases kuulsuses, et üks Inglise leht tol ajal pidi kirjutama: „Taanlased, kes ise hästi süüa armastavad, nõuavad meilt, et me Taani mune süües peame sulgema silmad ja nina.“

Säärast olukorda ei võinud Taani põllumehed enam sallida ja löid ise oma ühistegeliku vahetalituse. Nüüd on Taani munad Inglismaal oma alalise püsiva headuse poolest kuulsad ja seega hinnas kallimad kõigi teiste maade munadest.

Kuipalju on Taanis praegu munamüügiühinguid?

Munamüügiühingute arv Taanis ulatub juba üle 650 ja üksikliikmete arv üle 50 000.

Oleks nüüd huvitav võrrelda ja teada, kuipalju on meil munamüügiühinguid? Keegi ei vasta? Ega olegi midagi vastata, sest meil pole seni ühtainustki nimetamisväärset kohalikku munamüügiühingut. On küll paar või kolm asutatud, aga nende tegevusest pole midagi kuulda.

Agas meie veame siiski mune välismaale. Meil on olemas riigi poolt isegi isikud ametis, kes väljasaadetavat munakaupa kontrollivad, et see läheks välja vastavas headuses ja nõuetekohases pakendis. Eksportijaiks on meil kaks ühistegelikku asutist — Müügiühisus „Muna“ ja viimasel ajal hakkas väga edukalt mune välismaale saatma ka Eesti Tarvitajateühisuste Keskühisus, ETK, kes kauba saab kas oma liikmetelt-ühiskauplustelt või otsekohe tootjailt-kanakasvatavajailt. Rohkem on meil siiski eraeksportööre.

Ühiskauplused maal võtavad mune vastu oma tarvitajailt-põllumeestelt ja saadavad edasi Keskühingule, kust nad toovad ka kauba. On kergesti arusaadav, et selline tee ja talitusviis on väga praktiline ja hõlpus. Keskühing omakorda kasutab ära needsamad praktilised võimalused oma ärisidemete kaudu välismaaga, peamiselt Inglismaaga. Keskühing ostab ja toob sealt kauba ja ühtlasi — saadab omalt poolt munakauba vastu. Kapital on ühel kui teisel juhul samade tarvitajate-tootjate või põllumeeste-kanakasvatavajate oma.

Meile paistab, nagu sellise korralduse juures langeks ära vajadus munamüügiühingute asutamiseks, kui nende aset edukalt võivad täita Ühiskauplused, kellel juba olemas kapital, veoabinõud, ruumid ja inimesed. Kuid — me asume siiski teisel seisukohal. Ühis-

kaupluste kaudu munakauba turustamine on küll parem teistest senistest viisidest, kuid munamüügiühingu aset ei saa nad täita täies ulatuses. Munamüügiühingu ülesanne, nagu nägime, on ka kanakasvatuse enda arendamine ja paremale järjele tõstmine, toodangu suurendamine jne. Seda ülesannet ei täida Ühiskauplused.

Meie riik on maa-alalt umbes 400 r.-kilom. suurem kui Taani. Olgugi meie maal talundeid: ja rahvast vähem, aga vahe meie ja Taani munatoodangu vahel on liiga suur. Kas pole see asjaolu meile etteheiteks, et oleme jätnud palju tegemata oma sissetulekute suurendamiseks. Ka meie sõberrahvas Soome on meist selles asjas kaugel ees. Meie püüe olgu järele tõtata!

Mõelgem oma kodule. Millega avitate oma vanemaid vabal ajal kodus? Millest saate sissetulekuid, et osta oma koolitarbeid?

Selle asemel, et vanemalt raha küsida, paluge neilt, et nad annavad teile võimaluse ise kasvatada kanu ja hoolitseda nende eest. Kes teist on vanemad ja suuremad, võivad väga hästi tulla toime neist väikestest sulg-loomadest koosneva karja eest hoolitsemisega. Samuti pole ülejõu käiv ühistegeliku müügikorralduse organiseerimine, vähemast selle mõtte levitamine omasuguste seas selleks puhuks, kui käes on kõik võimalused tööleasumiseks. Õnnelik, kes leiab oma töös oma elule tasu. Kuid ärgem unustagem kõige selle juures tähtsamat küsimust ühistegevuses, millega tutvusime juba esimestel vestlustel, s. o. — missuguseid inimesi vajab ühistegevus.

* * *

Teemad kirjatööde jaoks: Kuidas hoolitsen oma kanade eest. Kuhu müün oma kanakasvatuse saadused. Missugusena soovin näha meie muna-müügikorraldust.

* * * * *

Raskused annavad tusedale inimesele võimaluse oma võimeid näidata; seepärast olgu tervitatud raskused.

* * *

On kaht liiki inimesi: sääraised, kes alati on valmis midagi tegema, ja sääraised, kes igasugusest tööst eemale hoiduvad.

* * *

13 OSA. KARJASAADUSTE TURUSTAMINE. PIIMAÜHING. MEIEREI. JUHTSÕNU PIIMAÜHINGU EDUKAKS TEGE- VUSEKS. VÕIEKSPORTÖÖRE.

Täna vaatleme mõnd teist tootjate poolt oma sissetulekute suurendamise otstarbel asutatud ühingat. Ärgem unustagem silmapilgukski oma peasihti, asudes tootja seisukohal. Selle sihi poole oleme püüdnud kogu aja ja selle poole püüame edasi seni, kuni kõneleme ja vestleme kui tootjad. Mis siht see on?

Odavamate vahetalitusviiside leidmine oma saaduste turustamisel, et selle arvel suurendada oma sissetulekuid.

Seniajani oli meil kõne all väikese sulglooma — kanapidamise saaduste — munade — odavama turustamise ja toodangu suurendamise küsimus. Selle küsimuse me lahendasime oma munamüügiühingu kaudu. Aga te nimetasite algul veel üht sarvilist ja pikasabalist kodulooma, kes see oli?

See oli lehm.

Milleks peetakse meil lehmi?

Selleks, et neilt saada piima, liha, nahka.

Missugust neist kolmest saadusest hinnatakse meil talumajapidamises kõige enam ja mispärast?

Kõige enam hinnatakse piima, sest et selle eest saab kõige enam sissetulekuid.

Te olete käinud turul, kauplustes. Jutustage, missugusel kujul olete näinud müügil piimasaadusi. Mida on turul leida piimasaadustest?

Rõõskpiim, hapupiim, kohupiim, rõõskkoor, hapukoor, või, juust.

Need kõik on piimasaadused. Nii mitmel kujul läheb müügile piim, mis me saame lehmadelt. Igasugusel kujul piima tarvitajatele müües, saame tema eest raha. Missugusel kujul läheb meil Eestis kõige rohkem piimasaadusi turule?

Kõige rohkem piimasaadusi läheb meil turule võina.

Või on üldiselt igal pool väga palju tarvitatav toitaine. Jutustage, kuidas tehakse piimast võid.

Koor lahutatakse piimast. Koort segatakse, kuni rasvaosad hakkavad ühtekokku ja see ongi või. Koores leiduvad piimaosad eralduvad ja valatakse või pealt ara. Või pestakse ja soolatakse.

Enamas jaos majapidamistes on kolikambri heidetud viis, kus iga perenaine ja peremees nokitses ja nosis omaette, ja asemele on astunud ühine omaabi korraldus, kõigi ühine jõuküllane ja teovõimne koostöö — ühistegevus.

Jutustage, missugused võimalused on tänapäev piimakarja saaduste ümbertöötamiseks.

Tänapäev on võimalik värske piim viia otsekohe meiereisse, kus ta ümber töötatakse suurtes auru, mootori või elektri abil käimapandavates masina-

tes, mille tõttu kaup saab enamvähem ühtlane üle maa, mida saab müügile saata suurel hulgal ühtlase ja kõrgema väärtusega kaubana sise- ja välis-turgudele.

Meierei — see on suur ja palju kapitali nõudev tööstuslik ettevõte. Keskmise suurusega ja töövõimega meierei ühes ehitiste ja masinatega maksab meie päevil umbes 30.000 krooni. Sellepärast on võimatu, et meie väikesed talumajapidamised suudaksid igaüks endale ehitada meierei, sest „üksiku jõud on piiratud“. See ei oleks ka majanduslikult tasuv. Aga meie lähem ajalugu teab ka meie maal nii suuri majapidamisi, kes jaksasid enestele ehitada meiereid ehk või- ja juustuvabrikud, nagu rahvas neid nimetas tol ajal. Missugused majapidamised need olid?

Need olid mõisad.

Nii siis leidus meil esimesi meiereisid mõisates. Aga ka üksikud rahamehed, kellel polnud maid ega karja, ehitasid meiereid. Need aga olid mõlemad eraettevõtted ja neist kummastki polnud kasu rahval, talupidajal. Mõisad tihti ei võtnud oma meiereidesse talunikku piima ja ka teised eraettevõtjad maksid liiga madalat hinda piima eest, püüdes piimatoojate arvel suurendada oma kapitale. Võõras kapital tuli meierei näol talunikku sekka, et seal teenida. Vastasel korral poleks ta üldise sinna tulnud.

Ka eelnimetatud meiereid — ehk juustu- ja võivabrikud — on läinud ajalukku. Kus erameiereisid veel leidub, ja neid on veel mõnel pool, siis on nad sinna minemas. Vaevalt veel mõni erameierei kuhugi ehitatakse.

Aga ometi on meie maa võrdlemisi tihedasti üle tipitud meiereidega. Kes on nende ehitajad ja kust on saadud need võrdlemisi suured kapitalid, millega need on loodud?

Need on ehitatud põllupidajate ühise jõuga — ühistegelikult.

Missugune, juba meie esimeses vestluses leitud tõde on leidnud ka siin tegeliku väljenduse?

„Ühenduses on jõud.“

Nii see oli. Ja sealsamas leidsime veel teise, — „hulga jõud on piiramatu“. Hulga ühine jõud võib teha suuri asju.

Mõelgem nüüd meie munamüügiühingu tekkimisele, mille asutasime kanapidamis-saaduste turustamiseks meie sissetulekute huvides, ja jutustage, kuidas on võimalik ühismeierei tekkimine.

Võimalused on siin samasugused nagu munamüügiühingu tekkimisel: hulk piimakarja pidajaid ühiselt asutab piimaühingu. Liikmetelt kokkutulnud osad maksudest ehitab piimaühing üles meierei.

Tõelistele asjaoludele au andes tähendame, et meierei on selleks ikkagi liiga kallis ettevõte, et piimaühing suudaks selle üles ehitada osamaksudest kogutud kapitali varal. Sel korral peaks iga liikme poolt ühingusse makstav summa olema väga kõrge, nii kõrge, et paljudel võimatuks osutuks liikmeksastumine. Sellepärast riik on andnud laenu meierei ehitamiseks neile piimaühingutele, kes omal jõul seda ei suuda. Kuid piimaühing peab koguma hiljem omakapitale samuti nagu seda nägime munamüügiühingu juures. Neist omakapitalidest tasub siis ühing hiljem riigilt saadud laenu, nii et lõpuks on siiski meierei liikmete ühine varandus.

Teades, et piimaühingu asutamise kord, organisatsiooniline koosseis, juhtimise ja asjaajamise viis sarnaneb munamüügiühinguga, samuti ka ühingu edu peatingimused, palun kohandada piimaühingule need kuus juhtsõna, millised seadsime üles munamüügiühingu hea edu tingimusena liikmete suurema sissetuleku huvides.

1. Rohkem liikmeid ühingule! 2. Rohkem lehma taludesse! 3. Parim tõug ja suurim toodang piimakarjapidamistesse! 4. Piimakarjapidamine tasuta! 5. Liikmed toogu ühingusse ainult head piima! 6. Iga liige olgu vastutav oma piima headuse eest!

Esiolgu paistab, et need juhtsõnad nagu ei ole piimaühingu suhtes täiesti omal kohal, sest — kui meil puuduvad munamüügiühingud peaaegu täiesti, siis piimakarja saaduste müügi ala on meil ühistegevus võtnud peaaegu täielikult oma korraldusse.

Kuid lähemalt vaadates sobivad need juhtsõnad siiski samuti ka siia.

1. Kaugeltki kõik piimakarjapidajad ei ole tänini veel piimaühingu liikmed. Aga nad võiksid seda olla. Ka mitteliikmetena ei too kõik talud piima meiereisse. Tagajärg on see, et meierei saab vähe piima ja teostuskulu, samuti ka üldse vahetalituskulu läheb kauba üksuselt, s. o. piimaliitrilt või -kilolt, liiga suureks, mille tõttu liikmed saavad piima eest raha vähem kui meierei saaks maksta suurema hulga piima juures. Samuti on raskendatud omakapitalide kogumine, seega ka laenude maksmine, kõnelemata uute väärtuste loomisest omakapitalide varal. See asjaolu peamiselt ongi viinud mitmed piimaühingud raskustesse. Kui kõht ei saa vajalikku toitu, — närbub kogu organism. Iga piimaühingu liikme juhtsõnaks olgu: Kõik piimakarjapidajad piimaühingu liikmeks ja kõik piim ühingu meiereisse! Siis on asi korras.

2. Meil on taludes küll veiseid, kes talu põhud sõnnikuks teevad, aga lehma on vähe. Mis lehmad need on, kelle nimede järel karjakontrollraamatutes seisab aasta toodanguna 70, 80, 90 ja kuni 100 kg võirasva. Meil on lehma, kes annavad 300 kg võid aastas ja keegi Ungari põllumees sai oma lehmalt 600 kg, või jälgitagu samas raamatus üksikute lehmade tasuvust, siis leiate meie talude lehmade seas küllalt „majavargaid”. Siit näeme, et õigus-tatud on piimaühingute suhtes ka 3. ja 4. juhtsõna.

5. Mis on hea piim?

Hea piim on see, mis on puhas ja rammus.

Et meie talude piim alati oleks puhas, seda ei tihka tõendada, ka selle osa kohta mitte, mis tuuakse meiereisse, sest kuidas muidu tekivad meierei seinale teiste sekka õige rohkesti kohvpruune ümarikke vatirõngaid. Meiereis tehakse piima puhtusproove. Piim kurnatakse läbi lumivalge vildilapi. Piim valgub läbi, aga piimas leiduv sõnnik jääb kohvipaksu taoliselt vati või vildi peale, — häbiks perenaistele.

Õnneks meiereides on viimasel ajal kõvendatud järelevalvet piima puhtuse ja väärtuse suhtes, kusjuures piim võib langeda esimesse, teise või kolmandasse järku, mille järgi makstakse ka hinda. Seega on olemas liikme tegelik vastutus piima headuse eest. Neist asjaoludest selgub meile ka viimase juhtsõna vajadus.

Kõigist pahedest ja kehvast korraldusest hoolimata on ühistegevus meie piimamajanduse ja selle saaduste ümbertöötamise ja turustamise alal saavutanud kõige silmanähtavamaid tulemusi. Erameiereide arv on meil jäänud nii väikeseks, et neist üldse ei saa teha juttu. Suuremaks väljaveokaubaks on meil või, mida valmistavad ühismeiereid. Suuremaks sissetulekuks põllumehele on või eest saadud raha, mis välja makstakse piimaühingus.

Võieksportöörideks on meil praegu kaks ühistegelikkude ettevõtet ja kolm eraettevõtet. Ühistegelikest vanem on Põllumajanduslik Keskühisus „Estonia”, lühemalt nimetatud P.K. „Estonia”, ja noorem — Eesti Piimaühingute Liit. Mõlemate liikmeteks on kohalikud piimaühingud, seega mõlemad konstrueeritud keskühingutena.

Kõigest sellest näeme ühistegevuse alalist edasiehitamist ja odavama, kindlama ning otstarbekohasema vahetalituse otsimist kõigil aladel.

Vaadates tulevikku, näeme paremat aega, mis ühistegevusele kui ülimalle ja jõulisemale elu korraldusele, annab väärilise koha.

G. J. D. C. Goedhart.

Linnalaps maal (vaadates lüpsmist): „Eks ole, emake, see lehm on nii ausa näoga, ega ta küll solgitud piima anna!”

14 OSA. EKSPORTTAPAMAJAD. KARTULIÜHINGUD. TERAVILJA MÜÜGIKORRALDUS. AIASAADUSTE MÜÜGIKORRALDUS.

Lugesime põllumajapidamises terve hulga loomi, kes kõik on vajalikud põllumehele, sest et iga liik neist annab teatud osa talu sissetulekuist. Vaatlesime linnupidamise ja piimakarja saaduste ühistegelikku müügikorraldust. Aga meil on puudutamata veel üks tähtis liik koduloomi, nimelt sead.

Nimetage, missugusel kujul tulevad tarvitusele seapidamise saadused!

Mitmesugusel kujul valmistatud lihana: värskel liha, pekk, soolaliha, suitsuliha, peekon ja ka sulatatud rasva kujul.

Kõigil nimetatud kujul on leida müügil seapidamise saadusi — sealiha ja searasva. Sealiha on väga laialt tarvitatav toitainet. Sellepärast kasvatab iga talu sigu, kõigepealt enda toiduks ja väga tähtsal määral ka müügiks nii sise- kui ka välisurgudele.

Missugusel kujul valmistatud liha peaaesjalikult läheb müügiks välismaale, s. o. eksportkaubaks?

Eksportkaubaks peaaesjalikult läheb peekon.

Mis tähendab sõna „peekon“.

Peekon on inglisekeelne sõna „bacon“ ja tähendab — seakülg.

Peekonsiga on kaup, mille tootjaks on talu ja mis talust läheb müügile. Selle kauba müük vajab samuti ühistegelikku korraldust.

Kuhu viiakse või saadetakse peekonsead müügile?

Peekonsead viiakse eksporttapamajja.

Milleks nad sinna viiakse?

Eksporttapamajas valmistatakse neist peekon, mis saadetakse välisurule.

Eksporttapamajja viiakse küll ka niinimetatud rasva- ehk pekisigu, kuid neist saadud kaup läheb enamasti siseturule, samuti ka osa peekonist.

Eestis on praegu neli eksporttapamaja. Kus need asuvad?

Eksporttapamajad Eestis asuvad Tallinnas, Tartus, Tapal ja Võhmas.

Neist töötavad praegu Tallinna, Tartu ja Võhma eksporttapamajad. Neisse tapamajadesse müüdi 1933. a. taludest kokku 77 235 siga.

Eksporttapamajad on veelgi kulukamad ettevõtted kui meiereid. Kes on ehitanud eksporttapamajad?

Neid on ehitanud eksporttapamaja ühingud.

Need on ehitatud samuti nagu meiereid piimaühingute poolt. Seega oleneb eksporttapamajade tegevuse edukus samasugustest asjaoludest ja põllupidajate suhtumisest oma ettevõttesse, nagu seda nägime piima- ja teiste ühingute juures.

On huvitav tähele panna, kuidas üks ühistegevuse ala, kui seda edukalt juhitakse, loob nagu oma loomuliku järeldusena uue ala ja rakendab selle põllumehe huvide teenis-

tusse. Nii näiteks ei ole mõeldav peekon-sigade kasvatuse ja eksporttapamajade olemasolu ilma meiereideta. Just see asjaolu, et läbiaetud piimale, mis piimatoojaile meiereidest tagasi anti, tuli leida otstarbekohane ära kasutamise viis, kutsuski ellu peekon-sigade kasvatuse. Ja see ala omakorda viis põllumehi eksporttapamajade ehitamiseni.

Mis see tähendab põllumehe huvide seisukohast, näitab kujukalt järgmine asjaolu: Võhma ühismeierei maksis 1928. ja 1929. aastal, mil või hind oli väga kõrge, aasta kestel oma piimatoojaile välja keskmiselt 4 ½ miljonit senti kuus. Kui järgmistel aastatel või hind langes madalale, võis meierei välja maksta veel kõigest 1 ½ miljoni senti ümber. Põllupidajad kaotasid piima pealt 3 milj. senti igas kuus.

Samal ajal hakkas Võhma eksporttapamaja kiiresti õhutama peekonsigade kasvatust ja aitas ise selleks südilt kaasa, tellides välismailt ja varustades talusid parema sigade tööga. Tagajärg oli see, et taludes hakati rohkel arvul sigu kasvatama ja tapamajja müüma. Ja juba 1932. a. said Võhma ümbruskonna põllumehed tapamajast sigade eest peaaegu samapalju raha, kuipalju piima eest puudu jäi. Tänu ühistegevusele ja Võhma põllumeeste ühistegelikule meelsusele, ei suutnud järsk või hindade langus lüüa Võhma põllupidajate majandusele nii sügavaid haavu, nagu see sündis paljudes kohtades mujal.

Hiljuti, s.o. 1934. a. kevadel avas Võhma eksporttapamaja Tallinnas Valli tänaval lihasaaduste kaupluse — „Võhma eksporttapamaja kauplus“, — kust tarvitaja saab liha-kaupa osta otsekohe tootja poolt organiseeritud kauplusest. Tallinna tapamajal oli juba oma kauplus enne — „Lihatsentraal“. Nende kaupluste korrastus näitab, et ühistegevus suudab tarvitaja nõudeid enam tabada ja paremini rahuldada kui eraettevõtlikkus.

Tähtsam kui tootmise küsimus on põllumehele see, et hästi ja korralikult, ilma üleliigse vaeva ja kuludeta, oleks lahendatud saaduste müügi ja turustamise küsimus. Viimasele küsimusele otsides kõigekülgsest lahendusest, on ühistegelikult mõtlejad ringkonnad pöördunud ühistegeliku omaabi poole muudegi talusaaduste turustamise alal ja püstitanud ühiseid ettevõtteid. Tähtsamad alad, mis seni nimetamata ja annavad põllumehele saadusi müügi jaoks, on kartuli ja teravilja kasvatuse. Kes teab nimetada, mida on kartulikasvatavad ette võtnud oma saaduste ühistegelikuks müügikorralduseks?

Kartulikasvatavad on asutanud kartuliühingud.

Missugused on nende ühingu ühistegelikud tööstuslikud ettevõtted?

Kartuliühingute tööstuslikud ettevõtted on piiritus- ja tärklisvabrikud.

Milleks on asutatud need vabrikud?

Selleks, et kartuleid ümber töötada valmiskaubaks — piirituseks ja tärkliseks, mida on hõlpsam turustada kui kartuleid, ja et tööstuse tulu jääks kartulikasvatajaile endile.

Kartuliühingud on koondunud samuti nagu piimaühingudki oma keskasutise ümber. Nende keskasutis on Kartuliühingute Liit, kus liikmeteks on kohalikud kartuliühingud.

Teravilja kasvatavad ei ole meil oma saaduste ühistegelikus müügikorralduses palju suutnud ära teha peale selle, et on ehitatud mõni ühisveski, kus liikmed jahvatavad oma teravilja samuti valmis kaubaks — tangudeks, jahudeks jne., mida kergem on turustada. Meil selle vastu on teravilja müüki palju abistanud riigivalitsus. Mujal riikides, kus teravilja kasvatuse moodustab peamise põllumajanduse ala nagu Ameerikas, Kanadas jm., poleks see ala üldse tasuv odavate hindade korral ilma ühistegeliku müügikorralduseta.

Võiksime veel nimetada aiapidamise saaduste müüki. Selles asjas oleme kahjuks veel katsete ajajärgus, nagu seda meil on ka aiapidamine ise. Aiasaadused, eriti viljapuude saadused ja marjad on kergesti rikkiminev kaup. Ja aiasaaduste müügiühingu tegevus on seotud suure riisikoga. See ala vajab ennemini palju vilumust ja praktikat. Teiseks ei

ole aiandus meie taludes veel jõudnud kindlasse arenemisjärku, temale vaadatakse veel kui tähtsusetu kõrval- ja lõbuasjale. Äriline alus puudub alles.

Et siin halb müügikorraldus eravahetalitajate kaudu on suureks pidurdajaks aianduse edule ja aiapidajate huvile näitavad järgmised tõsilood.

Aiapidaja jutustab:

„1932. aastal müüs keegi Lõuna-Järvamaa talupidaja oma korralikult haritud puuvilja-aias sügisese saagi ülesostjale ja sai 400 krooni. Ülesostja aga realiseeris selle aiast suvise toodangu ära 4000 krooni eest, saades seega kümme korda niipalju kui temalt sai aiapidaja.“

Aiapidaja kahju oli märgatav. Ühtlasi on ka selge, et aiapidaja, kui ta oleks oma saadusi ise hakanud müütama vähehaaval turgudel, poleks kindlasti saanud seda hinda, mis sai ülesostja.

Teine aiapidaja jutustab:

„Käesoleval (1934. a.) suvel viisin Tallinna turule 150 liitrit punaseid sõstraid. Kaup oli pakitud uute, puhaste ja eriliselt marjaveoks valmistatud kastidesse. Kaup jõudis turule puhtalt ja korralikult. Koorma ümber asus turul kohe kari naisi. Omal polnud aega kaupa turul müütada, tuli ära müüa korraka turu marjanaistele. Tol päeval oli turuhind 6–7 senti liiter väikemüügil. Minu kaup kuulus kindlasti parema hulka, seega 7 senti liiter. Naised pakuvad 6 senti kilost (liiter punaseid sõstraid ühes rootsudega kaalub 600 grammi). Seega pakkusid naised mulle 4 senti liitrist. Keegi rohkem ei pakkunud ja kaup tuli ära anda ä 6 senti kg. Sellel päeval hiljem raudteejaamadest seda kaupa juurde ei tulnud ja paar tundi hiljem hakkas ostja minu kaupa müüma, a 8 senti liiter. Mina sain 4 ja tema sai ka 4 senti liitri pealt. Arvestasin välja ja leidsin, et mina olin noppimise ja veokuludega ots-otsaga tasa, marjanaine aga, kes maksis ainult 10 senti turukupjale platsirahaks, viis ilusa noosi koju. Mina võtku oma tootmiskulu ja tööpaik kust tahes. Jääb tunne, et aednikkudel-marjakasvatajatel tuleb oma vaev kõik anda Tallinna turunaistele. Linnavalitsus aga tunneb muret, sest turuplats jääb naiste jaoks kitsaks, keda iga aastaga sinna oma laudadega juurde sigineb.“

Teadja turul jutustab:

„Esimestena valavad Tallinna turu maasikate üle Petseri ja Irboska maasikakasvatajad. Turuletoimetajaid-vaheltkauplejaid aga on suuremad kohalikud rahamehed. Tänavu maksid nad maasikatootjaile kohapeal 12–15 senti kilost. Turul aga maksis tarvitaja samal ajal 40–50 senti kilost. Lõbus lugu! Vaheltkauplejad-ülesostjad ise kiitlevad, et 15 000 senti päevas teenida — see on kehv päev.“

Kui neid jutustusi kuulda, siis peab arvama, et nii kisendavalt ülekohtune tootjaile pole saaduste turustamise senine korraldus ühelgi alal kui aianduse alal. Sellise korralduse juures pole loota aiandusele paremat edu. Ja seda peamiselt sellepärast, et see ala on seni ühistegevusest jäänud peaaegu täiesti puutumata.

Kindlasti parem ei oleks lugu olnud ka teiste põllumajandusaladega, kui ühistegevus oma kontrolliva käega poleks hindu korraldamas ja normeerimas.

Õnneks on just ajal, mil käesolev raamat koostamisel, aiasaaduste turgu hakatud korraldama ühistegevuse kaudu. Tartu on tekkinud talusaaduste müügiühing „Töövara“, kes oma ülesannete sekka võtnud ka aiasaaduste turustamise ja — samuti Tartu — on

asutatud ka aiapidajate keskühing. Need ettevõtted on aga alles idus ja nende võimetest ei tea me veel midagi. Aga juba algatuse üle on aiapidajatel põhjust tunda rõõmu.

* * *

Teemad kirjatöök:

Minu väikese „Notsu“ reis Inglismaale. (Kasvatus, müük, peekoniks valmistamine, transport.)

Milleks asutan, kasvatan ja harin aeda.

Missuguseid taimi eelistan näha oma aias ja mispärast.

* * * * *

Inimene, kes oma asja oskab läbi mõelda, on harilikult võimeline seda ka täide saatma.

Henry Ford.

* * *

Ühistegevus ei ole ainult kilp, ta on siht.

Charles Gide.

* * *

Edurikka elu terve mõistatus seisab selles, et peab leidma, mida igaühele teha on määratud, ja seda siis teha.

Henry Ford

* * *

15 OSA. ERAVAHETALITUS ELUSLOOMADE MÜÜGI ALAL. ALALINE LOOMALAAT. TALUSAADUSTE MÜÜGIÜHING.

Seni oleme vaadelnud põllumehe-tootja seisukohalt tähtsamate põllumajandustoodete müüki nagu munad, piim, peekon, kartulid, teravili ja aiasaadused. Aga sellega me pole puudutanud veel kaugelki kõike, mis põllumehel jätkub müügiks. See on põllumajapidamisele iseloomustav, et tema tegevus on väga mitmekülgne ja hargneb väga mitmesugustesse aladesse. Iga ala annab pealegi väga mitmesuguseid saadusi ja igast saadusest jätkub korraliku ja hoolika majandamise kõrval oma tarvidusest ka midagi müügiks, kord ühte, teine kord teist, ühel ühte, teisel teist. Iga müüdü saadus annab põllumehele pisukese lisa tema üldisele sissetulekule. Põllumees kogub „sendi siit ja sendi sealt”. Ühegi vastu neist sandikestest ei jää korralik põllumees ükskõikseks. Kõige vähem sobib põllumehel öelda käega lüües —„ah? sent ees või taga, mine nüüd igast viimast otsima”. Ka kõigi nende pisiasjade ja juhuslikkude müükide juures tuleb vaadata, et saadud hind oleks õiglane ja et kaup ei läheks poolmuidu mõnele ülesostjale.

Üheks väga tähtsaks, kuid juhuslikuks müügiartikliks tuleb meil lugeda igasuguseid elusloomi nagu veised, vasikad, lambad, linnud jne. Lihaloomade kasvatamine ei ole meil saanud areneda korrapäraseks. Elusloomadena müüakse meil enamasti praakloomi piimakarjast. Sellepärast on ka nende müügi korraldus jäänud suurima tähelepanuta ühistegevuse poolt. Peamine võimalus oli seni —müüa neid ülesostjale-vahetalitajale.

Peale selle, et neid loomi antakse ära elusatena, tapavad paljud vähemaid loomi ise kodus, nagu vasikaid, sigu, lambaid, linde jne., ja toovad siis müügile lihana. Ühel kui teisel kujul satub kaup tootjalt ikka vahelt-kaupleja kätte.

Peale lihaks mineva kauba, nagu nägime, on põllumehel müüa väga mitmesuguseid aineid. Isegi väga paljud harrastavad veel kodust võivalmistamist. Kõiki neid aineid peavad talunikud müütama omal algatusel, omal jõul ja käel kilo- ja liitri viisi, tülitsedes ülesostjatega turgudel, tänavatel ja teedel.

Asjaolu, et põllumajandus valmistab väga mitmesuguseid saadusi ja et põllumehel on alati midagi müüa, on võimaldanud just põllumajapidamise saadustega kaubitsemise alale sisse pugeda suuremal arvul kui ühelegi teisele alale igasugustel „tipskitel”, „kepi-meestel”, „munamaridel” ja teistel rahva ristitud nimedega igasugustel ülesostjatel-vahemeestel. Kõik need leiavad ülespidamist põllumehe arvel. Sellepärast põllumees, kes on sunnitud parema korralduse puudusel müütama oma kaupu tipskite-vahetalitajate kaudu, ei näe kunagi oma kaubast õiglast hinda.

Et selles kaoses ja korralageduses luua pisutki ühistegelikkuda korda, asutati 1932. a. sügisel Eesti Ühistegelise Liidu algatusel Talusaaduste Müügiühing, mille asutajad olid Harjumaa põllumehed ja mõned tarvitajateühingud. Talusaaduste Müügiühing võttis oma ülesandeks kõigi muude talusaaduste ühistegeliku müügikorralduse, peamiselt nende saaduste alal, mis ei kuulunud ühegi seni asutatud ühingu töö piirkonda.

Kõige hädavajalikum oli ühistegevuse abi elusloomade müügi alal. Siin oli vahe hindade vahel, mis põllumees sai ülesostjalt ja mis tarvitaja maksis liha eest, silmanähtavalt suur. Vahetalitus oli liiaks kulukas.

Toome selleks elava näite:

Talu karjas on lehm jäänud ahtraks. Ta annab vähe piima ega tasu enam pidada, tuleb ära müüa lihaloomaks. Müütav on suuruselt ja lihavuselt keskpärane loom 6—7-aastane. Kes osutub siin nüüd enamasti ostjaks, ehk — kellele müüakse loom?

Loom müüakse ülesostjale lihunikule, „lihuniku sellile“.

Enamasti pole need mingisugused sellid ega ka lihunikud, vaid lihtsalt omal käel ja riisikol ülesostjad. Olete ehk kuulnud, kuipalju maksavad praegu need ülesostjad sellisest veisest, nagu rääkisime?

Praegu maksavad ülesostjad sellisest veisest 25 kr.

Nende ridade kirjutamise ajal, 1934. a. kevadepool suvel maksti sellisest loomast 25—30 kr.

Oletame 30 krooni. Selle hinna eest peab müüja tihti ise looma viima kas linna tapamajja või lähemasse jaama.

Kellele müüb ülesostja looma edasi?

Ülesostja müüb looma omakorda suurlihunikule.

Suurlihunik — seep see lihunik õieti ongi, kes looma tapab lihaks. Müük lihunikule sünnib tapamajas. Tapamaja praktikat aluseks võttes on teada, et lihunik sellise looma eest maksab ülesostjale 40 krooni.

Lihunik tapab veise lihaks. Liha müüb ta karnimehele (lihapoodnikule), naha — nahavabrikule, keele eraldi hinna eest samuti lihapoodnikule, maksa ja sooled vorstitegijale, pead-jalad — süldikeetjaile naistele. Näitlik arvutus, kuidas realiseerib lihunik tapetud looma:

Liha müüakse karnimeestele enamasti selle hinna eest, millega ta ostis looma, s. o. . . . Kr. 40.—

Nahk maksab keskmiselt..... 10.—

Kõik muud jäänused ka kokku ..., 10.—

Kokku saab lihunikKr. 60.—

Kui suur on nüüd lihuniku teenistus meie looma pealt?

Lihuniku teenistus on..... . Kr. 20.—

Karnimehe käest saab alles tarvitaja liha kätte. Kui suur on karnimehe teenistus, seda on väga raske kontrollida. Aga nad ise mõnikord hooplevad purjus peaga: „Kui ma ei teeni kümnet krooni veise veerandi pealt, siis ma ei hakka kärni pidamagi“.

Kuipalju peavad siis tarvitajad maksma, kes selle liha oma toiduks ära tarvitavad?

Tarvitajad peavad maksma liha eest kr. 80.—

Looma kasvataja-müüja sai 30 krooni. Aga arvake välja, kuipalju on maksnud lehma eest viimased ostjad?

Viimased ostjad on maksnud kokku kr. 100.—

Kui suur on vahetalituse kulu?

Vahetalituse kulu on 70 krooni ehk 70%.

Andmed on umbkaudsed. Aga see lubab ennast pisut kontrollida. Suurmüügihind lihuniku käes terve looma viisi müües on praegu 40 s. kg. Väikemüügil kärnis on pehme liha hind 75 s. kg ja supiliha hind (koos kontidega) 55 s. kg. Keskmise kg-i hind väikemüügil tarvitajaile 65 s. Meie looma tapakaal võib olla 125 kg. Väike-müügi hinna keskmine korrutatud tapakaaluga on 81,25 krooni. Juurde lisades nahk ja jäänused on kokku 101 kr. 25 s. Vahe, nagu näete, ei ole suur võrreldes meie esimese arvutusega.

Säärase korralgeduse kõrvaldamiseks ja veiste turuhinna päästmiseks vaheltkauplejate ja lihunikkude tujude alt oli vaja kindlat ja laiaulatuslikku korraldust. Sellepärast hakkas Põllutöökoda kokkuleppel omavalitsusasutistega korraldama alalisi loomalaate.

Tallinnas linnavalitsuse kaastegevusel hakkas tapamaja juures alaline loomalaat teotsema.

Alalise loomalaada ülesanne oli: liigitada järkudesse headuse järele laadale saadetud loomad, määrates igale järgule päevakohane hind, korraldada looma hindade noteeringut ja levitada rahva sekka hinnateateid, et põllumehed oleksid teadlikud päevahindades ja teaksid hoiduda suuremate pettuste eest ülesostjate poolt. Peale selle on loomalaadal ametis vannutatud maaklerid ehk müüjad, kes talumehel abiks on loomamüütamisel lihunikule. Kergenduseks talupidajale võimaldab alalise loomalaada korraldus looma omanikul saata kaup loomalaada nimele, ilma et tal enesel tarvitseks kaasa sõita. Loom müüakse maaklerite poolt maha ja arve saadetakse looma omanikule, mille järgi hind makstakse välja. Seega oli näiliselt alalisel loomalaadal esimese praktilise tulemuseks see teene, et ta vaheltkauplejate ahelast lülis välja ülesostja.

Tegelikult aga, vähemast Tallinnas, kujunes asi algul nii, et lihunikud, kes nägid alalises loomalaadas oma tegevuse kitsendust, üldse ei ostnud loomalaadale saadetud loomi, püüdes sellega teha loomalaada tegevus tähtsusetuks. Põllumehed olid selles asjas veel organiseerimatud ja ülesostjad said taludest lihunikkude jaoks veel küllaldaselt arvul loomi. Sellepärast nad võisid jätta laadale saadetud üksikud loomad ostmata, või kuigi nad ostsid, siis pakkudes naeruväärt madalat hinda. Ülesostjad aga, kuuldes, kui omanik kavatses saata looma alalisele laadale, pakkusid sihilikult kõrgema hinna. Nii võisteldes püüti põllumehe silmis surmata alalise loomalaada tähtsust.

Selles võistluses tuli põllumehele kui ka alalisele loomalaadale appi Talusaaduste Müügiühing. Viimane võttis alalisele loomalaadale saadetud loomad ja, mööda minnes lihunikkudest, tappis need ise lihaks, müües siis juba liha kas otsekohe suuremaile tarvitajatele nagu haiglad, söögimajad ja kaitseväge asutised jne. või karni-meestele. Nii lülis Talusaaduste Müügiühing vaheltkauplejate ahelast välja ühel hoobil ülesostja ja lihuniku.

1934. a. sügiseks kujunes Talusaaduste Müügiühingu osatähtsus loomade lihaks tapmisel tapamajas võrdlemisi suureks. Loomi saab Talusaaduste Müügiühing otsekohe põllumeestelt ja kohalikelt ühinguilt, peamiselt tarvitajate-, majandus-, piima- ja kontrollühinguilt, kes loomad kokku võtavad oma liikmetelt.

Nii realiseeris Talusaaduste Müügiühing oma esimese tegevusaasta kestel 1500 veist, samapalju lambaid ja sigu ja viis korda rohkem vasikaid. Et siin elu ise kätte on näidanud õige vahetalitusviisi, näitab Talusaaduste Müügiühingu kaudu realiseeritavate loomade arvu järjekindel suurenemine ja põllumeeste ning ühingute kasvav poolehoid.

Näide Vaata Talusaaduste Müügiühingu arvet looma omanikule.

Arve on koostatud looma kohta, kes hinnas ja väärtuses võrdne meie poolt varem ülesostjale müüdud loomaga. Nagu sellest nähtub, sai omanik, kes müüs oma looma Talusaaduste Müügiühingule, raha rohkem tervelt kr. 27,18. See on ühistegeliku vahetalituse teene tootjale-põllumehele.

Selline looma müügihinna arvutamise viis on pärit Ameerika loomamüügi ühinguilt. Nagu sellest selgub, saab looma omanik liha suurmüügi hinna, aga ka raha ja jäänuste hinna. Ei ole kahtlust, et hind säärase müügikorralduse ja arvutuse juures saab ühtlasi ka õiglane ja usutav.

Tallinn, 20. oktoobril 1933 a.

ARVE Nr. 385

N. N. Ühingule

Teilt saadud müügiks komisjoni arvel:

Kuupäev	Loomade liik	Märk nr.	Arv	Eluskaal kg		Kg hind snt.	Saadud liha eest		Nahk		Pudem		Kokku		Märkused
				Tapakaal kg			Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	
12. X 33.	lehm	1246	1	125	35	43 75	10 00	10 00					63 75		
													1 27		
													62 48		
													5 30		
													57 18		

See on ka piir, kuhu ulatub tootja korraldus. Tootjate katsed haarata oma korralduse ka väikemüüki on meil seni ebaõnnestunud, kui mitte arvesse võtta Võhma eksportpamaja katset, millest kõnelesime juba varem. See osa vahetalitusest kuulub loomulikult juba tarvitaja enese ühistegelike ülesannete hulka.

Nagu eespool tähendatud, oleneb ka siin ühingu edu peamiselt sellest, kuidas suhtub tootjaskond oma ühingusse, — teadlikult või mitte.

Tegelik elu on juba näidanud, et juhulik „proovitamine“ ja katsetamine ei anna nähtavaid tulemusi.

Ühistegevuses jääb alati ja igal alal maksma põhimõte: Ühing müügu ainult head kaupa. Katsetaja ja kõhkleja müütab ühingu kaudu halvemat kaupa, hea kauba annab ta ikkagi ülesostjale. Kui siis halva kauba eest saadi ühingu kaudu vähem, on kohe pahanud lahti: „Mis kasu mul ühingust, ta ei maksa rohkem!“ Arusaamatus, teadmatus, ükskõiksus ja kõhklemine on ühistegevuse kurjemad vaenlased. Ja just neid vaenlasi õhutavad tegevusse ühistegevuse vastased. On isegi juhuseid, kus ühingu kasutatakse ainult säärase kauba müütmiseks, mida kuhugi mujale enam ei saa müüa. Ei puudu ka katsed — ühingu kaudu müügile saata võltsitud kaupa, näiteks võid, mis seest täidetud kartulipudrugaga. Säärane suhtumine ühingusse loomulikult ei anna häid tagajärgi. Ühingusse müügile toodav kaup olgu hea! Ühingu ülesanne on: võita tarvitaja täielik usaldus õiglase ja ausa asjaajamisega.

Teiseks on elu selgitanud, et ekslik on panna ühe ja sama ühingu peale kõigi ainete müümine, mis talus saadaval. Ei ole sobiv näiteks kaubelda ühes ja samas äris teraviljasaadustega, loomanahkadega ja puuviljaga. Iga nimetatud kauba artikkel vajab erioskusega inimest, erialalhoidu ja eriruume. Igatahes tuleb eraldada teiste talusaadustega koos müütmisest kõik õrnad ja kergesti rikkiminevad kaubad, nagu seda on eeskätt aiasaadused. Nende kaupade tootjail tuleb luua oma erimüügiorganisatsioon või täiesti omaette osakond ühingus, mis turustab kõiki teisi saadusi.

Kolmandaks on tegelik töö talusaaduste ühistegeliku müügi alal avastanud veel ühe puuduse meie tootjate juures, mis suuresti takistab selle ala seadmist eeskujulikule ja

rahuldavale järjele. Nimelt — meil pole kaupa! See kõlab imelikult, uskumatult, aga see on siiski nii.

Näide: Kaitseväe üksus tellib oma sõdurite toitlustamiseks — ütleme — Talusaaduste Müügiühingult 1000 kg herneid. Silmapilk saadab Müügiühing kohalikele tarvitajateühinguile tellimise: Võtke oma liikmetelt-põllumeestelt herneid kokku ja saatke meile. See sünnib. Üks põllumees toob koti, teine kaks, kolmas poole jne. Kaup jõuab Tallinna. Seal selgub: ühes kotis on rohelised herved, teises valged, kolmandas suured, neljandas väikesed jne. Üks keeb pehmeks, teine ei kee. Kui see kaup nüüd salve valada, siis sealt võtta ja sellest suppi keeta, siis seda suppi kindlasti ei söö keegi. Ja nii mitmel alal. Üks veski jahvatab jämedad tangud, teine peened jne. Selgub, et meie põllumehed on nii vähe organiseerunud ühistegelikult, et nad ei suuda tarvitajaile pakkuda ühtlase headusega saadusi suuremal hulgal ja püsivas väärtuses. Hea ja ühtlases väärtuses püsiv kaup on tähtsamaks eeltingimuseks eduka ühistegeliku müügikorralduse juures.

Siit järeldus: Ühistevuse tööpõld vajab eeskätt põllumajandusliku tootmise alal veel palju, palju tööd. Meie rahva ühistegelik mõtteviis on veel liiaks pealiskaudne ja pinnapealne. Kui tahame ühistevuselt abi, peame ohverdama temale oma täie tähelepanu.

Põllumajandus tunneb alasid, näiteks — ühtlase ja püsiva headusega kauba tootmine, tõu ja sordi parandamine jt., mida ei saa üldse korraldada ei ühegi muu jõu, seaduse ega võimu abil kui ainult ühistevuse abil. Sellepärast tuleb meil põhjalikult muuta oma majanduslikku mõtteviisi, mis on harjunud seni teotsema ainult omaette, nokitsema eravahtetalitustega ning lootma igasugusele kõrgemale võimule — riigi abile ning taeva õnnistusele.

16 OSA. KARJA KONTROLLÜHINGUD. TÕUPARANDUSE SELTSID. MASINATARVITAJATE ÜHINGUD. TURBAÜHINGUD. VEEÜHINGUD. MAATULUNDUSKONSULENDID.

Oleme oma vestluisis seni vaadelnud mitmesuguseid ühinguid, mis teotsevad talusaaduste turustamisega või müügi korraldamisega ja mille ülesanne on — võimaldada tootjale ühistegeliku kui odavama ja õiglasema vahetalituse kaudu saada õiglasemat hinda oma loodud väärtuste eest.

Nimetagem veel neid ühinguid, mis meile vestlusist on juba tuttavad!

Munamüügiühing, piimaühing, eksporttapamajaühing, kartuliühing, aiasaaduste müügiühing, loomamüügiühing, talusaaduste müügiühing.

Kõik need ühingud, nagu nägime, tegelevad otsemüügiga ja on ühenduses turgudega. Nende kõigi ülesanne on — leida turgusid, müügikohti ja siis püüda sinna kaupa müüa oma korraldatud odavama vahetalituse kaudu. Sellejuures kaup või saadused, nagu nägime, lähevad müügile kas otsekohesel kujul, nagu nad valmivad talus (teravili, aedvili, piim, elusloomad jne.) või ümbertöötatult oma ettevõtetes (või, juust, peekon, tärklis, piiritus, tangud, jahud jne.). Ühel või teisel juhul on ikkagi tegu saaduste realiseerimisega.

Aga meie teame, et ühistegevuse võimuses seisab ka turu hindade mõjutamine tootja huvides.

Teiste sõnadega — ühistegevuse võimuses seisab teataval määral ka tarvitajas äratada tõrkumata nõusolekut — maksta kõrgemat hinda. Kõrgemat hinda aga maksab tarvitaaja heameelega temale pakutud püsivalt hea ja täisväärtusliku kauba eest. Halva ja juhusliku kauba eest ei maksa keegi head hinda.

Ühistegevuse võimuses seisab ka kauba tootmise odavamaks tegemine. Teiste sõnadega — ühistegevus annab tootjale kauba odavamini kätte, vähendab kauba omahinda. Nii siis on ühistegevus tootjale abiks kolmes suunas.

Nimetage nüüd neid kolme juhust, mille kaudu ühistegevus saab kasulik olla põllumehele kui tootjale!

- 1. Ühistegevus teeb odavamaks vahetalituse kulud saaduste müügi korral,*
- 2. vähendab kauba omahinda,*
- 3. kõrgendab kauba müügihinda.*

Kõik müügiühingud tegelevad vahetalituse odavamaks tegemisega. Täna vaatleme ka neid ühinguid, mis tegelevad toodete omahinna vähendamisega ja müügihinna suurendamisega.

Kes teab nüüd nimetada selliseid ühinguid ja organisatsioone, mille tegevus vastab neile ülesannetele?

Karja kontrollühingud, looma tõuarenduse seltsid ja ühingud, põllumeeste seltsid, väikelooma kasvatajate seltsid, põllutöömashinate tarvitajate ühin-

gud, turbaühingud, sooparanduse seltsid, veeühingud, noorte maatulundusklubid, põllumajanduslikud õpiringid jne.

Ühegi praegu nimetatud ühingu ega organisatsiooni ülesanne ei ole saaduste turustamine ega müük, kuid nad on põllumehele-tootjale vajalikud ühel või teisel juhul, et tõsta majanduslikku heaolu.

Vaatleme neist mõnda lähemalt, et selgitada endile nende ülesandeid ja osatähtsust põllumajanduses.

Kõigepealt — karja kontrollühing. Nimetus on kindlasti tuntud teile kõigile. Kuid kes teab ligikaudugi, mis on karja kontrollühingu siht ja ülesanded?

Karja kontrollühingu ülesanne on — korraldada oma liikmete piimakarja toitmist ja selle eest hoolitsemist, viies see teadlikule alusele, vastavalt looma elu- ja tootmisnõuete kohaselt.

Piimalooma võib vabalt võrrelda mõne tooraineid ümbertöötava masinaga. Lehm on masin, mis töötab toidu kui tooraine ümber väärtuslikuks kaubaks — piimaks ja võirasvaks. Kui masin on hoitud hästi korralikult ja puhtalt, nagu nõuab seda tema konstruktsioon, siis töötab ta laitmatult ka minimaalse õli- ja küttekulu juures, andes seejuures maksimaalse produktsiooni. Sellisel korral tuleb teostuskulu omanikule odav ja ka saadud produkt täisväärtuslik ning omahinnas odavam. Ümberpöörduvalt — kui masin on lastud minna hooletuse ja oskamatusse tõttu roostesse, mustaks ja loguks, siis on õli- ja küttekulu kindlasti palju suurem, sest masin on raskesti ümberaetav, produktsioon aga minimaalne ja väärtuselt kehv.

Loom, piimalehm eriti, on väga peenikeselt loodud „masin“. Tema vajab enesega ümberkäimiseks väga hoolikat, osavat, õppinud ja kogunud „masinisti“. On ekslik arvata, et iga masinaomanik on ühtlasi ka masinist. Autoomanik ei ole veel autojuht, kui ta pole selleks omandanud erioskust. Ta võib küll oma masinat sõidul juhtida, aga tema käes kulub masin ruttu, tulevad ette rikked, mis nõuavad kulukat parandust, ja sellise autoomaniku sõit läheb temale kalliks.

Iga lehmaomanik ei ole veel lehmatalitaja. Süüa ette anda oskab küll igaüks, aga lehmalt välja võtta maksimaalne toodang minimaalse toidukulu juures, seda oskavad ainult selleks õppinud erioskusega isikud. Seda oskust endal on vähestel meie karjaomanikkudel. Selleks erilisel õppinud ja teadmistega varustatud on kindlasti karja kontrollassistendid, kes on kontrollühingu palgalised ja käivad ühingu liikmetele talust tallu andmas juhatus ja nõu karja tulukohases toitlustamises ja hoolitsemises. Sellepärast on iga korralik karjapidaja kontrollühingu liige ja jälgib hoolega kontrollassistendi nõuandeid ja näpunäiteid.

Vaatame, mis ülesanded on looma tõuarenduse või ka tõuparanduse seltsidel. Kes teab sellele küsimusele anda vastuse?

Tõuarenduse seltside ülesanne on varustada oma liikmeid paremat tõugu loomadega.

On masinaid, mis on juba nii liga-loga tehtud, et neist üldse ei saa häid töötajaid, osad halvast materjalist, mis ruttu rikki lähevad, nõrk ehitus jne. Ega igast lehmast saa ka piimaandjat ega kanast munejat, toida ja hoolitse, kuidas tahad. Need on paremal juhusel ainult „sõnnikumasinad“, kes sõnnikut teevad. See vähene toodang, mis neilt saadakse, tuleb tootjale liiga kallis kätte ja on tihtipeale headuses alaväärtuslik. Niisugused loomad on kahjuks talupidamisele. Säärane alaväärtuslik kari tuleb järkjärgult asendada paremate puhast verd loomadega, mida saab edukalt läbi viia tõuarenduse seltside või ühingute kaudu.

Ka kontrollassistendi nõuanded on selles asjas vajalikud. Kontrollühingud oma assistentide kaudu märgivad üles erilisse karja kontrollraamatusse kõik kontrolli all olevad lehmad, nende järglased jne., jälgivad ja märgivad üles igaühe toodangu-võime ja tasuvuse, ühesõnaga — koguvad ja korraldavad kontrollandmeid liikme iga lehma kohta. Nende andmete varal ongi võimalik kindlaks teha looma võimeid, et siis läbi viia õiglast liigitust „majavaraste" ja tulutoojate vahel, ühtlasi teada saada, kus leidub head tõumaterjali väärtusetu osa asendamiseks.

Nimetage nüüd masinatarvitajateühingu ülesandeid!

Masinatarvitajateühingud võimaldavad oma liikmetele kasutada suuremaid ja täiuslikumaid põllutöömagineid.

Praegune põllumajanduse korrastus vajab palju suuri ja kõrgehinnalisi masinain nagu peksumasinad, sorteerijad jne. Väiketalanditel, nagu need on meil Eestis, oleks nende omandamine lihtsalt mõttetu. Turg aga nõuab täisväärtuslikke produkte, mille tootmine on võimalik ainult täiuslikkude masinate abil. Häid tööriistu, üksikule tihti hinnas üle jõu käivaid, nõuab ka põlluharimine. Sellepärast on siingi ainsaks abimeheks ühine ettevõtlikkus. Ühiselt saab osta hea ja kalli masina, mis ühte viisi vajalik igale liikmele.

Paljud masinatarvitajate ühingud on suutnud arendada oma tegevuse õige mitmekülgseks ja tulukaks nii tootjale kui tarvitajale. Üldiselt on tuttavad S a i k l a masinatarvitajate ühingu jahu- ja saeveski Saaremaal ja Seliste jahuveski Pärnumaal. Saikla ehitas omale moodsama jahuveski, ostis põllumeestelt vilja ja jahvatas jahuks, mille väärtus leidis tarvitajate poolt kõrge hinnangu, hiljem laiendas ühing oma tööstuse ka metsamaterjali ümbertöötamise alale. Seliste on oma liikmete arvu poolest kõige suurem ühing omal alal ja on oma tegevusega leidnud üldise poolehoiu. Üldse ei lepi ühingud ainult hooajaliste põllutöömagineate ja -riistade ühise kasutamisega, vaid püüavad olemasolevaid jõumagineid rakendada põllumajanduslikku tööstusse liikmete üldistes huvides.

Mis nüüd puutub seesugustesse ühistesse ettevõtetesse, nagu seda on turbaühingud, sooparandusseltsid, veeühingud jne., siis siingi on sihid selged.

Turbaühing hoolitseb hea ja kõrgeväärtusliku aluspõhu hankimise eest oma liikmetele. Peale selle, et turvas kui aluspõhk on asendamatult looma tervishoidlikust seisukohast, annab ta ka kõrgeväärtusliku sõnniku.

Sooparandus- ja veeühingud — nende siht on alaväärtuslikke madalmaid, soid, rabu ja alalise põhjavee all kannatavaid maid muuta toiterikast rohtu, heina ja vilja kandvaiks kultuurmaiks. Tihti on selline ettevõte võimalik ainult ühiselt, — peakraavide lõikamine, mis läbib mitme omaniku krundi jne. Lõpptulemus siingi — rohke, odav ja jõurikas loomatoit, mis võimaldab suuremat ja omahinnas odavamalt toodangut.

Maatulundusklubid ja põllumajanduslikud õpiringid aitavad noori ühiselt hankida põllumajanduslikku oskust, milleks neil kasutada terve rida vahendeid — õppereisid, kirjandus, võistluskatsed jne. jne. See kõik on mõeldav ainult ühise ettevõtte, millisena ta on odavam ja tulemusrikkam.

Suurem jagu neist ühingust on koondunud oma keskühingute ja uitude ümber, kes ühtlustavad ja juhivad nende tööd.

Teema kirjatöök: Milleks astun maatulundusklubi liikmeks.

See, kes endale teadusi kogub, aga neid ei tarvita, on selle põllumehe sarnane, kes alati künnab, aga iialgi ei külva.

Hommikumaa tarkussõna.

Inimene ei ole iialgi nii ilus, kui siis, millal ta andeks palub või ise andeks annab.

Friedrich Schiller.

Kui kuulen räägitavat mõnest noormehest, kelle andekust mulle kiidetakse, siis on minu esimene küsimus tema kohta: „Kas ta tööd teeb?“ Sa ehk oled tundnud andekaid laisku mehi, aga mitte iialgi suurmeest, kes oleks olnud laisk.

John Ruskin.

17 OSA. TOOTMIS- JA MÜÜGIÜHINGUTE TEKKIMINE TAANIS JA MEIL.

Kõike tegevust, mis koondatud meile juba tuntud ühingute ümber — müügiühingud põllumajanduses toodetavate saaduste turustamiseks ja põllumajanduslikud tootmisühingud — piimaühingud meiereidega, kartuliühingud piiritus- ja tärklisvabrikutega, eksporttampajade ühingud tapamajadega, veskiühingud veskitega, karja kontrollühingud, masinatarvitajateühingud, turbaühingud jne. koos oma keskkorrasistega — on hakatud nimetama põllumajanduslikuks ühistegevuseks, ühinguid — põllumajanduslikkudeks ühinguteks. Kõik loetletud ühingud koos moodustavad teatava terviku ühingutest, mis tegelevad raha hankimisega põllumehele. Meie oludes ei leidu sellelt alalt enam nimetamisväärse tähtsusega ettevõtteid, milledest möödaminek siin kohal võiks saada häirivaks ülevaatele sellest tervikust.

Meie aga teeksime kindlasti vea, kui arvame, et põllumajanduslik ühistegevus piirub ainult müügi- ja tootmisühingutega. On veel mitu ühistegevuse ala, mis abistavad põllumajandust ja kuuluvad seega samasuguse õigusega põllumajandusliku ühistegevuse hulka, kuid nendest edaspidi.

Täna aga võiks meid huvitada küsimus, — kus ja millal on tekkinud seda liiki ühistegevus, kus on tema sünnimaa. Kes on lugenud raamatut „Eeskujumaalt“, võib-olla ka mujalt lugenud või kuulnud, need ehk jutustavad meile.

Põllumajanduslikud müügi- ja tootmisühingud tärkasid kõige enne Taani põllumeeste keskel.

Millal, kus ja kelle poolt asutati esimene piimaühing?

See asutati Taanis Lääne-Jüütimaal Hjeddingi küla kehvade põllupidajate poolt aastal 1882.

Esimese piimaühingu põhikirja seadsid kokku kolm meest: Stilling Andersen, Niels Kristelsen ja Niels Hansen Oelgodist. Liikmeks astusid esimestena kuus Hjeddingi küla põllumeest.

Huvitav on tähendada, et ka koorelahutaja on taanlaste leiutis. Esimeses meiereis aeti piim läbi väikese käsitsi koorelahutajaga, mis oli juba leiutatud mõni aasta enne seda.

Algul maksti piimatoojaile raha toodud piima hulga järgi, mis määrati lihtsalt kaaluga. Varsti aga leiti, et see ei ole õiglane, sest rasvasem piim nimelt on kergem. Seega sai rammusama piima omanik madalama hinna. Otsides õiglasemat alust piima hinna määramiseks, leiutasid nad viisi, mille järgi käiakse meilgi praegu. See on — hind määratakse piimas leiduva rasvaprotsendi suurusele vastavalt, rasvaüksuselt, nagu meil kõneldakse.

Meiereide tekkimisega hakkasid põllupidajad saama piima eest rohkem raha ja igaüks tõttas nüüd soetama paremaid piimaandjaid ja neid hoolikamalt toitma. Tekkisid loomulikult karjakontrollühingud ja elavnes tõuparandusseltside tegevus.

Ühistapamaja oli tekkinud aastat viis varem, kuid kui hakati majapidamises saama rohkem läbiaetud piima, sai sellest hoogu peekonsigade kasvatus ja eksporttampajade tegevus. Huvitav on nüüd märkida, missuguses järjekorras tekkisid kõik need ühingud. Kes teab?

Eksporttapamajad tekkisid aastal 1877.

Esimene tõuparandusselts asutati — 1880.

Siis piimaühing — 1882.

Esimene kontrollühing — 1895.

Seega on põllumajanduslike tootmisühingute hälliks Taani, kust see võrsus edasi teistesse maadesse, igale poole, kus tegeldakse põllumajandusliku tootmisega. Põllumajandus pole praegu enam mõeldav ilma ühistegevuseta.

Kui me praegu heidame pilgu Taani põllumajanduslike ühingute võrgule, siis paistab see palju kordi tihedam ja arvukam kui meil.

Taanlaste loodud, nagu nägime, on ka ühistegelik munamüügi korraldus, kusjuures eriti tähelepanev on munade tembeldamise ja märkimise viis munatootjate ja ühingute poolt, niiöelda — aadressi kaasaandmine igale munale, millega saavutati liikme vastutus kauba headuse eest. See korraldus tekkiski hiljem, umbes 1895. a., kui loodi ühistegelik munamüügi keskorganisatsioon „Taani Ühistegelik Munaeksport“. Selle järgi ei tarvitsenud inglased enam Taanist saadud mune süües silmi sulgeda ega nina kinni hoida, kaup oli nüüd värske ja püsis alalises headuses, nii et inglased seda kaupa nüüd võisid osta pimesi. Taani nimi ja munatempel kõrvaldas igasuguse kahtluse. Seega oli ühistegelikust müügi korraldusest võitnud ka tarvitaja.

Taani põllumees teab, et hea ja nimelt püsivalt kõrgeväärtuslik kaup tagab ka püsivalt kõrgema hinna. Ja Taani põllumees saab oma või, peekoni ja kana-munade eest kuni tänapäevani maailmaturul kõrgema hinna kui ükski teine. See on ühistegevuse silmnähtav teene põllumehele.

Võib tekkida küsimus, mis oli eelduseks, et just Taanis võis tekkida põllumajanduslik ühistegevus ja pealegi nii eeskujulik.

Eeldusi on palju. Kuid kindlasti tähtsamaid on neist kaks: Taani põllumajanduse iseloom ja tolleaegsed halvad turustamise olud, mis eriti rasked olid Taanile. Taani on väikepõllupidajate maa ja seda veelgi suuremal määral kui Eesti, sest tervelt 62% Taani talunditest ei ole pindalalt suuremad kui 6—8 hektaari. Meie teame aga juba, et väiketalu ei suuda produtseerida ainult omal jõul, rahuldada suurenevaid turunõudeid. Elu ise, häda sunnib siin leidma teid, et edukalt võistelda suur-majapidamistega. Ja ainuke tee selleks on — ühistegevus. Teiseks — Taani kannatas tol ajal majandusliku surutise all ja seda peamiselt halbade turuolude ja halvasti korraldatud vahetalituse tõttu. Kauba liikumise teel oli tekkinud liiga palju vahetalitajaid. Taani põllumees leidis, et kui tema toodete hinnast, mis tarvitaja maksab, tervelt 70% kaduma läheb ja temale 30% jääbki, siis selles süüdi on ainult eravahetalitus, pealegi süd ametu ja halb vahetalitus, mis ei hoolinud sellest, kuidas ja missuguses väärtuses põllumehe kaup turule jõudis. Vaheltkaupleja ise sai halva kauba eest küll ka vähem, aga ta pressis selle võrra jälle põllumeest rohkem. Põllumees oli lõpuks sunnitud vahetalitust võtma enda kätte ja looma selles asjas ühistegeliku korra. Nüüd aga saab Taani põllumees mõnel alal oma saadustest kätte endise 30% asemel isegi kuni 93%. Oma ühistegelik vahetalitus nõuabki kõigest 7% kulusid. See on ühistegevuse suur võit.

Ei saa lõpuks siiski jätta tähele panemata, et suur teene Taani ühistegevuse kiires arenemises on Taani rahvaülikoolidel. Rahvaülikool andis Taani ühistegevusele tegelased, andis vaimu, töötähte ja üksmeele, andis ühistegeliku rahva.

Võiks tekkida veel üks küsimus, nimelt — kui Taani põllumees on osanud oma majandusele ehitada ühistegevuse näol nii kindla kaitse, siis — millega seletatav, et ka Taani põllumees kannatab praeguse ülemaailmliku majandusliku surutise all?

See on seletatav paljuga. Aga — oletame vastupidist. Mis oleks Taani väikepõllupidamisest järgi jäänud praeguse surutise all ilma ühistegevusest? Kurb ette kujutada. Teiseks — ka Taani põllumees tegi oma kalkulatsioonid kõrgete hindade kohaselt ja talitas selle järgi nagu kõik. Kolmandaks — Taani põllumajandus põhjenes suurel osal ostuainetel nagu kunstväetis ja jõusöödad. Kui oma toodete eest saadud vähene sissetulek näitas, et nende ost enam ei ole tasuv, tuli loomulikult tagasimine.

Kui nüüd pilk pöörata tagasi meie kodumaisele põllumajandusliikude ühingute võrgule ja selle tekkimisele, siis siin on tekkimisaeg loomulikult palju hilisem ja võrk praegugi hõredam.

Kes teab, kus ja millal tekkis meil esimene piimaühing?

See tekkis 1898. a. Restu-Antslas.

Esiälgu kandis ta nime Piimatalituse Selts. Esimene nõupidamine oli 29. detsembril 1896. a., mis kokku kutsuti kohaliku peremehe Mihkel Vellneri ja meier Joh. Stammi algatusel. Koosolekust võtsid osa ka Sangaste mõisa omanik krahv Berg ja Restu mõisa omanik A. von Roth. Esimene selgitas, kuidas sellised „seltsid“ Soomes põllumeestele palju kasu toovad ja viimane samuti leidis mõtte olevat kiiduväärt.

Järgmisel koosolekul 2. veebruaril 1897. a. kirjutasiid põhikirjale alla 15 taluomanikku ja meierei asukoht määrati Madisele. Võeti vastu ehituse eelarve. Ehitusmaterjal otsustati kohale vedada natuuras. Liikmel tuli iga lehma kohta ehituskehale toimetada 1 palk, ½ latti, 1 laud, 1 jalg kive jm.

Järgmisel, 1898. a. sai meierei valmis. Anti aga eraettevõtjale rendile vastava lepingu alusel, mille põhjal seltsil jäi siiski teatud kontrollimisõigus. Korda peeti hoolega, mida näitab see, et juba esimesel aastal said kaks peremeest solgitud piima toomise eest seltsi poolt rahalise karistuse.

Alles 1912. a. algas Restu piimaühing iseseisvat teotsemist. Ta sai aga hooandjaks paljudele teistele. Restu piimatalitusest räägiti kõikjal. Esimene aga, kes algusest peale pääses teotsema puht-ühistegeliku ettevõttena, oli Imavere piimaühing, mille asutamine sündis 1908. a.

Imavere piimaühingu mõtte algatajaks oli Järevere küla kooliõpetaja Hans Rebane. Ta ei saanud aga asutamise koosolekut kokku kutsuda, sest selleks Vene ametivõimud ei andnud luba, kuigi ta üksteistkümme korda politseis käis seda nõutamas. Viimaks kõneles ta asjast Põltsamaa Põllumeeste Seltsi esimehe dr. Raamotile. Viimase nõusolekul ja kaastegevusel peeti 26. jaanuaril 1907. a. Põllumeeste Seltsi koosolek Imaveres Järevere koolimajas, kus siis saadi kõne alla võtta ka piimaühingu asutamine. Selleks, et leida seaduslikku teed piimaühingu koosolekute pidamiseks, asutati Ima-veresse Põltsamaa Põllumeeste Seltsi haruselts. Piimaühingu põhikirja koostas dr. Raamot. 22. aprillil kirjutati see 26 koosolija poolt alla ja saadeti registreerimisele. Septembris tuli põhikiri aga registreerimatult tagasi. Alles uus katse õnnestus — 6. veebruaril 1908 jõudis põhikiri asutajaile kätte registreeritult.

Meiereihoone ehitamiseks puudus raha. Kuid allakirjutanud 20 liiget panid kokku igaüks 25 rubla, kogu-summas 500 rubla, nii et maja saadi ehitama hakata 1909. aastal, ja juba järgmisel, 1910. a. 6. veebruaril võis esimene eesti ühistegelik meierei alustada tööd. Algul tuli tööd teha käsitsi, kuid 23. märtsil 1911 algas töötamine juba aurujõul.

Järgmisel, s. o. 1912. a. alustas tööd ka juba Ambla — praegu meie kõige suurema — piimaühingu meierei, ja siit peale hakkab kiiresti tihenema piimaühingute võrk üle maa, nii et sama aasta lõpuks oli juba piimaühingute arv tervelt 65.

Algul tuli piimaühingute või välisturule saata eraettevõtete kaudu, mis piimaühingutele ei olnud kuigi lootustandev. Sellepärast algatasid juba 1912. a. Imavere piimaühingu tegelased kadunud dr. Aleksander Eisenschmidt eestvõttel piimaühingute keskkorraldise organiseerimist. 4. veebruaril peeti Tartus „Vanemuise” ruumes ära Eesti Ühispiima – talituste Keskühisuse „Estonia” asutamiskoosolek.

Suure ettevõtte organiseerimine võttis aega ja pealetuleva maailmasõja tõttu ei saadudki tegevust täies ulatuses välja arendada enne sõja lõppu. Organiseerimist täies ulatuses sai alata alles omariikluse päevil.

1921. a. võtab „Estonia” endale uue nime — Põllumajanduslik Keskühing „Estonia”, ehk lühidalt — P.K. „Estonia” ja siit peale hakkab arendama oludekohast korrapärast tegevust.

Peale võiekspordi varustab P.K. „Estonia” piimaühinguid meierei sisseseadetega ja masinatega ja korraldab tehnilist nõuannet. Õppinud meierite ettevalmistamiseks asutas P.K. „Estonia” piimaasjanduse kooli ja õppemeierei, milleks sai riigilt kasutamiseks Ōisu mõisa Viljandimaal ühes kõigi hoonete ja 400 ha maadega. Kool alustas tegevust 1922. a. ja on meil sellel alal esimene ja ainuke. Kooli majanduslikud kulud kannab P.K. „Estonia”, kuna õpetajate palgad maksab riik. Kool töötab kaheaastase õppekursusega ja võimaldab ruumi kuni 60 õpilasele.

1924. a. asutati P.K. „Estonia” kõrvale veel teine piimaühingute võimügi keskorganisatsioon — Eesti Piimaühingute Liit, mille tekkimine oli tingitud järgmistest asjaoludest: P.K. „Estonia” põhikirja muutmisega 1921. aastal said õiguse P.K. „Estonia” liikmeks astumiseks ka üksikisikud ja teised põllumajanduslikud organisatsioonid, mille järgi pääsesid P.K. „Estonia” liikmete perre piimaühingute kõrvale ka üksikisikud ja põllumeestekogud. Viimased on teatavasti poliitilise ilmega organisatsioonid. Sellega kaotas P.K. „Estonia” piimaühingute puhtühistegeliku keskkorraldise mõtte ja muutus segaühinguks.

See asjaolu ei saanud meeldida paljudele põllumeestele, kes olid keskkorraldise loomisel kinni hoidnud puhtühistegelikust põhimõttest. Selle osa algatusel tekkis 1924. a. uus piimaühingute keskorganisatsioon — Eesti Piimaühingute Liit.

Kuigi P.K. „Estonia” 1925. a. veel kord muutis oma põhikirja, jättes oma liikmeteks jälle ainult piimaühingud, ei suutnud see parandada tekkinud olukorda, nimelt kahe ühesihilise keskkorraldise olemasolu. Eesti Piimaühingute Liit alustas 1926. a. tegevust enese ümber koondunud piimaühingute või väljaveoga. Esimesel aastal moodustus tema poolt väljaveetud või hulk üldisest väljaveetud võist kõigest 1,8%, kuna P.K. „Estonia” oli jõudnud võita endale juba esmajärgulise seisukoha — 65%. Kuid viimasel ajal näib P.K. „Estoniat” tabanud olevat tagasilang sellelt seisukohalt ja kaotus era-eksportööridele ja eriti Piimaühingute Liidule. P.K. „Estonia” 1933. aasta aruanne kõneleb 65% asemel veel 45%-st sellel alal, kuna Piimaühingute Liidu osa või väljaveeos on tõusnud 25%-le, mille tõttu ka eraeksportööride osa või väljaveeos on tublisti vähenenud. Piimaühingute Liidul on õnnestunud oma võile leida tee otsekohe Inglise tarvitajani Inglise ja Šoti tarvitajateühingute keskühingute kaudu, milline asjaolu on nähtavasti üheks põhjuseks Piimaühingute Liidu viimase aja tegevuse nähtavale suurenemisele.

Või müügi alal on meie ühistevõtmisel veel palju tööd ees, enne kui jõuame järele Taanile ja Soomele, kelle või ikka veel hinnatakse välisturgudel kõrgemalt meie omast, kusjuures meie või ei ole halvem väärtuselt. Sellepärast on põllumehe seisukohast tervitav iga samm, mille võrra jõutud lähemale sellele eesmärgile.

Piimaühingutega kaasas võrsusid paratamatult ka karja kontrollühingud. Esimene sellenimeline ühing asutati meil 1. mail 1909. a. Väandras põllumehe Hans Virkuse eestvõttel. Esimeseks kontrollassistendiks oli Soome Harju põllutöökooli lõpetanud noor põllu-

mees E. Toomingas, kelle agaral tegevusel hakkas kiiresti levima meil kontrollühingute võrk. Oma keskkorrasise — Kontrollühingute Liidu said need ühingud 19. mail 1924. aastal, mil registreeriti põhikiri. Praegu on kontrollühinguid 230 ümber, kuid neid tekib järjest juurde.

Eksporttapamaju on meil nimepidi tervelt neli — Tallinnas, Tartus, Tapal ja Võhmas. Esimene — Ühisus „Estonia Eksporttapamajad“ asutati 6. dets. 1922. a. P.K. „Estonia“ ettevõttel Tallinnas. 1925. ja 1926. a. hoogus tegevus tiivustas juurde asutama ka teisi. Kuid praegu töötavad ainult „Estonia Eksporttapamajad“ Tallinnas ja Tartus ja ühing „Võhma Eksporttapamaja“ Võhmas.

Kartuliühingud asusid tegevusse 1921./22. aastal, mil asutati Eesti Ühistegelise Liidu algatusel Tallinna Kartuliühingute Liit, mille ümber oli võimalik koonduda kohalikkudel ühingutel. Nende ühingute hoogus tegevus on kitsendatud olnud seni piirituse ja tärglise laiemana turu puudusel. Leppides peamiselt ainult siseturu nõudmisega, tuleb teotseda surutud raamidest. Sedalaadi ühinguid on meil umbes 100 ümber.

Masinarvitajate ühinguist tekkis meil esimene Tartumaal Korenduse külas 1899. a. Kuid selle esimese ja ainukesega tuli leppida tervelt 10 aastat. Alles 1909. a. hakkab tekkinga järglasi. Edasi oli vahepeal jällegi takistajaks maailmasõda, ja 1920. a. järgneb uus tõuge: suurmajapidamised likvideeritakse, järelejäädud masinad tuleb tööle panna väikepõllupidamistes ja viimased taipavad, et võimata on väikemaapidamisteski toime tulla parimate ja kallimate masinateta. See oli ühingute kiire tekkimise aeg. Nii tekkis seda liiki ühinguid meil kõige rohkem, praegu arvult umbes 550. Siin oli raske läbi saada ilma keskkorrasiseta, ja paljudel väga tungivail põhjusil tuli ellu kutsuda Masinarvitajate Ühingute Liit, mis algas tegevust 1925. a.

Masinarvitajateühingute Liidu tegevus on paisunud õige laialdaseks, eriti oskuste ja teadmiste populariseerimises ja levitamises põllumajandusliku tehnika alal, mis märgib ära tema olulise vajaduse. Liit on korraldanud lühikesee aja kestel üle 200 kursuse traktori- ja teiste põllumajanduses tarvitataavate jõumasinate juhtide ja tehniliste jõudude ettevalmistamiseks, mille tõttu juba üle 2000 isiku on võinud omandada vastava oskuse, mis suuresti kergendab ja võimaldab masinate tarvitusele võtmist põllumajanduses. Samuti on Liit algust teinud ka mõldrite ettevalmistusega vastavate kursuste abil. Oma ülesannete teostamiseks peab Liit ametis masinate instruktoreid ja revidente. Peale selle on Liit korraldanud laialdase nõuande ja oskuste levitamise kirja teel, kirjastades vastavaid brošüüre ja raamatuid ja andes välja koos Vee- ja Maaparandusühingute Liiduga tehnilist ajakirja „Tehnika põllumajanduses“.

Vee- ja Maaparandusühingute Liit asutati 1931. a. See liit asub täiesti omal jalgel ega tarvita sugugi välisabi. Tema töö on — olla abiks ja nõuandjaks seal, kus tegemist on maapinna parandamisega, kultiveerimisega. Kui arvesse võtta, kui väga mitmesuguse iseloomuga ebakõlblikke maid meil leidub — sood, rabad, kannustikud, kivilademikud, — millised moodne tehnika muudab kõlblikuks maaks, siis saame aimu, kuipalju on selle kõige juures vaja nõu, abi ja oskust, et see töö oleks hõlpus, tasuv ja läbiviidav ka vähemajõulisele talundile, ja siis saame aimu ka Vee- ja Maaparandusühingute Liidu tegevuse ulatusest ja vajadusest. Kõik senised lõhkeainete kasutamise kursused ja talundite varustamised vastavate tööriistadega laenu näol on olnud selle liidu töö ja ülesanne. Sellel liidul on palju tööd ees, enne kui muutuvad viljakandvaks meie senised laiaulatuslikud ebakõlblikud maa-alad.

Turbaühingute Liit asutati 1928. a. Selle liidu ümber on koondunud kõik turbaühingud üle maa ühise perena. Kellel on aimu, mis tähtsus on turbal meie põllumajanduses, see aimab ka, mis tähtsus on selle ainega teotsevail ühinguil ja ka nende ühingute keskkorrasistel. Ei ole palju liialdatud, kui öelda, et turvas on muutnud meie põllud vilja-

kandvaks, hoidnud ära taudid meie karjalautadest ja teinud virtsased sõnnikulaudad puhta õhuga mugavateks eluruumideks meie loomadele. Veel enam: turba patjadel ja aluskottidel hakkavad magama inimesed ise ja hoiavad oma kergesti rikkiminevad toitained tervekena turbamullas. Turvas on meil muutumas eksportkaubaks kaugetesse välismaadesse, kivisöe asendajaks sepa-ääsil ja metsa asendajaks toa soojendamisel kui ka jõumasinate auru tekitamisel. Turvas on tuleviku väärtus. Kogu võimalikku tegevust juhtida ja kavasid luua selle aine laiaulatuslikuks kasutamiseks — see ülesanne lasub Turbaühingute Liidu õlul.

Lõpetame sellega tootjateühistegevuse vaatluse. Nüüd teame, kuidas põllupidajal ühistegevuse abil on võimalik vabaneda kulukast eravahetalitusest oma saaduste müügi korral, teame, kuidas ühistegevuse abil on võimalik ühiselt toota paremat kaupa, mis hinnatakse turul kõrgemalt, teame, kuidas üldse suurendada toodangut ja kuidas vähendada toodangu omahinda. Eks ole need peamised ja tähtsamad põllumehe-tootja huvid, mille eest ta võitleb oma igapäevases tegevuses ja mille maksimaalset rahuldamist ta püüab saavutada. Ja meie oleme näinud, et just ja ainult ühistegevuse abil on võimalik jõuda maksimaalsete tulemusteni. Ja see maksimaalne tulemus on — suurem ja järjest suurenev rahaline sissetulek.

Aga meie teame oma eelmistest vestlustest ka seda, et raha ei jää majapidamises järjest ringi liikudes meie kätte seisma, vaid läheb uuesti välja ostutarvete eest, mis meile vajalikud, kuid mida me ise ei valmista. Seega oleme raha ringkäigu jälgimisel ja vaatlusel alles poolel teel. Olime kogu aja tootja seisukohal, siit peale asume tarvitaja seisukohale ehk ossa. Ühistegevuse ülesanne meie abistamisel on ainult pooleldi täidetud. Järgmises vestluses juba asume vaatlema, kuidas ühistegevus meile abiks saab olla raha väljaandmisel, et ka siin meie huvid oleksid rahuldatud maksimaalsel määral; s. o. kuidas saame täisväärtuslikku kaupa õiglase hinnaga ja saavutada suuremat kokkuhoidu. Et meil algus oleks lihtsam, siis palun, loetlege järgmiseks vestluseks paberil üles kõik tarbed, mis me ostame kauplusest: 1) koolitarbed 2) toitained, 3) rõivastus, 4) majatarbed, 5) põllutööriistad ja tootmisvahendid ja 6) ehitustarbed.

* * * * *

Ühistegevus on tööväli, kus idealismist kantud noored võivad end rakendada oma kasupüüdmatule tööle teiste kasuks. Ühistegevus tahab tuua majanduslikku ellu püsivust. Püsivust majanduselus ei lase tekkida sahkerdajad, kes mürgitavad õhku

* * *

Ja kui majanduselu püsiv on, siis on inimesed ka kõlbeliselt rohkem tasakaalus! On aga kõlbeline tasakaal leitud, siis kaovad meie avalikust elust igaseltsi väikesed sahkerdajad. Ühtlasi mõistavad siis ka noored ja vanad üksteist paremini.

K. Kornel.

* * *

Kadedad surevad, kuid kadedus ei iialgi.

William Shakespeare.

* * *

Suured ja ilusa hingega inimesed on ikka rahulikud ja rõõmsad. Väiklased inimesed on alati tusased ja rahutud.

Mandžuuria vanasõna.

* * *

18 OSA. ÕPILASKOOPERATIIV.

Nimetage nüüd, mida ostate poest kui tarvitajad! Nimetage veel kord koolitarbeid, mida vajame õppetöös ja mida peame ostma!

Nimetasite ka sullepead. Vaadake, siin ta on. Kui teda saab müüa ja osta, siis ta on kaup. Kes on selle kauba tarvitajad?

Õpilased, kõik, kes kirjutavad.

Meie oleme tarvitajad. Kes on selle kauba tootja?

Selle kauba tootja on vabrik.

Kust sa ostsid selle kauba?

Ostsin poest.

Mis sa maksid?

Kümme senti.

Kes maksab kauba eest alati kõige kõrgema hinna?

Kõige kõrgema hinna maksab tarvitaja.

Meie oleme siis maksnud kõige kõrgema hinna selle kauba eest.

Meie ei tea, kuipalju saab vabrik, tootja sullepea eest müües esimesele jällemüüjale. Aga kindlasti on see palju väiksem meie poolt kaupmehele makstud hinnast.

Meile polegi siin tähtis just täpsus, vaid põhimõte. Oletame, et vabrik sai temast kolm senti. Kellelt oleks meil siis kasulikum osta, kas poest või otsekohe vabrikust?

Kasulikum oleks osta otsekohe vabrikust.

Teeme sellest otsese järelduse: Sul kadus täna kogemata sullepea. Mine joostes ja too vabrikust, saad kolme sendiga, ära osta poest, kuhu pead maksma tervelt kümme senti. Mis te arvate säärasest asjast?

Sedaviisi ei tule odavam, vaid arvamata korda kallimgi veel, sest tuleb arvestada teekulusid.

Nii. Seisame täpselt samasuguse ülesande ees nagu siis, kui läksime igaüks tarvitajale mune müüma. Tahtsime kõrgemat hinda, aga saime tegelikult vähem kui ülesostjalt. Nii ka siin: läksime tootja käest odavasti ostma, aga tegelikult kulutame sellejuures palju rohkem. Kuid munade eest saime kõrgema hinna kätte meile juba tuntud ühise jõu abil. Samuti toome ka sullepea odavamini ära. Aga kuidas rakendame nüüd siin selle jõu abiks?

Samuti nagu munamüügi juures: üks läheb ja toob kõigile. Siis tuleb teekulu igaühe kohta odavam.

Jaa, põhimõtteliselt on see nii, aga selle asja läbiviimine vajab pisut organiseerimist. Teeme selle enestele selgeks jällegi oletuste najal.

Oletame, et meid on siin 100 õpilast või tarvitajat. Saja sullepea pärast ei tihka ka veel vabriku poole pöörduda. Aga ümberkaudu on veel üheksa sellist kooli, igas samuti 100 õpilast. Kõik vajavad sullepäid. Valime nüüd endi seast tragima õpilase. Teised koolid teevad samuti. Need kümme on meie volinikud, neile usaldame selle asja toimetamise.

Nüüd on meil ühiselt vaja kohale toimetada tervelt 1000 sulepead. Volinikud lähevad määratud kohale kokku, peavad nõu maha ja saadavad vabrikule kirjaliku tellimise 1000 sulepea peale. Kirjale kirjutavad nimed alla ja — pitsati ka löövad alla.

Mis teie arvate, — kui nii ühiselt toimime, kes me siis kokku oleme?

Siis oleme õpilaste ühing.

Täiesti õige. Siis oleme juba organiseeritud ühing, kellel on oma valitud asjaajajad nagu juhatuski, ja sel korral on meil kindlasti ka oma ühingu nimetus ja ka pitsat ühingu nimetusega.

Vabrik saab kirja ja täidab tellimise, s.o. saadab kauba tulema ja adresseerib selle meile lähemasse raudteejaama, kuhu käskisime. Ühtlasi saadab ta meile arve ja näitab ära koha, kuhu peame maksma kauba eest raha.

Märkus: Arvud kui ha võrdluspildi võtame meelega terav-jooneliselt, et mõiste selgitamine oleks kergem, kuigi arvude vahekorrad ei ole loomulikud: vaheteenistus liiga suur, samuti saatekulu võrdlemisi kauba hulgaga jne.

N. Valla Õpilaste Ühingule.

Täitsime Teie tellimise ja saatsime teile raudteepagasiga:

1000 sulepead ä 3 s.....3000 s.

Saatekulu 1000 sulepea pealt . . 1000 s.

Kokku 4000 s.

Selle summa palume maksta N. ühispanka meie arvele. Siin kaasas pagasikviitung nr.....

Kõige austusega

(Firma nimetus)

Arvest leiame, et sulepea ühes saatekuludega tuleb meile maksma 4 senti.

Iga volinik kogub nüüd oma koolis igalt õpilaselt 4 senti, kokku koolist 400 senti. Kõigist koolidest kokku 4000 senti. Maksame selle ühispanka vabriku arvele ä

ra, volinikud loevad igaüks oma 100 sulepead pauna, lähevad ja jagavad igale õpilasele sulepea kätte. Nii olemegi saanud sulepea 10 senti asemel 4 sendiga.

See oli ainult oletus ja tundub kui nali, aga põhimõttelikult on see võimalik. Asja piltilikkuse mõttes võtsime mitu kooli. Aga kindlasti on ka ühe kooli õpilastel võimalik ühiselt tellida otsekohe suurematest ostukohtadest õppevahendeid ja saada seetõttu need odavamini kui ostes lähemast poest ükshaaval.

Kuidas nimetatakse sellist õpilaste eneste poolt korraldatud vahetalitust koolitarvete hankimiseks?

Sellist vahetalitust nimetatakse õpilaskooperatiiviks.

Õpilaskooperatiivist kõneleme lähemalt edaspidi, aga teeme nüüd oma sulepeade suhtes veel ühe huvitava oletuse:

Meie saime sulepea tervelt 6 senti odavamini. Mis me ohverdasime omalt poolt selleks? Ei muud, kui tahet, üksmeelt ja natuke aega. Ärgem sellest hooligem ega arvestagem midagi ja otsustame nii: Poodi oleksime maksnud niikuinii 10 senti, sest see on tava-

line turuhind, maksame oma voliniku kätte ka 10 senti. Kaotanud pole me ju sellega midagi. 4 senti maksis tema sulle eest ära, kuipalju jääb tema kätte ülejääki?

Igaühelt jääb 6 senti, kogu õpilastelt 600 senti.

Agas tabame kaks jänest korraga: Maksame tema kätte 9 senti. Siis oleme kauba saanud odavamini kui poest ostes ja pealegi kokkuhoidu ka veel 5 senti, kokku 500 senti. Nii ühiskauplused teevadki. Nad jätavad peale kulude kokkuhoiuks kas või murdosakesegi, aga ikka jätavad.

Kelle raha see nüüd on, mis ülejäägina tema käes seisab, ja kes tohib seda kasutada?

See on ühingu raha ja ühing tohib seda ka kasutada oma tahtmise järgi.

Õige. Ja kuidas ühingu tahe pääseb maksvusele, seda me juba teame. Kui otsustame jätta selle tema kätte, siis seisab see seal. Kui aga otsustame tagasi võtta, siis on ta kohustatud seda meile maksma.

Kuidas te nüüd arvate, kas see 500 senti on meie lisasissetulek, kas oleme sellevõrra läinud rikkamaks, või on see meie kokkuhoid?

See on meie kokkuhoid.

Miks te arvate, et see on kokkuhoid?

Selle võrra jäi meil raha välja andmata.

Sellepärast on see kokkuhoid, aga mitte lisateenistus. See ei muuda asja, kus me selle raha hoiame, kas ühingu kassas või oma käes.

Ühing maksab meile selle tagasi, kui me nõuame. Agas sa ostsid eile poest sulle. Mine ja ütle poekaupmehele: Ma ostsin eile Teie käest sulle ja maksin 10 senti. Minu kokkuhoidu jäi teie kätte 6 senti, makske see mulle tagasi! Miks kaupmees ei ole kohustatud seda tagasi maksma?

See on tasu tema töövaeva eest, sest tema muretses kauba kohale.

Kaupmehelt niikuinii pole meil õigus seda tagasi nõuda. Ärgem võtkem seda siis ka ühingult tagasi. Ostame pliitsid ka nii, vihikud, paberid, tindi — kõik tarbed ostame niiviisi ühiselt. Igalt kaubalt jääb meile järele kokkuhoidu. Viimati saame suure summa kokkuhoidu.

Kord külastas nende ridade kirjutaja ühte algkooli. See oli kevadel, kooliaja lõpul. Kooli väravas seisis suur auto, kuhu õpilased, pakid käes rõõmsas meeles peale vadisid. „Kuhu läheb sõit?“ küsisin. „Pühajärvele!“ vastati kooris. „See on kallis lõbu“, arvasin. „Meil on raha küll“, sain iseteadva vastuse.

Koolijuhataja seletas siis, et neil on asutatud õpilaskooperatiiv, s.o. säärane õpilaste oma kauplus, mille kaudu nad kõik õppetarbed ühiselt kohale toimetanud ja alati sama hinda maksnud, mis poes nõutakse. Nii on nad talve kestel endale kogunud kokkuhoidu tervelt 200 krooni. Sellest korraldasid nad jõulupuu ja andsid õppevahendeid maksuta tarvitada ka neile oma kaasõpilastele ja sõpradele, kellel vanemate kehvuse tõttu pole endal võimalik osta, söidavad Pühajärvel ära ja jääb veelgi tagavaraks.

Meil on paljudes koolides õpilaskooperatiivid. Kõik saavutavad kokkuhoidu. Huvi ja agarusega on noored töö oma väikese majandusliku ühissettevõtte kallal. Väikestel ju alati kõik nagu suurtel: ehitavad majad liivauku, planeerivad põllud, teevad äkked, adrad ja vankrid, soetavad karjakopliid ja paigutavad karjad sisse. Tütarlastel on oma kodune majapidamine, pliidid, pannid, pajad, pesunõud ja palju kõiksugust muud majas tarvisminevat värki. Järjest neil küürimist, pesemist ja askeldamist.

Siin on meid palju koos, siin teeme, mida kodus teha pole tihti võimalik: loeme, kirjutame, õpime ja kogume oskust, et kord rikastada endid ja maailma uute väärtustega ja varadega. Siin on meil hõlpus õppida sedagi, mida teha saab ainult ühiselt hulgani koos. Teeme ja asutame meiegi endile väikese ühiskaupluse, — õpilaskooperatiivi. Selles oleksime kõik siis tööl: ühed juhatuses, teised revisjonikomisjonis, kolmandad kordamööda ärijuhtideks, neljandad täidavad oma ülesandeid lihtliikmetena jne. Huvi ja tööd oleks kõigil. Ja lõpptulemus — ilus summake kokkuhoidu kõigil kevadeks.

Kuidas ühingut asutada, see asi pole meile enam võõras. Tulevaks vestluseks tuletagi kõik veel hästi meelde ja jutustage, kuidas me selle asjaga peale hakkame.

Nõrka peata aitama nii, et ta ei kaotaks usku endasse, vaid et ta kõigest jõust püüaks ise ennast jälle hädast välja aidata.

Pestalozzi.

19 OSA. ÕPILASKOOPERATIIV (JÄRG).

Algame tänast vestlust kooperatiivi asutamisega. Jutustage, kuidas me sellega peale hakkame ja kuidas see töö meie käes järkjärgult hargneks!

Teie jutustusest selgub, et see on ju kõik peaaegu niisamuti kui iga muu ühingu asutamine. Valmistrükitud põhikirjagi saame Eesti Ühistegelisest Liidust nagu iga teisegi ühingu jaoks. Ainult põhikirja kinnitamine on lihtsam. Suurte ühingute põhikirjad kinnitab ja registreerib Siseministeerium, meie põhikirja kinnitab meie oma kooli õppenõukogu. Suuri ühinguid revideerib peale oma revisjonikomisjoni välisrevisjoni liit oma revidentide kaudu, meie ühingu tegevust valvab ja revideerib õppenõukogu poolt valitud kooperatiivi hooldaja, nagu meie põhikiri seda nõuab.

Eelmises vestluses kõnelesime asjast umbkaudu. Siit peale talitame põhikirja nõuete kohaselt. Ka oma kapitale kasutame nii, nagu põhikiri käsib.

Kust saame alguseks tegevuskapitali, mille eest ostame kaubad ja katame esialgsed kulud?

Esialgne tegevuskapital koguneb osamaksudest.

Kui suur peaks olema osamaks, see tuleb meil enestel otsustada, seda põhikiri ei ütle.

Meie õpilaskooperatiivides on osamaks väga mitmesugune. Mõnedes on ainult 10 senti, teistes 1 kroon. Tuleb ette igasuguseid osamaksu suurusi nende kahe arvu vahel. — 25 s., 50 s. jne.

Peame loomulikult osamaksuks määrata vähemalt 50 senti või 1 kroon. Hoolekogus või vanematekogus tuleb kooperatiivi mõtte võtta selgitamisele, siis ei tule vastuseismisi ega arusaamatusi. On kasutatud niisuguseid mooduseid, et hiljem, kui kogunenud ülejääkidest küllaldane kapital tegevuseks, makstakse osamaks tagasi. Teine moodus on — vanem maksab koolitarvete ostuks teatud summa ette. Selle summa arvel hakkab laps kohe saama tarbeid. On makstud summa ära kasutatud, makstakse uus summa jne. See sünnib, kuni ülejääkidest jällegi on kogunenud tarvilik tegevuskapital. Kolmas moodus on — õpetaja annab esialgse tegevuskapitali laenuks, kuni ta ülejääkidest saab oma tagasi.

Soovitakse siiski asja korraldata nii, et osamaks oleks makstud õpilaste poolt, nagu seda nõuab põhikiri. Õpilane peab õppima hindama osamaksu ja osakapitali tähtsust, mitte neist kuidagi lohinal ja hooletult mööda pääseda. Samuti on lugu ka teiste kapitalidega. Ärgem unustagem, et õpilaskooperatiiv - see on ühiskauplus miniatuuris, et tähtsam selles on kasvatuslik külg ja varustamine praktiliste kogemustega kui majanduslik kasu.

Kooperatiivi asutamine jääb siit peale omaette tööks, mis hargneb järkjärgult, nagu toimisime munamüügiühingu asutamisega, ainult selle vahega, et siin tuleb asuda juba tegelikult asja juurde. Tutvumine ühistegevusega üldiselt läheb endiselt edasi vestluste kaupa.

Lähme nüüd tagasi oma ülejäägi ja kokkuhoiu juurde. Oletame, et meil kooperatiiv juba töötab ja kauplemine on käimas. Igapäev teeme sealt oma vajalikud ostud koolitarveteks. Iga ost annab meile väikese osakese kokkuhoidu, mis jääb kooperatiivi kassasse, kuni kevadeks kasvab ilusaks summaks. Kuidas siis kasutame lõpuks seda ülejääki?

Ülejäägiga talitame nii, nagu põhikiri käsib.

Tõsi küll, põhikirja järgi jätame 20% ülejäägist tagavaraks, kuni see kasvab tegevuskapitali suuruseks. Siis ei tarvitse me enam jätta tagavaraks. Aga mis teeme 80%-ga?

Sellest võib osa liikmete vahel ära jagada, osa jääb õpilaste ühisalgatuste toetamiseks.

Suurte ühiskaupluste põhikirjad lubavad liikmetele ülejäägist maksta mitte üle 8% osamaksu pealt. Kui meie osamaks on 1 kroon, siis saaksime paremal juhusel selle pealt ülejäägist 8 senti. Seda võime meiegi teha, kui ülejääk lubab ja kui peakoosolek seda nii otsustab. Seda nimetatakse Osakasuks. Peale selle näeb põhikiri ette ostukasu. Kes on kuulnud, mis asi on ostukasu ehk -- nagu teda veel nimetatakse — ostupreemia?

Ostupreemia on väljamaks liikmetele, samuti ülejäägist vastavalt ostusummadele.

Seletame seda kohe arvudes. Oletame, et meie ülejääk on 20 krooni. Sellest läks tagavaraks 20%, s.o. — 4 krooni. Järel on 16 krooni. Meil on sada liiget, igaühe osamaks 1 kroon. Osakasuks igaühele 8% osamaksu summast = 8 krooni. Veel on järel 8 krooni. Selle võib peakoosolek määrata nüüd ostupreemiaks. Kõik liikmed kokku on ostnud kaupa 200 kr. eest. Jagamata ülejääki oli meil veel 8 krooni. Sellest jätkub nüüd ostusumma iga ühe krooni peale 4 senti ehk — 4% ostusummast. Oletame, et peakoosolek otsustas kõik 8 kr. ostupreemiaks välja maksta. Kes on ostnud 2 krooni eest kaupa, see saab 2 x 4 senti = 8 senti. Kes on ostnud 3 krooni eest, — saab 3 x 4 senti = 12 senti. 5 krooni eest ostja saab juba 20 senti jne. Mida suurema summa eest keegi on ostnud kaupa, seda enam ta saab raha ostupreemia näol. See tähendabki — vastavalt ostusummale. Mida suurem ost, seda suurem preemia.

Vaatame nüüd, kuipalju saab meie arvestuse kohaselt liige kasu selle eest, et ta on oma ostud teinud oma kooperatiivist, kui ta on maksnud 1 kr. osamaksu ja ostnud 10 krooni eest kaupa.

Ta saab 8 senti osakasu ja 40 senti ostupreemiat, kokku 48 senti.

See ongi tema kokkuhoid. Peale selle on ta osanik ka selles 4 kroonis, mis jäi tagavaraks. Ta on võinud oma soove avaldada kaupluste ostetava kauba väärtuse kohta ja kaasa rääkida kaupluste üldises juhtimises. Ta on kaupluste osanik, peremees, kes osa saab kaupluste tulust.

Oleme siis ka tõesti korralikud peremehed, ärgem raisakem ega jagagem kõike ülejääki ära, ärgem võtkem välja ei osakasu ega ostupreemiat, vaid jätame selle kooperatiivi ehk ühingu kasutada. Meie ühing oleks korraga 20 kr. rikkam. Meie igaühe raha seisab ühingu ikka meie oma nimel, ainult ta ei ole meie käes. Hoiame kokku tänavu 20 kr., ka tuleval aastal, aasta-aastalt kasvatame seda kokkuhoidu, kuni ta lõpuks on ilmatu suur summa.

Mõni ehk küsib nüüd, — aga kui suureks me ta siis kasvatame, mis me sellega siis ükskord lõpuks ikka teeme?

Meie võime ju, nagu meie põhikiri ütleb, kasutada selle ühiseks otstarbeks: korraldada ekskursioone, muretseda spordiabinõusid, aidata oma kehvemaid kaasõpilasi jne. Aga suured ühingud panevad selle raha looma uusi väärtusi — ehitavad ise vabrikuid,

umbes nii nagu meie teeksime endale lõpuks sullepea-vabriku. Tarvitajad loovad selle kokkuhoiu varal oma tööstuse.

Meil on siin juhus meelde tuletada, et meie vanematel seisab igal sügisel ees suur mure, — lapsed tuleb kooli saata! Ega see pole niisama, et — saada uksest välja ja las läheb. Raamatud ja koolitarbed nõuavad palju raha, eriti raamatud, sest neid läheb palju tarvis ja nad on väga kallid. Väikesearvulise rahva kirjandus on kallis. Pealegi astusid meie kirjastajad, s.o. raamatute trükkijad ja väljaandjad paari aasta eest trusti, see tähendab — nad tegid omavahelise lepingu, et keegi ei tohi müüa raamatuid odavamini kui ühiselt kokkulepitud hinnaga ja keegi ei tohi teha ka suuremat hinnaalandust. Sellepärast astusid pealinnas mitmed õpetajad ja ühistegelased E. Ühistegelise Liidu algatusel kokku ja asutasid oma kirjastusühingu nimega

„Kooperatiiv“. See seadis oma peamiseks eesmärgiks -- kirjastada kooliraamatuid ja välja anda laste ja noorsoo huvi kohast kirjandust, püüdes seda teha soodsamate hindadega. See ühistegelik kirjastusühing ongi juba kirjastanud mitmed huvitavad raamatud, mida leiame mujal. Poleks midagi iseäralikku, kui meie õpilaskooperatiiv näiteks astuks selle kirjastusühingu liikmeks. Siis oleksimegi nii kaugel, et ise „teeme“ endile raamatuid.

Me oleme ka nende kasuks töötanud, kes on hoopis väljaspool kooli ja peavad oma tarbed ostma poest erakaupmehe käest. Meie töömehele hea kauba ja määrasime müügihinna niisuguse, nagu see meile näis õiglane ja sobiv. Ega erakaupmees siis enam ka teistele tohtinud müüa halvemat kaupa ega võtta kõrgemat hinda kui meie. Aga ülejääk jäi ikka tema kätte, — kuhu ta selle paneb?

Ta võtab selle endale müümise eest.

Kui kaks või kolm kaupmeest kokku teevad endile kaupluse, siis jagavad nad ülejäägi üksi omavahel ära. Tarvitaja, kes aitas ülejääki koguda, ei saa midagi. Kaupmees, kui talle on kogunud ülejäägist palju raha, teeb vabriku, aga ka selle kasud ja ülejäägid ikka jäävad temale. Nii ta lähebki rikkaks — neist ülejääkidest, mis ostjad talle aitavad koguda.

Iga tarvitaja, kui ta teadlik on oma huvides ja kasudes, peab ka seda kindlasti teadma, miks ja kust ta oma tarbed ostab.

* * *

Teema kirjatöök: Mis kasu on mul sellest, kui oma tarbed ostan ühiskauplusest.

* * * * *

20 OSA. ÕPILASKOOPERATIIV (2. JÄRG).

Jätkame täna juttu oma kooperatiivist. Kõigepealt tahaksime teada, kas on palju neid õpilasi ja koole, kes on aru saanud ühistegevuse kasust ja asutanud endale kooperatiivi. Kes on sellest kuulnud?

Meil oli 1934. a. sügiseks 90 õpilaskooperatiivi.

Tähendab — noorte ühistegelaste pere on meil juba õige arvukas. Ja see pere kasvab kiiresti. Seesugune hulk vajab juba oma keskkorrasist ja ühist juhtimist. Suurtel on ju igal liigil oma keskkorrasist. Ons keegi kuulnud midagi ka õpilaskooperatiivide keskkorrasistest?

Tallinnas Eesti Ühistegelise Liidu juures asub õpilaskooperatiivide keskoimkond.

Õpilaskooperatiivide keskoimkonna juhatusse kuuluvad kogunud ühistegelased ja kasvatusteadlased koolipõllult.

Keskoimkond on õpilaskooperatiivide vaimne keskoht, kuid töötab kooperatiivide majandusliikudes huvides käsikäes Eesti Tarvitajateühisuste Keskuhisuse koolitarvete osakonnaga. Viimasel on peale rikkaliku koolitarvete lao ka koolitarvete omatööstus, kus toodetakse tinti, vihikuid, paberiliimi, plokket jne. Omatööstuse alalt lastakse müügile järjest uusi artikleid. See annab võimaluse kooperatiividele kaupa pakkuda odavamini.

Meie õpilaskooperatiivide ajalugu ei ole vana. Esimene õpilaskooperatiiv, mida meil teatakse, tekkis Amblas 1909. a. tolaeaegses haridusseltsi kõrgemas algkoolis koolijuhataja J. Rüüsi algatusel, kes praegu juhatab meie esimest rahvaülikooli Kundas ja tuntud sooja südamega ühistegelase. Juba tol ajal võis nimetatud kool suurel määral täiendada kooperatiivi ülejääkide arvel oma spordiabinõude ja õppevahendite kehva tagavara.

Esimene õpilaskooperatiiv üldse teatakse tekkinud olevat Pariisis juba 50 aasta eest. Prantsusmaal levisid need noorte ettevõtted õige kiiresti, nii et praegu teatakse neid seal olevat tervelt 8000 kokku 2 miljoni üksikliikmega. Kuid ka teistes maades — Venes, Poolas, Lätis, Itaalias on õpilaskooperatiivide levik olnud võrdlemisi kiire.

Meil on õpilaskooperatiivide tegevus suuremat hoogu hakanud võtma kolmel-neljal viimasel aastal ja kasvanud sedavõrd, et keskoimkond 1933. a. 29. dets. võis ära pidada Tallinnas Ühistegevuskooli ruumes õpilaskooperatiivide esindajate päeva, millest osa võttis üle 70 õpilase alg- ja keskkoolidest üle riigi. Siin võisid noored otsekohe oma kõrvaga kuulda palju häid soove ühistegelikuks tööks Haridusministeeriumi esindajalt, kasvatus-teadlasilt ja vanemait tuntud ühistegelasilt.

Kuid ka noored ise olid ilmunud sellele päevale tegelikkude töölistena. Oli saadetud terve rida kirjatöid ühistegevuse teemal, milledest paremad auhinnati. Paljudel oli pakkuda ka vanadele ühistegelastele ettekandeid referaadidena, milledest selgus noorte eneste ind ja suhtumine ühistegevuse sihtidesse.

Eriti huvitav on meil selles mõttes tutvuda õpilase Hilda Tamme peetud referaadiga. Ruumi kokkuhoiu mõttes avaldame siin sellest mahlakast referaadist ainult surutud kokkuvõtte. Ta kõneles pealkirja all: „Milleks koondume õpilaskooperatiivide ümber“. Nii ta ütles:

„Elu on täis unistusi ja sihte, üksik inimene on siiski võimetu saavutama kõike, mida ta leiab vajalikuks, et teha oma elu meeldivaks ja armsaks. Ühisjõuga aga saavutame kõike seda, mis võimatu üksikul, sest „ühenduses on jõud!“

Praegusaja võimsaim massiline, suurim ideeline ja majanduslike ühisjõudude liikumine on ühistegevus.

Väikemajapidamistega rahvas ja riik, nagu seda on Eesti, ei saa olla võistlusvõimeline maailmaturul ja suures majanduslikus võitluses, kui tal puudub ühistegelik majandus. Oma põhimõtete teostamiseks, oma aate kandjaks ja tegelikeks töömeesteks vajab ühistegevus laitmatuid tööjõude, kes tunneksid endid kodus igal võistlussammul.

Selliseid töökaaslasi, tööjõude, peab andma rahvale õppiv noorsugu. Ent iga aadet tuleb inimestele juba lapsepõlvest külge kasvatada, Sellepärast tuleb ka ühistegevusega lapsi juba maast-madalast tutvustada. Sellega peaksid algust tegema kodud, seda enam aga koolid.

Käsikäes ühistegevusega on levinud ka õpilaskooperatiivide võrk. Õpilaskond koondub õpilaste kooperatiivide ümber, mitte üksnes majandusliku kasu pärast, vaid et omandada muude teadmiste kõrval ka vajaliku hulga teadmisi ühistegevusest, et koolist lahkudes noorsool oleks võtta ellu kaasa vähemalt minimaalne pagas nii teoreetilisi kui ka praktilisi teadmisi ühingu- te juhtimiseks, et mitte seisma jääda elus ühistegevuse ja majandusliku elu korraldamise kui mõistatuse ees, vaid et noored vähemalt oleksid need õnnelikud, kes oskavad orienteeruda igasuguseis olukordades.

Ei ole kahtlust, et suur osa noori astub ellu eeldusega, nagu kutsuksid ja ootaksid neid elus vaid mugavused. Loodetakse, et astudes ellu, astutakse kaetud laua taha. Sattudes säärase eeldustega elukeerisesse ning pettudes, kaotab elu üldse väärtuse. Tutvudes aga juba kooliajal ühistegevusega, mis õpetab: ära oota ja ära palu kelleltki, vaid looda omaabile, loo ja teotse ise, enne ohverda, rikasta elu, siis nõua, organiseeri, ehita ja leia selles töös elumõte ja töörõõm, astutakse täie tahejõuga võitlusse. Koondudes õpilaskooperatiivide ümber täis indu ja noorusvaimustust, omandatakse elujulget usku piiramata jõusse.

Kooperatiiv — see on demokraatliku põhimõtte järgi ehitatud omavalitsuslik üksus miniatuuris. Kooperatiivi juhtimine ja tegevus nõuab tugevat distsiplini- nitunnet, täpsust ja vastutustunnet, mille järgi tuntakse vajadust ka igapäe- vases elus ja mis peavad juurduma õpilasisse.

Nii annab siis õpilaskooperatiiv praktilisi kogemusi, mis vajalikud igale de- mokraatliku ja arenenud ühistegevusega riigi kodanikule. Seepärast peaksid õpilased koonduma õpilaskooperatiivide ümber, et omandada demokraatli- ku riigikodaniku kasvatust, eneseohverdamist ja distsipliini.

Spencer ütleb: „Ühistegevus areneb ainult vastavalt ühistegelaste vaimsetele ja kõlblatele omadustele.“ Nii võime vaadata ka ühistegevusele kui heale kasvatuslikule vahendile.

Õpilased — noored — on vastuvõtlikud igale uuele ideele ja algatusele ja olles ise aktiivsed tegelased oma ühistegelikus algatuses, aitavad nad kanda ka kodudesse kõiki neid põhimõtteid, mis sisaldab ühistegevus.

Seepärast oleks soovida, et ühistegevusele kui kasvatuslikule vahendile tu- leks anda rohkem tähelepanu koolis, kui see on sündinud senini. Isetegevus

koolikooperatiivis äratab varakult enesealgatust ja seda kühsemalt tullakse koolist, mõistes korraldada oma elu, teenida maad ja rahvast.

Leidku õpilaskooperatiivid sooja vastuvõttu koolides, nii õpilaste kui õpetajate hulgas."

Ja see on õige.

Arvestades lisaks veel seesuguseid asjaolusid, et meie õpetajaskond oma rõhuvas enamuses suhtub väga heatahtlikult ühistegevusse, järelilikult ka ühistegelikkusse kasvatuse, et õppekavades viimasel ajal hakatakse rohkem ruumi andma ühistegevusele, et õpilaskooperatiivide asutamine leiab lastevanemate poolt kas toetavat või vaikivat nõusolekut, et õpilased ise ühistegevuse suhtes muutuvad järjest aktiivsemaks, tuleb ühistegelikule kasvatustööle koolides anda pidurdamatu vaba tee õiglase, hoolika ja heatahtliku juhatuse all.

Pean ühistegeliku kasvatuse kui ka kasvatustöö huvides üldse vajalikuks pedagoogide tähelepanu juhtida võimalikule väärnähtele õpilaskooperatiivide elus:

Paljud õpilaskooperatiivide tegelased — ärijuhid ja juhatuse liikmed, eriti keskkoolides, toimetavad kauba sisseoste iseseisvalt, omapead ilma hooldaja kontrollita ja juhatusega. Nad käivad ärist ärisse, valivad, kauplevad ja tingivad. Nende ridade autoril on kahjuks olnud juhuseid veenduda, et mitmed sellistest noortest ühistegelikkudest ärimeestest asetavad kaubapakujale ettevaatamatu küsimuse: Palju maksate, kui teilt kauba võtan?" See ei vaja enam kommentaare. Hoiatab aga: Hooldajad olgu valvel, mitmekordse hooliga valvel.

* * *

Ülesanne: Missuguse teema sa võtaksid oma kirjatöökä järgneva kirjatööde võistluseks ühistegevuse üle?

* * * * *

21 OSA. TARVITAJATEÜHING. ÜHISKAUPLUS.

Tervelt kolmes eelmises vestluses vaatlesime tarvitajate ühistegevust meie kui õpilaste huvide ulatuselt. Täna vaatleme, kuidas sellel alal toimida meie koduse majapidamise huvide kohaselt ehk — kuidas peaksid toimima meie isad-emad ja õed-vennad, et hankides oma ostutarbeid saavutada seejuures võimalikku kokkuhoidu. Tähendasime juba eespool, et meie majapidamine vajab palju selliseid tarbeid, mis valmistatakse tööstustes, vabrikutes ja mille ostmisest ei pääse mööda.

Me nägime, kuidas liikus põllumehe toodetud kaup eravahetalitajate kaudu, enne kui jõudis tarvitajani. Tutvume nüüd lähemalt selle teega, mida mööda liigub vabrikutes toodetud kaup, mis on määratud meile.

Liikumise algus on siingi tootja — vabrik, suurtööstus. Suurtel vabrikutel kõigil on igas välisriigis, loomulikult ka meie riigis, oma esindajad, kellel on selle vabriku kauba ostmise ainuõigus. Teistele vabrik kaupa ei tohi müüa, sest niisugune on kokkulepe esindaja ja vabriku vahel. Esindaja või importöör (kauba ostja ja sissetooja välisriigist) on nüüd ainuke hinnamääraja sellele kaubale omas riigis. Võistlus saaks tekkida ainult siis, kui keegi teine importöör saab samasugust kaupa mõnelt teiselt vabrikult ja hakkab seda odavamini müüma. Aga importöörid võivad kõrvaldada ka siin võistluse, leppides omavahel hinna suhtes kokku ehk astuvad trusti, nagu öeldakse ärikeeles.

Importöörid müüvad kauba üksikutesse linnadesse ja teistesse suurematesse keskkohadesse. Siin võib tekkida samasugune seisukord, nimelt — et ostuõiguse importöörilt saab ainult üks isik, mõni kohalik suurkaupmees.

En gros on võõrkeelne kaubanduslik sõna ja tähendab kaubamüüki suurel arvul korraga teistele kaupmeestele. Importöör ja kohalik suurkaupmees on mõlemad engrosistid.

Viimane müüb kauba väikekaupmeestele ehk detailistidele. Sõna *en detail* tähendab kaubamüüki väikese hulga viisi tarvitajale. Siit näeme, et tööstussaaduste liikumise teel tootjalt tarvitajani asub peaaesjalikult kolm vahetalitajat. Aga enamasti on neid palju rohkem.

Meie riigis oli 1933. aastal võetud ligemale 10 000 esimese-, teise- ja kolmandajärgu kaupluse luba. Siiä hulka ei ole arvatud kioskid, kaubaputkad, turukauplejad, igasuguste ühest paigast teise liikujate ja angeldajate rohkearvuline personaal. Selliste kauplejate hulk kokku ei ole kindlasti vähem. Paljudes suurtes ärides on mitu isikut-osanikku. Kokku võttes saame umbes 20.000 leibkonda, kes tahavad ära elada vaheltkauplemisest, kes ei kuulu loova töötegija-kihi hulka.

Meie riigis on elanikkude arv ümmarguselt 1 100 000 ümber, imejad lapsed kaasa arvatud. Seega tuleb iga 55 inimhinge ülalpidamiseks üks vaheltkaupleja leibkond. Mõnda neist — kavalamat ja osavamata — suudavad isegi rikastada. Kui tarvitajaskond kõik teeks oma ostud ühiskauplustest, siis võiks ühistegevus 20 tuhat erakauplejate perekonda võtta priileivale — oleks rahvale odavam. See lõbu, et meil iga enamvähem käidava tee ääres mõne kilomeetri peal on kauplus, alevites ja suuremates keskustes peaaegu igas teises

majas, tuleb tarvitajaskonnale väga kallis maksma. Aga nurinat me selle üle ei kuulegi. Küll aga nuriseme tihti, kui tuleb riigile maksta seaduslikku maksu, mis on ometi mürdosa võrreldes sellega, mida tuleb maksta vaheltkauplejaile kauba tee äärde toimetamise eest.

Nii leiame põllumehe jällegi liiaks kuluka ja kalli vahetalituse küüsis, just niisama nagu oma toodete realiseerimisel. Müües kaotame, ostes kaotame. Peab imestama põllumehe varasalve, mis nagu nõiakott kunagi ei tühjene, kuigi sealt välja pumbatakse kahest otsast korraga.

Aga ainult arusaajani ja mõtlejani osa tarvitajaskonnast on hakanud otsima teid, kuidas omal jõul vabaneda nende pihtide vahelt.

Õelge, missugune on see tee, mis tarvitajad on leidnud väljapääsemiseks eravahtalitajate võrgust.

See tee on ühistegevus.

Kuidas rakendada tarvitajate huvides tööle ühistegelik jõud?

Tarvitajad organiseerivad ühingu ja ühing avab oma kaupluse.

Seda nimetatakse siis ühiskaupluseks. See sünnib just niisama, nagu meie asutame õpilaskooperatiivi. Vahe on ainult tegevuse ulatuses. Õpilaskooperatiiv ulatub rahuldama ainult oma kooli õpilaste nõudeid ostutarvete alal, ühiskauplus rahuldab kõigi tarvitajate nõudeid majapidamises vajalikkude ostutarvete alal. Nii nagu põllumees mööda sammus vaheltkauplejaist oma toodete müügi korral ja leidis tee tarvitaja juurde läbi oma ühingu, nii sammub ta neist mööda ka oma tarvete ostu korral, leides tee kauba valmistaja juurde oma ühiskaupluse kaudu. Vabrikud müüvad ühiskauplustele oma tooteid sama heameelega kui erakauplustele. Ja kui ei, siis loob tarvitaja oma tööstuse, mis ongi sündinud mitme kaubaartikli alal ja sünnib edaspidigi.

Eestis on tarvitajad oma ühingud asutanud peaaegu igasse liikumise keskkotta. Nimetage, missuguste nimetuste all olete leidnud tarvitajate oma kauplusi!

„Tarvitajateühing“, „tarvitajateühingu kauplus“, „majandusühing“, „põllumeeste seltsi kaubandusosakond“, „ühiskauplus“ jt.

Nüüd ei tohiks meil huvi puududa küsimuse vastu, — millal ja kus tekkis meil esimene tarvitajateühing ja kes olid meie esimesed teerajajad sellel söödis pinnal.

Eesti ühistegevuse ajalugu märgib esimestena ära kaks tarvitajateühingut, mis tekkisid enamvähem ühel ajal, nimelt 1902. aastal. Need on Antsla tarvitajateühing Võrumaal ja Sindi tarvitajateühing Pärnumaal Sindi alevis, ka kangrute keskel.

Antsla tarvitajateühingu tekkimisloos loeme: „Antsla alevi kaupmehed, püüdes suuremat ärikasu, leppisid võistluse asemel üksteisega kaubahindade suhtes kokku, mille tulemuseks oli kiire kaubahindade tõus 1900. aastate ümber.“ Põhjus, nagu näete, jällegi sama — erakapitali surve, mille all kannatades tarvitajad hakkasid otsima abi ühistegevuselt, pealegi et ühistegevuse saavutised teistes maades olid teatavaks saanud juba ka meie tolle aja ärksamatele tegelastele. Agaramaid ja tulisemaid õhutajaid ja tegelasi Antsla tarvitajateühingu loomisel oli Villem Pakler. Tema ja teiste virga töö tulemusena alustas uus ühing tegevust 1902. aastal, olgugi algul mitteametlikult, kuna vormilik asutamine sündis pisut hiljem, nimelt 14. jaanuaril 1903. a.

Aga kohe pääses lahti ka võistlus erakaupmeestega, kes nüüd, et ühiskauplust surmata, hakkasid kokkuleppel mitmeid kaupu müüma alla omahinna, kuid nad ei saanud siiski ühingust võitu ja see jäi püsima, arenedes jõudsasti, nii et kümme aastat hiljem ühing oma majagi ehitas.

Sindi tarvitajateühingu asutamiskoosolek peeti 17. nov. 1902. a. ja kaubanduslikku tegevust alustati sama aasta lõpul 29. detsembril. Asja tulisemateks õhutajateks olid siin

Sindi kalevivabriku ametnikud Th. Schmidt ja K. Vestus, vabriku direktor Wulff ja mitmed töölised, nagu M. Lorenberg ja teised. Asutajaid liikmeid oli tervelt 202 isikut, kelledest juba esimesel koosolekul 195 liiget lubaduse andsid osamaksude näol kokku panna 2185 rubla. See oli tugev kapital, nii et Sindi tarvitajateühing juba algusest peale sai tugeva aluse. Ka suhtus vabriku administratsioon ühingusse väga heatahtlikult ja abivalmilt, mis ühingu tegevusele oli suureks toeks. Ka praegu on Sindi üks tugevamaid ühinguid.

Siit peale ei olnud tarvitajateühingute arvilisel kasvul enam takistusi ees, üksteise järele kerkisid siin-seal ühiskauplused, millede ümber järjest kasvas tarvitajate hulk. Tänapäev võib meil lugeda üle maa 180 tarvitajateühingut, kokku 350 kauplusega, kuid sellega pole kaugeltki öelnud lõpparve. See arv kasvab järjest.

Seniste ühiskaupluste ümber on koondunud juba umbes 50 000 tarvitajat organiseeritud liigeperena, peale selle tarvitajad-mitteliikmed, kes küll oma ostud teevad ühiskauplustest, kuid, kes pole astunud liikmeks ega maksnud liikmemaksu. Liikmeks on astunud teadlikum osa tarvitajaskonnast, kes peavad tõsiselt silmas oma majanduslikke huvisid. Kaugelt suurem osa tarvitajaid seisab veel väljaspool ühinguid ja teeb oma ostud juhuslikult ettesattuvast kauplusest, kus neid koheldakse samuti kui juhuslikke külalisi — „näo järgi“.

Tegevuskapitali oli nimetatud ühiskauplustel 1934. a. algul kokku umbes 9 000 000 krooni, selle hulgas omakapitali umbes 3 000 000 krooni. Nagu sellest nähtub, on meie ühiskauplustel veel väga palju laenukapitali tegevuses, mille pealt tuleb kapitali laenutajale maksta protsente.

Eks tundu see meile otse piinlikuna, tegevust häirivana, kui näiteks meie kooperatiivi liikmeks astuvad ainult 10 õpilast, avavad kaupluse, näevad vaeva ja hoolt, et tarvete ost oleks sobivaim ja soodsam kõigile, aga teised 90 õpilast jooksevad niisama ringi ega viitsi väljagi teha meie ettevõttest, Samuti — 10 maksavad osamaksu ja, — et võimalik oleks osta kaupa, peavad raha laenama vanemalt või ükspuha kellelt, maksma protsente ja hoolitsema, et laen oleks tasutud korralikult tagasi. Laenu protsendid söövad meie ülejäägi ara. Ehk — meie peame kauba ostma võlgu. See pole aga üldse lubatav, nagu pole lubatav ka võlgumüük. Kui seda siiski oleme sunnitud tegema, siis võlgu müüja rehkendab kauba hinna alati kallima. Nii raskendab teiste loidus meie tööd, aga — kaupa tahavad kõik saada ja teadagi — odavasti muidugi. Kui meie aga oleme kanged mehed ja raskustest hoolimata tuleme asjaga toime ja saavutame ülejäägigi (mis teadagi on väiksem kui vastupidisel olukorral) ja kevadel ostame selle eest jalgpalli, mis meil seni puudus, siis sellega mängimas on kõik mehed ja — vaata, et enda kätte palli ei saagi... Eks tee see tuska?!

Niisugust tuska tunneb iga teadlik ja veendunud ühistegelane naabrite loidusest ja ükskõiksusest. Ja kui siis veel keegi ärritama tuleb ja ütleb, et — mis head te selle ühiskauplusega siis teinud olete või mis kasu mul sellest on, siis ole mees ja pea külma verd.

Ei, sõbrad, kui juba, siis juba kõik asja juurde!

Vähene omakapital häirib väga palju ühiskaupluste tegevust ja nõrgestab võistlusvõimet erakauplustega. Tugev omakapital — see on iga ühiskaupluse peamine püüd. Inglise ühiskauplustel on tegevuskapital peaaegu täies ulatuses ühingu oma, ainult 0,1 osa on võõras kapital. Taanis ja Rootsis on pool oma, pool võõrast. Meil ületavad võõrkapitalid 2 korda omakapitalid.

Niisugune on meie ühiskaupluste seisukord liikmete ja kapitalide poolest, võrreldes vanemate ühistegevusmaadega. Paistab, et meie seisukord peaks olema parem, et võistelda samasuguse eduga. Aga julgust, -ta läheb ka iga päevaga paremaks. Meie pole

kaugeltki oma asjaga nii kehvad, et peaksime lootusetult jääma loiuks. Meie viimase aja kiire edu meelitab ikka enam kaasatulijaid seni kõrvalseisjate hulgast.

Paar poissi hakkasid mäeveerul veeretama lumipalli. See aga sattus kännu taha. Teised vaatasid, — ega sest asja saa ja löid käega. Visad poisid aga pugisid edasi ja said palli kännu tagant välja. Kui nad sellega jõudsid mäe servale, kust algas kallak, hakkas pall nagu iseenesest veerema allapoole. Seda nägid teised ja — nüüd olid kõik suure hurraaga palli taga lükkamas. Tähtsam on aga see, kes käed paneb kohe külge. Ärgem olgem meie viimased! Pole just armas tunne, kui pall läks meieta ja meie ei saanud teha kaasa seda lõbu.

Mõelgem sellele kapitalile meie õpilaskooperatiivis, mille panime kokku osamaksudena. Kui suur see oli?

Saja õpilase pealt sada krooni.

Lisage sinna juurde meie ülejääk 20 krooni. Kui suure summa saame?

See summa on 120 krooni.

Kelle kapital või raha see on?

See on meie ühine kapital.

Keda see kapital teenib, kellele läheb kasu, mis see kapital annab?

See kasu läheb liigekonnale, tarvitajaile enestele.

Kui kellelgi endal on 100 krooni. Ta asutab siia meie kooli kõrvale poe ja hakkab meile müüma koolitarbeid. Et sel korral ülejääk temale jääb, seda te juba teate. Keda teenib siis tema kapital?

Tema kapital teenib teda ennast, kaupmeest.

Just nimelt kaupmeest ennast, aga ei kunagi tarvitajat.

Peame meeles: **kapital teenib alati peremeest, kapitali omanikku.**

Kapital on truu teener, nagu koer, kes kunagi ei haugu oma inimest, aga võõral kohe on püksis kinni. Nagu me kunagi ei või usaldada võõrast koera, kuigi ta liputab saba, nii ei saa me usaldada võõrast kapitali, kuigi ta on väga viisakas. Kuidas? Kapital ei räägi? Kapital räägib peremehe suu kaudu. Erakaupmehe suus ei räägi kunagi hing ega süda, vaid kapital. Kui kaupmees kiidab oma kaupa ja lubab teile müüa „alla oma hinna“, siis teadke, et tema kapital nuusutab teie leivakoti järele. Kadu märkate alles kodus, kui te üldse märkate, — kui kontrollite kodus või ühispoes kaalu, väärtust ja hinda, siis saate teada, ei tee te seda, — ei märkagi. Kui ta natukese nosis, siis te ei pane tähelegi. Kui ta palju võttis, siis on teil häbi ja te vaikite. Kui aga oma koer kogemata eksib, siis olete ta peale vihane, ajate maja jalule ja vaene loom saab malka. Vanasõna ütleb: „Ära küla koera kunagi usalda.“ Kes tuleb suure kära ja praginaga, selle eest ennast veel kuidagi kaitses. Aga teine tuleb tasapisi ja naksab ära. Topka viinaga meelitab mehe ja maiasmokale pannakse „kauba peale kommi“ söödaks õnge otsa. Küsib krooni ette, laseb poole alla, — nagu õngitseja kõigutab õnge vees, et käia sööta paremini näeks. Ärgem püüdkem sööta õnge otsast. Ükski käia pole saanud sellest söönuks, elu aga jätnud paljud. Ühiskaupluse leti ees aga ei tarvitse meil kunagi olla hirmu, et seal kuskil on peidus õng või et keegi salaja nuusutab meie leivakoti järele. Ühiskauplusel on tarvitaja enese süda ja hing, ta ei püüa võtta ostjat „õnge“.

Aga olgugi ühiskauplus, olgugi tarvitaja, s.o. meie oma ettevõtte, — kapitali oma edukaks tegevuseks vajab ta samuti kui erakaupluski. Kelle kapital, see ei tee siin vahet. Sellepärast allub ühissetevõtte praktilises tegevuses samadele põhimõtetele nagu eraäriigi. Ja tähtsam äritegevuse põhimõte on: mida suurem on ettevõttesse mahutatud omakapital,

seada võistlusvõimsam on ettevõtte ja seda suuremaid tulemusi saavutab kapital tegevuskapitali omanikule. Sellepärast teeme õieti, kui me oma Ühiskaupluse kapitale samuti aitame koguda ja hoida nagu oma isiklikus majapidamises, teades, et ühiskauplus pole võõras, ta on osa meie isiklikust majapidamisest, on sellega seotud nagu veresoontega. Paljud mõistmatud tarvitajad talitavad aga tihti nii: täna avavad kaupluse, homme juba lähivad dividendi (osakasu) ja ostupreemiat saama, pole veel osamaksugi maksnud, aga kaupa peab poes külluses olema ja hästi odavad hinnad. Sedaviisi talitades viiksime oma ettevõtte kohe surmale, pankrotti.

Ühiskauplusel on aga ka oma erinevused, mis tingitud sellest, et siin kauba tarvitaja on ühtlasi ka kaupluse omanik. Siin tuleb meil kui kaasomanikkudel oma suhete määramisel ühiskauplusega tungivalt kinni pidada samuti vastavaist tõekspidamistest, nagu seda tegime oma suhete määramisel müügiühingutega.

Missugused olid need juhtnöörid, millised üles seadsime näiteks munamüügiühingu edukaks tegevuseks?

- 1) Iga kanapidaja olgu ühingu liige,
- 2) rohkem kanu taludesse,
- 3) suurem toodang kanadelt,
- 4) rohkem ühtlast ja väärtuslikku kaupa,
- 5) kõik kaup ühingusse,
- 6) iga liige vastutagu oma kauba headuse eest.

Mõelge nüüd järgmiseks vestluseks, missugused juhtsõnad tuleksid üles seada meie suhete määramisel oma ühiskauplusega, et kindlustatud oleks selle edu ja teovõimsus.

* * *

Ülesanne: Mis teeksin ma oma ühiskaupluse edukaks tegevuseks.

* * * * *

Seda ma tean küll, et oleks palju jumalikum suurendada põllutööd ning vähendada kaupmeeskonda, ja et need toimivad palju paremini, kes, kirjasõna järgi, harivad maad ja seeläbi otsivad endile peatoidust.

Martin Luther.

* * *

Kui teie alati nutate, kui päikest ei näe, siis ei näe teie kunagi tähti. Õnn on meisendis: ta on tahte tulemus, nagu kõik muugi, mis on suur ja ilus.

Rabindranath Tagore.

* * *

22 OSA. TÄRVIKATA SUHTED ÜHISKAUPLUSEGA.

Täna teeme kõige enne enestele selgeks, mis me mõtleme ühiskaupluse eduka tegevuse all. Kuidas te seda mõistate?

Ühiskaupluse tegevus on edukas, kui ta suudab pakkuda tarvitajaile alati head, võltsimatut ja täisväärtuslikku kaupa mõõdukate ja õiglaste turuhindadega, ostjaid veenda ühiskaupluse tegevuse õigluses ja võita nende vanumatute poolehoid.

Mida tuleb siis nüüd tarvitajal kui peremehel enesel teha, missuguste juhtsõnade järgi käia, et see nii oleks?

- 1) *Kõik tarvitajad olgu ühiskaupluse liikmed.*
- 2) *Liikmed tehku kõik ostud ühiskauplusest.*
- 3) *Omakapitalid ühiskaupluses tugevamaks.*
- 4) *Iga liige ja ostja olgu teadlik tarvitaja,*
- 5) *Iga liige ja tarvitaja kõnelgu oma sõbrale ja naabrile head, mis ta oma ühingust teab. Halvast, mis ta leiab, kõnelgu ühingu tegelastele.*
- 6) *Iga liige võitku ka oma sõber ühingu liikmeks.*

Seletame neid juhtsõnu lähemalt ja vaatame, millises seoses nad on tegeliku eluga.

1. Kõik tarvitajad olgu ühiskaupluse liikmed. Ilma liikmeteta pole ka ühingu olemas. Ühingu — see on liikmete kogu. Ühistegevus — juba see mõiste kohustab kõigi osavõttu, kellel on kaitsta ühised huvid. On liiga rumal mõte, et — „las teised olla“. Kellelgi meist pole õigust teiste töö varal endale hankida paremusi. Ühingu jõud on tema organiseeritud liikmete kogu, kellest igaüks toob kaasa osakese loovat energiat ja kapitali ühingu tegevuseks. Kellel meist oleks õigus nõuda ühingult oma huvide kaitset ja paremusi, kui me pole enne ühingule midagi ohverdanud, — osamaksugi mitte?! Mida rohkem ühingul liikmeid, seda tugevam ta jõud, seda paremini ja kindlamini kaitstud iga liikme huvid. Ainult liige saab tunda end ühinguga ka hingeliselt seotud olevat kui oma ettevõttega.

Ja siis — ostja seisukohast: Tõsi, et paljud on küll alalised ostjad ühingust, aga liikmeks nad ei astu: „Eks ma osta niigi ühingust, mis te sest liikmekaardist mulle pakute.“ Ta kardab liikmeks astuda, kardab vastutust. Lisavastutust aga ei nõuta praegu enam. Liikmeksolemine nõuab, et peab mõnikord ka mõtteid liigutama ühingu asjade üle, peab mõtlema, peab tundma moraalsestki vastutust. Ka seegi on mõnele raske. Aga olles ainult lihtostja, ei saa ta osa kokkuhoiust, ei saa osa isetegevuse rõõmusest, tööõõmusest. Ükskõiksed ja loiid inimesed on elus tihti ise enesele ristiks. Loide ja ükskõikseid tuleb virgutada, sest suurem hulk tarvitajaid on meil alles väljaspool organiseeritud liikmeskonda.

2. Liikmed tehku kõik ostud ühiskauplustest. Niipalju kui lubavad järeldada meie vähesed arvustiku andmed sellel alal, ei ulatu meie ühiskaupluste liikmete omad ostud kaugemale kui 80—100 kroonini aastas. See võrdub vast ühele viiendikule sellest, mis meie talumajandused üldse välja annavad ostu-tarvete eest. Neli viiendikku isegi liikmete ostu-

dest valgub mujale, erakauplustesse. Säärased liikmed teevad ka ühingust ainult juhuslike oste nagu mujaltki. Igal pool on nad ainult juhuslikud külalised ega kodune kuskil. Säärased ostjad ei veendu kunagi ühingu õiglastes hindades. Erakaupmees, kasutades säärase ostja kindlusetust, müüb talle mõne kauba näiliselt odavamini, et lõplikult kõigutada tema usku ühingusse, ja järgmiste müükide juures on see ostja pügatav juba täiesti vastupanuta. Ostjad, kes otsivad odavaid ostu-juhuseid, on alati kõige enam petetavad. Truu liige, kes teeb kõik ostud alati ühingust, veendub varsti ühingu õiglastes hindades ja teab, et ta enamostuga kogub suurema kokkuhoiu, et tema osa ühingu tegevuses aitab ühingut kosuda ja et ta koos teistega on kasulik tegelane ühiskonnas ja lõpuks — selline liige leiab oma tegevusest sisemise rahuldustunde.

3. Omakapitalid ühiskaupluses tugevaks. Sellest juba kõnelesime, mis tähtsus on ühiskaupluse omakapitalidel. Lisame siin sellele veel juurde mõne põhjenduse. Kapitalid — need on ühiskaupluses sama, mis taimetele juurekava. Mida arenenum on juurekava, seda lopsakam taime kasv, seda suurem saak, seda kindlamini püsib ta tormide vastu. Nõrga juurekavaga taim kiratseb, tardub paigal või sureb.

Kui ühingu kapitale võrdlesime taime juurekavaga, siis liikmete arvu ja ostusid saab võrrelda taime oksa-krooniga ja lehestikuga. Kõigi nende kooskõlaline arenemine annab lopsaka ja viljaka taime.

Kui on üks kui teine osa nõrgalt arenenud, siis on vastasel teda surmata kerge. Mõnel naabril-erakaupmehel maksab ainult mõne aja müüa mõnd kaupa alla omahinna, ühing ilma tagavaradeta ei jaksa vastu lüüa seda võistlusrännakut, ostjad, kes ei saa aru erakaupmehe manöövrist, taganevad ühingust ja — ühiskauplus ongi surnud. Pärast on erakaupmehel aega küllalt oma kahjusid teha tasa. Tegelikus elus on meil seda mitmel puhul juhtunud. Siis on tarvitajail küll silmad lahti, aga — hilja.

4. Rohkem teadlikke liikmeid ja tarvitajaid, ja lisame — ühistegelasi üldse!

Kui meil oleks ühingute ümber rohkem teadlikke liikmeid ja kasutajaid, kui neid on tegelikult, — meie ühistegevus oleks selline majanduslik jõud, millega ei suudaks kõrva seista ükski eraettevõtte. Kahjuks on alati ühistegevuse kõige suuremaks vastaseks olnud teadmatus ja loidus just loova töö tegijate kihi enda keskel, nende keskel, kelle huvide kaitsjaks on ühistegevus seatud. Eraettevõtlikkus, erakapital, — see on avalik vastane, kuid see pole kunagi heidutanud veendunud ühistegelasi. Aga loidus ja arusaamatus, sellega on tulnud võidelda kui lohega, see on hoop seljatagant.

Kes siis on teadlik tarvitaja? Teadlik tarvitaja on see, kes oma ostud sihikindlalt teeb ühiskauplusest, ka siis, kui juhuslikult mõni kaup ongi ühingu kallim kui kõrval erakaupluses, sest hinna kõikumised on loomulikud, eriti võistlejates ärides. Teadlik tarvitaja kahtluse korral nõuab kohe sõbralikku seletust tegelastelt, erakauplusest ostes kontrollib kauba kaalu, hinda ja väärtust ega lase ennast viia kunagi eksiarvamisele. Teadlik liige ja tarvitaja on alati informeeritud ühingu sammudest, otsustest, seisukorrast ja toimib sellekohaselt. Teadlik tarvitaja kohtleb ühingut kui oma ettevõtet poolehoiu ja usaldusega ja hindab ühingu teeneid kauba hindu ja väärtust reguleeriva töö eest. Teadlik tarvitaja ei nõua, et ühing peab kaupu müüma alati odavamini, saades aru, et võimatu on minna lõpmatuseni. Teadlikule tarvitajale ei paista ühingu tegevuses midagi peidetud ega võltsitud, vaid kõik on omane ja selge. Teadlik tarvitaja ja liige nähes, kui äriteenijad ja teised tegelased tõesti peaksid tegema ülekohtu, oskab ja suudab siis ka talitada peremeheliku õigusega ja kärmusega, aga ei jookse eemale.

Ainult võhik kahtleb ja kahtlustab, temale on usutav kõik muu, mitte see, mida seletavad ühingu teenijad ja tegelased. Ainult võhikud arvavad, et ühing „nöörib“, et ühing on „nende ühing“, „nende huvides“, mitte tema ja ühistes huvides. Ta ei tea midagi näiteks sellest, et kauba brutokasu meie nõrgemateski ühingutes harva ulatub üle 10%, tugeva-

mates aga on viidud alla 7% läbimüügist, et paljudes ühiskauplustes kaup aastas tervelt 12 korda, 6 korda enamas jaos ja alla seda ainult harvades ringi käib. Kui kaup ka ainult 6 korda ringi käib, siis on üks ja sama kroon 6 korda oma töö teinud. Kui selle juures kauplus iga kord üle jooksvate kulude võtab tagavaraks ja kokkuhoiuks ainult ühe sendi krooni pealt, siis on see kroon aastas ka juba andnud 6%. Keskpärases ühiskaupluses maal on korraga kaubalao all umbes 5000 krooni. Kui iga kroon annab 6 senti tagavara ja kokkuhoidu, siis see ühiskaupluse kohta annab „puhaskasu“ 300 krooni, missugune ülejääk väikese maa ühiskaupluse kohta on täiesti rahuldav. Kui aga ostjaid on rohkem, võib kroon ringi joosta ka 12 korda, mis annaks ülejääki 600 krooni, kusjuures jooksvad kulud on korralikult kaetud. Ühingute kulud on viidud, eriti tarvitajaskonna kehva ostujõu tõttu viimasel ajal, äärmiselt alla, millest kõneldakse igal peakoosolekul, kus viibimine pole keelatud kellelegi. Seda kõike ei tea võhik tarvitaja, aga kahtleb ise ja levitab ka naabrites kahtlust. Võhikule on ühiskaupluses alati kaup kallis, tema teada seal aina ajavad tegelased „oma taskusse“, tema teada on ühing mingisuguste „teiste“, aga mitte tema oma. On liikmeid, kes iialgi ei võta osa peakoosolekust, kes kunagi pole kõnetanud mõnda ühingu tegelast, need aga on tihtipeale just kõige „targemad“ ja „teavad“ ühingu asjust kõige rohkem.

Meil on ühiskauplusi, mille piirkonna tarvitajad on kõik teadlikud. Kui keegi era-kaupmees peaks tulema mõttele — seal oma poodi üles lüüa, et seal nende tarvitajate arvel ära elada, siis peaksid tarvitajad selle mehe kindlasti tobedaks ja naeraksid ta välja: Mis ta siit tahab?! . . . Neile jääb arusaamatuks, mis mõttega tuleb võhivõõras inimene külla ja hakkab ilma neilt küsimata neile kaupa pakkuma, just nagu ei oskaks nad seda ise kätte saada. Need tarvitajad aga saavad selle eest oma kauplusest kaubad ka nii odavate hindadega, millega era-kaupmees vaevalt ise saab osta. Sääraste ühingute kapitalide tagavarad on juba nii suured, et nad ise intresse sisse toovad, mille võrra kauba saab tarvitajale anda kätte odavamini. Need tarvitajad on aga ka kõik liikmed.

Kui keegi oma tagavara- ja kokkuhoiu-senti (see võib ju ka suurem olla) läbikäigu krooni pealt just kohe ühes kaubaga tahab kätte saada, siis võivad ju sellised tarvitajad asutada endile säärase ühiskaupluse, kus ei koguta mingisuguseid tagavarasid ega ülejääke, ega võeta „kasu“ peale vajalikkude kulude. Seesuguseid ühinguid on Inglismaal suurtes linnades küllalt, niinimetatud „ametnikkude kooperatiivid“. Nemad ei kogu, ei maksa osakasu ega ostupreemiat, aga nende edu on tardunud paigale nagu soomändidel. Selliseid ostuühinguid asutasid meil vabariigi algusaastail iga ministeeriumi ametnikud endile ühe, kuid kõik nad on välja surnud.

Et meist ei oleks keegi ühistegevuse alal võhik, vaid et me oma ühissettevõtete suhtes nii praegu, olles ühisel õpilasperes, kui ka pärast ühiskonnaperes oleksime alati teadlikud, selleks me vahetevahel kogunemegi ühistegevusvestlustele.

Kujutleme endile kaht võitlejat poolt kas või nagu lumesõjaski, kusjuures ühel pool on kõik need, kes tegelevad eravahetalitusega, vaheltkauplemisega, teisel pool kõik tootjad ja tarvitajad. Niisugusteks võitlejateks poolteks on jagatud kogu majanduslik maailm, kus pooled alati seisavad vastamisi võitlusvalmis. Kõneldes tootjaist ja tarvitajaist tuleb mõelda meie oludes just tootjaid põllumajanduses, kes meil moodustavad ühtlasi ka arvukama tarvitajatekihi. Viimaste ridades kujutame ka endid. Sõjas on relvaks lumipall, „püssirohuks“ käte lihased. Majanduslikus võitluses aga on relvaks ja püssirohuks peamiselt kapital, raha. Kavalust, oskust ja üksmeelt peab teadagi olema mõlemal. Jõudude vahekorrad majanduslikus võitluses on niisugused, et vastasel on „relvi ja püssirohtu“, s.o. kapitali palju, palju kordi rohkem kui meil. Meil aga selle vastu on „mehi“ rohkem. See on umbes niisama nagu kevadel lumesulamise ajal, kui lund on vähe jäänud. Aga torm on talvel tuisanud lume hangedesse — ja nüüd vastased on pääsenud hange äärde, meie

aga oleme lagedal, kus ainult vagude vahelt veel lund rüüstata saab. Kummale poole nüüd sääraсте vahekordade juures peaks kalduma võit? Paistab, et kuigi meil on „sõjamoona“ vähe, me siiski võime võita, kui hoiame korda oma ridades ja üksmeelt. Me võime vastast tiibadelt ümber piirata ja siis kolmest küljest korraga võtta „tule alla“. Ja mida ligemale vastasele jõuame, seda lähemal oleme meiegi lumehangele.

Mille pärast siis majanduslikus elus võideldakse? Lumesõjas ehitasiid lapsed lumi-kindluse. Ühed kaitsevad seda, teised katsuvad ära võtta. Selline kindlus on majanduslikus võitluses tarvitajaskonna ostujõud, see rahaline jõud, mida me tootjatena oleme suutnud koguda ja mille eest teeme oma ostud. Vastane püüab nüüd, et see praegu nimetatud tarvitajaskonna ostujõud, millest meie igaühe käes on väike osa, valguks liikuma tema ettevõtete kaudu, tema kaupluste kaudu, tema pankade kaudu, tema vabrikute kaudu jne. Me teame, et kelle käes kapital liigub, kelle kasutuses tema on, selle kasuks tema töötab. Kui meie teeme ühe krooni eest erakaupluses ostu, siis on see juba vastaste käes. Meie kroonid, mis anname sinna, pannakse kohe tööle meie vastu nagu sõjavangid.

Kui raha palju on liikvel, siis jätkub teda ka igaühele rohkem, ka põllumehele, nagu see oli meie „headel aastatel“ (1926—1929), siis jätkus endale, jätkus ka vastastele. Siis polnud ka võitlus nii äge. Aga juba 1930. aastast peale on tarvitajaskonna ostujõud õige kehv, nagu põuas kõrbenud karja söödamaa. Sellepärast on võitlus selle „söödamaa“ pärast just viimasel ajal läinud ühistegevuse ja eraettevõtlikkuse vahel väga ägedaks. Ja seda mitte üksinda meil, vaid ka mujal. Erakaubandus nõuab, et tarvitaja selle vähese, mis talle jäänud, suunaks eraettevõtetesse, sest muidu ei saa erakaubandus elada. Ja selleks, et tarvitaja oleks neile sõnakuulelik, koondab erakapital kõik oma jõu ühistegevuse vastu. Kõigepealt haarab ta oma kasutusse ajakirjanduse, et selle kaudu mõjutada oma kasuks ühiskonna arvamist. Teiseks püüab erakapital mõjutada seadusandlust. Saksamaal oli ära keelatud ühistegevuse kasuks teha avalikku selgitustööd. Meil taheti hiljuti anda välja seadust, mis ühiskauplused oleks pannud maksu alla, aga erakauplused jätnud vabaks. Kui ühistegelased ei oleks astunud sellele vastu, oleks kavatsus saanudki seaduseks. Kolmandaks püüab erakapital oma huvides mõjutada ka võimu käsitajate ringkondade tegevust, mis tuleb ilmsiks igasuguste lubade hankimisel äriliseks tegevuseks, kusjuures eraärid ja -ettevõtted on osutunud olevat õnnelikumas seisukorras kui ühistegelikud ettevõtted.

See kõik sünnib selleks, et halvata ühiskaupluste võistlusvõimet, s.o. ajada neid kitsikusse ja võtta neilt võimalus kaupu odavamini müüa. Ja võhik tarvitaja nähes, et ühiskauplus ei müü odavamini, läheb ja viib oma raha ostude eest erakauplusesse. Ja seda ongi neile vaja. Selleks see võitlus ongi käimas.

Peame meeles: *Kõige suurem tegur majanduslikus elus on tarvitajaskonna ostujõud. Kelle kasutuses see seisab, see on ka peremees majas. Kui vastased meile ütlevad, et see peab olema erakaubanduse käes, siis meie ütleme: Ei, see peab seisma tarvitaja enda käes, peab suunatud olema tarvitajate endi ühiskauplustesse!*

Edasi tuleb meil teada seda, et meie rahvamajanduses liikuvast kapitalist on tervelt 60% võõrkapitali. Oleks ekslik arvata, et võõras kapital tuleb meile heategijana. Ta tuleb sellepärast, et siin on tühi kõht, et siin saab teenida. Meie rahval endal ei ole niipalju kapitali, kui see oleks vajalik kogu rahva majandusliku elu liikumapanemiseks. Sellepärast peame võõrkapitali sallima hädapärast, sest ta ei ole meie sõber. Aga ka meie oma erakapitalil puudub rahvuslik hing, puudub patriotism. Seda kurba tõtt on pidanud meie valitsuse liikmed kinnitama paaril korral avalikult valitsuse kõnetoolilt. Meie suureettevõtetesse paigutatud erakapital talitab samuti kui võõrkapital, s.o. suur osa siin teenitud kapitalist paigutatakse välismaal kinnisvaradesse, selle asemel et teda omal maal uuesti panna

majanduslikku ringvoolu looma uusi varasid. Selline teguviis on riigi ja rahva majandusliku organismi tühjaks pumpamine eluandvast verest.

Riigile ja rahvale truu on aga ühistegelik kapital, sest ta on kogu rahva oma, kogu ühistegelikult mõtleva ühiskonna kasutuses. Seda kapitali on aga kahjuks veel õige vähe, mis rahvas on jõudnud koguda oma ühispankadesse, ühiskauplustesse, piimaühinguisse, ühistegelikkudesse kindlustusseltsidesse jm. Seda loetakse kokku 50 milj. krooni. Seda on vähe, aga see kasvab järjest.

Peame meeles: **Ühistegevus on rahvusliku kapitali looja.**

Kuigi rahvuslikku kapitali praegu on vähe ja ta ei võimalda pidada täit võitlust, täie jõuga, siiski see on nagu lumeriismed vagude vahel, kui vastane seisab hange ääres. Kuid — meie võidame siiski!

Kõigist eeltoodust ja paljudel veel ütlemata jäänud põhjustel tuleb meil kindlasti otsustada: kui astume majanduslikku tegevusse, siis — kumma võitlejapoolle ridadesse asume. Kindlasti ja õieti võib siis otsustada ainult see, kes on teadlik ühistegevuses. Võhik lööb kartma ja kõhklema ja häirib ka teisi võitluses. Ülejooksikud on alati kõhklejad. Võhikud, loiud ja kõhklejad on need, kes ütlevad: „Mul ükspuha, kust ma ostan, kas erakauplusest või ühiskauplusest, eks hinnad ole ühesugused, vahest siin, vahest seal tsipake kallim - see nüüd mõni asi. Mis ma sest piimast meiereisse viin, mul ükspuha — saan tast kodus võid tehes sama hinna. Mis ma sest rahast just ühispanka hoiule viin, — eks see ole ükspuha, kus pangas ta on.” Meie oleme teadlikud ühistegelased ja ütleme: „Ei ole ükspuha!”

5. Iga liige ja tarvitaja kõnelgu oma sõbrale ja naabrile head, mis ta oma ühingust teab. Halvast, mis ta leiab, kõnelgu ühingu tegelastele.

Inimestel on üldiselt pahaks kombeks kadestada, kõnelda asjust, mida nad ei tea, ja nimelt rohkem halba kui head. Väga pahandavalt ja tülitavalt tuleb see asjaolu ilmsiks eriti ühistegevuses.

Virumaa üks suurem ühiskauplus pidi värnitsat müües võtma kallimat hinda, kui seda võttis samal ajal samas alevis mõni erakaupmees. Oli küllalt, et seda ostsid üks või paar tarvitajat, kui kõik kohad olid juttu täis, et ühiskauplus nõõrib. „Topivad aga rahad muudkui oma taskusse ja siis rahvas maksku kallist hinda. Ega need ühingud ükski paremad pole, ühesugused nõõrijad kõik, . . . aga ise, et nemad — ühing”. Säärane jutt oli levinud ühingust 30 kilomeetri kaugusele kolme päeva kestel, milles võis veenduda nende ridade autor isiklikult. Teadsin, et siin peab olema tegu mingisuguse eksiarvamisega, aga mind ei usaldanud keegi. Hiljem mõni päev sain teada, milles asi seisis. Ühing müüs kaup ka engros. Ta oli just oma lao erakaupmeestele tühjaks müünud värnitsast ja kui uus saadeti kohale jõudis, oli värnitsa hind vahepeal tunduvalt tõusnud. Erakaupmehed müüsid ühingust ostetud värnitsat odavamini, kui ühing nüüd uut ise sai müüa. Keegi ostjaist ega kõnelejaist pole vaevaks võtnud ühingu teenijailt selgust nõuda, milles asi seisab, aga kõik korrutasid heameelega edasi. Kui aga hiljem erakaupmehed uut värnitsat veelgi kallimalt hakkasid müüma, siis ei rääkinud sellest enam keegi. Paljud aga uskusid vana juttu ja ostsid edasi erakaupmeestelt, tehes enestele kahju. Selliseid juhtumeid on lugematu hulk. Aga jätkugu sellest ühest selleks, et aru saada, kui kardetavalt kahjulik on säärane teguviis tarvitajaskonna enda huvidele. Arusaamatu on, et kui keegi erakaupluses „nõõrida” saab, ta siis sellest palju suurema ettevaatusega teistele räägib, tihti aga koguni vaikib. Vist on tarvitajal teatud häbitunne naabrite ees, kui teatakse, et ta ennast on „lasknud üle lüüa”. Erakaupluses „lastakse ennast petta”, ühiskaupluses „petetakse”. Säärane on sedalaadi tarvitajate uhkus ja enesetunne.

6. Iga liige võitku ka oma sõber ühinguliikmeks. Mesinik tõi tarust raamitäie mesikärge tuppa ja asetas lahtise akna alla lauale. Kärje külge oli mesiniku tähelepanemata jäänud ka üks mesilane. See tõusis toas lendu, tiirles paar korda ümber kärje, tehes järjest ikka suuremad tiirud. Lendas siis aknast välja, tegi mõned tiirud ka akna taga õhus ja kadus siis mesila suunas. Poole tunni pärast oli kärp üleni käetud mesilastega, kes hooliga ametis olid mee tarusse tagasi kandmisega. Mesila aga oli alla tuule ja lõhna nad ei võinud tunda.

Tehke katset sipelgatega, varblastega, tuvidega ja teie veendute, kuidas need loomakesed alati truusti väljas on ühiste huvide eest. Tuvi ei tihka isegi oma kõhtu enne täis süüa, kui ta läheb ja toob teise ka kaasa.

Ühistegevust on tihti võrreldud mesilaste ja sipelgate tööga. Õppigem siis neilt ka seda, kuidas koguda suuremat kaastöölise ja kaasvõitlejate hulka.

Ühiskaupluste ümber arvatakse meil seni koondunud olevat umbes 50 000 liiget kogutarvitajaist. Seega peaksime väljaspool ühinguid leidma veel palju sõpru, keda saaks kaasa võita ühisesse perre.

* * *

Teema kirjatöök: Mida olen kuulnud kõneldavat ühiskauplusest halba ja kuidas seletan mina seda.

* * * * *

23 OSA. TÄRVITÄJÄTE ÜHISTEGEVUSE ÜLESANNETE MIT- MEKESISUS PÖLLUMEHE-TÄRVITÄJÄ HUVIDES. „ÜHIS- TEGEVUS ON HÄDÄÄJÄ LAPS.“ HÄDÄD, MIS SÜNNITÄ- SID TÄRVITÄJÄTE ÜHISTEGEVUSE.

Tärvitajate ühistegevuse ülesanded pöllumehe abistamisel kasvavad järjest suuremaks, sest et tegelik elu seda nõuab. Algul õppisime me tundma rea müügiühinguid mitmesuguste talusaaduste müügi alalt: muna-müügiühing, talusaaduste müügiühing jt. ja tundsime puudust teravilja ja mõnede teiste saaduste ühistegeliku müügikorralduse üle. Paljude müügiühingute tekkimine on takistatud just kapitali, ruumide ja tegelaste puudusel ja suurelt osalt ka pöllumehe-tootja enese poolt valmistatud kauba vähese ühtluse tõttu. Niikaua kui meie pöllumeestest vähestel on müügiks pakkuda ühtlase väärtusega kaupa, mille tõttu ei ole tasuv oma eri-müügikorralduse loomine, niikaua on ka säärase kaupade turustamine raske. Säärasel ülemineku ajajärgul tuleb nüüd ühiskauplus pöllumehele appi oma kapitalide, laorumide ja tegelaskonnaga ja vabastab pöllumehe igasuguste ülesostjate karjast sellega, et võtab oma liikmelt-pöllumehelt vastu müügiks määratud kaubad ja aitab neid turustada.

Paljud meie ühiskauplused, kelle kapitalid ja tööjõud seda võimaldavad, võtavad praegu vastu mune, taluvõid, loomanahku, tapetud ja elusloomi, kõiksugust teravilja, tangu, jahu, kartuleid jm. ja toimetavad müügile, teevad rahaks, mille tootja kätte saab ühiskauplusest. Ühiskaupluste osa talusaaduste müügikorralduses on alles välja arenemisel, aga juba seniste kogemuste järgi võib otsustada, et siin on tabatud meie oludes õige tee õigel ajal.

Mõned hästi juhitud kapitalide poolest tugevad tärvitajateühingud on selles suunas läinud veelgi kaugemale. Meil on juhtumeid, kus tärvitajateühing on omandanud ühismeierei, mis ei suutnud iseseisvalt töötada kapitalide vähesuse ja liiga suurte teostuskulude tõttu. Pöllumehed, kes ühel ja samal ajal olid liikmed tärvitajateühingus kui ka piimaühingus, oleksid meierei tegevuseta oleku tõttu sattunud raskustesse oma piimakarja saaduste realiseerimisel. Võimalik, et sinna oleks võinud tekkida mõni eraettevõtja, missugusel juhtumil asi oleks olnud veelgi halvem, sest hinna määramine oleks siis täiesti olnud eraettevõtja võimuses. Tärvitajate-ühingu samm säärases olukorras oli täielik abistamine tootjale, ühtlasi ka tõestus **tootjate ja tärvitajate ühistegevuse ühtekuuluvusest** meie oludes, kus ühistegevusel peamiselt kaitsta on ühe ja sama ühiskonnakihi — pöllumeeste — huvid.

Võiks küsimus tekkida, et kui piimaühing ei suutnud oma meiereiga välja tulla, kuidas suudab seda teha tärvitajateühing. Ilma erilisi asjaolusid arvesse võtmata, paistab, et tärvitajateühingu seisukorra paremus seisab asjaajamise vähestes kuludes. Meierei asjaajamise, arvepidamise ja osa tööjõu kulu langeb tärvitajateühingu palgalise personali kanda, kusjuures suur osa tööst ära tehakse ühtede ning samade jõududega. Sedasama saab öelda ka laorumide ja veoabinõude suhtes.

Tärvitajate ühistegevuse ala meie oludes näib olevat väga painduv mitmes suunas. Meie näeme edaspidi, kuidas tootjate-pöllumeeste poolt oma tärvitajateühinguisse kogu-

tud kapital, otsides endale tegevusvõimalusi, ei lepi üksi ostutarvete kättemuretsemisega põllumehele ega tema toodete mahutamisega siseturule, vaid haarab ka ekspordi, s.o. toodete väljaveo ja ostutarvete valmistamise — **tarvitajate omatööstuse** — järele. Aga selleski ulatuses, nagu oleme jõudnud seni tundma õppida, on huvitav jälgida, kuidas meie algatatud „lumipall“ — ühistegevus — lükatuna lugematuist ühistegelaste käsist peatamatult järjest veereb ja kasvab, tuues osaliste majanduslikku ellu järjest uusi paremusi. Veenire, kui ta satub õigesse sängi, paisub jõeks.

Meil tekib nüüd juba siin huvi teada, millal, kus ja kelle poolt pandi veerema see „lumipall“, millest kasvas tarvitajate ühistegevus sellisel kujul ja ulatuses, nagu meie seda tunneme. Veel enam on ühistegevuse võimsat kasvu tundnud ja näha võinud teised rahvad meie naabruses — eriti Rootsi, Soome, Šveitsi, Taani, Inglise jt. Ei ole maad ega rahvast, kuhu poleks oma avitaja käega inimeste majanduslikku ellu seganud end ühistegevus, ühes küll rohkem, teises vähem. Rohkem just väikepõllumajapidamisega maades. Aga tema algus ja hääl?...

„**Ühistegevus on hädaaja laps.**“ Nii iseloomustatakse ühistegevuse sündi. Inimkonna hädad, raskused ja kannatused on ühistegevuse sünnitajad, loova töötajaja-kihi ürgjõuline tung inimliku õigluse poole. Seda nägime põllumajanduslike tootmisühingute tekkimisel Taanis, seda leiame ka tarvitajate ühistegevuse tekkimises.

Läinud aastasajandi algul olid Euroopa rahvad lõpuni kurnatud Napoleoni-aegsete sõdadega, teiste hulgas eeskätt Inglismaa. Meestööjõud jäi suuremal hulgal tapetuna lahinguväljadele, perekonnad toitjateta nälga ja viletsusse. Nälg ajas palju inimesi maalt linnadesse, kus püüti elatist leida kerjamise ja vargusega. Nagu ikka sõja järele, leiutati tööstuses palju masinaid, mis töö juurest inimtööjõu eemale tõrjusid. Sellega suurenes tööta tööliste hulk. Majanduslik kriis oli kohutav.

Vabrikandid — suurte kapitalistlike ettevõtete omanikud — hakkasid rahva väljapääsematu seisukorda kasutama oma kapitali huvides, pakkudes näljapalka ja hankides masinate juurde tööle lapsi, kellele nad peaaegu midagi ei maksnud, tõrjudes töölt vähesedki vanad, kes sinna olid jäänud. **Laste tööjõu kasutamine viidi äärmusteni, isegi 5 aasta vanused lapsed paigutati tööle vabriku umbsete seinte vahele, kus nad tööd pidid tegema kuni 15 tundi päevas**, mis röövis neilt elujõu, tehes neid kidurateks kehalt ja vaimult.

Samal ajal tekkis palju nimekaid mõtte- ja majandusteadlasi, kes astusid võitlusse säärase ülekohtuse olukorra vastu, kus üksiku kapital saab orjastada tuhandeid perekondi ja lapsi. Neile paistis, et süüdi säärase olukorra või majandusliku maailmakorra tekkimises on kapital, mis kuhjades ühtede kätte, loob säärase olukorra, kus tal võimalik on sundida teist osa ja nimelt enamust ühiskonnast ennast orjama, ilma et oleks seadust, mis seda takistaks. **Sellepärast hakkasid nad õpetama ja propageerima sellist maailma majanduslikku korda ja korraldust, kus valitseks mitte kapital, vaid töö.** Peeti õigemaks, et töö eest tuleb maksta mitte rahaga, vaid tarvetega, sellel määral, nagu see vajalik inimlikuks äraelamiseks. Põllumees teeb tööd põllul ja toodab leiba, selle juures tarvismineva riietuse, jalanõud ja tööriistad saab ta tasuta. Kingsepp, rätsep saavad oma töö eest leiba ja muid toitaineid, mitte raha. Et **raha arvati olevat kogu majandusliku ülekohtu ja kurjuse juur, sest et raha tõttu on võimalik rikkuste kuhjumine üksikute kätte, mida viimane pidas puutumatuks omanduseks ehk eraomanduseks, mida keegi ei saanud temalt enam võtta**, siis õpetasid mitmed nii, et eraomandus tuleb üldse ära kaotada, kellelgi pole vaja rohkem kui seda, mida ta tegelikult vajab. Teiste sõnadega — muuta tuleb kogu senine kapitalil tuginev maailmakord ja töö ning tegija vahekorrad tuleb seada nii, et töö eest tasutakse vastamisi tarvetega.

Säärase maailmakorra pooldajad ja õpetajad vaidlesid vaid selle üle, kuidas tegelikult ellu viia seesugust korda, kes jaotab tarbed: kas teeb seda riigivalitsus, kes oma hoolde alla kogub kõik töösaadused ja siis annab kellele mida ja kuipalju vaja, või kogunevad inimesed ise kokku leppides omaette gruppidesse, ühinguisse või kommuunidesse, nagu seesuguseid koondisi siis hakati nimetama, kuhu kuuluks igasuguse oskusega töölisi nagu üks hiigelsuur perekond, kus üks teeb rätsepa, teine kingsepa, kolmas põllutööd, neljas õpetab lapsi jne. — kõik saaksid omaga läbi. Ei oleks eraomandust, keegi poleks rikkam kui teine, aga kellelgi poleks ka millestki puudus. Säärase korraga arvati kõrvaldada võivat kõik senised inimkonda rõhuvad pahed ja elu muuta kõigile ühteviisi ilusaks.

Algul ei kõneldud sundusest ega ühe osa ühiskonna painutamisest sellise korra alla väevõimuga teiste poolt, vaid eesmärk arvati olevat kõigile nii meelitatav, et — kui oleks ainult arusaamist — inimesed vabatahtlikult koondusid omaette kommuunideks. Sellepärast oli algul töö juhitud ainult eeltöödele — propagandale ja selgitustööle.

Leidus ka sääraseid rikkaid inimkonna heategijaid ja tuliseid uue maailmakorra pooldajaid, kes kohe asusid tegelikule tööle: Osteti suured tükid maad, kutsuti sinna elama igasuguse oskusega inimesi ja rakendati tööle eesmärgiga näidata ka teistele säärast paradiislikku elu. Ja milleks veel oodata, vaevelda vana korra raskustes ja maadelda selle pahedega, kui uus kord töötas nii palju paremat.

Esimese katsega alustas Robert Owen (I. Ouen), inimkonna piiritu heategija, kes ohverdas selleks oma suure varanduse, et vabastada töötajarahvast tolle aja kapitali köidikuist. Ta omandas 1824. aastal Põhja-Ameerikas Indiana osariigi ühelt saksa usulahult terve asunduse ühes 6000 hektaari viljakasvatamiseks väga kõlbliku maaga, siidi-, villa-, metsa- ja teiste tööstusettevõtetega ning korralikkude hoonetega. Asunduse nimi oli „Harmony” (Kooskõla). Owen nimetas ta „New Harmony” (Uus kooskõla). „New Harmony's” inimeste tung mitmesugustest seltskonnakihtidest nii suur, et juba mõne nädala järele oli „New Harmony's” tervelt 900 elanikku. Ka Owen ise asus ühes oma poegadega sinna elama. Kuid teda ootas töö kodumaal, kuhu ta peagi tagasi sõitis, jättes „New Harmony” poja hoolde. Aga varsti kirjutas poeg William Owen isale: **„Meie ei tea, mida teha nendega, kes ei oska mingit tööd. Nemad ei tee mitte midagi ja nurisevad kõige üle.** Paljudest säärastest küll vabanesime, aga neid on siin veel küllalt.”

„New Harmony” eluiga ei olnud pikem kui kaks aastat, siis lagunes ta laiali. Oweni pettumus oli suur, kuid ta ei loobunud uskumast oma õpetust.

Ta arvas, et süüdi on ikkagi maksev majanduslik kord, milles inimene on kasvanud halvaks. Ja jätkas väsimatu visadusega oma propagandat uue maailmakorra, uue, maksimatest vaadetest vaba ja eelarvamusteta inimese ja inimkonna heaks, uskudes, et praegune inimene oma hingelaadiga ei jaksa midagi teha oma olukorra parandamiseks.

Katse, katse järele äpardus, mis ehitatud, see lagunes, niipea kui puutus kokku tegeliku eluga, kuid ikka leidus jälle neid, kes haarasid uute järele. Usk maapealsesse paradiisi oli nii tugev, tung raskustest välja nii suur, et paljudes kohtades, kus ei leitud rikkaid abistajaid, asutati kooperatiivid ärilise tegevusega, kuid mille ülejäägid koguti hoolega kokku, et selle rahaga asutada jällegi uusi kommuune. Eriti rohkesti tekkis kommuune Ameerikas, mõned ka Inglismaal ja Prantsusmaal. Ajalugu tunneb neid tervelt mõnikümne. Nende keskmine liikmete arv kõikus 150—200. Kuid **üle kahe aasta kestis ainult väheste iga. Kõik nad lagunesid.** Ainult ühest kommuunist teatakse, et ta likvideeriti 1895. a., olles seega teotsenud ligemale poolsada aastat. Nii meelitatav kui õpetus vabdest kommuunidest ka ei olnud, näitas elu ometi, et säärane õpetus tegelikkuses ei sobi temale. Eranditena on säilinud mõned usulisel alusel asutatud vabade kommuunide taolised üksused — kloostrid ja lahkusulistele koondised, kuid neil pole mingit tähtsust avalikus ühiskondlikus elus.

Katse kallal — ühte osa ühiskonnast kommunistlikule korrale sundida teiste ülevõimu abil ja kommunistlikku korda teostada riiklikus ulatuses — hingitseb praegu Venemaa. Kuid ka Venemaa kommunism ei ole midagi muud, kui 1820. ja 1830. aastate majanduslikkude raskuste tõukel tekkinud kommunistliku õpetuse kauge kajastus. Kuid selle praktiliste tulemuste üle saavad otsustada alles tulevased põlvned. Tsiiviliseeritud riigid ja rahvad hoiduvad neist katsetest praegu kõige jõuga eemale.

Sellega oli selge, et kõik katsed — inimesi endid meelitada vabatahtlikult lahti ütlemata kapitalist — ebaõnnestusid. Ebaõnnestus seega ka uue maailmakorra loomine. Kapital jäi valitsema. Seega jäid alles ka kõik pahed, mis on paratamatud kaaslased kapitalistlikule majanduskorrale. Jäid kannatused ja raskused, seega ka otsingud teeleidmiseks inimikkuse ja majandusliku õigluse poole.

Kuid hoolimata kõigist katsete nurjumistest — luua uut inimest ja uut korda — jäi ometi ka midagi järele, millel tuleviku huvides oli suur ja vankumatu väärtus: **Jäi vaimustus, väsimatu tung parema isikliku majandusliku seisukorra järele, jäi oma-abi ja isetegevuse põhimõte.** Owen ja tema mõtteosalised olid ärganud väsinud ja tööst tülpinud inimeses püüde ja tahte isetegevusele, pannud roidunud hinges jälle liikuma loovad jõud. Seega jäi idee ja hing. Sellele oli vaja ainult ümber ehitada tegelikkusele vastav luustik ja liha. See näis nüüd seda kergem, et oldi tundma õpitud paljusid eksiteid, mis ei viinud sihile ja millest nüüd julgelt võidi minna mööda.

Selleks uueks luuks ja lihaks oli ühistegevus meie aja mõistes. Seega oli Robert Owen ka ühistegevusele midagi pärandanud, olgugi mitte praktilisi tulemusi, mille tõttu teda inglased ise on hakanud nimetama ühistegevuse vaimseks isaks, kuigi ta oma eluajal ise eitas täiesti ühistegevust sellisel kujul. „Ühistegevuse isa“ ise jäi surmani truuks oma õpetusele kommuunidest ja eraomanduseta ühiskonnakorrast kui ainuõnnistusest.

Ühistegevus niisugusel kujul nagu ta tegelikus elus jäi püsima tänaseni, ei toetunud mingile „uuele inimesele“, tema ei otsinud ega lootnud jõuda uude ilma ega paradiisi, ei nõudnud eraomanduse kaotamist ega ühiskonnale ühist varaaaita ja söögilauda. Ümberpöörduvalt — ta võttis inimese nagu ta oli, tundis, elas ja kannatas. **Ja inimene tahtis ise elada oma elu, tahtis oma töötasu ja varanatukest näha suuremana, koguda ja kasvatada seda, mida iga inimene tahab nimetada omaks.** Just sellele, meie aja inimese nii omasele ja arusaadavale püüdele tuli appi ühistegevus. Ühistegevus ehitas üles oma tegevusplaani vastavalt tänapäeva inimese arusaamistele ja majanduslikkudele huvidele, nagu seda teeb iga majanduslik ettevõtte, ka eramajanduslik. **Mõlemal on üks siht: isiku majanduslik huvi.** Sellepärast on võimatu vahetada või segi ajada mõisteid — kooperatiiv ja kommuun ehk sotsialistlik ühing. Viimased eitavad kapitali oma lõppsihis ja on enne kõige poliitiliste sihtidega koondised, **kooperatiiv aga on — majanduslik ettevõtte, mille elujõuks on samuti kapital, olgugi et see seal töötab hoopis teistel alustel.** Selles seisabki meie aja ühistegevuse idee suur elujõud, et ta ei toida ennast utoopiaist ehk eluvõõrastest unistustest, nagu arvustajad ütlevad Oweni õpetuse kohta, vaid inimkonna praktilistest igapäeva nõuetest.

Need aga, kes selle praktilise rüü tõmbasid selga ühistegevuse suurele ideele, ei olnud enam kuulsad inimkonna heategijad oma rahadega, õpetlased ega unistajad, vaid lihtsad „reamehed“, vabrikutöölised ise, kes päev-päevalt üksteise kõrval vabrikus näljapalga eest töötades tundsid ja kannatasid ühiselt, kes ihkasid tükikest leiba tänaseks, kelle süda ja käsi oli valmis vastastikuseks abiks, kes olid harjunud võitlema ja vastutama ise enda eest, hindama ettevaatust ja täpsust töös, üksmeelt ja kokkuhoidu. Nende algatusel tekkis tarvitajateühing, nende inimeste juhtimisel asutati ühiskauplus, mis sai iduks ja eeskujuks kogu tarvitajate ühistegevusele meie aja mõistes.

Tema asutamisest, võitlustest ja tulemustest kõneleme järgmises vestluses.

Mida oleks meil tarvis.

Inimesi, kes tahavad olla õiglased.

Inimesi, kes ei lausu ainustki sõna, mille eest nad ei või vastutada.

Inimesi, kes loodavad vähe ja palju teha tahavad.

Inimesi, kes on valmis puhtsüdamlikeks rumalusiks, ent ka korralikuks meelsuseks.

Inimesi, kes ei veereta vastutust teiste peale, kui nad ise pole täitnud oma kohustusi.

Inimesi, kes suudavad vastu seista igale meeleolule ega lase end kunagi joovastada sõnadest.

Inimesi, täis rahu ja armastust, kes veel usaldada ja endast aru anda võivad.

Aga ka inimesi, kel on julgust keelata seal, kus nad ei või lubada.

Inimesi, kelle teod on suuremad kui nende sõnad.

Inimesi, kes põhimõtteliselt ei sega end mingisse üldisesse lärmitsemisse.

Enne kõike: inimesi, kes ei andu mugavusile.

Julgeid, käineid inimesi, kes suudavad pidada oma kurssi, elada ilma soodustuseta ja on küllalt tugevad, et töötada tulevikule, mitte ainult tänapäevale.

24 OSA. „ROCHDALE'I AUSAD PIONEERID.“

Eelmises vestluses nägime, kuidas Oweni utopistliku õpetuse järgi tekkinud kommuun-ühingud viimseni kokku varisesid, sest et nagu see õpetus ise nii ka sellest tekkinud praktilised sammud olid eluvõõrad.

Praktilisele elule kohandamatud olid ka need kooperatiivid ehk majanduslikud ettevõtted, mis asutati selleks, et nende kaudu koguda kapitale kommuunide asutamiseks. Sääraseid ühinguid tekkis eriti rohkesti Inglismaal, aga ka mujal, nii et neid 1832. ja 1833. aastal — seega terve aastasajand tagasi, arvati olevat üle 400. Aga nagu nad kiiresti tekkisid, nii nad ka kiiresti kadusid, ilma et ükski neist oleks saavutanud silmapaistvamaid tulemusi tööliste olukorra parandamisel, Kogu see liikumine, mille algatas Owen oma võimsa propagandaga „uuest kõlbelisest maailmast“ ja mis sai tõukeks sadadele uutele algatustele, mis aga ka sama palju pettumusi kaasa tõi, algas ja rauges umbes 10-aastase ajavahemikul, nii et 1832. ja 1833. aastast peale märgib ajalugu selle liikumise ägeduse lõppu.

Aga 10 aastat hiljem, nimelt 1844. a., tekib siiski veel üks tarvitajateühing, seekord Põhja-Inglismaa suure tööstuslinna Manchesteri läheduses, väikeses Rochdale'i (loe Rodšdeli) linnakeses. Rochdale oli õieti Põhja-Inglismaa suure tööstuslinna Manchesteri aguli-linn, olgugi iseseisev (nagu Tallinn ja Nõmme). Elanikkude arvu poolest võis ta olla tol ajal umbes praeguse Tallinna suurune. Rochdale'i oli koondunud peaaesjalikult tekstiilitööstus, nii et selle linna elanikkonna moodustasid peamiselt töölised-kangrud (meil Kreenholm, Sindi, Kärkla).

Vabriku tööliste majanduslik seisukord oli ikka veel üldiselt raske, sest kõik katsed, mis ette võeti olukorra paranduseks, — kommuunid, streigid, abipalved rikastele, hoolekandeseltsidele, valitsusele jne. — ei andnud mingisuguseid paremusi. Eriti raske aga oli olukord Rochdale'is, siin maksti sõna tõsisel mõttes näljapalku. Viletsus tööliskonnas oli äärmiselt suur.

Juba mõtlesid mõned, nimelt 15 meest, koguni välja rännata, panid selleks rahagi kokku. Kuid loobusid sellest mõttest ja otsustasid pigem kokkupandud raha eest osta ühiselt mõningaid toitaineid ja ära jagada. Selle mõttega liitus veel teisi, nii et üksmeelseid mehi leidis lõpuks 28, kellel mõlkus mõttes avada väike toitainetekauplus.

See ettevõtte aga vajab raha, mida ei olnud. Kahe pensi viisi koguti ja korjati seda. Avaldati tervelt 22 üleskutset, käidi koos, peeti nõu ja selgitati. Asja rahulikule arenemisele oli takistuseks hädaga üles-piitsutatud poliitilised kired. Suurem hulk ei lootnud säärasest väikesest asjast mingit abi, pealegi et senised kogemused selles asjas olid kurvad, ka seal, kus rikkad heategijad terve ettevõtte oma rahaga käima panid. Mida võisid nemad — nälgunud töölised ise siin teha?! Aga algatajad olid oma asjas kindlad. Nemad nägid eelmiste katsete nurjumist just selles, et need olid algatatud teiste, mitte osaliste eneste poolt. Need olid olnud enam heategevad hoolekandeesutised kui kooperatiivid. Kangrud aga tahtsid asja toime viia ise, oma abiga. Teistelt moraalsestki tuge leidmata, ajasid nad oma asja tasapisi, ettevaatlikult, pikkamisi. Suure vaevaga said nad lõpuks kokku 1 £.

mehe kohta, mis oli ka ettenähtud osamaksu määr, seega kogusummas 28 £. Meie rahas praegu oleks see ligemale 500 kr. (475,2).

Nüüd märgiti ära ka eesmärk, pandi kirja midagi põhikirja taolist, kus seisis ühingu eesmärgina: „Kaupluse avamine toitainete ja teiste elutarvete müümiseks. Majade ehitamine liikmeile, kes üksteisele vastastikku tahavad abiks olla majandusliku ja ühiskondliku korra parandamisel. Asutada omatööstusi tarvete valmistamiseks, mida ühing vajalikuks leiab, et võimaldada tööd töötuile ja kestva palgavähenduse tõttu raskustesse sattunud liikmeile. Edaspidiseks kindlustuseks omandada maid, mida võivad harida töötud ja kehvapalgalisel liikmed. Niipea kui võimalik, asub ühing organiseerima omatööstust ja toodete jaotamist, kasvatustööd liikmete seas ja juhtimist ehk — teiste sõnadega — ühing peab omal jõul organiseerima ühtlustatud huvidega ühiskondliku asunduse või abistama teisi samasuguses ettevõttes.”

Viimases punktis tähendatud eesmärk annab mõista et ka Rochdale'i kangrud ei julgenud oma kavast välja jätta „ uut kõlbelist maailma” ajal, mil haihtunud polnud veel Oweni õpetuse uim. See pole ka meile tähtis. Ühingu tegelik juhtimine ja arendamine läks aga hoopis teist rada, ja meil on tähtis jälgida just tegelikku tööd ja tulemusi.

Kuidas siis lõpuks jõuti eesmärgile? Kõigepealt. — kuidas oli lugu kaupluse avamisega nende kehvade olude juures?

Ühing asutati 24. oktoobril 1844. a. „Juhtivasse komiteesse”, s. o. juhatusse valiti 11 liiget. Juhtiva komitee tegevuse üle valvajakas valiti „kontroll-komitee” — meie mõiste järgi revisjonikomisjon. Valitud tegelased töötasid tasuta. Valitud organite liikmed olid kohustatud kodukorra järgi koos käima kord nädalas. Kes ei ilmunud, — 6 pensi trahvi! Kes võttis poes kaupa võlgu, — 10 šillingit trahvi! Neid kodukorra määrusi täideti suure täpsusega. Nagu näete, löödi alguses peale täpne kord majja.

Poe ruumid üüriti kuskilt kõrvalisest tänavast väikese maja keldrikorral 10 naelsterlingi eest kuus. Kuludeks oli juba läinud tervelt 2 naelsterlingit. Kaubaostuks oli veel 14 järel. Selle eest sai osta koti jahu, suhkrut ja võid. See oli esimene ja ainus kaup. Selle „kaubalaoga” avati kaupluse ukсед samal sügisel, 21. detsembril.

Säärane vilets ja kehv algus kauplemiseks paistis tõepoolest naeruväärne, tol ajal uskumatu. Ruum oli väike ja pime, küünlatule valgusel müüdi esimesi kaupu, kusjuures müüjatena askeldasid töölisel ise. Ennenägematu! Tõsine mees mõtles seda nähes ja vangutas pead, kergemeelsed möödusid pilgates ja irvitades. Kes aga kõigist hoolimata tõsiselt oma asja juurde jäid — need olid „Rochdale'i ausad pioneerid”, nagu algatajad ise endid nimetasid. Ühingi kandis nime: „Rochdale'i ausate pioneeride ühing”.

Aga sellel kehvval algatusel oli rikkalik tulemus. Kaupluse läbikäigid suurenesid iga päevaga, kauba-artiklite arv kasvas, ostjaskond kasvas, sest võidi müüa ka miteliikmetele, aegamööda kogunes liikmeidki ja mis peaasi — usaldus kasvas. Järgmise aasta märtsis muretseti patent ka tee ja tubaka müügiks. 1846. a. avati lihakauplus ja juba 1848. aastal üüris ühing käidavamal tänaval terve kahekordse maja. Äriruumid mahutati alla, üles — lugemislaud ja raamatukogu liikmeile. Nii oli kahe aastaga jõutud juba eesmärgi teise punktini — liikmete vaimse kasvatusel ja eneseharimiseni.

Siit edasi järgnevad ettevõtted: 1850. a. asutatakse ühingu juurde „kasvatusdepartemang”, kellele peakoosolek määrab vastavalt muudetud põhikirja järgi iga aasta 2,5% kaupluse ülejäägist. 1852. a. avab „kasvatus-departemang” kooli, kus lastele õpetust anti maksuta, viis aastat hiljem — õhtukooli täiskasvanuile. Riigikoole tol ajal Inglismaal ei olnud, erakoolid olid vaesemale kihile kättesaamatud, seetõttu oli kirjaoskamataute arv suur, kuhu nüüd ühistegevus appi tõttas.

Jõutakse eesmärgi kolmanda punkti täitmise juurde. Ühing hakkab organiseerima omatööstust Aktsiate ostu varal omandab ühing ühisveski ja 1855. a. asutatakse ketrustööstus, milles töölised ise olid osanikud ja said osa ettevõtte rahalistest ülejääkidest. Järgmiseks aastaks oli liikmete arv tõusnud juba 1600-ni ja kaupluse ruum jäi kitsaks. 1866. a. avatakse juurde kaks harukauplust.

Siit peale ei jõua kõiki ühingu edusaavutusi ükshaaval siin kohal enam nimetadagi. Tähendame vaid mõnele tähtsamale: 1863. a. asutab ühing oma tapamaja ja 1867. a. oma hiigel-kauplushoone, kuhu peale kauplusruumi oli koondatud veel lugemistuba, raamatukogu ja koosolekute saal 2000 koosliija jaoks, peale selle laod ja kõrvalruumid. Tagasimaks liikmetele ostusummade pealt ulatus mõnel aastal 12%. Varsti hakkas ühing ka maju ehitama, milledes valitses inimkohane kord ja puhtus ja milledes korterid välja üüriti liikmetele õiglaste tingimustega, ühtlasi toetati liikmeid rahaliselt oma majade ehitamisel. Praegu on ühingu oma majja paigutatud ühistegevuskool.

Peale kõige selle on selge, et ühistegevus suutis parandada tööliste-tarvitajate majanduslikku olukorda ja seda ilma „uue kõlbelise maailmata“ igapäevastes maksvates oludes, nagu nad tol korral olid kesk erakapitali survet.

Kui nüüd heita pilku Rochdale'i ausate pioneeride saavutusile, siis leiame tema hiigel-varanduste kogus üle 70 harukaupluse, üle 250 elumaja liikmetele väljaüürimiseks. Peale selle on hulk liikmeid ühingu abiga tõusnud ise majaomanikkudeks. Sealt leiame peale tapamaja ka ühingu oma pagaritööstuse, rätsepatööstuse, tubakavabriku jne, leiame raamatukogu 20 abikoguga ja 20.000 köitega, oma rahvaliku kuukirja liikmete jaoks, kellede arv ulatub üle 25.000 ja aukartust äratavad ühingu omakapitalid.

Seda töolistest liikmete kogu, kes omab sääraseid ühised varad ja elab korralikkudes ajakohastes korterites ja oma majades, ei saa enam pidada viletsateks kurnatud olevusteks. Sellest olukorrast on ühistegevus nad välja toonud.

Rochdale'i pioneeridelt võtsid teised eeskujuga väga visalt. Aga 1852. a. leiame siiski Inglismaal juba 27 Rochdale'i tüüpi tarvitajateühingut. Praegu aga on maa üle külvatud 1250 ühiskauplusega. Ühinguid on muidugi vähem, sest Inglismaal töötavad tugevad ühingud paljude kauplustega.

Ühingute arvu kasvamisega hakatakse puudust tundma ühise keskkoha — suursiseseostu-äri järgi, mis varustaks ühinguid kaubaga, mööda minnes era-suurärdest. See keskkohast asutatakse Manchesteris 1863. a. Nagu kõik Rochdale'i eeskujul juhitud ühingud nii ka nende keskühing arenes suure kiirusega. Kõnelemata hiilgavast puhtkaubanduslikust tegevusest, ei puudu Inglise tarvitajate keskühingul vabrikud ja omatööstus peaaegu ühegi tarviliku artikli jaoks peale luksustarvete, mis üldse ei kuulu ühistegevuse huvi piirkonda. Vähe seda: keskühingul on asumaades omad ettevõtted toorainete hankimiseks nagu tee-, kohvi-, kakao- ja tubakaistandused jne., kust toorained kohale transporteeritakse omadel laevadel, „Meie ühistegevuse kohal ei lähe päike iialgi looja“, ütleb Inglise tarvitaja, sest et tema ettevõtteid asub mõlemal poolkeral.

10 asja meelespidamiseks.

Aja väärtus.

Püsivuse edu.

Töö lõbu.

Lihtsuse väärilikkus.

Iseloomu väärtus.

Headuse võim.

Eeskju mõju.

Kohuste täitmise vajadus.

Kannatuse voorus.

Algatuse rõõm.

25 OSA. ROCHDALE'I PIONEERIDE TEENE KOGU TÄRVI- TARVITAJASKONNALE. ROCHDALE'I PÕHIMÕTTED.

Meie kõik imestame Rochdale'i kangrute geniaalset tööd ja selle hiiglasaavutisi tarvitajate-ühistegevuse alal. See on Rochdale'i kangrute teene, et tänapäev kogu tarvitajaskond teab ja näeb, et **ühistegevus on eluvõimne majanduslik liikumine, täielikus kooskõlas tänapäevani tunnustatud ja maksvate majandusliikude tõdedega ja ühiskonna korruga**. Paljude suurte nimekate meeste töö kahvatub Rochdale'i saavutiste ees. Veel praegu otsitakse selle edu saladuste võtit ja uuritakse põhimõtteid, mis Rochdale'i pioneerid seadsid oma ühistegevuse alustagedeks ja millest nad vankumatult ja püsiva järjekindlusega kinni pidasid, ning millest arvataksegi tingitud olevat Rochdale'i edu saladus.

Meil on ühistegelased seni jutlustanud seitset põhimõtet. Rootsi ühistegelane Örne kõneleb samuti seitsmest, kuid millest mõned on lahkuminevad meil seni tuntuist. Inglise ise on leidnud kaheksa. Sakslane Schlösser on neid üles tähendanud tervelt neliteistkümme. Rahvusvahelise Ühistegeliku Liidu nõukogu korraldas kõigi maade ühistegelaste seas vastava ankeedi, mille tulemusena esitas 1934. aasta sügisel peetud peakoosolekule heakskiitmiseks **seitse põhimõtet**. Mis peale nende, neid võib igaüks pidada tarviduse ja olude kohaselt.

Rahvusvahelise Ühistegeliku Liidu nõukogu poolt heakskiitmiseks esitatud seitse Rochdale'i pea-põhimõtet on järgmised:

1. Vabaliikmeks olemine ühingus. See tähendab sedasama, mis meil öeldakse, et — ühistegelikus ettevõttes on liikmete arv piiramatu. Kui erakapitaliga asutatakse mingisugune majanduslik ettevõtte, siis ettevõtjad piiravad liikmete arvu, näiteks osahing, aktsiaselts. Igaühele pole lubatav sinna liikmeksastumine. Põhjus on selge: vanasõna ütleb, et — mida rohkem koeri koos, seda vedelam lake, õige on siis ka ümberpöörduvalt: mida vähem koeri, seda paksem lake. Osahinguliikmed võivad ettevõtte puhaskasuga talitada vabalt oma huvides, hoolimata sellest, et selle kandsid kokku tarvitajad. Mida vähem siin osanikke jaol, seda suurem iga osaniku osa kasust. Ühistegelikus ettevõttes aga saab iga liige osa sellest, mis ta ise sinna kogunud, ühistegelane ei saa osa teiste ostude pealt kogutud kasudest. Sellepärast on näiteks ühiskauplusele seda parem, mida rohkem liikmeid, sest iga liige toob kaasa osakese loovat energiat. **Ühistegevus on tarvitaja, mitte kapitali teenistuses, sellepärast olgu kaastöö ja osavõtt võimaldatud igale tarvitajale.**

2. Demokraatlik valitsemisviis. Teiste sõnadega — igal liikmel olgu üks hääl. See on üks tähtsamaid ühistegevuse põhimõtteid, mis tõmbab kindla joone eraettevõtte ja ühistegeliku ettevõtte vahele. Liige saab ettevõtte juhtimisest osa võtta, nii-öelda — „kaasa rääkida“ ja otsuseid mõjutada hääletamise teel. Liige „annab oma hääle“ ühe või teise ettepaneku poolt või vastu, nii nagu see tema arvates õigem paistab, ja aitab sellega kaasa ühe või teise otsuse kujunemisel. Igaüks annab ühe hääle ja nii kujuneb ja avaldub

ning pääseb maksvusele ühingu juhtimisel **liikmete enamuse tahe**. Kas liige on ühingu tegevuseks andnud rohkem raha kui ühe sundusliku osamaksu suuruses või mitte, on ta ühingu osanik ühe või mitme osamaksuga, see asjaolu ei tule üldse arvesse, see ei suurenda ega vähenda tema õigusi ühingu juhtimisel. Aktsiaseltsis on asi just vastupidi. Aktsiaselts on samuti hulga liikmetega (olgu liikmete arv piiratud) äriplane ettevõtte, mille kapital on kokku pandud liikmete osamaksudest (osatäht nimetatakse siin „aktsia“, siit ka nimetus „aktsiaselts“). Kuid siin on liikme õigus asjade juhtimisel selle järgi, mitme osatähe ehk aktsia eest on keegi seltsi raha maksnud. Oletame, et siingi on üks osamaks 10 krooni, ehk — üks aktsia on 10-kroonine. Kes on ostnud nüüd kümme aktsiat, sellel on ka kümnekordne õigus, tema „poolt“ kaalub hääle lugemisel kümme häält poolt, kellel aga üks aktsia, — üks hääle poolt. Siin maksab põhimõte: üks aktsia — üks hääle. Aktsiaseltsis kujuneb otsus **aktsiate enamuse** järele. Täheleb — aktsiaseltsis otsustab ja valitseb kapital, mitte isik. Ühistegelikus ettevõttes aga valitseb isik, mitte kapital. Aktsiaseltsi liikmed ei ole üheõiguselised, kellel rohkem raha, sellel suurem õigus. **Ühistegelikus ettevõttes aga kõik liikmed on üheõiguselised**, olgu liige naine või mees, rikas või vaene. Seesugune valitsemisviis ongi demokraatlik valitsemisviis.

3. Ülejäägi tagasimaks ostusummade järgi. Meie oleme harjunud seda mõtet nii ütleva: Ostupreemia makstakse liikmele vastavalt tema ostusumma suurusle. Et sellest aru saada, vaatame jällegi, kuidas sünnib ülejäägi tagasimaks aktsiaseltsi liikmetele. Teeme selleks näitliku arvestuse: Aktsiaseltsi aasta tegevus jättis puhast ülejääki 10 000 krooni. Aktsiaid on seltsil 100 tükki välja müüdnud. Seega on puhaskasu iga aktsia kohta 100 krooni. Kellel on nüüd 1 aktsia, see saab 100 krooni. Kellel 5 aktsiat — saab 500 kr., kellel 10 aktsiat, — ülejäägist 1000 kr. jne. Ülejääki makstakse tagasi **aktsiate hulga järgi**. Seejuures on iseloomulik, et aktsiaseltsi liige ise ei tarvitsenud sõrmegi liigutada selleks, et see ülejääki tekiks, selle ülejäägi kogusid sinna ostjad, tarvitajad. **Ülejäägi tagasimaksust tarvitajale, ülejäägi tegelikule omanikule ei tehta siin juttugi. Aktsiaseltsi liikmel on seaduslik õigus võrastest kätest kogutud raha peale.** Aktsiaseltsi liige ütleb: „Minu raha, minu kapital on selle teeninud. Minu raha peab mulle teenima, peab mulle kandma intresse, peab ettevõttes või äris liikudes ise kasvama.“ Seega saab aktsiaseltsi liige **kapitalikas**. Mida suurem on nüüd kellegi kapital, seda rohkem saab ta kasu. Selle rohkema kasu eest võib ta osta uusi aktsiaid, kas või teiste liikmete käest, kes on kehvemad ja juhuslikul rahapuudusel on sunnitud oma aktsiaid ära müüma, et raha ettevõtte kätte saada, s.o. astub välja aktsiaseltsist. Nii võib terve ettevõtte lõpuks aktsiate omandamise teel minna ühe isiku omanduseks ja valitsemisele. Seda kõik on teinud tema raha, mitte tema ise. Nii sünnibki **üksikute rikastumine teiste arvel**.

Ühistegelikus ettevõttes aga on võimatu üksiku liikme rikastumine teiste arvel. *Sest ühiskaupluse liige näiteks saab ülejäägist osa ainult sellest, mis ta ise sinna on kogunud, tema saab osa oma kokkuhoiust.* Oled ise hoolas, ostad ühiskauplusest kõik oma tarbed, kogud oma arvele ülejääki rohkem, siis saad ka rohkem. Nii saab ühingu liige osa oma **töökasust**, mitte kapitalikasust. Ja see vastab inimese õiglusmõistele enam.

Mõned ühistegevuse teoreetikud arvavad, et just säärane *ülejäägi tagasimaksamise viis liikmetele, mida hakkasid esimestena praktiseerima Rochdale'i kangrud*, oligi nende, seega ka tulevaste tarvitajateühingute edu peapõhjus. On tähelepanu väärt, et kõigis neis ühinguis, mis asutati ja mis teotsesid enne Rochdale'i ühingu, jaotati ülejääki vastavalt osamaksu summale. Võib-olla ka lihtsalt sellepärast, et ei tuntud teist moodust. Aga see on seletatav ka sellega, et need ühingud kandsid enam heategevate seltside iseloomu, milleks raha kokku panid „*rikkad heategevused*“, — *aga ka „heategevus peab olema tasuv“*. „Heategevus“ kurnaski sisuliselt need ühingud kapitalist tühjaks. Sellepärast hoidusidki Rochdale'i kangrud oma ühingu asutamisel algusest peale eemale seesugusest

rikaste „heategevusest“ ja toetusid just iseoma vastastikusele jõule, milles oligi nende pääsemine eelmiste saatusest.

4. Piiratud osakasu. Osakasu teise sõnaga nimetatakse ka — dividendiks. See ongi see kapitalikas, mille saab ühingu liige oma sisse makstud osa maksu summalt, kapitali eest saadav intress. Aga nagu näeme, on selle kasu suurus ühistegevuses piiratud, kogu ni seadusega. *Meie ühistegevusseadus ei luba osakasu maksta rohkem kui 8%.* Aktiaseltsis makstakse nagu nägime niipalju, kuipalju ülejääk maksta annab. Milleks siis see kitsendus ühistegevuses?

Ühistegevuse püüe on alati — tasuta liikmele tema isiklike teenete eest, töö eest. Ta nihutab alati esiplaanile isiku, töö, teened, aga ei kunagi kapitali. Kapital on abinõu, siht ja eesmärk on isik. Ühistegevus ei taha hüvitada kunagi kapitali, vaid isikut. Ühistegevus ei taha ka hüvitada üksikuid isikuid, vaid hulki.

Kui nüüd, ütleme — ülejääk välja maksta liikmetele dividendiks, siis äratav see kapitali huvi, teeb kapital „maiaks“ ja igamees püüaks mahutada ühingusse rohkem kapitali, tahaks näha osamaksu suuremana. See aga tõrjuks eemale kehvemad, kes ei suuda maksta suurt osamaksu. See soodustaks üksikuid rikkamaid ja tõrjuks eemale hulga kehvemad. Teiseks — kõrge väljamaks osamaksu pealt teeks võimatuks väljamaksu ostusummade pealt. Ostusummade koguvad aga ongi ka ülejäägi koguvad. Makstes suurt kasu osamaksult, läheks tarvitajate kokkuvõtteid mitte neile enestele, vaid suurema, osamaksu omanikkudele, seega kapitalile, ja sünniks seega seesama ülekohus tarvitajaga, mis sünnib aktiaseltsis.

5. Poliitiline ja usuline erapooletus. *Ühistegevus vajab oma eduks üksmeelt ja kooskõlastatud huvide, vastastikku järeleandlikkust ja ohvrimeelsust, inimlikkust ja üksteise mõistmist.* Kõik need inimkonna õilsamad omadused on võõrad poliitika- ja usufanaatikutele. Poliitiline võitlus, ka usuline, ei vali enam abinõusid. Kuulus keskaja inkviisitorite ütlus „otstarve pühendab abinõu“ on ühtviisi õige mõlema iseloomustamiseks.

Sellepärast on hädaohtlik fanaatiliste ja kirglike parteipoliitiliste veenetega inimesi lasta ligi ühingute juhtimisele. Nemad ei jaksu olla erapooletud, nemad vaatavad kõigile maailmas oma partei ja poliitiliste huvide seisukohalt. Neil on nagu loomusunniline tung haarata ettevõtteid ja organisatsioone omameelsete valitsemise alla. Ja selleks, et see korda läheks, on nemad alati tegevuses poliitilise võitluse ja võimuhaaramise organiseerimisega ühingu ümber ja liikmete seas, hävitades üksmeelt ja huvide kooskõla. Nemad intrigeerivad ja sekeldavad alati. See aga takistab ühingu rahuliku tegevust ja edu. Kui aga poliitilises võitluses ühing satub ühemeelsete kätte, siis — ütlevad ühistegevuse teoretikud — „muutub ühistegeliku ettevõtte poliitilise partei ammeks ja lüpsilehmaks“ (Tugan Baranowsky).

Igal mõtlejal kodanikul, ka mittedemokraatlikus riigis, on omad poliitilised veened. Aga mõistlik inimene saab neid ohjeldada seal, kus asja üldised huvid seda nõuavad. Ka Rochdale'i pioneeride hulgas oli kindlasti mitmesuguste poliitiliste vaadetega tegelasi. Oli sotsialiste, owenistide, tšertistide jt. Poliitilisi lahinguid löödi mujal, aga oma ühingu tegevuses hoidsid nad täielikku rahu ja erapooletust. Samuti on lugu võitlustega usuvaadete pärast.

Poliitilise ja usulise erapooletuse põhimõtte ühistegevuses ei nõua, et keegi peaks maha salgama omad tõekspidamised sellel alal, küll aga poliitiliste ja usuliste võitluskirgede täielikku ohjeldamist ühistegeliku töö juures, et ei pääseks mõjule ühtede ülevõim teiste üle ega oleks rikutud üheõiguse põhimõtte. Ühistegevuse ajalugu, ka meie oma, tunneb, kahjuks, seesuguseid kibedaid õppetunde.

6. Kohemaksmine. Teiste sõnadega: osta kaup ja maksa raha. Ära osta ega jäta võlgu. „Võlg on võõra oma.“ Oleks ekslik arvata, et see põhimõte käib tarvitaja huvide vastu, nagu tihti kuuldu, sest — eks see ole hea, kui mulle poest kaupa võlgu antakse, siis võin võtta kaupa niipalju, kui tahan, arvab mõni. Aga kaupmees märgib võla raamatusse, mille järgi ta kord võlga nõudma hakkab. Siis aga ei või keegi olla julge, et nõutav summa on seesama, mille eest tegelikult saadud kaupa. Küllap Rochdale'i kangrutelegi see selge oli, mis tähendab kõrvalt erakaupmehelt kaupa võlgu osta. Ilma kibeda kogemuseta ei võeta midagi põhimõtteks. Meie vanad inimesed räägivad, kuidas kõrtsimehed kõrtsivõla eest oskasid oma „tarvitajailt“ terved talud võla tasuks ära võtta.

Ka meie päevil sünnib poevõlaga kurbi lugusid. Ega võlgu ostes tohi ostja tingida, see pole viisakas. Ja ega siis ka kaupmees hinna määramisel kõhkle. Paljudes kohtades kurdavad tarvitajad: Panga esimeheks on erakaupmees. Võtad hädapäraseks toiminguks pangast laenu, siis võtab juhatuse esimees oma poevõla kohe maha, raha jääb vaheks, pead võtma suurema laenu. Nii läheb poevõlg üle pangavõlaks.

Nõnda on lugu võlaga erapoes. Ühiskauplus küll ei toimi tarvitajaga ülekohtuselt, aga sellel põhimõttel on kasvatuslik tähtsus: ära osta kunagi võlgu! Ära satu kaupmehe meelevalla alla! Ära satu kiusatusse!

Aga sellel põhimõttel on ka ühingu huvides suur tähtsus: Kerge on kaupa võlgu müüa, võlgu müües saab mõne päevaga poe kaubast tühjaks. Aga ta jääb ka tühjaks, sest kerge pole võlgu tagasi saada. Ühiskaupluse kaup on liikmete ühine varandus ja poleks õiglane teiste kulul üksikutele teha soodustusi.

Meie oludes tehakse siiski selle põhimõtte vastaselt erandeid. Meie ühiskaupluste tarvitajaskond on peamiselt põllumehed. Viimase sissetulekud on aga hooajalised: piimarahha saadakse kord kuus ja suurem sissetulek on kord aastas põllusaaduste müügi hooajal. Sellepärast ühingu juhatuse kannatab nende hooaegadeni, andes vaheaegadel mõningaid hädapäraseid kaupu võlgu. Aga kindlustuseta ei tohi see võlg siiski jääda. Kord peab ikkagi majas olema, sest juhatuse ei tohi unustada, et ta seisab võõra vara valvel. Ei tohi siis ka liige nuriseda, kui talle ei anta kaupa võlgu või nõutakse võla kindlustust.

7. Selgitustöö arendamine. Meil oli juba eespool juhuseid kõnelda sellest, kui tähtis on ühistegevuse edule, kui liikmed ja tarvitajad on teadlikud ühistegelased. Siin leiame selle tähtsuse veel kord rõhutatuna ja võib-olla eespoolgi on juhuseid selle juures peatada. Teadlikkust ei saa muidu külvata hulkadesse kui selgitustöö kaudu. Ühistegevus — kuigi majanduslik tegevus — ei ole siiski ainult äritsemine, majandusliku kasu püüdmine. Ühistegevus seisab inimkonna kõrgemate ja õilsamate sihtide teenistuses nagu õiglus, ausus, üksmeel, leplikkus, töö, isetegevus, omaabi, elurõõm jne. jne. Seega on ta ka **ideeline liikumine**. Ühistegevuses on ja peab olema midagi rohkem kui ainult maine huvi ja igapäevase leiva mure. Ta peab aitama inimest leida sisemist rahuldust enesega, kaotada vastolusid eneses ja suhetes välise maailmaga. Iga idee nõuab ohvrimeelt, ja ka ühistegevus nõuab seda. Kui nõuame ühistegevuselt ohvrit, peame ka vastu ohverdama. See kõik nõuab sihikindlat selgitustööd, sest ükski idee ei levi ilma selgituseta, propaganda.

Ühistegevuse selgitusele ei pea vaatama kui ärireklaamile. Äri reklaamib ka halba kaupa. Ühistegevuse selgitustöö on hea asja selgitamine laiematele hulkadele.

Kõik muutub ja kohaneb oludele. Muutuvad ka ühistegevuse selgitustöö vahendid, muutuvad ja arenevad. Ei ole küllalt kõnedest suurte koosolekutel, vaid meie igapäevane elu, toiming, jutt naabri ja sõbraga olgu selgitustöö meie tunnustatud idee heaks.

Need seitse asja loendatud põhimõtet on leitud kõigi maade ühistegelaste poolt vastava ankeedi tulemusena ja tunnustatud Rochdale'i pea-põhimõtetena. Need on põhimõt-

ted, mis tõmbavad kindla piirjoone ühistegevuse ja eraettevõtlikkuse vahele ja millistest kinnipidamine kindlustab ühistegevuse edu.

Peale mainitud seitsme tuntakse veel põhimõtteid, mis loetakse mõnel pool Rochdale'i põhimõtete hulka, kuid need on kas vähema tähtsusega või maksivad mõningais kohalikkudes oludes. Meil on seesuguseist tuttavad veel kolm põhimõtet. Seame need ka teiste ritta:

8. Hea kaup ja täiskaal. Ühistegevus ei salli pettust kauba juures, ei kauba väärtusega ega kaaluga. Ühiskaupluses petma, tähendab — petta iseennast. Erakaupluses on pettus mõistetav, ühiskaupluses hukkamõistetav. Ühiskaupluses müüakse loomulikult halvemat ja paremat sorti kaupa nagu kaup on, nagu teda tehakse, aga ei kunagi odavamalt kaupa kallima pähe kallima hinnaga, s.o. ei kasutata kurjasti ostja „kaubapimedust“. Kui seda äriteenijad oma huvides püüaksidki teha, siis on see jälgitav, kontrollitav oma ja välisrevisjoni poolt ja avastuse korral karistatav. Ühiskaupluse teenijad peavad olema kaubatundjad ja alati ostjale kahtluse korral õiglaselt seletama, miks on ühe või teise kauba hind just niisugune, aga mitte teissugune. Hinnad on ühiskauplustes kindlad, pole mingisugust hinna etteküsimist ega ostja „hanekspüüdmit“. Täiskaal, — see on nii endast mõistetav, et ei vaja mingit selgitust. Kaaluga ja mõõduga petmised pole haruldased, kuid ühiskaubanduse põhimõte keelab selle kui kuritegevuse tarvitaja vastu.

9. Kauba keskmine turuhind. See on üks raskemini seletatav ja ka raskemini arusaadav põhimõte. Tõepoolest tekib küsimus paljudes tarvitajais: Miks soovitatakse ühiskauplustes kaupu müüa „keskmise“ ehk — öeldakse ka — „õiglase“, ka „kohaliku“ turuhinnaga, aga mitte hinnaga, millega võib müüa, s.o. — hinnaga, mille moodustab kauba ostuhind pluss müügikulud? Me juba peatusime eespool selle küsimuse juures, kui kõnelesime ühingu kapitalidest. Teist seletust ei saa siingi anda. Meie oludes on see väga kaaluv seletus ja põhjus. Kuid sellele sobib siinkohal veel lisada paar põhjendust ja mitte vähem kaalukat.

Keegi, ka kõige kogenum kaupmees mitte, ei suuda kauba „õiget“ hinda ette välja arvata, millega ta võib müüa, et mitte kahju saada. Täna arvasin kauba hinna niisuguse, aga homme langevad hinnad, või — kaup võib rikki minna, ta võib lattu kauaks seisma jääda, sest täna oli nõudmine, homme aga rauges, — igal juhul saab kauplus kahju. Ideaalne oleks, kui tarvitajad halval korral ka kahjud kataksid. Aga et seda ei tehta, siis tuleb igaks juhuks hind kõrgem hoida.

Teiseks, — kõik ostjad ei ole ju liikmed. Ühingu liige maksab osamaksu, käib koosolekul, kannab vastutust jne., ühesõnaga — liige kannab ühingu heaks käekäiguks teatud ohvrit ja kohustusi. Mitteliige aga — ei midagi! Kui nüüd kaup müüa hinnaga, millega võiks müüa, s.o. ostuhind pluss kulud ja anname kokkuhoiu kohe ostu juures ostjale kätte, siis oleks mitteliige eesõigustatud seisukorras. Õigused oleksid küll ühesugused, aga liige kannab üksinda kohustused. Säärasel korral ei astuks keegi liikmeks. Et ühiskauplus ei pea võtma ka kõrgemat hinda, kui mujal üldiselt võetakse, see on samuti selge. Aga et mitmel põhjusel ei tohi kaupa välja müüa ka ainult omahinnaga (omahinnaks nimetatakse kauba hind, mis koosneb ostuhinnast pluss veo- ja müügikulud) on ka selge. Sellepärast öeldakse, et — kaupa tuleb müüa keskmise turuhinnaga. Kuid ühiskaupluste üldine hinnapoliitika ja kauba hinna odavamaks tegemine seisab selles, et hindade üldist taset, seda „keskmist taset“ tuleb tarvitaja huvides alla suruda iga võimaliku abinõuga.

Sellelega oleme leidnud ja jõudumööda seletanud kümme Rochdale'i põhimõtet ehk „kümme ühistegevuse käsku“, mis tulevad pühalikult pidada ka meil, kui tahame saavutada oma tarvitajate ühistegevuses samasugust edu nagu Rochdale'i pioneerid, kes lõid need põhimõtted oma tegevuses, sest need kümme põhimõtet ongi ühistegevuse edu salavõti.

Ostis odavamini ja astus liikmeks.

Tartumaa ühes suuremas alevis liigub ühel turupäeval talumees mõttes ringi. Astub sisse ühest äri uksest, teisest, käib ühiskaupluses, vaatab kaupu, ühte, teist, kolmat, küsib hindu ja väljub ilma midagi ostmata.

Järgmisel turupäeval tuleb ja ostab ühiskauplusest suurema summa eest kaupa. Maksab korralikult ara, astub siis ärijuhi juurde ja küsib tasakesi:

„Kas te liikmeks ka veel võtate?”

„Jaa, võtame, aga meie liikmeskond on kõik kindla varandusega isikud, sest meie liikmetel on tugev vastutus”, vastab ärijuht.

„Mis nüüd sellest vastutusest, eks sedagi jõua, aga ma teenisin täna 15 krooni ja maksaksin selle kohe liikmemaksuks.”

„Kust selle siis nii õnnelikult teenisite?”

„No, ma ostsin teilt kaupa. Teie kaup on õkva katskümwend viis protsenti odavamp kui mujal ja tänase ostu päält ma teenisi viisteist krooni. Ma kaesi nu hinnad kik enne perrä ja siis ostsi teilt. Kui tõinekörd ostan, siis maksan jälle.”

Mees astuski liikmeks.

26 OSA. EESTI TARVITAJATEÜHISUSTE KESKÜHISUS.

Nagu senistest vestlustest paistab, on täiesti õigustatud ütlus, et — „ühistegevus on hädaaja laps“. Kogu aeg on tal tulnud võidelda puudusega, hädaga ja viletsusega.

Tagasi pöördudes ühistegevuse tekkimisteedelt oma kodu juurde paistab, et nüüd, kus põhimõtted kindlad, sihid selged ja tähised teel, peaks ühistegevuse tee olema meil sile ja lahe käia, aga kahjuks eesti rahval oli ta veel küllalt okkiline ja konarlik.

Esimestele tarvitajateühingutele, mille tekkimist nägime eespool, töid rohkesti kaaslasid juurde 1906. ja 1907. aasta. Kõik nad töötasid seni igaüks omaette, muretsedes kaupu kust ja kuidas keegi sai, ilma mingisuguse juhendita ühisest keskkohast, mis veel täiesti puudusid. Ühingud pidid kaubad ostma neilt samadelt era-suuräridelt, kellelt ostsid võistlevad erapoed. Arusaadav, et ainult ühe kaubaliikumise vahemaa ulatuses — suurkauplusest väikekaupluseni — ei saadud kuigi palju mõju avaldada kauba väärtuse ega hinna suhtes tarvitaja huvides. Siiski nendegi väheste võimaluste juures olid tulemused niivõrd tuntavad, et uusi ühinguid eelmistest hoogu saades järjest juurde asutati. Need olid üksikud reamehed rindel, kellel puudus üldine juht. Tunti suurt puudust oma suursisseostu ühingu järele, kes oleks kõiki ühiskauplusi varustanud kaubaga, mis saadud otsekohe vabrikust, mööda minnes era-suuräridest, samuti, — kes oleks ühtlustanud tööd ja korraldanud ridu rindel.

Siiski püüdsid ühingud, kes asusid suurte veoteede ümbruses lähestikku nagu Viljandi, Türi, Paide ja teised, tellida raskemaid põllumajanduslikke kaupu ühiselt vagunite viisi. Nii tekkisid piirkondade osturingid, kuid see ikka oli hädaabi.

Samal ajal seati Viljandi ja Tartu ühistegelaste poolt kokku keskühingu põhikiri ja saadeti Vene siseministeeriumile „kinnitamiseks“. Kauase ootamise järele tuli see tagasi — eitava otsusega.

Vahepeal asutati ühistegelikkude laenuasutiste poolt „Ühistegevuse Büroo“, kelle ülesanne oli ühinguid koondada, tööd ühtlustada, juhendeid ja näpunäiteid anda, ühesõnaga — kes pidi täitma ühistegevuse vaimse keskkoha aset. Büroo seadis kokku uue „kesksisseostu-ühingu“ põhikirja osaühingu põhimõtete alusel, lootes et see Vene ülemusele rohkem meeldib kui ühistegelik asutis. Loodi isegi töökorraldus ja üüriti ruumid. Teostamisele aga tõmbas jälle kriipsu peale seekord alanud maailmasõda.

1916. aastal saatis Ühistegevuse Büroo uue põhikirja kinnitamisele. Seekord võeti nimeks „Tallinna Tarvitajate-ühisuste Liit“. Möödus aasta, möödus Vene revolutsioon. Viimane sündmus oli vist Vene ülemuse südame pehmeks teinud, ja põhikiri registreeriti 22. märtsil 1917. a. Avamiskoosolek peeti 24. aprillil samal aastal, mil muudeti veel kord nimi, võttes „Tallinna“ asemel „Eesti“. Nii saadi käima „Eesti Tarvitajateühisuste Liit“ kui keskühing.

Nüüd aga — sõjast ära kurnatud ajal — polnud kaupa. Uuel keskühingul oli vaeva tarvitajate varustamisega. Abiks tulid Soome ühistegelased. Nemad müüsid oma keskühingust meile 1000 tünni silku, Venest saadi 50 vagunit soola. Vastutasuna Soomele

saadeti 100 000 puuda kartuleid, mille eest saadi uut kaupa — heeringaid, põllumajandustarbeid ja muid aineid. Abi valitsusele maa varustamises uute tootmisvahenditega oli enam kui nimetusväärne.

1919. aasta, olgugi võitlustes iseseisvuse ja vabaduse eest, annab majanduslikkudele ettevõtetele siiski võimaluse teostada oma parema tahtmisega. Senine „Eesti Tarvitajateühisuste Liit“ võtab endale uue nime — „Eesti Tarvitajateühisuste Keskühisus“, lühendatult ETK ja koondab oma tegevuse jälle oma erialale — ühiskaupluste organiseerimisele ja varustamisele. Ollakse nagu paisust pääsenud. 1919. kuni 1923. on meie ühistegevuse alal kõige hoogsam tõusuaeg.

1919. a. oli ETK läbimüük 3 850 000 kr.; ülejääk 40 000 kr.; omakapitalid 150 000 kr. Nelja aasta pärast aga, s.o. 1923. aastal läbimüük 121 350 000 kr.; ülejääk 550 000 kr. ja omakapitalid 4 710 000 kr. Nii kiire oli tõus.

ETK oli seni olnud üürnik. Kontoriruumide üürid aga olid tol ajal liiaks kõrged ja koormavad. 1924. aastal lõpetas ETK oma maja ehitamise Laial tänaval ja saab avaramad tegevusvõimalused. Avatakse üle maa linnades oma harukontorid ja omandatakse nende alla mitmel pool omad kinnisvarad.

Siit peale hargneb ETK tegevus sirges joones ilma takistusega, omariikluse vabades võimalustes; pole olnud suuri, järske hüppeid, vaid järjekindel tõus ülespoole, kusjuures kindlustatakse iga astunud samm, süvendatakse, sillutatakse, kindlustatakse käidud tee, võidetud seisukohad.

Ainuke suurem ja toekam samm edu poole oli vana maja müümine Laialt tänavalt ja uue ostmine Narva maanteele 1931. aastal. Endine maja Laial tänaval, kuigi ehituselt uus, osutus siiski otstarbekohatuks ärilisele ettevõttele juba oma kauge ja kõrvalise asukoha tõttu jaamadest ja sadamast. Teiseks ta oli paigutatud põliste kruntide vahele, mis ei lubanud avarumist. Uus, endine aktsiaseltsi Markel Makarovi krunt Narva maanteel, on 3,4 hektaari suur ja puutub ühe küljega vastu raudteede võrku, mis ühendavad sadamat jaamadega, kust juurdeveo haru on toodud otsekohe ladude ette. Peale peakontori mahutab see krunt ka tehased ja suurema osa ladusid ja jätab suured võimalused tarvilikuks avarumiseks.

Kui praegu vaadelda ETK ulatust ja tegevust arvudes, siis leiame 1933. a. tegevuse aruandest järgmise pildi: Üldläbimüük (arvud kirjutame kroonides) 12 687 000. Ülejääk 87 000. Omakapitalid 955 077. Kuupalgalisi teenijaid ja ametnikke 245, päevapalgalisi 255, kokku 500 palgalist. Hooaja tööd nagu aiatööd Põltsamaal, kaubalaadimised sadamas, transporttöölised jne. tõstavad selle arvu hooti veel 100 inimese võrra. Võrdluseks võiks nimetada, et riiklikus Kohtla põlevkivi tööstuses on palgasajajaid 1000 inimest. ETK osatähtsus meie üldises kaubanduslikus läbikäigus on 10%. Rootsisis on see arv ka 10%. Saksas oli 5%, nüüd 4—3%. Tõendus, et maad on veel palju söödis.

Meie oleme juba rääkinud sellest, et tarvitaja alles siis hakkab märkama ühistegevuse teeneid oma huvides, kui kogutud kapitalid ulatavad looma ka omatööstust kui tarvitaja enda valitsemisel ja kontrollimisel on ostu-tarvete väikemüük, suurmüük ja ka tarvete valmistamine, s.o. — kui vahetalitus kogu ulatuses — väike-müügist tööstuseni — on tarvitaja oma loodud. Soome, Rootsi, Inglise ja paljude teiste maade ühistegevuse saavutused kõnelevad meile seda mõtet tõestavat keelt. Nende saavutusist oleme meiegi osa saanud mitmel puhul. Kellel tegu, see teab, mis tähendas see, kui Rootsi ühistegelik elektrilampide vabrik oma kauba turule laskis. Selle kauba hinnad langesid siis ligi 50%. Elavaid näiteid, kuidas just ühistegelik omatööstus suudab parandada kauba väärtust ja alandada turuhinda, on loendamatu hulk.

ETK on omatööstuses jõudnud rõõmustavate tulemusteni. Vanimaid omatööstuse alasid on kalatööstus ja Põltsamaal aiandus. Need mõlemad asutati vabariigi alguaastail. Mererandades Virumaal, Pärnumaal, Harjumaal ja Tallinnas oli ETK-l tervelt 12 kalasoolamise ja ümbertöötamise tehast, paljud neist omades ruumides. Oli aastaid, mil soolati ja töötati ümber üle 40.000 puuda toorest käia.

See oli ajal, mil liha hinnad olid kallid ja tarvitaja söi rohkem kala. Liha hindade langusega vähenes kalatööstus.

Põltsamaal omandas ETK Vana-Põltsamaa mõisa endised piiritus- ja õllevabrikud ühes 13-tiinulise krundi ja kõrvaloleva talu maadega, asutas sinna põllumajanduse ja aianduse. Uue aia alla võeti 11 tiinu maad ja asutati sinna eeskujulikum viljapuukool Eestis. Puukoolist müüdi näiteks 1927. a. 2227 noort viljapuud. Koos aia arenemisega asutati kodumaa marjade veinitehas, mille aastane toodang ulatub keskmiselt üle 3000 pange.

Järgmisena tekib juurde naelavabrik. 1930. a. saadab omatööstus turule 36 365 kasti naelu. 1933. a. leiutab ETK õõnsad kandiga soonelised naelad. Neid mahub arvult 10% kästi rohkem ja nende siduvus on suurem. Need vallutavad kiiresti turu ja 1934. aastal varustas ETK naelavabrik 60% kodumaa naelaturust,

1931. aastal hakkab ETK reguleerima saia- ja sepikujahude kvaliteeti ja hindu ja rentis selleks Tallinna Koplis ühe uuema sisseseadega jahuveski. Selle algatuse võtsid tarvitajad vastu säärase poolehoiuga, et ei jõuta kolme vahetusega töötades rahuldada nõudmist.

Samal aastal tekib turule rida maitseaineid ETK oma pakendites, nagu tee, kakao, lauasool, sinep, vürtsid ja palju teisi. See mõjutas langusele nende kaupade senise hinna turul ja tegi täpsemaks ka seni müügil olnud pakikeste kaalu.

1932. a. rikastub omatööstus paberossikestatehasega. Naelavabrik saab oma traaditõmbamise sisseseade. Algavad tööd plekisepatöökojaga, mis otsekohe mõjutab plekknõude hindu allapoole, ja remonttöökojad, kus tehakse metalltöid, masinate, sõidu- ja põlütööriistade parandusi. Pannakse alus keemiatööstusele.

1933. aastal üllatab ETK tarvitajaid tubakavabrikuga. Üllatus ei taba üksinda tarvitajaid, vaid ka era-tubakavabrikuid. Kuigi eravabrikud otsekohe ka oma toodete väärtust tõstsid, oli see juba hilja. ETK tubakavabriku saadused vallutasid nii kiiresti turu säärasel määral, et see äratas üldist imekspanu. Esimese abinõuna vasturünnakuks tõttasid eravabrikud sõlmima kauplustega kokkuleppeid, et need ETK kaupa ei müüks. Tarvitaja aga nõudis ETK kaupa ja — eravabrikute katse sellega ETK-d tubakaturult välja lüüa ebaõnnestus. Üksikud sordid ETK tubakakaubast on ainsa esimese tegevusaastaga võitnud oma sõbraks 60% tarvitajaist. Üldiselt on juba esimene tegevusaasta sellel alal ETK-le kätte võitnud turule lastava kauba hulga poolest teise koha. Turu nõue koormas masinad peale algust kohe üle, nii et neid tuli komplekteerida uutega, ja 1934. a. septembrikuus valmis ETK uus nägus tubakavabriku hoone — esimene selletaoline ühistegelik omatööstus Balti riikides.

Aga ka ETK keemiatööstus, mis samal aastal üksteise järele laskis turule rea artikleid keemiakaupade alalt nagu vankrimääre, tavott, pesusooda, kingsepapigi, saapakreem, veesaapamääre, pesu- ja saunaseep, tint, igasugused määrded j.t., on leidnud tarvitajaskonna üldise rahulolu.

Ühistegelikkude omatööstust harrastavad ka kohalikud tarvitajateühingud, eriti need, mis asuvad meie vähestes puhttööstuslikkudes rajoonides ja linnades, nagu Sindis, Kärđlas, Tallinnas j.t. Eesrinnas agaruse poolest sellel alal sammub vististi Kopli „Oma-Abi“, valmistades mitmesuguseid toitaineid, mille eest tarvitajad oma ühinguks on enam kui tä-

nulikud, sest ühingu poolt pakutav toit on puhas, maitsev, korralik ja ka hinnalt kättesaadav, kuna ennem tuli tihti leppida alaväärtusliku kaubaga sellel alal.

Mitte vähema tähelepanu osaline kui seda on ETK senised saavutused kaubanduse ja omatööstuse alal, on mõningate talusaaduste eksport, mida ETK on harrastanud teiste ülesannete kõrval. Siia kuuluvad eeskätt ained: õunad, munad ja või.

Välisraha puuduse ajajärgul osutus see paratamatuks, et saada välismaalt vastava valuuta puudusel kaupa kauba vastu. Viimasel ajal on see saanud välismaa tarvitajate nõudeks. Õunu saadab ETK juba mitmendat aastat Soome. Munad ja või aga lähivad Põhja-Inglismaale Manchesteri tarvitajate keskühingule, kellega ETK-l on tihedad äriside-med juba ostude alal. Kogu aja, mil on kestnud või ja munade eksport, on ETK tähelepanu peamiselt pöördud olnud nimetatud kaupade tutvustamisele ja sissetöötamisele Inglise turul Eesti nime ja margi all. Kui ei tule muid takistusi, siis senised tulemused lubavad loota, et see töö ei jää tulemusteta. Meil pole põhjust leppida vähema hinnaga oma saaduste eest välisturul, kui saavad meie naabermaad, sest meie kaup pole halvem, ainult meie töö oma kauba tutvustamise alal on seni olnud kehvem ja viljatum.

Seda on peajoontes ETK. Need on rida kuivi, elutuid andmeid ja arvusid. Teisiti ei saagi nad olla võhikule. Aga need kuivad- ja elutud arvud muutuvad elavaks, paljukõnelevaks, kui süveneda hingega, arusaamisega, huvi ja osavõtuga meie ühistegevuse ellu, kui näha ja teada, et see on suur hulk meie rahvusmajanduslikku ülesehitavat tööd, just nimelt rahvuslikku, ja et seda ei ole üles ehitanud mitte üksiku ettevõtja tarkus ega kapital, vaid sõna tõsisel ja otsekohesel mõttes rahvas ise. Need arvud muutuvad elavaks, kui seda kas või oma silmaga nähagi, vaadata, pisut seisatada ja mõelda kord sügavalt ja tõsiselt, — mis siin sünnib ja miks see nii sünnib, on vaja otsida ja leida oma osa selles, on vaja süveneda sellesse nii, et tõuseb tung endal käed külge lüüa ja kaasa aidata, et need arvud kasvaksid veelgi tihedamaks, suuremaks, et nad kõneleksid . . .

Eksib, kes arvab, et need andmed ja arvud, vast kiitev toongi selle juures, on tingitud tahtest reklaamida. Pigemini on olnud see tingitud teadliku ühistegelase ja tarvitaja loomulikust iseteadvusest ja uhkusetundest ja tahtest kõnelda sellest, mis me ühiselt oleme võinud ja saavutanud.

Kui oled ühistegelane, siis mõtle kord sellele, mida oleme juba siinkohal näinud ja leidnud, kas või ainult meie Eesti rahva ühistegelikkude loomingu: tootmisühingud — meie-reid, viinavabrikud, veskid, tapamajad — need ei ole mitte mõned piima ega liha sahvrid, vaid uued stiilsed ja nägusad lossid rikkaliku sisustusega, mis uhke võrguna ehivad meie põllumajanduslikku pinda. Kuid mitte lossid, nagu enne, mis imesid meie verd ja hinge, vaid meie oma töö uhkus, kust voolab meile uut majanduslikku jõudu ja energiat. Tarvitajateühingud — terve maa täis nägusaid ja hästisustatud ja korrastatud kaubamaju ühes tehaste ja vabrikutega. Ja siis nende keskkorrastised — ainsamad suuremad äriettevõtted nii ekspordi kui impordi alal. . . Puuduks inimlik omadus uhke olla millegi üle, kui seda kõige selle juures ei tunneks. On palju veel teha, palju veel maad ja tööd. Kuid iga tööline tunneb rõõmu senise tulemuse üle.

Aga ka senistest saavutistest pole see veel kõik. Läheme edasi.

Meie oleme seni kõnelnud korraldustest ja ettevõtetest, mis aitavad suurendada meie vara, aga me pole veel mõelnud sellele, kuidas seda kaitsta ja hoida. Sellepärast — veel kannatust! Meie „lumipall“ kasvab veel.

Teema kirjatöök: Mis nägin ma ekskursioonil . . . (Soovitav on õpilastega ette võtta ekskursioone ühistegelikkusesse ettevõtetesse ja lasta muljed panna paberile.)

„Teie ühingus on kaup kallis.“

Lastekoloonia juhataja on ostnud kauplusest oma hoolealuste ülalpidamiseks õige suure summa eest kaupa ja sammub nüüd kaubakoormat järele oodates kodu poole. Teda kohtab ühingu ärijuht:

„Noh, miks te ka meie kaupa kaema ei tule?“

„Teie ühingus on kaup liiga kallis,“ tõrjub ärijuht. iseteadvalt.

„Julgen tõendada, et eksite!“ tõrjub ärijuht.

Mehed vaidlevad ja lepivad viimati, et astuvad ühingusse ja hakkavad hindu võrdlema. See ei ole raske. Mõlemal on taskus kauba arved: Koloonia juhatajal kauplusest saadud arve, mille järele ta maksma peab, ja ärijuhil oma müügiks hinnatud kaupade arve.

Alatakse. Võrreldud on juba terve rida artikleid ja — ikka ühingu hind on tõepoolest suurem kui see, millega on müünud erakaupmees. Ärijuht satub juba segadusse, sest tõepoolest mitmed kaubad on müüdnud ühingu sisseostu hinnaga. Ta arvab kokku ja leiab, et vahe teeb välja juba 8 kr. Koloonia juhataja aga muheleb endamisi üleolevalt. Läbi olid vaadatud ainult vähemad mõne krooniga tasutavad kaubad.

Viimastele ja kallimatele kaupadele oli kaupmees juurde lisanud selle, mis ta oli maha jätnud väikestelt, tähtsuseta kaupadelt. Lõppsumma näitas, et koloonia juhataja oli erakaupmehele maksnud 32 krooni rohkem kogu 300-kroonise arve paalt. Ühiskauplusest oleks ta selle kauba saanud 268 krooniga.

Koloonia juhataja oli võidetud ühingule.

27 OSA. RAHAHOID JA RAHAKASV. ÜHISPANGAD.

„ . . . vaid et me seda aitame kasvatada ja hoida“, lõpetas Aado kinnisilmi peast lugedes viimased sõnad.

„Noh, nüüd sa võid minna isa juurde“, ütles vanaema ja pani vana katekismuse kinni. „Aga pea ka need sõnad meeles, sest see on jumala suur käsk“, lisas ta juurde, tõstes raamatu riulile.

Aado läks isa juurde aeda. Teel tal ikka veel sõnad jooksid risti-rästi meeles: „Sina ei pea varastama ... ei kavala kauba ega petise tööga . . . vaid et meie seda aitame kasvatada ja hoida . . .“

„Isa, mis sa teed siin?“ küsis Aado, kui jõudis isa juurde.

„Näed, külvan otri“, vastas isa, puistas viimased terad külimitust pihku ja viskas põllu servale. Avas siis kotisuu, et täita külimitu uuesti. „Kas käsk on peas?“ küsis ta Aadolt.

„Jah on peas“, vastas Aado. Ta seisis seejuures ise hark-jalu, vaatas isa tööd pealt ja soris mõlema peoga püksitaskutes. Ühes oli tal parkümmend senti raha. Kord oli andnud isa, kord onu, kord ristiisa Aadole mõne sendi. Ikka olid nad andes öelnud: „ . . . aga ära sa raha ära käota, raha peab hoidma . . .“ Teises taskus oli tal kummipüss. Seda polnud isa veel näinud. See oli Aado meelest väga väärt asi. Aga ta ei teadnud, mis isa sest riistapuust arvab, kas tunneb headmeelt, et Aadol on niisugune tubli püss, millega saab väikese kivi lendu lasta varblase või varese sihis, või ei tunne. Ega see püss ka isa meelestki võinud olla halb asi, paljudel poistel olid ju niisugused. Kõik nad olid saanud need kaupmehe Eedi käest. Eedi meisterdas neid ise. Tema isal oli auto ja vanast auto õhukummi servast lõigatud ribadest oli Eedil tühi asi neid teha. Aga Aado süda kipitas, kas isa sellega rahul on, et ta selle Eedi käest nimelt ostis.

Kui isa uue külvirinnaga minema hakkas ja selja pööris, võttis Aado kummipüssi taskust välja, otsis mõned parajad kivid ja hakkas sihtima kirsipuu otsa. Plõks, prikrakrak lendasid kivid kirsipuu okstesse. Siis ta laskis õunapuusse. Õunapuu oli kaunis kaugel, aga Aadol oli heameel, kui kivi ka sinna okstesse lendas otsejoones. On ikka tugev püss, mõtles ta, ja nagu tahe tõusis, et isa seda näeks, ehk ei ütlegi midagi, kui näeb, et on niisugune tubli.

Isa tuli tühja külimituga tagasi, kui Aado jälle kivi lennutas. Rak, prikrakrak . . .

„Poiss, mis sa loobid kive õunapuusse, peksad õied maha otsast“, tõreles isa. Siinsamas nägi ta Aado käes kummipüssi. „Kust sa selle said?“ küsis ta.

„Eedi andis . . .“

„Kuidas ta andis? . . . Ega ta sulle muidu andnud, sa vist ostsid selle Eedi käest?“ Isa vaade oli tõsine.

„Jah, ma ostsin küll ... ta pakkus mulle müüa ... ma ainult kümme senti maksin.“

„Ainult kümme senti?!“ kordas isa kurjal toonil Aado sõnu. „See ei maksa kolmeigi senti... ja niiviisi raiskad sa raha ära. Eedi on kaval ja on sedaviisi sinu käest kümme senti välja petnud. Sulle on öeldud, et raha peab hoidma, raha peab kogutama ja kasvatatama, aga mitte ära raiskama.“ Isa toon vaibus lõpul pooleldi leplikuks ja Aado palges andis ve-

repinge järele. Kohe mõlkusid meeles äsja õpitud sõnad „ . . . kavala kauba ja petise tööga . . . ” Aadol hakkas nüüd endalgi kahju kümnest sendist. Ja pahameel Eedi vastu. Tervelt kümme senti ... ja see ei maksa kolmegi... Ta küsis kohe isalt, et olla veendunud:

„Kas see ongi kaval kaup, mis Eedi tegi?”

„Just säärane tegu ongi kaval kaup ja petis töö ... petta asja eest rohkem raha välja, kui ta tegelikult väärt on. Ega siis see tühi kummiriba ja puuhark maksa kümmet senti.”

Isa asus jälle kotti kallale ja Aadole näis, et asi oli sedakorda lahendatud. Kuid isa sõnad kõmisesid tal veel kõrvus: „ ... raha peab kogutama ja kasvatatama ...” Sõrmed sorisid jälle taskus sendikeste kallal. „Oleks tore küll, kui see raha ise kasvaks”, mõtles Aado, „külvas maha ja kasvaks nagu vili ... sügisel korja kotitäied ... siis oleks alles rikust!” Ta kohe naljatas isale:

„Isa, külva minu raha ka maha, las kasvab nagu odergi, siis saan sügiseks palju raha. Sina lõikad vilja, mina raha.” Aado ise mõtles, et — mis isa nüüd selle peale vastab. Aga isa ei mõelnudki vastu naljendada, vaid ütles luutõsiselt.

„Miks ma ei külva .. Anna aga rahaseemet, küllap mina külvan maha ... miks ta ei kasva, kasvab küll.”

„Aga mul on siin rahaseemet”, ütles Aado ja võttis peotäie sendilisi taskust välja.

„Sellest ei jätku seemneks midagi, ei maksa põldu raisatagi. Peab olema palju rohkem.” Isa viskas külimitu tühja kotti, võttis selle selga, ja nad hakkasid Aadoga koos minema kodu poole. Teel jäi Aado mõtlema isa sõnadele. Ta oli küll naljatanud, aga näe, isa ei naljatanud. „Miks ta ei kasva, kasvab küll.” „Aga kas rahaseemet peab olema kotitäis nagu vilja? Kust ma saan niipalju raha?” küsis ta teel isalt.

„Kotitäit just mitte, saab vähemastki. Jätkub umbes väiksest karbitäiest”, seletas isa.

„Aga mul pole karbitäitki”, kurtis Aado nukralt. „Küllap sa selle pisut haaval kogud, kui kokku hoiad. Sa oled ju saanud palju raha, aga pole seda hoidnud, vaid ära raisanud kompekkide ja muu tühja-tähja eest. . . nagu see kummipüski...”

„Aga mul pole karpi”, arvas Aado.

„Küllap sellegi muretseme, kui aga tõsiselt tahad koguda.” „Tahan küll koguda, palun, muretse mulle kärp”, oli Aado kindel sõna.

„Tubli. Kärbi pead saama”, kinnitas isa omalt poolt. Järgmisel korral, kui isa alevist tuli, pani ta tuppa astudes Aado ette lauale väikese ilusa piltidega kaunistatud plekist karbikese: „Siin on sulle rahakarp. Kui selle täis oled kogunud, siis paneme kasvama.”

Aado silmad löid särama. Ilus kärp: pildid peal, lukk ees, peal väike avaus, kust raha saab sisse lasta. Aado veeretask kaua karpi käes ja vaatas. Siis hakkas ta lugema piltide peal ja all leiduvaid kirju: „Vara ei kasva kogumata, tõug ei tõuse külvamata ... Kes tera ei kogu, — vakka ei saa ... Koguda ei ole hilja, iga tund võib kanda vilja ... Kogu kroone hooliga, siis saad kodu kaunima”. Ja palju teisigi kirju luges Aado. Isal oli tõepoolest õigus, sest kõik see asi ei paista sugugi enam naljamoodi. Aado võttis kohe taskust oma raha ja poetas kõik ükshaaval kärpi.

Nii tegi Aado nüüd igakord, kui sai raha. Ja imelik, — nüüd andis isa palju sagedamini raha kui enne, tädid, onud ja kõik andsid nüüd talle rohkem raha. Aado rahakarp oli nagu mõni imekarp, mis meelitas kõiki sinna raha laskma. Nii kerkis karbi sisu kiiresti ja mõne kuu pärast, sügisel oligi Aado rahakarp raha täis.

„Soo, nüüd läheme ja paneme sinu raha kasvama”, ütles isa ühel päeval, kui hakkas hobust rakendama vankri ette.

Aado süda põksus kogu tee, kui sõitsid isaga alevi poole. Alevis astusid nad koos ühte majja, mis seisis ühispoe kõrval. Aado nägi, et siin oli lett niisama kui poeski, aga inimesed ei kaubelnud leti taga, vaid istusid ja kirjutasid.

„Minu poeg kogus karbitäie rahaseemet, olge head ja pange see kasvama“, rääkis isa, astudes leti ette.

Kohe tõusis keegi ja ütles isale kätt andes: „Teil on ju siis tubli poeg. Andku aga oma rahaseeme siia, küllap me ta kohe kasvama paneme.“

Aado kohe ulatas palitu taskust rahakarbi letile: „Olge head, siin on rahaseeme.“

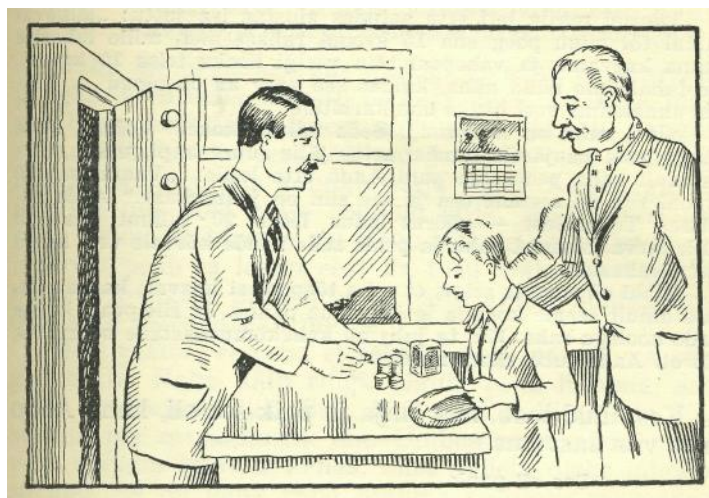
Isa andis võtme, kärp avati ja raha puistati letile. Aado jahmatas, kui nägi suurt kuhja raha letil, mis oli tema oma. Isa koos võõraga luges raha üle. Seda oli tervelt kümme krooni ja mõned sendid ülegi.

„Kümme krooni paneme kasvama, aga mis üle, selle laseme uuesti karpi, kuhu hakkad jälle juurde koguma, kuni tood uue täie, siis näitame ka kuipalju eelmine kümme krooni on kasvanud“, vastas võõras lahkesti ja peitis raha ühte suurde kappi. Aado karbi keerati jälle lukku ja võõras võttis nüüd võtmegi oma kätte.

„Aga kuhu see võõras onu minu raha maha külvab?“ küsis Aado koduteel isalt.

„Iga asi ei kasva mullas“, vastas isa.

„Aga miks pani võõras raha suurde kappi ja miks võttis ta minu rahakarbi võtme endale?“ päris Aado.

„Raha peab hoidma kindlas kohas. See kapp on terasest. Muidu võivad vargad raha ära võtta ja kodus võib võti kaduma minna.“

Asi näis Aadole kõigiti salapärane. Nüüd hakkas ta mõtlema ajale, millal raha küpsiks saab. „Aga millal raha valmib?“ küsis ta.

„Aasta pärast võime minna vaatama“, oli isa vastus.

Aado kogus nüüd hoolega uut karbitäit. Ja isa viiski vahepeal veel ühe karbitäie kasvama.

Aasta pärast sõitsid nad isaga rahakülvi vaatama. Kogu tee keerlesid Aado mõtted küsimuse ümber, kui suur võiks nüüd küll tema 20 krooni olla.

Tuntud majja leti ette astudes alustas isa juttu: „Mineval aastal tõi minu poeg siia 10 krooni rahaseemet, mille lubasite panna kasvama ja vahepeal tõi veelgi lisaks teise 10

krooni. Me tahaksime nüüd näha, kuidas see kasv ka on olnud .. Ühtlasi annaksime veel lisaks ühe karbitäie . . ."

„Jaa, raha on kasvanud. Seda näitan kohe." Võõras, keda Aado juba näo järele tundis, astus jälle suure käpi juurde, võttis sealt raha peosse ja pani Aado ette letile: „Vaata, see 20 krooni siin on seemne osa ja see siin on juurdekasv." Aado silmitses. Tõepoolest — võõras ladus letile 20 tuliuut peaaegu kullakarva kroonist raha ja peale selle nende kõrvale veel hulga metallrahasid.

Nüüd oli Aadole selge, et raha tõepoolest kasvab, kasvab ise, vaja ainult seeme koguda ja kasvama panna. Ja siit peale kogus Aado hoolega raha. Kui ta juba oli kahekümneaastane noormees, siis oli Aado juba rikas mees.

Kes nüüd teab, mis maja ja paik see oli, kuhu Aado raha viis kasvama?

See oli pank.

Nii siis — kus on rahapõld? Rahapõld on pank.

Pank ei ole üksinda rahapõld, kus raha kasvab, vaid ka rahasalv ehk raha-ait, kus raha hoitakse. Miks hoitakse vili aidas kindlas salves luku taga?

Et hiired vilja ära ei söö ja et varas ära ei vii.

Pank on siis ka kindel raha hoiukoht. Praegusel ajal ehitatakse pankadesse isegi tulekindlad teraskambrid ja teraskapid, et ka tuli ei pääse ligi, kuigi maja peaks õnnetul kombel põlema. Sellepärast ei hoia keegi mõistlik inimene oma kogutud raha kodus, kus seda varitseb mitmesugune hädaoht. Et pank on kindel raha hoiukoht, see on arusaadav. Aga kuidas ta seal ühtlasi ka kasvab, see vajab selgitust, sest kust see tuleb, mis juurde kasvab. „Raha kannab pangas intresse", räägib rahvas. Intress ongi raha juurdekasv pangas. Kust need intressid tulevad?

Pank annab hoiuletoodud raha laenudena välja neile, kellel vaja. Laenaja maksab laenu eest protsente ja neist protsentidest makstakse intressid.

Pank ise ei maksa siis midagi ja raha ei kasva ka pangas, vaid raha kasvab laenaja käes. Laenaja maksab laenu eest tasu. Keegi põllumees laenab pangast raha, palkab selle eest töölised ja harib oma soonurga ilusaks põlluks, mis kannab palju vilja. Aastatega annab see uus põld palju rohkem vilja, kui ta harimine raha nõudis. Põllumees sai laenu tõttu rikkamaks ja sellepärast peab ta laenu eest ka tasu maksma. Laenaja maksab pangale protsente ja pank arvab hoiusummadele selle intressideks juurde.

Meie teame, et raha ei seisa kunagi paigal, ka pangas mitte. Raha käib ringi, liigub, peab liikuma, sest raha on majanduslik jõud. Kui raha ei liigu, siis jääb seisma iga majanduslik elu. Umbes nagu süda paneb vere liikuma inimese kehas, ilma milleta oleks inimene surnud, nii on pank raha liikuma panijaks majanduslikus elus.

Kui keegi on saanud oma toodete müügist raha rohkem, kui talle vaja igapäevasteks kuludeks, siis viib ta vaba raha pank hoiule. Kui aga naabril on sedakorda rohkem raha vaja, kui tal juhtub endal olema või ta pole veel oma tooteid jõudnud müüa, siis ta laenab pangast. Seega liigub raha alati läbi panga nagu veri läbi südame, kogudes ühtedest elunditest toidurikast verd ja kandes seda sinna, kus puudus, kus vaja ehitada mõnd uut kudet, parandada ja kasvatada haava.

Kust tuleb see raha, mis läheb panga ülalpidamise kuludeks?

Laenaja tasub laenu eest rohkeni protsente kui hoiusumma omanik saab intresse. Vahe jääb panga kulude katteks.

See on nagu kaupa ostes ja müües. Kaup ostetakse odavamini ja müüakse kallimalt. Vahekasust katab kauplus oma kulud. Pank võtab ka raha hoiuletoojalt odavamini ja annab laenuks kallimalt. „Vahekasust“ ehk pinevusprotsendist saab pank oma kulud.

Kui nüüd pangal oma kuludest on ülejääki nagu kaupluseski, siis, — kelle päralt on see ülejääk, kes tohib seda käsutada oma äranägemise järele?

See on panga omanikkude päralt.

Umbes samuti nagu nägime kaupluses. Ettevõtte ülejääk kuulus omanikkudele. Kui see oli eraettevõtte või aktsiaselts, siis kuulus ülejääk seltsi liikmetele — aktsionäridele. Kui see oli ühiskauplus, siis kuulus ülejääk kaupluse omanikkudele — ühingu liikmetele, tarvitajatele. Kaupluse ülejääk on kaubaostjate kogutud, kelle kogutud on panga ülejääk?

Panga ülejääk on nende kogutud, kes panku käsutavad — raha hoiuletoojad ja laenajad.

Me oleme kogu aja silmas pidanud peamiselt meie suurema arvulise ühiskonnakihi — põllupidajate — huviseid. Jälgisime tema huviseid saaduste tootmise ja müügi juures, ostude juures, püüdsime suuremat kokkuhoidu, nüüd hoiame samuti tema huviseid silmas. Kes on maal kõige suuremad panga käsutajad?

Maal on kõige suuremad panga käsutajad põllumehed.

Nagu üksikud suured rahamehed kas üksikult või hulgani asutavad vabrikuid ja kauplusi selleks, et saada kapitali kasu, et rikastuda, nii asutavad nad ka panku, et neisse mahutatud kapital neile kasu tooks. Kuidas nimetatakse sääraseid panku, mida asutavad üksikud rahamehed oma kasu huvides?

Neid nimetatakse erapankadeks või aktsiapankadeks.

Nemad võtavad pangakasutaja-põllumehe poolt kogutud ülejäägi endale. Meie näeme, et ka siin peab põllumees teenima erakapitali. Siin leiame põllumehe varasalves kolmanda augu, mis tekitab varanduse kadu. Aga kuidas pääseks põllumees siin oma abiga erakapitali orjusest ja saaks ülejäägi endale jätta?

Põllumehed asutavad ühiselt oma ühispanga.

See on ainuke õige abinõu — jällegi ühiselt, vastastikuse omaabiga ja oma ühisel jõul. Meile pole vaja võõraid siingi abiks, ikka oma jõuga igast raskusest üle! Ühispank asutatakse, juhitakse ja valitsetakse samuti nagu iga teine ühing. Kõik panga käsutajad ümbruskonnas on panga liikmed. Üks toob raha hoiule, kellele selleks raha jätkub, teine naaber võtab laenuks, kellele ajutiselt vaja. Kui panga tegevus aasta lõpuks on andnud ülejääki — talitavad pangakasutajad-liikmed sellega oma äranägemise järgi. Siin maksavad kapitalide suhtes kui ka liikmete suhetes oma pangaga samad põhimõtted, mis muude ühingute juures. Nii me aitamegi vastastikku üksteise vara kasvatada ja hoida, nagu Aado õppis seitsmendast käsust.

* * *

Teema kirjatööks: Kuidas panen mina oma raha kasvama.

* * * * *

Kui sa tahad saada kiiresti rikkaks, siis peab kõigepealt maha matma oma südame-tunnistuse.

Saksa vanasõna.

* * *

28 OSA. ÜHISPANKADE TEKKIMINE JA ARENG.

Otsime täna üles põllumajandusliikude ühispankade tekkimise aja ja paiga. *Tootmis- ja müügiühingute alguse leidsime Taanist, tarvitajateühingute hälli Inglismaalt, aga ühispankade sünnikodu tuleb otsida Saksast.*

Ühistegevus pole kuskil ega ühelgi alal tekkinud, ilma et tema loojaks poleks olnud rahva majanduslik häda, pole see sündinud ilma selleta siingi.

Läinud aastasajal oli ka põllupidajate-klassi majanduslik seisukord üldiselt raske, samuti nagu töölisklassi oma vabrikutes. Kui viimaste seisukord aastasaja lõpu poole pisut paranema hakkas tööliskonnas juba maadvõtnud ühistegevuse kui ka mitmete sotsiaalseaduste ja -reformide tõttu, siis põllumajandusliikudes maades, nagu Saksamaal, muutus väikepõllupidaja seisukord sajandi teisel poolel veelgi raskemaks. Seni oli väikepõllumees oma saadusi pisut haaval turustades ja aineid vahetades kuidagi läbi saanud ja oma elu edasi ajanud naturaalmajapidamise varal, raha polnud tema majapidamises kuigi vajalik. Aga sajandi teisel poolel tõusis raha ja kapital tugevaks majanduslikuks jõuks. Ilma rahata majapidamistel ei olnud enam edu. Algas niinimetatud raha-majandamise ajajärk. See üleminekuage oli väikemajapidamistele väga raske.

Ameerika suurte maaomanikkude põldudele ilmusid masinad, mis nii odavasti tootsid vilja, et Saksa väikepõllumehe oma kätejõud sellega enam võistelda ei suutnud. Odav Ameerika vili tõrjus Saksa väikepõllumehe vilja turult kõrvale. Väikepõllupidajad olid sunnitud oma majapidamistes tarvitusele võtma paremaid ja kallimaid tööriistu. Selleks aga oli vaja raha. Suured aktsiapangad ei teinud tegemist väikemehega. Raha pakkusid põllumehele üksikud rahamehed laenutajad-liigkasuvõtjad, kes nõudsid laenu eest kõrgeid intresse Põllupidaja ei suutnud intresse ega laenu tasuda ja laenutaja võttis põllumehelt tasuks talu ja varanduse Edasi — Saksa väikepõllumees oli enamasti rentnik Suurmaaomanikud oskasid rentnikkudelt, kellele nad maa tükkidena välja jagasid, rendikohustuste näol viimse jõunatukese välja pigistada. Talumehel aga raha maa omandamiseks ei olnud. Tekkisid igasugu „küla kurnajad-hangeldajad" ning loomadega, viljaga ja muu sellisega vaheltkauplejad. Kõik elasid väikemehe kulul. Ja lõpuks tabas umbes kuuekümnendate aastatel Saksa põllumajandust rida ikaldusaastaid. Kõigi nende ja paljude teiste kurbade asjaolude tõttu, mis käisid käsikäes erakapitali mõjutõusuga, oli Saksa väikepõllupidajate majanduslik seisukord väga kehv ja vilets.

Parem elujärg ei olnud ka Saksa käsitöölise-klassil. Neid tabas samuti kriis kapitali mõju suurenemisega ja vabrikutööstuse kiire arenemisega. Turg oli odavat vabrikukaupa täis ja käsitöölisel polnud oma tooteid kuhugi panna. Tema majja asus samuti puudus ja häda.

Kui Inglise tarvitajate ühistegevus võrsus Robert Oweni õpetusest ja püüdest — tuua rikaste raha abil parandust vabrikutöölise kehva olukorda, missugusest püüdest ja abist aga töölised hiljem loobusid Rochdale'i kangrute eeskujul ja endile ise abi leidsid tegevusest ja vastastikusest omaabist, siis Saksa käsitöölise ja väikepõllupidajate ühistegevuse eelkäijaks oli samuti rikaste heategevus. Algatajateks olid siin — linna käsitöölise huvides **Schulze-Delitzsch** ja väikepõllupidajate huvides **Friedrich Wilhelm Raiffeisen**. Mõlemad alustasid kehvade abistamist, nagu Owengi algul, heategevuse põhimõttel s.o. asutati heategevaid seltsi ja õhutati rikkaid annetama seltsi kassasse raha. Heategeva seltsi rahaga toideti siis kehvade perekondade lapsi, muretseti töötuile tööd jne. Kuid hea-

tegevus ei ole suutnud ega suuda kunagi areneda mingisuguseks mõjuvaks ja püsivaks majanduslikuks jõuks. Heategevus võib anda isegi negatiivseid tulemusi: ta halvab abisaajate isetegevuslikku püüet, teeb loiuks ja paneb alati lootma teiste abi peale. Ühistegevus aga sunnib lootma iseenesele, kehvade eneste jõule, mis tekib vastastikuse omaabi organiseerimisest. Sellepärast **heategevus ei ole ühistegevus** ega — ümberpöörduvalt — **ühistegevus ei ole heategevus**. Sellepärast nii Schulze kui ka Raiffeiseni abistamiskatsed heategevusega äpardusid, nad pidid olude sunnil heategevusest loobuma ja rajama oma töö ühistegelikule põhimõttele.

Kapitali järjest suureneva võimuga majanduslikus elus, nimelt tootmise alal, oli seisukord ühte viisi raske käsitöölisel linnas kui väikepõllumehel maal. Mõlemate töösaadused tõrjuti turgudelt kõrvale suurte kapitalistlikkude ettevõtete poolt, mis suutsid toota odavamini. Et võistluses kuidagi püsida, vajasisid need ettevõtted kõigepealt kapitali, oli vaja muretseda ka väikeettevõtjale krediitisaamise võimalusi. Selleks otstarbeks osutusid heategevad seltsid võimetuks, nende kogutud kapitalid lõppesid varsti ja uusi polnud juurde tulemas.

Schulze asutas esimese seltsi Delitzschis aastal 1849 ja varsti sealsamas teise. Nende eesmärgiks oli käsitöölisele — kingseppadele ja tiseritele — olla abiks toormaterjali ühisel muretsemisel. Sääraseid seltsi tekkis mujalgi. 1853. aastal oli neid juba 6 ja 1859. aastal juba tervelt 55. Neil seltsidel aga polnud edu ega pikka iga. Kogutud raha eest osteti materjal, jagati seltsi liikmetele välja, aga raha materjali alt tagasitulemisest polnud niipea juttugi. Edasiteotsemiseks vajas selts ajutiselt laenu. Suured rikkad pangad aga ei usaldanud laenu anda, sest seltsil polnud midagi pakkuda laenu kindlustuseks. Seega oli seltsi võime viidud nullini.

Ühtlasi aga tekkis siit algatajail uus ülesanne: organiseerida krediitisaamise võimalusi väike-ettevõtjatele. Selle võimaluse andjaiks osutusid; Schulze poolt hiljem asutatud **krediit-seltsid, mille põhikirjas ta ära märkis liikmete piiramatu vastutuse põhimõtte, s. o. kõik liikmed vastutavad üksteise kohustuste eest vastastikku kõige oma varandusega**. Selle põhimõttega oli loodud krediit-seltside vastutusvõime ja ühtlasi ka alus pandud ühistegelikkude laenuasutiste arengule. Siit peale jäi kõrvale nende heategevuslik iseloom ja võeti aluseks omaabi ja isetegevuse põhimõte. Nagu tarvitajate-ühingute tegevuses nii ka krediit-asutiste edaspidises arenemises kujunesid välja veel mitmed teisedki põhimõtted, mis võeti tegevuse aluseks.

Kuid Schulze-Delitzchi põhimõtetel asutatud laenuasutised ei jäänud püsima puht-ühistegelikule alusele ja hilisem areng viis need aktsiapankade sõiduvette. See sündis Saksamaal ja see sündis ka meil omal ajal Schulze-Delitzchi põhimõtetel asutatud vastastikuste krediitühingutega.

Fr. Raiffeisen oli teistsuguse iseloomuga. Ta oli sügavasti usklik, jumalakartlik, inimesearmastaja ja heategeva südamega inimene. Ta asutas oma esimese heategeva seltsi Flammersfeldis. Kui ta ise sealt lahkus, rauges ka selts. Teise asutas ta oma uues ametikohas (ta oli ametilt bürgermeister) Heddesdorfis aastal 1854. Siin aga oli muu heategevuse kõrval eesmärgina ette nähtud ka laenukassa asutamine. Kuid ka siin jäi heategevus varsti tagaplaanile, kuna peaeesmärgiks kujunes laenu võimaldamine väikepõllumeestele oma laenukassade kaudu. Nii kasvasid Raiffeiseni heategevusest tegelikus elus välja väikepõllupidajate laenu-hoiukassad. Kindlasti mõjutasid Raiffeiseni heategevusest loobumisele ka Schulze kibedad kogemused rikaste kaasabist.

Neil asjaoludel ja mõjutustel tekkis Raiffeiseni algatusel 1864. a. Heddesdorfis esimene ühistegelik laenu-hoiukassa, millel polnud enam midagi ühist heategevusega.

Raiffeisen ei laitanud oma kassadega, ta nägi nende jaoks ette kitsama piirkonna — küla või kihelkonna, et kõik liikmed üksteist tunneksid ja teaksid, osamaksud määrati

õige väikesteks ja juhtimine oli auamet ilma palgata. „Ilma kõlbelise jõuta, s.o. ilma kohusetundeta jumala ja ligemise vastu, nagu õpetab ristiusk, ja ilma sisemise tungita neid kohustusi täita, pole mõeldav laenu-hoiuasutiste edu“, kirjutab Raiffeisen. Sellepärast soovis ta alati laenu-hoiukassa eesotsas juhi osas näha küla vaimulikku, kellele ta palka maksta ei soovitanud, juhtides tähelepanu jumalaskõnale: „Armasta ligimest kui iseennast. Jumala ees oleme kõik õed-vennad ja ühe perekonna lapsed. Ja kui krediitasutiste juhtidelt nõutakse, et nad osa oma vabast ajast ohverdavad ligimese heaks, siis pole neilt tõepoolest palju nõutud. Suurte ettevõtjate seas valitseb metsik tormamine omakasu järel . . .“ jne.

Arvesse võttes Raiffeiseni jumalakartlikku ja tagasihoidlikku iseloomu, jäid tema põhimõtetele asutatud laenu-hoiukassad ka edaspidisel arenemisel puhtühistegelikule alusele ja tagasihoidlikkuse piiridesse, kuna Schulze krediitseltsid tormasid laiutades aktsiaseltside teele.

Põhimõtted, mis üks kui teine oma laenuasutiste tegevuses juhtnööriks seadis, lähevad mitmeski punktis üksteise omadest lahku. Samuti tuli mõlemal vastamisi ka teiselt palju omaks võtta. Nende Saksa esimeste ühistegelikkude laenuasutiste rajajate — Schulze ja Raiffeiseni põhimõtete kooskõlastamise tagajärjel ongi tekkinud ja levinud üle maailma igale poole ühistegelikud rahaasutised, mis seisavad peamiselt väikemajapidamiste teenistuses, võimaldades neile kergematel tingimustel kapitali saamist, tehes seega nende majapidamisi võistlusvõimelisemaks era-suurkapitaliga. Ühistegelikkude laenuasutiste sünnimaal — Saksas endas — on neid juba kaugelt üle 20 000. See on tõendus ühistegevuse suurest eluvõimest ja eluvajadusest.

Dr. B. Jaeggi mõtteid.

(Šveitsi ühistegevuse seminari õpetaja.)

Lapsepõlvest saadik oli mulle selge, et inimene ei tohi ennast ülehinnata, aga ka mitte alahinnata. Kohuse täitmine, olgu kas suur või väike, on mulle ikka olnud südame asjaks, ükskõik millisel kohal ma ka teenisin.

Minu õnneks on, et ma kunagi eraettevõtetes pole töötanud Kui mul nüüd ka suur varandus oleks, ei tunneks ma siiski ennast nii õnnelikuna kui nüüd, kus ma elu kõrgemaid varandusi teistest allikatest tunnen.

Meie liikumine vajab täielikku üksmeelt. Kõiges, mis me ette võtame, peame olema üksmeelel, üksmeel liikmete vahel, üksmeel ametnike vahel. Üksmeelne tahe suurele koostööle ei tohi kunagi kaduda. Ainult siis saame tugevaks ja jääme tugevaks sees- ja välispidi.

Püüan alati teooriat ja praksist siduda. Teooria üksinda ei vii sihile. Samuti üksinda ei vii sihile praktilised kaalutlused. On tarvis siduda teooriat ja praksist ehk tõsist ühistegelikki kasvatust ja ärimeelt — ainult nii võib saavutada edu.

Ühistegeliku kasvatuse alussambaks peab olema tõde.

29 OSA. LAENUASUTISED EESTIS.

Saksa häda, nagu nägime mujal, on tabanud ka Eesti põllumehi. Karjamajandus oli meil alles arenemata. Peamised müügiained olid vili ja linad. Aga Ameerika ja Venemaa mullarikaste laante odav vili oli ka Eesti põllumehele võistlejaks, linahinnad Inglise turul langevad, vaheltkauplejate karjad kui rongad on platsis.

Mõisnikud müüvad talusid põllumeestele päriks pikaajalise väljaostu alusel. Aga eestlase selg peab orjalikkuseni olema alandlik ja „truu“, kui ei taha, et laen üles öeldakse, samuti need, kes sakste pangast suure mangumisega said raha ja ostsid kuhugi linnaser-va rnajahüti. ... Olgu ta nüüd selle kõige tänuks alandlik ja truu hing.

Eestlase töötahe ja algatusvõime, surutult hiiglase käte vahele, tuikas elutungist, kuid polnud avaldusvõimalusi: Eesti kaupmehi, tööstureid, ettevõtjaid polnud, sest polnud raha, polnud kapitali, millega seda alata. Balti saksluse võim surus raudse käega maha eestlaste iga majandusliku elu avalduse. Eestlaste majapidamistesse ei lastud kapitali liikuma.

Kui rasked olid rahasaamise tingimused ja missuguse hinna eest laenu püüti, näitab lugu ühe Viljandimaa kroonuvalla kohapidajaga, kes 100 rubla laenu eest külakaupmehelt pidi maksma peale kõrgete protsentide kaupmehele pealekauba veel kolm koormat heinu. Nagu sellest selgub, olid omakasu lõikamas ka laenuandjad-liigkasuvõtjad.

Raskustest väljapääsemiseks hakatakse otsima välismaade eeskujut. 1878. aastal kõneleb juba C. R. Jakobson Viljandi põllumeeste seltsi koosolekul Saksa laenuasutistest. J. Tõnisson ei väsi sule ja sõnaga õhutamast isetegevusele, tuues eeskujuks Soome, Rootsi, Taani ja teiste maade ühistegevust. Lõpuks võtab ta kätte ja reisib ise Euroopa riikidesse, tutvub kohapeal Itaalia, Austria, Helveetsia ja teiste maade ühistegevusega ning uurib Raiffeiseni ja Schulze laenuasutist põhimõtteid, korraldust ja tegevust Saksa maal. Koju jõudes hakkab ta laenuasutiste loomist õhutama seda suurema hooga.

3. detsembril 1900 otsustatakse lõpuks Tartu põllumeeste seltsi koosolekul asutada **laenu-hoiuühing**. Nimeks võetakse Tartu Eesti Laenu- ja Hoiu-Ühisus. Põhikiri saadetakse Vene rahaministeeriumile kinnitamiseks ja ühtlasi lubab põllumeeste selts 100 rubla uue ühingu põhikapitaliks. 24. oktoobril 1901. a. jõuab põhikiri kinnitatult tagasi. Tegevust saadi aga alustada alles 22. juulil 1902. a.

Rahva majanduslik häda — „ühistegevuse ema“ — oli sünnitanud, mis ta sünnitama pidi — Eesti oma ühistegeliku laenuasutise. Ja kohe pääses majanduslik elu nagu paisust, järgnesid teisedki üksteise järele takistamatult. Järgmisel — 1903. a. asutati 3 laenuhoiuühingut — Valgas, Viljandis ja Võrus, 1904. aastal 6 ühingut ja nii järjest edasi, nii et iga aastaga suurenes ühingute üldarv suurema või vähema hooga kuni 1916. aastani, mil asutati veel üks ühing, ja siis jäi revolutsioon ja okupatsiooni ajaks nende asutamine seisma. 15 aasta kestel oli enne maailmasõda üle maa tegevusse astunud 84 laenuhoiuühingut.

Peale nende oli tekkinud linnadesse ja suurematesse keskkohadesse hulk vastastikku-krediitühinguid, kes varustasid laenudega suuremaid ettevõtteid ja jõukamat kihti suuremate summadega, aga et need 1917. a ühistegelaste perest lahkusid ja üle läksid aktsiapankadeks, siis edaspidi nad meie ühistegelikust elust enam osa ei võta.

Kuivõrd meie laenuasutised sellel ennesõjaaegsel Balti saksluse ja Vene ülevõimu ajastul suutsid rahva majanduselule ja rahvuskultuurilisele arenemisele olla aluseks ja toeks, sellest kirjutab Rahvapanga juhataja A. Käsk Eesti Laenu- ja Hoiu-Ühisuse 25. a. juubeli puhul järgmist:

„Ühistegelikud laenuasutised toetasid meie üksikute põllumeeste vabanemist mõisnikkude survest, nad aitasid neid kiirel sammul läheneda Lääne-Euroopa põllukultuurile nii moodsa põllupidamise viiside kui ka põllumajanduslikkude masinate ja riistade omandamise teel.

Nad toetasid rahva kultuurilisi ja hariduslikke asutisi ning aitasid luua linnades Eesti majaomanikkude ja ärimeeste kihi, kellel oli suur tähtsus ka meie selleaegses rahvuspoliitilises elus.

Kõige suurem tähtsus oli neil aga kui ainsail majanduslikel organisatsioonidel, kus meie noor haritud kiht omandas organiseerimise ja majandusliku tegevuse kogemusi.

Sellega on ka seletatav, et suur osa meie senistest majandusministreist on tulnud ühistegelikkude laenu-asutiste tegelaste ridadest.

Siia võiks täiendusena lisada, et kui linnadesse hakkas tekkima eestlastest kinnisvara omanikke, siis ka linnade omavalitsuste juhtimine hakkas balti sakste käest minema eestlaste eneste kätte. Tekkisid meie suuremad teatrimajad Tartus, Tallinnas, Pärnus, Valgas ja mujal ning seltsimajad maal. Tolleaegsed vähesed rahva enda poolt ülalpeetavad omakeelsed keskkoolid võisid püsida ainult tänu meie oma rahaasutistele. Omakeelsed raamatukogud ja lugematu hulk muid vaimse kultuur ettevõtteid ja ühinguid sai abi ja toetust oma rahaasutistelt. Nii truult teenis rahva oma kapital rahva ärganud majandust ja kultuuri.

Seni nimetati meie ühistegelikke rahaasutisi laenu hoiuühinguteks, aga kui sellekohane seadus 1920. aastal kaotas vahetegemised laenu-hoiu- ja krediitühingute vahel, ristiti laenu-hoiuühingud ümber **ühispankadeks**, lubades ühtlasi ühispankadel toimetada peale raha hoiule võtmise ja laenude andmise ka kõiki muid panga operatsioone, mis rahaliikumises vajalikud.

Ühispankade tähtsus riikliku iseseisvuse ajal ei ole langenud, vaid tõusnud. Tarbekorral on nad täitnud isegi riigipanga ülesandeid nagu asunikkude ja kalameeste riiklikkude laenude väljaandmine ja korraldamine, sest polnud teist nii usaldusväärset ja hästikorraldatud asutiste võrku, kelle hooleks oleks võinud anda selle suure ülesande.

Ühispangad, missuguseid meil praegu üle maa on juba arvult 183, peale selle 28 laenu- ja hoiukassat, mis tegelevad ainult hoiusummade ja vähemate laenudega oma lähema ümbruskonna huvides, on meil just rahvusliku kapitali suuremad kogujad, liikuma panijad ja korraldajad, on seega selleks südameks, mille ümber tuikab, elab ja koguneb rahvamajanduslik isetegevus. Sellepärast oleks patustamine iseene ja kõige vastu, mis meie majanduslikus elus on loovat ja väärtuslikku, nende tähtsamate rahvamajanduslikkude ettevõtete alahindamine ükskõiksusega või koguni loidusega.

Ühispankade osatähtsust meie rahvamajanduses aitavad selgitada ehk ka paar arvu: 172 ühispanka, millede kohta andmed käepärast, oli 1933. a. lõpuks rahvas paigutanud hoiusummasid 29 122 300 miljonit krooni. Pankadel aga omakapitale oli 5 348 200 krooni. Peale selle oli ühispankade keskpangal — Rahvapanga — hoiusummasid 1 911 700 milj. krooni ja omakapitali 351 300 milj. krooni.

Ühistegelikkude laenuasutiste tekkimisega selgus ka kohe vajadus korraldava keskkohta järele, kuid Vene ajal ei saadud sellega ametlikult hakkama võimude vastutulematuse tõttu. Mitteametlikult, niiõelda hädapärast, täitsid seda osa lühikest aega algul Eesti Laenu- ja Hoiu-Ühisus Tartus, hiljem Tallinna Vastastikune Krediitühisus. Rahvapank oma

praegusel kujul sai tegevusvabaduse alles omariikluse päevil 1920. a. Tema liikmete arv 1933. a. lõpuks oli 155, nii et vähesed leiavad endale tegevusvõimalusi väljaspool keskkorrastist.

Rahva kapitale on aga palju veel liikumas väljaspool oma ühispanku või — nad ei liigu üldse. Viimase asjaolu arvele tuleb küll kirjutada politseilise protokollide hulgast kurvem osa — roimad röövimise otstarbel majades ja teedel. Rootsis näiteks ei saa majateenija palka peremehelt või perenaiselt mitte rahas, vaid pangatšekiga. Raha ta saab pangast. Ja teenija ei võta pangast raha välja, vaid laseb selle kanda ainult peremehe arvelt oma arvele. Kui peremehel teises linnas on maksmisi, siis ta sõidab rahata, aga käsib panga raha sinna panku üle kanda. Ei võta sealt siis raha välja, vaid laseb maksta, kellele vaja. Raha liikumiseks ei ole tasku, hoiukohaks mitte katuseräästas, vaid ühispank.

See raha, mis küll liigub, kuid väljaspool ühispanku, on sedasorti, mis eelistab viibida ja liikuda neis asutises, millest riigivanem ütles, et neil puudub rahvamajanduslik ja isamaalik huvi.

Lapse palve.

Väike Mai palub õhtul ... „ja siis, armas Jumal, ole pai, tee Tartu Eesti Vabariigi pealinnaks ...”

„Aga, Mai,” küsis ema, „miks sa seda palud?”

„Vaata, ema,” seletas Mai. „Ma kirjutasin koolis kirjatöös kogemata, et Eesti Vabariigi pealinn on Tartu, nüüd ma tahaksin, et see oleks õige.”

30 OSA. VARA JA ELU KINDLUSTUS VASTASTIKUSE OMAABI KORRALDUSEL.

„Varas jätab varna seinä, tuli ei jäta tukkigi maha“:

Olin juba asemel sõba all, kui vanaema talitas veel ühtteist: ajas koldekivilt minema kassi, kes seal kogu aeg oli istunud ja pilusilmil tukkudes sütepaistel end soojendanud, viskas lambale-tallele aseme otsa pulkvärava taha peoga pisut heinu, sest vanaema ei võinud näha, kui talleke pistis roosa nina värava pulkade vahelt läbi ja määgis haledasti, nagu oleks ta kõht tõepoolest ei tea kui tühi, olgugi et polnud söögitund. Öhtune söögiaeg oli neil möödas ja hommikune oli siis, kui kukk aseme all pennil kolmat korda oli laulnud, vanaema peale selle silmatäie veel maganud, korraks piibu süüdanud ja siis alles tõusis ja läks viskas pulkvärava kõrval olevast varukstoodud heinavitsikust annuse ette. Aga praegu — see oli nagu ikka „lapse maitsetamiseks“. Siis läks vanaema kolde äärde ja mattis hoolega söed tuhaga kinni ja pühkis vitsaraokesed kolde servast kaugemale.

„Tattnina“ oli seni seisnud laua nurgal. Nüüd tõi vanaema ta aseme kohale väikesele laudile, sinna, kus seisis vana piibli kõrval prillid ja piibu põhja urgitsemise ora. Piibupõhjad korjas vanaema hoolega kokku. Siis tal oli vanale Ille Toomale ikka midagi viia, kui läks pastlaliistu või saapakorgi naasklit tooma. Käsi peseb ikka kätt, kuidas sa's muidu lähed teiselt midagi saama. Ja Ille Toomal oli nii muhe nägu peas, kui keerutas vanaema piibupõhjadest tubli tropi ja pistis pöske, et vaatasid seda nägu ja endalegi tuli isu troppi pöske pista. Ja miks ka mitte, sest säärast sai terveks nädalaks pöskes leotada enne kui vägi väljas oli.

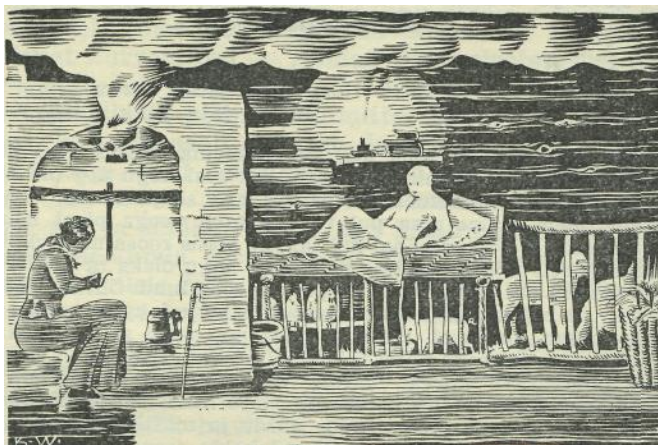
Aga kolmandaks oli sellel väikesel laudil suure piibli kõrval veel midagi, nimelt peotäis pisikesi kasepeergusid. Neid vajab vanaema „tattninalt“ piibu süütamiseks. „Tattnina“ enese tõmbas vanaema ühe mahviga surnuks, aga peerud, jaa — just nimelt peerud — olid selleks otstarbeks väga sobivad, pealegi oli see minu mure, et vanaemal neid alati võtta oli.

Ja praegu, mil vanaema juba minu kõrval sõba all oli, hakkaski ta „Liisut“ ette seadma. Vanaema piibu nimi oli „Liisu“. Võttis ora ja urgitses vana põhja välja. Vanaema piip oli sügav, ja sealt tuli tubli tuustik hästi mahlast põhja. Asetas selle väikesse tühja karbikesse, lõi siis paar korda läbi tühja piibu õhku tõmmates piugu otsa peal keelega luttu, usutades, kas „Liisu“ lõõrid puhtad ja täitis siis uue tubakaga.

Ulatas siis üle minu peatsi laudilt peeru, süütas selle „tattninalt“ ja tõmbas piibu põlema. Peeru otsa jäi elav hõõguv süsi. Vanaema kastis näpu keelel märjaks ja surus sõe ettevaatlikult surnuks. Ülejäänud peeru ulatas tagasi laudile ja nuhkas „tattnina“ ära.

Lammas tallega aseme otsas mäletsesid. Kui noore lamba terav hammas lõikab taktipäraselt läbi mälu, siis see on samasugune muusika, nagu terav nuga käiks vanaema käes läbi rullikeeratud nätskete tubakalehtede. Seda kuulatad. Ja kui kukk ja kana aseme all õrrel nokaga nagistavad sulgedes, siis aimad selles piiritu muretuse ja enesega rahul-

olu tunnet. Ning kui vanaema piibust tungivad nõrgad valguskiired läbi piibukaane aukude üles partele, maalides sinna imelikke viirastusi. Ja sõba all, nii lähedal vanaema tuksuv süda, siis . . . kes seda on tundnud ja läbi elanud, see teab, et tal kord elus on olnud kodu ülimate mugavustega.

Nii me uinusime.

Öösel — kukk võis laulnud olla teist korda — tõuseb vanaema äkki asemelt ja tõttab kiirel sammul akna juurde. Minagi ärkasin ja vaatan sennapoole. Soontes tarretas veri: värske, vast-sadanud lumi puude okstel veretas nagu talvisel ehapunetusel. Naabri õuest üle piiriaia kuuldusid erutatud hääled. Mis see oli?!

Oli ju ometi süda kesköö? ... Vanaema tormas särgili ja paljajalu õue. Mina asemelt aknale. Maailm oli suitsu- ja tulemeri! „Pärdi põleb ...”, ütles vanaema, kui tuli tagasi tuppa.

Riietusime välkkiirelt. Vanaema haaras kõide eest koogu-otsast raanda ja — läksime. Ah, jaa — piibu ta pistis taskusse. Põles ikka tõesti Pärdi, sest taevani lõõmav tuli paistis otse üle külavälja läbi põllunurgal kasvava vana pihlaka laia oksakrooni, kust läbi muidu valendas Pärdi valge korsten. Üle lageda välja jooksid igast küljest inimesi suure valguse suunas.

Kui jõudsimme kõhale, oli rahvast juba palju tule ümber. Naised ja vanad lähemaist taludest sasis päi ja kabeliskasukates vahtisid hirmunult ainiti tulle. Nooremad mehed säärsaabastes olid roninud aidakatusele, laotanud sinna sõbad ja tühjad kotid ja kastsid neid aina veega, mis ämbrites ühtede poolt neile kätte ulatati. Teised loopisid lund katusele. Märjad kotid ja vaibad aina aurasid, nagu oleksid nad kuumal pliidiraual.

Raginaga langesid viimased läbipõlenud sarikad alla, virgutades leeki. Rehalapoolne ots oli juba täiesti maas, kuna toa palkide vahelt veel läbi nõelusid tulekeeled, süües vahesid järjest suuremaks, kuni varisesid needki.

Lambad ja sead segamini määgisid ja rõhkisid paargu taga aias ja veised ammusid tagaõues.

„Loomad said küll välja puha, ainult kanad jäid sisse, ja loomapõhk puha“, rääkis keegi naistest vanaemale.

„Küllap neil tagakambris viljagi oli“, arvas teine.

„Näh, miksep olnud, vili oli ju puha seal ... ait ju neil niisama kõla täis ... Mihkel pidi ikka uued viljakirstud tegema, aga küllap tal need veel tegemata.“

„Äi vilja nad's soa nüüd üht välja mette, see jäi ikka sisse puha ... sealt tagakambrist ahjupersise tagant see ju hakanud oligi ... kamber olnd ju tuld täis juba, kui Mihkel ise ukse lahti löönd.“

„Riided olid ju neil koa tagukambris?“

„Näh, eks Miina enese ja laste kerguriided olid ikka puha kambris kerstus ja kohes see Mihkli omadki siis mujal olid.“

„Pärdid on siis tänasest tulivaesed“, tähendas vanaema naiste arutluste sekka.

„Ega pole enam midagi ... hakka kohe loomi müüma ja vaata kust lastega talvisel ajal ulualust saad.“

Et asjalood nii olid, polnud kahtlust, sest kes siis veel pidi asju teadma täpsemalt kui naised.

„Jah ... varas jätab varna seina, tuli ei jäta tukki maha“, kinnitas vanaema.

„Eks seegi ole tõsi küll ...“

„Kõige sandim on kevadise seemega . . .“

„Jumal aitab . . .“, lõpetas vanaema. Võttis piibu hambust, surus kääne klõpsti kinni ja pistis mantli tasku. Haaras mul siis käest ja hakkas minu eel rahva vahelt pugema välja.

Kevadel odrakülvi ajal läksin vanaemale Köstrile järele. Oli laupäev ja vanaema kütis Köstril sauna. Köstri Märt mõõtis aida ukse ees kottidesse seemnevilja. Seal seisis ka vanaema ja puhus Märdiga juttu. Ühest kotist valas Märt poole vilja teise kotti, peatus, kaalus silmaga järelejäänud vilja hulka ja — tõmbaski kotisuu tagasi, ei valanud kõike välja. Sidus suu ja ütles endamisi: „Äh, mul jätkub . . . viin selle Pärdi Mihklile.“

„See on mehe tegu“, ütles vanaema, „ehk jumal õnnistab mujaltki.“

„Küllap nii mõnigi viib, kellel on. Aadu Toomas viis eile tervelt poole vakka. Küllap ta põllud maha saab, ei need tal küll tühjaks jää.“

„Jumal saadab karistuse, annab ka õnnistuse“, tähendas vanaema ja pöördus sauna poole.

Redik Soar.

Pardi Mihkel, kes tuleõnnetuse läbi oli jäänud tuli-paljaks (küllap siit see sõnagi on pärit — „tulipaljaks“), seemendas kevadel omad põllud samuti nagu teised. Ja ega ta saadud seemet tarvitsenud sügiselgi tagasi maksta. „Tule ja põua eest pole keegi kaitstud.“ Säärane õnnetus võis tabada igaühte, ja siis olnuks Mihkel muidugi ka teiste seas abistamas. Nii oldi vastastikku üksteisele õnnetusjuhtumitel abiks.

Seesugune külakonna vastastikune abistamisviis õnnetuskordadel paistab olevat kõigi tunnuste järgi igivana. Kahjukannatajat ei jäetud hätta naabrite poolt, seda ei lubanud puhtinimlik südametunnistus. Põllupidaja rahvaste suhtes paistab see olevat täiesti tõenäoline, aga ka nende rahvaste juures ei saanud see olla teisiti, kes ülalpidamist hankisid muul alal, kui nende eluviid seejuures olid ühtlased. Ühe kahju kanti ühiselt, vähe-

masti vähendati kahju suurust. Säärane vastastikune abistamisviis, mis kindlustas kahju-saajale kuigi nõrga, siiski mingisuguse võimaluse uueks alguseks ja edasielamiseks, tek-kis iga rahva juures iseajal ja ise-alustel lahus teistest. Sellepärast on raske leida ja asjata otsidagi vastastikuse omaabi tekkimisele varanduse kindlustuse alal ühist algust ja lähte-kohta.

Küsida võib, kus ja kes löi selles asjas esimese organiseeritud korrastuse, millest said teised eeskujul tehnilisel asjaajamisel. Aga nähtavasti ei ole ka sedagi leida, ka kor-rastatud vastastikune kindlustus on nähtavasti tekkinud eri maades, eri rahvaste juures lahus üksteisest, iseseisvalt, juhituna eri oludest. Ühistegevuse põhimõtteid üldiselt teati ja neile rajati ka ühistegeliku kindlustuse organiseerimine.

Inglased arvavad, et esimene ühistegelik kindlustusselts tekkis neil, mille asutas Ing-lise tarvitajateühingute keskühing Manchesteris 1876. a. Siis aga on meie EEKS — **Esimene Eesti Kindlustusselts** — vanem, sest see **alustas tegevust 16. dets. 1866**, kuigi algas sakstega koos. Ja lätlased arvavad, et *Riias teatakse vastastikune kindlustus-selts teotsenud olevat juba 1771. aastal*. Olgu et see oligi, kuid meie maal on neid ka juba tuntud varemast ajast, isegi Rootsi ajast, need aga polnud rahva oma asutatud ja vaevalt neis eestlasi liikmeidki oli, sest eestlastel tol ajal midagi polnudki kindlustada, nemad olid varata inimesed, „olid ise mõisniku „vallasvaraks“ ja armulised mõisahärrad hoolitsesid juba selle eest, et nende „elusat inventari ei rõhuks mured maapealse vara pärast“ (R. Kärras).

Talurahva vabastamisega 19. sajandi 60. aastates tekib maal kinnisvara omanikku-de kiht, ja **7. apr. 1864 annab Vene keiser Aleksander II seaduse, mille põhjal omava-litsustes hakatakse korraldama põllupidajate keskel vastastikust kindlustust tule-õnnetuste vastu**. Selle seaduse mõjul hakati ka Baltimail kindlustusasja korraldama. Seadusega tehti talurahvale sunduslikuks küll hoonete kindlustamine, kuid jäeti vabaks kindlustusasutise valik. Ja siin siis hakkasid vallad asutama oma „vastastikku tulikahju kordadel abiandmise seltse“, „tulekassasid“, nagu neid rahvas lühidalt ise nimetas.

Seega oli nende asutamiseks algatus ja surve tulnud „kõrgemalt“ poolt. Neid asutati siis igasse valda. Vallad olid tol ajal väikesed ja nii on jäänudki valla vastastikused kind-lustusseltsid meil esimeseks ja arvukamaks alaks ühistegelikkude ettevõtete hulgas. On teada, et neist esimesed tekkisid Tartumaal 1865. a.

Esimesed vallaseltsid korraldasid abiandmist natura-alusel, s.o. — tuleõnne-tuse korral oli iga liige kohustatud kannatajale andma osa ehitusmaterjali ja ise kohale vedama, aidati ka tööga maja ülesehitamisel.

Palkidest, õlgedest ja tööst aga ei jätkunud maja ehitamiseks. Vaja oli mõndagi osta ka raha eest. Siit järgnes järgmine aste abistamisviisis: **hakati igakordse õnnetuse pu-hul abi nõudma rahas**.

Varsti leiti, et ainult õnnetuse korral raha koguda — see osutub suure õnnetuse pu-hul korruga raskeks. Seda ära tundes **hakatakse koguma „tulekassasse“ tagavaraka-pitale juba ette pisut haaval, et õnnetuse korral oleks, kust võtta: liikmetelt hakatakse nõudma igaaastasi „tulekassamakse“ — kindlustuspreemiat**. Nii kogunevad „kassa-desse“ alalised kapitalid.

Maailmasõja ajal need kapitalid hävinevad. Uus tööhoog järgneb alles omariikluse päevil, nüüd juba põhjalikumalt. Hakatakse korraldama ka edasikindlustust, milleks luuak-se 1923. aastal „Eesti Ühistegeline Kindlustus-Keskselts“.

Eesti kuulub nende väheste Euroopa riikide hulka, kus on oma puhtühistegelikul alusel loodud ühistegelikkude kindlustusseltside keskseltsid. Neis riikides on ka üldse enam välja arenenud ja levinud ühistegelik kindlustus vastastikusel alusel kui ühistegelik

ala omaette. Teistes riikides on kindlustus jäänud rohkem aktsiaseltside hooleks või ta on koondatud teiste ühistegelikkude ettevõtete juurde eriharuna.

Meie ühistegelikkude kindlustusseltside võrgu moodustavad praegu: 369 valla vastastikku kindlustusseltsi ja ülemaalse tegevusega 6 seltsi. Neist on Kindlustus-Keskseltsi liikmeid 250. Seega on ühiskindlustuse ala meil teiste ühistegevusvalade kõrval kõige arvukam oma ettevõtete ja kindlasti ka üksikliikmete poolest.

Riskide edasikindlustamine on kindlustuse alal olulise tähtsusega. Riskide edasikindlustamisega mõnes teises suuremas seltsis laiendatakse see piirkond, mis kahju kinni maksab, jaotatakse kahju laiema piirkonna peale ühevõrdselt. Võib juhtuda näiteks, et rahe hävitab kõik vilja ühe valla piirkonnas. Kõigi saak oli rahe vastu kindlustatud. Nüüd ei jätku valla kindlustusseltsi kassas raha kõigi kahjude tasumiseks. Kui aga riskid olid edasi kindlustatud, ütleme keskseltsis, kus kõik seltsid on omakorda liikmed, siis aitavad kahjusid kanda keskseltsi kaudu ka kõik teised seltsid üle maa. Arusaadavalt on siin kahju kanda ühiselt kergem.

Edasikindlustamine sünnib kokkuleppel keskseltsiga, kus ära määratakse, missuguse murdosa riskist võtab keskselts oma kanda. Ütleme ta võtab kakskolmandikku oma kanda. Siis saab keskselts edasikindlustajalt oma kassasse ka vastava osa preemiamaksust ehk „tulekassamaksust“. Seltside asjaajamise kuludest keskselts võtab osa sel viisil, et ta saadud preemiast kokkulepitud osa (provisiooni) neile tagasi maksab.

Aga ka keskselts omakorda kindlustab riskid edasi, enamasti välismaa suurtes kindlustusseltsides. Nii on äritehingud kindlustuse alal kujunenud igal pool rahvusvahelisteks äritehinguteks. Pole midagi imestada teades, et meie põllumehe tules hukkunud hoone ülesehitamisest kindlustussumma arvel osa võtab ka mõni Saksa või Rootsi suurpõllumees.

Ei kindlustata enam üksi hooneid tuli-õnnetuse vastu, vaid kindlustatakse igasugust varandust igasuguste õnnetuste vastu. Kindlustatakse põllusaaki rahe ja ikalduse vastu, vallasvara varguste vastu, laevad ja laadung meriõnnetuste vastu jne. Kindlustatakse elu „surma vastu“, muidugi mitte selles mõttes, et siis surm ei tohi tulla, vaid selleks, et järelejääjad ei jääks hätta, kui perekonnapea sureb, et nende käsutada jääks siis kindlustussumma. Kindlustatakse loomi taudide vastu jne.

Moodsa kindlustuse ajastul on see ala arenenud nii mitmekülgeks, et kindlustatakse ja võetakse kindlustusele kõik, mis loetakse väärtuseks ja mida võib tabada õnnetus, kaotus. Kui filminäitleja kindlustab oma ilu, sest ta ilu on talle väärtuseks, siis on see loomulik moodsa kindlustuse ajastul. Ilu kaotamisega kaotaks ta töö ja leiva. Aga olles kaotanud ilu, kui see oli kindlustatud, maksab kindlustusselts talle kindlustussumma, millest saab elada. Teatrilaulja kindlustab hääle jne.

Ühistegeliku kindlustuse alal maksavad needsamad põhimõtted nii kapitalide, liikme kohustuste ja õiguste suhtes, mis teistelgi aladel: mida rohkem seltsil liikmeid, seda kasulikum üldsusele. Vahe aktsiaetevõtete ja samasugune. Ühistegelikus kindlustusseltsis kuuluvad ülejäägid ja kapitalid liikmetele, rahva ühiseks päralduseks, aktsiaseltsides — aktsiaomanikkudele.

Ühistegeliku kindlustuse ülesanne on ka siin võitlus erakapitali saagiahnuse vastu. Aktsiaseltsid püüavad siin määrata võimalikult kõrgemat preemiat, „tulekassamakse“, et ettevõtte ülejääk, kapitalikas aktsionäride isiklikes huvides oleks suurem. Samuti püütakse poliisitingimustesse võtta igasuguseid punkte, mille varal õnnetuse korral saaks vabandada kindlustussumma väljamaksmisest. Aktsiaseltsid ei tööta kindlustuse tarvitaja, vaid oma kapitali huvides. Sagedasti muutub eraseltside tegevus ainult jahiks kindlustuspreemiate järele, pakutakse üksteise võidu kindlustust „odavasti“, nagu erakaupmees pakub

„odavat“ kaupa, kuid palju on juhtumeid, kus sääraseid pakkujad äkki kaovad üldse elavate kirjast ja kindlustusevõtjad on ilma sissemakstud preemiaist. Teadlik ühistegelane ei eksi aga ka siin, vald teab, kus ta oma varanduse kindlustab.

Oleme sammunud lõpule ka teise poole majandusliku ühistegevuse teest, s. o. oleme näinud, kuidas ühistegevus saab meid abistada mitte üksi tootja, vaid ka tarvitaja osas, raha väljaandmisel ostutarvete eest. Teame nüüd, kuidas saavutatakse ühistegevuse abil majanduslikke ülejääke — kokkuhoidu, ja kuidas seda ülejääki hoida ja kasvatada. Ja lõpuks, — kuidas oma töövaeva ja kokkuhoiu varal loodud varasid kindlustada võimalikkude õnnetuste ja kaotuste vastu.

Kui nüüd seome vahenditult selle viimase poole otsa esimese poolega, s.o. tootjate-ühistegevusega, siis saame selle ringjoone, mida mööda hargneb ja rajab oma tee majanduslik ühistegevus meie oludes: toodame, toodame rohkem, toodame paremat kaupa, toodame odavamini ja tulemus on — suurem rahaline sissetulek. Raha eest ostame tarbeid ja uusi tootmisvahendeid, ostame täisväärtuslikku kaupa õiglase hinna eest ja tulemus on — suurem kokkuhoid ehk ülejääk. Selle hoiame ja kasvatame, et oleks võtta kui vaja ja rakendame loodud uusi varasid meie majapidamises. Varad kindlustame õnnetuste vastu. Selle majandusliku jõu, mis oleme kogunud, paneme uuesti ringlema, alates tootmisest jne. jne., kusjuures ring iga uue korruga saab ring suurem, avaram . . . ulatub mitte üksi materiaalse vara kogumiseni, vaid ka kultuursete vajaduste rahuldamiseni. Ja nii ... nii kasvab meie üldine heaolu, meil isiklikult ja kogu ühiskonnal. See on majanduslik ringtee, ringvool järjest laienevas suunas, mille täies ulatuses on sillutanud ja silunud ühistegevus, et jõuaksime edasi kiiremini, hõlpsamini — tõusu suunas.

Kui me oleme tundma õppides seda ringteed siinjuures möödunud, isegi nimetamata jätnud mõne kõrvalharu, niiöelda „juurdeveotee“, siis ei ole see oluline. Ma mõtlen mõningaid erisihilisi ühistegelikke üritusi nagu elektriühingud, elukorterite-ühingud, raadioühingud, kirjastusühingud jne. jne. Nende üksikasjalikul vaatlusel on seda vähem tähtsust, et me nüüd teame, et ühistegevus saab ja võib abiks olla igal pool seal, kus hulkadel on kaitsta ühiseid huvisid.

Nõiaring.

Kui keegi enam ei osta, siis keegi ei saa ka müüa.

Kui keegi ei saa müüa, siis peab keegi vähendama toodangut.

Kui keegi vähendab toodangut, peab keegi kaotama töö.

Kui keegi kaotab töö, siis ei saa ta ka raha.

Kui keegi ei saa enam raha, siis ta ei saa ka enam osta.

Kui keegi enam ei osta, siis keegi ei saa ka müüa jne.

31 OSA. MEIE ÜHISTEGEVUS ORGAANILISE TERVIKUNA.

Vaatleme veel kord ühistegevuse liigitust alade järgi ja püüame leida nende alade vahelist orgaanilisi sidet meie olude seisukohalt.

Meie senise tutvuse kohaselt ühistegevusega, võime ära märkida järgmise liigituse:

1. Tootjate ühistegevus, — ala, mis aitab toota kaupa ja seda turustada tootmis- ja müügiühingute kaudu.

2. Ühiskaubandus — ala, mis reguleerib toodete müügist saadud raha väljaandmist ostutarvete eest, kaitseb väärtusetu kauba ja ülikõrgete hindade eest, aitab saavutada kokkuhoidu ühiskaupluste kaudu.

3. Ühispangandus, — ala, mis aitab puutumatu hoida kogutud raha ja seda kasvatada ühispankade kaudu.

4. Ühiskindlustus, — ala, mis kindlustab meie kokkuhoitud ja kasvatatud vara õnnetuste vastu vastastikuste kindlustusseltside kaudu.

Siinkohal vaatleme neid alasid ühise orgaanilist tervikuna. On selge, et nende alade kooskõlalina arendamine ühises orgaanilises tervikus ongi see vastastikuse omaabi põhimõttel seisev majanduslik isetegevus, mis moodustab meie põllumajandusliku ühistegevuse. Kogu senise vaatluse kestel pole me sammu kõrvale astunud põllumehe seisukohast, kui aga vahetasime osasid vastavalt sellele, nagu nõudsid seda meie huvid, olles kord tootja, kord tarvitaja, kord pangakasutaja ja kord varanduse kindlustaja osas.

Teist seisukohta ühistegevuse suhtes meie majandusliku olukorra juures ei saagi olla. Põhjused on selged ja lihtsad:

1) kõik need alad meil seisavad peamiselt põllumajanduse teenistuses. Erandid ei tee reeglit. Mõni linna majaomanikkude kindlustusselts või muu ei jaks muuta meie ühistegevuse põllumajanduslikku iseloomu.

2) Valdav enamik meie ühistegelikke ettevõtteid asub maal, umbes 95%. See ei muuda asja, et paljud põllumeeste ettevõtted on asutatud linna, samuti ka kõik keskkorrasised. See on seletatav ainult hõlpsama ligipääsuga ja asjaajamise käepärasusega.

3) Meie tarvitajaskonnast on 70% põllupidajad ja põllul töötajad.

4) Kapital meie ühistegelikes ettevõtetes on peamiselt kogutud põllupidajate poolt.

Meie ühistegevus on põllumehe ühistegevus — tervikuna.

Ühiskaubandust on püütud meil mõnel puhul tembeldada „linna ja vabrikutöölise ühistegevuseks". Linlastel ja vabrikutöölistel võib oma ühistegevus olla ja on, aga Eestis ei ulata see mõjutama siin arenenud ühistegevuse suunda ega iseloomu. „Linlaste" ühistegevust selle sõna otseses mõttes meil peaaegu ei olegi. Ja kuigi neid „puhtlinlasi" oleks, mida see muudab?! ETK läbikäigu moodustavad peamiselt põllumajanduslikud kaubad, samuti on omatööstuse tähelepanu juhitud põllumajanduslikele artiklitele.

Selles eraldamistuhinas on püütud meil leida ja õhutada ka vastolusid tootja ja tarvitaja huvides, väljudes „põhimõttest”, s.o., et tootja ja tarvitaja huvid ei saavat olla ühised. Põllumehe kui tootja ja ühistegelase põhimõte on — toota paremat ja täisväärtuslikku kaupa. Tarvitaja põhimõte ja huvi on osta säärast kaupa. Huvide vastolu on ainult osaline, mis ette tuleb tegeliku asjaajamise juures väikestes hinnatingimistes. Põhimõtteliselt just ei ole vastolu. See on ühistegevuse a ja b — võidelda koos eravahetalituse vastu, see on ühine siht ja see seob.

See siht seob ka seal, kus saab juttu olla ühistegevuse „puhtlinlikust” iseloomust tööstusriikides nagu Belgia, Inglise, osalt ka Rootsi ja Saksa. Peekoni-, või- ja munatarvitaja Inglismaal võis aina rõõmustada, kui ta hakkas Taani ühistegevuselt saama täisväärtuslikku kaupa.

Neis maades, kus tootjate ja tarvitajate ühistegevus on arenenud enam-vähem lahus teineteisest ja kumbki omandanud oma erineva iseloomu nagu Ungaris ja Helveetias, töötavad juba paar aastat erilised komiteed selleks, et kooskõlastada mõlema huviseid, nagu seda nõuab ühistegevuse peasiht.

Ja Rootsi tarvitajate keskühingu „Kooperativa Förbundet” 35. kongress võttis hiljuti vastu muuseas otsuse: „ ... kongress volitab juhatust ja kutsub üles liitunud ühinguid jätkuvas koostöös võitlema monopoli organisatsioonide vastu, kes oma mõju hindade kujunemisele tarvitavad kurjasti; luua ja kõvendada viljakat koostööd põllumeeste ja ühiskaubanduse liikumise vahel, teiste Rootsi majandusteguritega sarnastel aladel koos töötada, millest ühiskaubandus on huvitatud ja kus ühine jõudude koondamine on vajalik, et saavutada parimaid tulemusi kogu rahvamajanduse kasuks”.

Need püüded teistes maades kõnelevad ka midagi.

Meil aga on põllupidaja ja tarvitaja koostöö probleemid ära langenud lseenesest ja lahendatud tegeliku eluga. Jutud tootjate-põllumeeste ja tarvitajate ühistegevuse vastoludest meie oludes on kunstlik ülespuhutud. Meie ühistegevus on sisult põllumajandusliku iseloomuga tervik.

32 OSA. EESTI ÜHISTEGEVUSE VAIMNE KESKKOHT.

Eelmises vestluses vaatlesime ühistegevust orgaanilise tervikuna. Kuid, kui panite tähele — puudus tal siiski veel tähtsaim organ, millega me pole seni üldse lähemalt tutvunud. See on meie ühistegevuse „aju“, „närvikava“, vaimne keskkoh. Rääkisime ühistegevuse üksikalade kooskõllalisest arendamisest. ... Nagu põllumees oma majapidamises seab kõik alad ilusti ritta — põllud, kari, sead, — kõik liigub korrapäraselt, nagu masinavärgis üks ratas veab teist. Mõistlikku peremeest ja juhti on vaja igas majapidamises. Ilma selleta pole mõeldav ka kogu meie ühistegevuse „värvi“ korralik ja viljakas töötamine. Selleks liikumapanijaks, peremeheks ja vaimseks juhiks on meil **Eesti Ühistegelise Liit** — kõige suurem ja perekam ühistegelik organisatsioon Eestis oma ca. 1200 liikmeühinguga mitmesuguselt alalt.

Eesti Ühistegelise Liidu iseloomu määrab väga ilmekalt ära tema liikmete koosseis, kuhu kuuluvad:

Mitmesugused keskühingud	8
Tarv.- ja majandusühinguid	162
Ühispanku	191
Piimaühinguid	159
Vastast, kindlustusseltse	196
Masinatarvitajateühinguid	165
Kartuliühinguid	12
Turbaühinguid	132
Kalameesteühinguid	33
Loomakasvatatajateühinguid	25
Maaparandusühinguid	12
Ehitusühinguid	9
Eksporttapamaju	3
Kirjastusühinguid	11
Mitmesuguseid muid ühinguid	71
Kokku	1189 ühingut.

Nagu sellest koosseisust nähtub, kuulub siia hulka õige väike arv ühinguid, millel pole ühist põllumajandusega, seega on Eesti Ühistegelise Liit peamiselt põllumajandusliikude ühingute vaimseks keskkohaks. Oleks siiski ekslik arvata, et kõik meie ühistegelikud üritused, niipalju kui meil neid üldse on, kuuluvad E. Ü. Liidu liikmete perre. Paljud tarvitajate- ja majandusühingud, samuti kartuli-, turba-, masinate ja teistelt aladelt lepidavad liikmeksolemisega ainult oma vastavas keskühingus, kes neid korraldab ja revideerib. Paljud kuuluvad ka Põllumajandusliikude Ühingute Revisjoniliidu liikmete hulka. See kõik aga ei vahenda E. Ü. Liidu tähtsust vaimse keskkohana. ..

Vastavalt oma ülesannete ulatusele hargneb E. Ü. Liidu töö mitmesse eriharru, millest vaatleme tähtsamaid:

1. **Revideerimine.** E. Ü. Liit toimetab oma revident-instruktorite kaudu ühingute välisrevisjone. Kuigi seadus käsib revideerida iga ühingu ainult kord iga kahe aasta järele, sünnib see tegelikult palju sagedamini, mõnes isegi paar ja rohkem kordi aastas, vastavalt tarvidusele. Revideerimine sünnib erapooletult, täpselt ja põhjalikult, kusjuures kõik väärtused ja puudused ühingu asjaajamises ning juhtimises protokollitakse, mis ette loetakse ühingu liikmeile peakoosolekul. Sellest protokollist saavadki ühingu liikmed teada oma ühingu tõeliku seisukorra.

2. **Instrueerimine.** Ei aita ega kasvata üksi karm käsi ega kuri sõna, vaja on ka õpetust ning juhatust, näpunäiteid ning sõbralikku nõuannet, ja seda vajavad ühingute tegelased tihti rohkem kui nende töö revideerimist. Tegelaeste juhtimine ja mõjutamine ausale, erapooletule ja korralikule tööle — see on revident-instruktorite ülesanne, alati hoides silmad ühingu ja tegelaeste töö.

3. **Juriidiline nõuanne.** Komistusi seaduse tõlgitsemise alal tuleb sageli ette! Üksik isikul, seda enam on see võimalik juriidilisel isikul — ühingu. Keegi pole võimne orienteeruma põhjalikult seaduste labürindis ega keerdkäikudes peale eriteadlaste-seadusetundjate. „Seadus ja õigus maksavad raha“. Et ühingutele siin alati hea ja õiglane nõu maksuta oleks käepärast, selleks peab E. Ü. Liit ametis seadusetundja — juriskonsultti.

4. **Varustamine kontoriraamatute ja blankettidega.** Moodne asjaajamine ja arvepidamine vajab palju erisuguseid kontori- ja arveraamatuid, blankette jne. jne. Ühingute asjaajamise ühtlus kannataks, kui iga ühingu talitaks siin omapead ja omamoodi. Võimatu oleks toimetada ka revideerimist ja nõuannet. Sellepärast on vaimse keskkoha ülesanne — lihtsustada asjaajamist ja varustada ühingu ühtlaste vahenditega.

5. **Trükitööde kirjastamine.** Eelmisest järgneb vajadus oma trükikoja järele. Nõudmine põhikirjade, blankettide, aruande-blankettide ja igasuguse trükimaterjali järele on suur. Sellepärast läheks tülikaks ja kulukaks neid alati tellida väljastpoolt eratrükikodadest. E. Ü. Liit teeb need tööd kõik oma trükikojas, mis on üks paremaid ja eeskujulikuid teiste kõrval pealinnas.

6. **Ühistegevuspäevade korraldamine.** Ühistegevuse sihid olgu selged, ühised ja teada kõigile ning kohandatud praktilise elu nõuetele. Selleks tuleb korraldada ühistegevuspäevi ja kongresse nii ühistegevuse üksikute alade viisi, nagu piimaühingute, ühispankade, tarvitajateühingute jne. päevi, kui ka ühistegevuspäevi kogu tervikus. Sihtide ja põhialuste määramine ja kooskõlastamine on vaimse keskkoha ülesanne ja vastavate esilduste tegemine heakskiitmiseks ühistegevuspäevadele ja -kongressidele. Õigekstunnustatud ja vastuvõetud sihtidele ja seisukohtadele vastavalt tuleb siis vaimsel keskkohal juhtida kogu meie ühistegelikkuse liikumist.

7. **Ühingute ja ühistegevuse huvide kaitse ametivõimude ja seadusandluse ees.** Iga tegevusala vajab oma õiguste põhjendatud selgitust ametivõimude ja seadusandluse ees. Vastasel korral võib sündida teenimata ülekohtus. Näiteks kas või maksude alal. Riigil on õigus nõuda maksusid ja anda vastavaid seadusi. Aga kui seadus saab niisugune, mis samataolised eraettevõtted seab eesõigustatud seisukorda, siis niisugusel korral tuleb ühistegevuse vaimsel keskkohal esijoonel välja astuda ühistegevuse õiglaste huvide kaitseks. Samuti tuleb valvel olla igasuguste majandusliikude küsimuste kaalumisel, mis võivad puudutada ka ühistegevust.

8. **Organiseerimis- ja selgitustöö.** See on ühistegevuse vaimse keskkoha tähtsamaid ja laialdasemaid tööalasid. Ühingute tegevus vajab järjest korraldamist, ajale ja

nõuetele kohandamist ja otstarbekamat organiseerimist. Kuid seda enam vajab ühistegevuse mõtte selgitamist rahva seas, laiades hulkades. Me kõnelesime juba teadlikkuse tähtsusest ühistegevuses. Teadlikkust istutada rahva sekka, ühistegevusele võita tõsiseid sõpru ühiskonna mees- kui naisliikmete hulgast, levitada ühistegeelikkumõtteviisi, rõhutada oma-abi ja isetegevuse tähtsust majanduslikus võitluses, näidata kätte majandusliku võitluse vahendid, anda vastus hulkadele — miks peab pooldama ühistegevust, mis kasu sellest on isikule ja rahvale ja kuidas teha, et oleks kasu — see kõik on ühistegevuse selgitustöö ülesanne.

Ja et selgitada, selleks on vaja selgitajaid, on vaja sõnajakirja. On vaja selgitajaid-kõnelejaid, on vaja kirjandust ja selgitustöö vahendeid, millega varustada vajaduse korral ühinguid: sõna selgituseks pilte, tabeleid ja filme, ettekanneteks näidendeid, laule jne. On vaja äratust algatusteks ja ise algatada. Igas töös, aga eriti ühistegeelikkumõtteviisi töös, on vaja elavust, tuju ja tahet, peaasi — usku ja tööõõmu. Selle kõige eest peab hoolitsema ühistegevuse vaimne keskkoh.

9. Tegelaste ettevalmistamine. Ühingute juhtimine nõuab tegelastelt palju praktilist oskust, nõuab lihtsalt teadmisi oma erialal ja *vaimu*. Ei ole ükskõik, kas olla müüja era-kaupluse või ühiskaupluse leti taga, kas olla erapanga või ühispanga asjaajaja jne. Esimeses on ta kapitali teenija rahva huvide vastu, teises rahva teenija võitluseks erakapitali huvide vastu. Igaüks, kes „müüa“ oskab, ei kõlba müüjaks ühiskauplusesse, sest — igaüks ei kõlba rahva teenistusse. Kuulus Kreeka mõttetark Diogenes otsis päise päeval pealinna tänaval laternaga inimest. Rahvast oli palju, aga inimest ta ei näinud. Meie ütleme: Rahvast on palju, aga ühistegeelikkumõtteviisi vähe, nimelt tegelasi on vähe. Et ühistegeelikkumõtteviisi olla, selleks tuleb õppida, ühistegevuse vaimus kasvada. Seda õpetust annavad ühistegevuse kursused ja kool.

Kursusi ja kooli peab andma tegelastele ametioskuse omandamiseks üldse kui ka igasuguseid erikursusi tegelaste teadmiste täiendamiseks ühistegevuse vaimne keskkoh. Kursusi on meil peetud lugematu hulk. Ühistegevuskooli töötab meil kaks: E. Ü. Liidu juures Ühistegevuskool, asub praegu ETK ruumes, ja teine Põllumajanduslikkude Ühingute Revisjoniliidu algatusel Tartus Ühistegevuse Instituudi nime all.

„Aastastele ühistegevuse kursustele“ pani E. Ü. Liit alguse juba 1921. aasta sügisel. Neist kasvas hiljem välja alaline Ühistegevuskool, mis töötab sihikindlalt tänapäevani. Ei tarvitse olla kartust sattuda liialdusse, kui öelda, et just Ühistegevuskoolil suur teene on meie ühingute viimase aja edu suhtes.

10. Ühistegeelikkumõtteviisi kasvatustöö. Selle all mõistame ühistegevuse mõtte kasvatamist noortes. Ei ole küllalt õppinud ja täis vaimu tegelastest, samuti me pole veel kõik teinud, kui selgitame ühistegevust täiskasvanuile, vaid iga hea külv ja kasvatus tuleb teha „noorel põllul“. Era-ärimees kõneleb oma noorele võsule juba maast madalast „ärimehelikkumõtteviisi“ ja hakkab kasvatama pojast „ärivaimu“, siis kaubanduskool ja praktika isa kõrval, kuni lõpuks lihvitud ärimees on valmis. Aga põllumees, kuigi õpetab pojale põllul külvamist ja lõikust, ei taipa poega mõnikordki kutsuda põlve kõrvale ja kõnelda ühistegevusest kui põllumehe truimast abilisest. Eesti Ühistegeelikkumõtteviisi Liit oli esimene, kes võttis oma teenistusse kasvatusteadusliku kutseharidusega mehi ja saatis Haridusministeeriumi nõusolekul tööle noorte sekka — koolidesse, õpiringidesse. Ja see töö pole jäänud tulemusteta: meie noortes tähtsustatakse ühistegevuse vaimu, nagu meil juhus oli veenduda varem, ja see annab häid lootusi tuleviku jaoks.

11. Ühistegeelikkumõtteviisi kirjanduse levitamine. Iga idee loob ka oma kirjanduse, milles kajastub tema püüed, edu, sihid ja saavutused. Kuid ühistegeelikkumõtteviisi kirjanduse alal pole me teiste ühistegevusmaade kõrval saavutanud suurt edu. Kui Soomes ei leidu ühtki perekonda, kus ei loetaks mõnd ühistegeelikkumõtteviisi rahvalehte, siis meil on küllalt veel ühistegeelikkumõtteviisi

kirjandusest „valgustamata maju“. Meie ainuke E. Ü. Liidu poolt väljaantav majanduslik-ühistegelik ja rahvalik ajaleht „Ühistegelised Uudised“ levib praegu mitte rohkem kui 15.000 eksemplaris. See on küll suurem kui mõne poliitilise ajalehe levik, küllalt suur sellekski, et avalikku arvamist panna kõnelema tema poolt esile tõstetud küsimusist ja seisukohast, kuid vähe selleks, et see rahuldaks veendunud ühistegelasi. Ometi on ta võimalikult suur levik küllaltki tähtis, kas või selleks, et selle kaudu kaitsta ühistegevuse huvisid ja seisukohti üldsuse käsuks.

Meie ühistegevuse ideid kandev kauniskirjandus, mille ellukutsumiseks ja levikuks E. Ü. Liit on teinud küllaltki pingutusi, kuulutades välja võistlusi, kirjastades näidendeid, lühijutte, brošüüre jne., on veel hälli-eas. Meie vanem põlv ühistegelasi pole võimeline seda looma. Aga — lootust! Küllap see kasvab noortega koos.

Need on nimepidi tähtsamad alad ühistegevuse vaimse keskkoha tööst ja ülesannetest, vähemaid ei ulatu siin loendama. Kuid nendeni pole jõutud korraga. Esimeseks ühistegevuse vaimseks juhiks ei olnud Eesti Ühistegeline Liit, ei saanudki olla, sest võõras riigivõim ei lubanud meile sellist asutist. Esimese vaimse juhi kohuseid täitsid eraviisil Eestimaa Põllumeeste Keskse Tallinnas ja Eesti Laenu- ja Hoiu-Ühisus Tartus. 1913. a. peale sai selleks keskkohaks niinimetatud Ühistegevuse Nõuandmise-Büroo, mille olid asutanud toleaeagsed ühistegelikud laenuasutised omavahelise kokkuleppe põhjal. Büroo tegevus ja ülesanded lähevad 1915. a. üle Tallinna Ühistegevuse Edendamise Seltsile. Selts juba suudab luua revisjonikorrasuse, peab ametis instruktorid ja korraldab kursusi.

Nimetatud eelkäijaist põlvneb Eesti Ühistegeline Liit, mis tegevust alustas 1919. a., siis juba juriidilise isikuna. Et vaimne keskkohat juba enne ei saanud välja kujuneda õigus-tega organisatsiooniks, selles oli süüdi tookordne võõras valitsusvõim. Kuid ringkond inimesi, kes algusest peale ühistegevuse arengu olid võtnud oma südameasjaks, ei taganud ennem oma eesmärgist, kuni see teostus. Asutajateks ja registreerimisavaldusele allakirjutajaiks olid ETK, tarvitajateühisuse „Oma“ ja Tallinna Eesti Majandusühisuse esindajad. Seega toimus Eesti Ühistegelise Liidu sünni tema praegusel kujul alles omariikluse päevil.

Eesti ühistegelik liikumine tunneb palju auväärt nimesid, kes truult ja kindla erapooletusega on juhtinud meie rahva ühistegelikku majandust, kellest mitmed väsinud ja varisenud, andes maad uutele, kuid keda me pole nimetanud sel lihtsal põhjusel, et meilgi pole eesmärgiks olnud isikud, vaid siht, mitte tegijad, vaid töö, mitte nimed, vaid nende saavutised. Isikud vahelduvad, — töö ja sihid jäävad.

Eespool nimetatud alu käsitades peab E. Ü. Liit kindlajooneliselt kinni peakoosolekute, ühistegevuspäevade ja -kongresside otsustest. Nii kõlab kindla juhisenä 1925. a. 17. mai peakoosoleku otsus:

„E. Ü. Liit peab oma üldülesandeks Eesti ühistegelikku liikumist ideeliselt juhtida kõigil rahvamajanduse aladel. Oma tegevuses toetub Liit järgmisele üldiselt tunnustatud ühistegelikule põhimõttele: ühistegevuse alal valitsegu parteipoliitiline ja usuline erapooletus ning täielik rahvuslik koostöö ja sallivus“.

Sellelt seisukohalt jälgib E. Ü. Liit kogu meie ühistegelikku liikumist üle maa, olles juhiks ja abiks, kus vaja.

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

Kes peab kotkaga sõprust, sellele pole tarvis varblaste kiitust.

Tiibetlaste tarkussõna.

✱ ✱ ✱

33 OSA. EKSIMUSI JA LOOTUSI.

Oleme läbinud kiirkäigul ühistegevuse arenemistee ja hoidnud silmade ees kogu aja tema õilsaid sihte ja saavutisi, ega ole leidnud seni ühtegi meeltpahandavat nähet. Aga me oleksime araverelised, kui meie ühistegelikkude ülesehitavat tööd vaadeldes mööduksime kinnisilmi neist juhtumest ja nähetest, mis on toonud paljudele tõsiselt tuska ja meelepaha. Kindlasti teil kõigil on kipitanud küsimus keelele: aga miks siis varisevad mitmed ühingu kokku, jäävad pankrotti ja lõpetavad tegevuse, tuues liikmetele majanduslikku kahju ja hävitades usu ning julguse hulkades, kui ühistegevusel on nii kindlad käsud, et neid pidades ei saa eksida? ...

Jaa, see on küsimus — miks? ... Halbu ja kuritahtlikke inimesi leidub alati ühiskonnas, kellest pole käsu, vaid ainult kahju ühiskonnale. Oleme osalt ise süüdi, kui säärased satuvad ühingu juhtima.

Arvustik näitab, et pool kokkuvarisenud ühinguist on oma kurva saatuse osaliseks saanud tegelaste kuritarvituse tõttu, veerand — ükskõiksuse ja loiduse tõttu ja veerand väliste õnnetuste tõttu — vargused ja tulikahjud. Sellepärast me rääkisimegi, et tegelaste valikul tuleb olla äärmiselt ettevaatlik, et tuleb virgutada, selgitada ja õpetada ühistegevuse käskusid pidama.

Aga sellepärast ei tarvitse me jääda kurvaks. Kadu on iga külvi juures. Ühistegelikke ettevõtteid on kokkuvarisemine tabanud palju harvem ja vähem kui eraettevõtteid. Tähen-dab, et ühistegelikkude ettevõtete organism on tervem. Aga eraettevõtteid kustuvad kuul-mata-nagemata, ühistegevus on aga seotud kogu rahvamajandusliku organismiga ja sel-lepärast on nende kadu valusam, neist räägitakse. Ühistegevus on aga ka niivõrd elujõuli-ne, et veel pole rohtunud vanad hauad, kui juba kerkivad asemele uued ja elujõulisemad ettevõtteid. Vanad haavad paranevad ja ülesehitav töö läheb edasi.

Olles jõudnud lõpule oma vestlustega ühistegevusest, peatume hetkeks kaasatoo-dud muljetel. Eks tundub, et ühistegevuse arenemistee on olnud õige keeruline, raske ja võitlusrikas? Olles sündinud „hädaja lapsena“, on ühistegevusel tulnud võidelda ühest küljest puudusega, hädaga, viletsusega, umbusu ning arusaamatusega ja teisest küljest erakapitali ülevõimuga, ise eksides, komistades, otsides teed läinud sajandi algupoole majandusliku ja kõlbelise elu varemete vahel. Kergem polnud ühistegevusel teed rajada meie rahva sekka: võõras riigipoliitiline surve, Balti saksluse majanduslik üleolek ja oma rahva umbusk, need kõik on tundunud võitmatute takistustena teel.

Aga vähe on olnud suuri liikumisi, mille kandjad ja juhid nii visalt on kinni hoidnud eesmärkidest ja nii väsimatult on rühkinud sihtide poole. Ühistegevus pole kunagi vähen-danud pinget, millega ta rühub edasi kord tunnustatud sihis, nii rasketel kui ka headel ae-gadel. „Meie näeme rõõmustaval viisil, et mitte kuskil ei ole raskused suutnud kord lõkke-löönud ühistegelikkude liikumist maha suruda“ (K. Kornel).

See kõik kokku tõendab, et ühistegevus ei piirdu oma sihtide rajamisel üksi majan-duslikkude murede arvestusega, mitte üksi igapäevase leivamurega, vaid oma sihtide taotlemisel püüab kooskõla leida ka inimkonna vaimsetes, hingelistes ja kõlbelistes vast-oludes. Et olla loovaks jõuks ühistegelikus liikumises, peab suutma tajuda temas ideed.

Oleme püstitanud oma vestluste kestel üldvaate ühistegevusest ja tõmmanud sellele iseloomustavad piirjooned meie olude kohaselt. Kõige täienduseks püstitame selle ehitise üldiseks iseloomustuseks rahvusvahelise vikerkaarevärvilise ühistegevuse lipu. Nagu põllumees põuasele põllule ootab õnnistust pilvest, milles kajastub vikerkaar, nii toob ka ühistegevus õnnistust põllumehe tööle.

Siia maale oleme veeretanud oma ühistegevuse „lumi-palli“. Kas nüüd on seisak?

Ei, — edasi!

Olgem siis töökad ja täitkem lootus,
parem veel — ületagem iga ootus —
saatjaks meil oiga püüd, hool.
Pidagem meeles, et visadus, tahe s
uudavad sureta suuregi pahe —
julge hakk võidust on pool.

On ju me kõikide südamesoov,
et oleks me tegevus loov —
asjatu pole siis õpp.
Ees meid ootamas ühistöö alad,
meist saagu tegevtöö tugevad talad,
saagu! — ja sellega lõpp.

EdN.

Ühistegevuse teeneid meie majanduselus tunneme täies ulatuses alles siis, kui rahvas oma kogutud kapitalidega on loonud ise endale tööstused, kus valmistab endale vajalikke tarbeid, olles ise juhtija ja kontrollija.

Rahva poolt selliselt organiseeritud omatööstused on senini arenenud eduga, nende tooted on võitnud laialdase poolehoiu.

Mida rohkem me tarvitame omatööstustooteid, seda edukamalt võivad areneda rahva oma ühissettevõtted ja seda lähemale jõuame rahvuslikule majanduslikule iseseisvusele.

Eesti Tarvitajateühisuste Keskühisus

Teie kokkuhoitud rahal on kindel hoiukohi ja kasvupaik ühistegelikes krediitasutistes.

Teie hoiusummad kasvatavad seal rahvuslikku kapitali, mille tegevusest saab osa terve rahvas.

Kui teil on vaja toimetada muid pangaoperatsioone, siis ärge unustage, et ühispangad on rahva omad pangad, milledest möödumine ei ole lubatav teie endi huvides.

Ü. K. Eesti Rahvapank

Tuli, vargad, rahe on teie varanduse kardetavamaid vaenlasi. Aga see teadmine ei tarvitse teid hoida hirmul.

Pöörduge ühistegeliku seltsi poole, ta kindlustab teie varanduse kõigi õnnetuste vastu.

Ühistegelik kindlustus on meie endi ühine ja vastastikune omaabi.

Ühistegelastele ei sobi käsutada muud abi, sest see poleks meie huvides.

Ühistegelikkude kindlustusseltside edasikindlustuse, välisrevisjoni ja nõuande keskoht on

Eesti Ühistegeline Kindlustus-Keskselts

Teie soov on, et teie toodetud kaup, teie piimakarjalt saadud produkt — või läheks otsekohe ühistegeliku vahetalituse kaudu tarvitajaile. Olge muretud, meie oleme leidnud tee!

Meie kaudu saavad Inglise tarvitajad teie võid otsekohe oma lauale läbi käimata eravahetalitajate käest, sest meie saadame või otsemat teed Inglise tarvitajate keskühingule.

Sellega võidame oma võile Inglismaal nime ja kuulsuse.

Eesti Piimaühingute Liit

Õpetajaskond on asutanud oma huvides kooperatiivi — koolitarvete ja kirjastusühingu »Töökool«.

See on täiuslikum Õppevahendite, raamatute ja kirjutustarvete ostukoht.

Koolijuhatajail, Õpetajail ja Õpilasil sobib ainult sellelt äriolt osta oma tarbed, sest see on meie oma ühistegelik ettevõte, mis on valvel meie ühiste huvide eest.

K. K. Ü. „Töökool“

Hoiduge oma talusaaduste müügi korral eravahetalitusest, sest see ei ole kasulik teie majapidamisele.

Kui tutvusite ses raamatus talusaaduste müügikorraldusega ühistegeliku vahetalituse kaudu, eriti elusloomade alal, siis ei vaja see enam selgitust.

Meie oleme valmis teie teenistuseks ja abiksolekuks sellel alal.

Talusaaduste Müügiühing

AUTORIST

Karl Kider, varjunimega Redik Soar, sündis Saaremaal aastal 1882 [Valjala vallas](#) Kiriku külas vabadiku pojana.

Õppis Valjala Kihelkonnakoolis, Kuressaare linnakoolis, pedagoogilistel kursustel Valgas ja hiljem ka Haapsalus ning töötas Oru ministeeriumikoolis.

1907-11 pidas õpetaja ametit ning

1911-12 viibis Kaukaasias ja Krimmis Eesti asundustes.

1911-12 töötas Põltsamaa ja Viljandi kihelkonnakoolides ning peale seda kaks aastat "Tartu Päevalehe" toimetuses.

1915-17 oli mobiliseerituna Vene sõjaväes.

1917.aastal valiti Eesti sõjaväelaste ülemkomiteesse.

1918.a. oli tööl "Eesti sõjamehe" ja "Päevalehe" toimetustes, samal aastal vangistati Saksa okupatsioonivõimude poolt.

1919-20 toimetas Kuressaares ajalehti "Saarlane" ja "Meie maa" ning Võrus "Võrumaad"; Tallinnas "Ühistegelisi uudiseid".

Aastatel 1923-26 ja 1924-44 oli Kodasoo Algkooli õpetaja Harjumaal.

Suri 27. III 1946 Kodasool, maetud [Kuusalu](#) kalmistule.

* * *

Kokkuvõttes kasutatud:

Eesti Kirjanike Leksikon (2000), lk. 542-543; Saaremaa Arhiivraamatukogu materjalid;

Saarlaste kirjarahvast / koostaja Helgi Allik; Kuressaare: H. Allik, 2003 (Kuressaare: G. Trükk), Saaremaa; lk. 66

Allikas: Saaremaa kirjarahvas <http://www.zone.ee/saarekirjanikud/karl%20kider.html>

